

הכנס הישראלי הבינתחומי השמיני למחקר איכותני

מחקר איכותני בין האישי לפוליטי

6-7 בפברואר 2018

הקמפוס ע"ש משפחת מרקוס, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

ספר התקצירים

אירועים מרכזיים

אז למה לי פוליטיקה עכשיו?

מקומו של הפוליטי במחקר האיכותני

יו"ר פרופ' מיכל קרומר- נבו
משתתפות
פרופ' נעמה צבר-בין יהושוע
פרופ' פנינה מוצפי הלר
ד"ר תגריד יחיא-יונס
ד"ר גליה פלוטקין עמרמי

7.2.2018
12:00

מליאת פתיחה

Personal Documents and Public Events
in the Study of the Holocaust: A Case
Study of a Memoir Re-analysis to
Illuminate Gender Issues

פרופ' שולמית ריינהרץ

יו"ר-ד"ר מיה לביא- אג'אי

12:00 | 6.2.2018

מליאה מסכמת

מחקר איכותני ב 2018 מכאן לאן?

יו"ר: ד"ר מאיה מאור

בהשתתפות:

פרופ' עמיה ליבלך

ד"ר סראב אבו רביעה

פרופ' חיים נוי

ד"ר פאולה פדר-בוביס

יובל סער הימן

18:00 | 7.2.2018

דויד פרץ

אמן, יוצר, מבצע, מפיק מוזיקלי וזים
תרבותי. בין השאר מתמקד בטיפוח
סצנת המוזיקה האלטרנטיבית בבאר
שבע והדרום.

"האישי הפוליטי והמוזיקה שבי"

19:30 | 6.2.2018

יום ג' 6 בפברואר 2018

מושבי צהריים 14:30-16:00

מנקודת מבט אישית: הורים, מורים- גננות ומה שביניהם

רפלקסיביות ביקורתית

נקודות מבט שונות על התמודדות עם מוגבלויות

אתגרים במסע המחקר

המחקר האיכותני חזותי ככלי לבחינת תהליכי עיצוב רפלקציה ותקשורת

קולות וייצוגים במחקר האיכותני

סוגיות בניתוח נתונים

על מיקום החוקר: Insiders Outsiders

סוגיות מתודולוגיות במחקר בקרב נשים בעלות שוליות מרובה

הגוף ככלי ייחודי במחקר איכותני

מקומה של פדגוגיה נרטיבית בהכשרה למקצועות האנוש

מושבי בוקר 9:45-11:15

שתיקה, "השתקה" ו"שבירת שתיקה במחקר האיכותני

מתודולוגיות חדשניות במחקר איכותני

הקמפוס האקדמי כמרחב לבניית אזרחות משותפת

ניתוח שפה ושיח ככלי עזר במחקר האיכותני

מחקר איכותני בחינוך

לא רק ראיונות-מחקר איכותני בהוראת מדעים

לגופו של עניין: על יחסי הגומלין בין שדה המחקר לגוף החוקרת

שותפות במחקר: המחקר – יחסנו לאן?

לחקור ידע וידיעה של אנשי מקצוע

קהילות ייחודיות: תפיסות ופרקטיקות

מושבים דיאלוגים

18:30-19:30

איכותני בין כמותיים

סוגיות מתודולוגיות במחקרים בתחום נערות

מהפרט אל הכלל: בחינת תפקיד תיאורי מקרה במחקר הרפואי

כיצד עונים על הצרכים של דוקטורנטים במחקר איכותני?

ללכת על חבל דק: אתגרי החוקרים במחקר איכותני בנושאים רגישים

קהילת יוזמת מחקר

מי הזיז את המיקום שלי: דיאלוג בין תיזנטית למנחה- מיקומים שונים למול התופעה הנחקרת

מיני מליאות

16:30-18:00

כוח ופניו השונים במחקר איכותני

על רצף המחקר המשתף: מחקר משתף עם אוכלוסיית אנשים על הרצף האוטיסטי

דמות דיוקנו- תרגום מחקר לפרפורמנס

חקר פעולות שיח אינטראקטיבית בקבוצות וואטסאפ ישראליות

ראיונות קבוצתיים ממבט פמיניסטי

יום ד' 7 בפברואר 2018

מושבי צהריים 14:30-16:00

סוגיות אתיות: בין הפוליטי למחקרי

מחקרים איכותיים בזירה הדיגיטלית I

ממחקר לפרקטיקה בהכשרת סטודנטים

לא על החוקר לבדו- שיתופי פעולה במחקר

בין מעורבות להתערבות : מחקר אקטיביסטי ביזרת הזנות הישראלית

בין האישי והפוליטי בארגונים רפואיים

מחקרים על אובדן ושכול

מחקר במעבר: על הגירה ומהגרים

דילמות במחקר פמיניסטי

מקומה של פדגוגיה בין האישי לפוליטי

Dedoose: App for Qualitative and Mixed Method Research

מושבי בוקר 10:00-11:30

גוף – נשים ומגדר

בין הגופני לפוליטי: פרוייקט למען אינטרסקס (פל"א)

לימודי מוגבלות והמחקר האיכותני

מחקר על דיאלוג אנשי מערכת הבריאות וקהילה

תובנות מניתוח הברירה הנרטיבית

בריאות, חולי ומוגבלות: סיפורי הצלחה מהחלשה לחוסן

התמודדות עם מגבלות פוליטיות באתנוגרפיה

סוגיות ומוקשים בראיון האיכותני

של מי המחקר הזה? יחסי כוח עם משתתפי המחקר

תרומת הפילוסופיה למחקר שדה

מחקר על זהות מקצועית

מושבי ערב 16:30-18:00

האם הזהות שלי היא "פוליטקלי קורקט"?

גישות חדשניות לחקר אוטיזם באמצעות המחקר האיכותני חזות

הנחיית מחקר איכותני

מחקרים איכותיים בזירה הדיגיטלית II

מחקר איכותני על מין ומיניות

זהות והבניית זהות במחקר

הכל מילים: סוגיות בניתוח שיח

מחקר בארגונים: מבט מבפנים

שימוש בתוכנות

בין אומנות לביטוי עצמי

מושב 101

שתיקה, "השתקה" ו"שבירת שתיקה" במחקר האיכותני

יו"ר: פרופ' עירית קופפרבג

מכללת לוינסקי

מתדיינת: פרופ' תמר כתריאל

אוניברסיטת חיפה

יום ג'

6.2.2018

9:45-11:15

בניין 72

כיתה 209

תיאור המושב

'שתיקה', 'השתקה' ו'שבירת שתיקה' הן מטפורות המופיעות במחקר איכותני בשכיחות גבוהה ובהקשר של השמעת או אי השמעת קולם של משתתפי המחקר. לשתיקה יש תפקיד תקשורתי כשהפרט או קבוצת אנשים בוחרים מרצון לא לדבר על נושא מסוים, או נאלצים לא לדבר על נושא מסוים שהם מושתקים על ידי אחרים. 'קשר של שתיקה' נוצר כשקבוצת אנשים בוחרת לא לדבר על נושא מסוים למרות שכל חברי הקבוצה מודעים לו. שבירת השתיקה מתבצעת בידי אותה קבוצה, קבוצות אחרות או בידי יחידים. המושב בוחן מקרוב את שלושת המונחים המופיעים בכותרת המושב באמצעות ארבעה מחקרים איכותניים שנערכו מנקודות מבט תיאורטיות ומתודולוגיות מכוונות-תיאוריה (הרצאות 1 ו-2), הכוללת גם את התיאוריה הביקורתית (הרצאה 3) ומכוונות-נתונים (הרצאה 4). המתדיינת תתייחס למשמעויות המשותפות והנבדלות העולות מן המחקרים שיוצגו ותבליט את תרומתם התיאורטית והמתודולוגית לחקר השתיקה, ההשתקה ושבירת השתיקה במחקר האיכותני בהקשר הישראלי.

הורי לוחמי השייטת: שומרי הדממה ושוברי הדממה

ד"ר סמדר בן אשר, מכללת קיי, מרכז מנדל ואוניברסיטת בן גוריון

הורי הלוחמים בשייטת מובחנים ממרבית הורי החיילים בשל המחויבות שלקחו על עצמם לשמירת הדממה. מחויבות זאת הועברה להם על ידי הבנים כמסר טוטלי וחסר פשרות. שתיקת ההורים לוותה בדרך כלל בתחושת גאווה ביודעם שבניהם משרתים ביחידת עילית. חשיפת פרשת הקישון (מאי 2000) (עימתה את ציבור ההורים עם מידע שיכול היה לערער אמונות ותפיסות אלו. המחקר עקב אחר קבוצת ההורים "שוברי הדממה" שבחרו לצאת למאבק ואלו שבחרו להחזיק בשתיקתם. במחקר השתתפו 14 זוגות הורים של לוחמי שייטת שאיתם נערכו ראיונות פתוחים. שאלת הפתיחה כללה הזמנה לספר עליהם כהורים לבן. מתוך תמלילי השיחות קובצו תמות שאחת מהן עסקה בהחלטתם לשמור על קוד הדממה שהוא חלק מאתוס היחידה בה שרתו הבנים. ההרצאה תתמקד בקבוצת "שומרי הדממה" ותבחן מנקודת המבט של תיאוריית הייצוגים החברתיים (Representations Social) כיצד נתפסה השתיקה כמחזקת את הזהות ההורית חרף המתח שעלה בין הרצון והצורך לפעול ולהגן על הבנים, לבין האמונות האידיאולוגיות ההיסטוריות והחברתיות השוללות התערבות. ממצאי המחקר מראים כיצד פעלו הייצוגים החברתיים לשמירה על מערך האמונות והפעולות הקודם של אי התערבות ודבקות בשתיקה, תוך הדיפה והתעלמות ממידע חדש המתנגש עם ייצוגים אלו.

מילים, שתיקה והקאת המאוס בייצוג הגוף והחוויה הנשית בסיפורי חיים של ניצולות שואה

ד"ר ליליאן שטיינר, מכללת חמדת הדרום

סיפורי חיים של ניצולות שואה נכתבים במודוס בינרי של מילים ושתיקה. במחנות ההשמדה השתיקה הייתה אסטרטגיית הישרדות. לאחר המלחמה שבירת השתיקה הפכה להיות צו קיומי. קיים דחף לשבור את השתיקה ולספר את החוויה הנשית בשואה מחד, ומאידך שבירת השתיקה תובעת רישום במילים של החוויה הנשית והנצחתה בנרטיב המבקש לחסל חשבונות עם הכוח הנאצי ולהקיא מתוכו את החוויה הנשית הקשה שעברו נשים יהודיות במחנות ההשמדה. סיפורי חיים אלה שופכים אור על החוויה הנשית בשואה שהייתה שונה מהחוויה של גברים. הנרטיבים האלה חושפים עדויות קשות על השפלה, דה-פמיניזציה, ביזוי הגוף הנשי ותקיפתו, תקיפות מיניות, הפלות יזומות, ניתוחים קיסריים ללא הרדמה ועוד. ייצוג הגוף והחוויה הנשית בסיפורי חיים של ניצולות שואה המתגוררות באמריקה נבחנו במחקר זה על פי התיאוריה של קריסטבה (Kristeva, 1980) על המאוס; התיאוריה של ג'אן-פרנסואה ליוטרד על הדיפרנד (Lyotard, 1984) לפיה השתיקה היא היפוכן של מילים שלא בוטאו מסיבה זו או אחרת ושמחכות לבא לידי ביטוי; והתיאוריה של הפוסט-אבייקציה של ליליאן שטיינר (שטיינר, 2014), לפיה הסובייקט מבקש להקיא מתוכו את החוויה המאוסה לאחר שנים של שתיקה. שבירת השתיקה מטרתה לחסל חשבונות עם הגורם המדכא והמשפיל ולהציגו אגב הכתיבה כמאוס האמתי. התפיסה המטונימית הנאצית של האישה היהודייה משתקפת ברישום במילים של החוויה הנשית ובייצוג הגוף הנשי. הקושי לחיות מחדש את החוויה הנשית הקשה ולעגן אותה במילים יוצר רישום בתצורה מורכבת ומיוחדת של שתיקה, שעוברת דרך פואטיקה של דה-קונסטרוקציה, רישום 'קוביסטי', ושימוש במטפורות. הקאת המאוס מאוחר בזמן של החוויה הנשית בשואה אוצרת בתוכה באופן דיאלקטי את העקרונות של המטונימיה ושל הדיפרנד של ליוטרד, באופן מיוחד הבא להגן ולשקם את הנשי היהודי מחד, ומאידך יש בה חיסול החשבונות של הנשי יהודי עם הנאצים. היא נרשמת בהיגיון של החלפה: מילים במקום שתיקה, שתיקה במקום מילים, שבר במקום שלם, מטפורות וסמלים במקום תיאורים מפורטים של חוויה נשית טראומטית.

בין שתיקה להשתקה: התבוננות מחודשת בסיפוריהן של גננות העובדות עם ילדי מהגרי עבודה

ומבקשי מקלט דרך עדשה תיאורטית ומתודולוגית ביקורתית

ד"ר שרה שמעוני, מכון מופ"ת

בתל-אביב חיים יותר מ- 000.12 עובדים זרים, מסתננים ומבקשי מקלט. לפי אמנת האו"ם בדבר זכויות הילד, שישראל חתומה עליה, ילדי אוכלוסיות אלו זכאים לזכויות לחינוך, לבריאות, לרמת חיים נאותה ולביטחון סוציאלי המוקנות לכלל הילדים. העירייה משלבת ילדים אלה בכל מסגרות החינוך המתאימות. במאמר: "חקר ההתנסות והמיצוב בסיפוריהן של גננות העובדות עם ילדי מהגרי עבודה ומבקשי מקלט בישראל" (קופפרברג, שמעוני ואטיאס, 2017) בקשנו לתת מקום לקולותיהן של הגננות העובדות במסגרות אלו ולהבין כיצד הן ממצבות את עצמן ואת התנסויותיהן במרחבי מקומות עבודתן. במחקר זה נותחו 45 סיפורי "אירועים בעלי משמעות" שנכתבו על ידי הגננות במסגרת עבודת הגמר של הילה אטיאס בלימודים לתואר שני במכללת לוינסקי. הסיפורים נותחו וניתוח תוכן על פי גישת "התיאוריה המעוגנת בשדה". שני ניתוחי נתוני המחקר שנערכו במקביל העלו כי הגננות ממוקדות במציאת המשאבים הרגשיים והקוגניטיביים כדי לסייע לילדים להתמודד עם קשייהם ועם התחושות שהווה זו של ילדים ומשפחות במצוקה מעלה בהן עצמן. הגננות מיצבו את עצמן מול הילדים, מול הורי הילדים ומול ההשתקפויות של עצמן שעלו מתוך שני המיצובים הראשוניים. ההרצאה תתמקד בהתבוננות מחודשת בממצאי המחקר דרך עדשות תאוריות ביקורתיות על מנת לפרש את ההעדר הכמעט מוחלט של התייחסות לרשות המקומית, ולמשרד החינוך ורשות ההגירה בתוך תיאורי האירועים, ולהעדר רגשות, ומחשבות של הגננות ביחס לאירועים אלה. העדר זה יוסבר כשתיקה של הגננות מתוך תחושה של העדר סמכות בממשקים עם הרשויות הקובעות את סיכויי הילדים לשרוד במערכת ואת סיכויי הגננות להמשיך ולעבוד בה.

קול ושתיקה: פרחי-הוראה בדואים מדרום הארץ ממצבים ממדים גלויים וסמויים של זהותם

בסיפורי-חייהם

ד"ר עדנאן ג'ריביע, מכללת קיי

פרופ' עירית קופפרברג, מכללת לוינסקי

קולה של קבוצת אנשים מושמע בשיח המופק על-ידם בעת שהם ממצבים ממדים שונים של זהותם ביחס לאחרים וביחס להקשר שבו הם מתפקדים. מטרת מחקר איכותני זה הינה לחקור את המיצוב הקבוצתי הגלוי והסמוי של פרחי-הוראה בדואים מדרום הארץ, כפי שהוא עולה מסיפורי חייהם. קבוצת המשתתפים כללה 30 פרחי-הוראה (14 גברים ו-16 נשים), שלומדים במכללה רב-תרבותית בדרום-הארץ. המכללה מזמנת מקום מפגש כמעט ראשון בין שתי אוכלוסיות שלומדת במסגרות חינוך נפרדות. איסוף הנתונים, נעשה באמצעות השימוש בהליך "חייד-הם-ספרי". המשתתפים התבקשו לכתוב את סיפורי-חייהם בערבית. כדי לזהות, לתאר ולפרש את המיצוב הגלוי והסמוי, השתמשנו בניתוח-תוכן מכוון נתונים וניתוח השתיקה כאמצעי מיצוב. השילוב הפרשני של ממצאי שני הניתוחים אפשר לנו לבנות ממדים גלויים וסמויים של המיצוב הנשי והגברי של המשתתפים. ממצאי ניתוח התוכן הראו שהנשים ממצבות את עצמן בנחישות ביחס להקשר של המסורת הבדואית השמרנית והחברה הישראלית הליבראלית. ההצטיינות בלימודים וההתמודדות האקטיבית שנשענת על הלמידה מתוך התנסויות העבר בדרך לאקדמיה עוזרים לצעירות הבדואיות לשרוד את האפליה המגדרית, מחזקים את ביטחונן העצמי ומאפשרים להן לגבור על הקשיים. לעומתן, הגברים ממצבים את עצמם ביחס לחברה הבדואית שמקנה לו חופש ואוטונומיה והחברה הישראלית שמגבילה במידה רבה את עתידו המקצועי, מדווחים בהרחבה על הקשיים, אך אינם מתייחסים להתמודדות איתם או ללמידה מתוך ההתנסות. הניתוח הראשון הבליט נושאים שכל הסטודנטים שהשתתפו במחקר בחרו לא להעלות בסיפוריהם: יחסים במשפחה הבדווית, קשיים כלכליים ויחס הרשויות לקהילה הבדווית. בהרצאה נפרש את ההבדלים בין המיצוב הקבוצתי הגלוי של הגברים והנשים, ונפרש את הנושאים שלא עלו בניתוח הראשון על רקע המתח בין המסורת והתרבות הבדווית מצד אחד, והתמורות הדמוגרפיות, הכלכליות והחברתיות שחלו בקהילה הבדווית בנגב בשנים האחרונות מצד שני.

מושב 102

מתודולוגיות חדשניות במחקר איכותני

יו"ר: ד"ר הללי פינסון

אוניברסיטת בן גוריון בנגב

יום ג'

6.2.2018

9:45-11:15

בניין 72

כיתה 210

ראיונות שחזור- יתרונות ואתגרים בהפיכתה משיטה כמותית לאיכותנית ומשולבת

אביב בר נוי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

לאחר כארבעים שנות יישום של שיטת "ראיונות השחזור" באופן כמותי, לראשונה בוצעו בשנים האחרונות בישראל ובאירופה ניסיונות לערוך את הראיונות בפורמט איכותני וכחלק ממחקר משולב. במרכזה של שיטה זאת, שבוצעה בעיקר בחקר העיתונות (אף שבשנים האחרונות מתרחבת לתחומים נוספים), עומד העיקרון של עיגון השיח עם המרואייין סביב תוצר מסוים שלו תוך בקשה ממנו לאחזר את ההליך שהוביל לאותו תוצר – כתבה עיתונאית, פוסט בפייסבוק, מאמר אקדמאי וכו'. עיגון תשובותיו של המרואייין בהליך ייצור ספציפי אמור לאפשר דיווח יותר מהימן אשר ישקף באופן מדויק יותר את הפעולות שביצע המרואייין ופחות יהיה מוטה לתפיסות נורמטיביות.

האם שיטה זאת, אשר בתצורתה המקורית שואפת להתרחק מתיאור סובייקטיבי כביכול ולדבוק ב"מה שבאמת קרה", יכולה להתאים למחקר איכותני? על אף שהדבר דורש מספר התאמות, נראה כי בהחלט ניתן להיעזר בה לא רק עבור מחקרים המתבססים על הפרדיגמה הפוסט-פוזיטיביסטית, אלא גם על זאת הפרשנית-הבנייתית, וזאת בעיקר באמצעות שילוב עם מחקר כמותי באופן שיאפשר טריאנגולציה של סוגיות מחקר ספציפיות. ההתאמות הנדרשות נוגעות לשתי סוגיות מרכזיות: הגדרת מטרות המחקר באופן מותאם לפרדיגמה הרלוונטית ושינוי אופן ניתוח הנתונים על מנת לתת מענה להיבטים האונטולוגיים והאפיסטמיים הייחודיים למחקר האיכותני.

ניסיון ראשוני בשילוב כזה בארץ העלה כי על אף האתגרים, יתרונותיה יכולים להיות משמעותיים בסגירת פערי מחקר קיימים, ולבוא לידי ביטוי בשתי דרכים מרכזיות: מתן משמעות וערך למתאמים כמותיים בין משתנים, כאשר ההסברים של המרואיינים מהווים תשתית מעמיקה להבנת הקונטקסט של הממצאים הכמותיים. בבחינת פערים בין תפיסות של אנשי מקצוע, להתנהלותם בפועל (עד כמה שזאת יכולה להיבדק באופן מהימן בראיונות הכמותיים).

מטא-סינטזה איכותנית: פוטנציאל, אתגרים וסוגיות מתודולוגיות

ד"ר חן גואטה, אוניברסיטת בן אילן

ההרצאה תעסוק בהצגת מטא-סינטזה איכותנית (Qualitative meta-synthesis) כצורת חקר ייחודית אשר בכוחה לתרום להבנת מנעד רחב של תופעות חברתיות. מטא-סינטזה איכותנית מוגדרת כמתודה של חקר המבוססת על אינטגרציה או השוואה של מגוון מחקרים איכותניים העוסקים בתופעה מסויימת. מטרת מתודה זו לייצר הבנה הוליסטית, מקיפה ומעמיקה של ממצאי מחקרים קודמים. תוצריה של מטא-סינטזה הם תיאוריה או המשגה פרשנית חדשה שטרם הוצגה במחקרים קודמים. לאור זאת, נודעת חשיבות רבה לשיטת חקר זו בהתווית מדיניות חברתית ובפיתוח התערבויות טיפול מותאמות והולך וגובר השימוש בה בעשור האחרון במגוון דיסיפלינות כגון פסיכולוגיה, סיעוד ועוד. בהרצאה יוצגו הגישות השונות לביצוע מטא-סינטזה הטומנות בחובן הנחות אפיסטמולוגיות שונות והשלבים הטכניים המומלצים לביצוע מטא-סינטזה. כמו כן תוצגנה סוגיות מתודולוגיות שונות כגון דגימת מחקרים ויצירת קריטריוני הכללה למטא-סינטזה. ההרצאה תלווה בהדגמה ממצאי מטא-סינטזה של חווית הורים לאסירים.

חשיפת משמעויות שאנשים מייחסים לבית ספר באמצעות ניתוח הצעות לבית ספר אידיאלי

אילנה צור, מכללת אורנים

ד"ר רחל רביד, מכללת אורנים

ההרצאה תציג שיטת מחקר הנשענת על הפנומנולוגיה של מרלו-פונטי (Merleau-Ponty, 1962), ועל גישתו האפיסטמולוגית בדבר תפקידו של הגוף בהתפתחות ההכרה. שיטת המחקר מיישמת את מטלת המיקום (Location Task), שהיא כלי שפותח במקור לצורכי תכנון אדריכלי על ידי פלד (Peled, 1976) על מנת לחשוף העדפות ורצונות של לקוחות ביחס למקום. הכלי הוסב לצורכי מחקר חינוכי על ידי צור (2008) ויושם במגוון הקשרים.

במסגרת מחקרים שבהם יושמה השיטה, משתתפים מתבקשים לתכנן בית ספר אידיאלי באופן סכמתי-ויזואלי, ולתאר אותו בכתב ובמסגרת ראיון עומק נלווה. התכנון נעשה על גבי גיליון ברוחב הגוף האנושי, כאשר המשתתפים בוחרים מקומות שהם מעוניינים להכליל בבית הספר ובסביבתו החיצונית, וממקמים אותם על גבי הגיליון. עיצוב גיליון המטלה מושתת על כוונה לייצר תנאים שיעודדו שיח ברובד עולם החיים והשלכה של משמעויות שמקורם בגוף על המקום המתוכנן.

בתהליך עיבוד הנתונים נערכת טריאנגולציה בין הטקסט הוויזואלי לבין הטקסטים המילוליים, תוך בחינה, על דרך המטפורה, של מהויות בסביבה המרחבית והמשמעויות שניתן להפיק מהן לגבי הסביבה החינוכית בכללותה. הניתוח מתייחס להיבטים של תוכן וצורה כאחד. נערך ניתוח תצורה לגיליון המטלה, ונבחנו היבטים כגון: סימטריה, גיוון המקומות, מספר המקומות ופיזורם, הזיקה בין המקומות, התייחסות לאזורים שונים במטלה (הסביבה הפנימית של בית הספר לעומת הסביבה החיצונית, חזית לעומת גב, שמאל לעומת ימין, מרכז לעומת פריפריה), טיבם של המקומות שהמשתתף בחר להציב והפעילות המתרחשת בהם וכיוצא בזה. במסגרת ההרצאה יובאו הדגמות ממחקרים שנערכו על חוויה בית ספרית של תלמידים (Zur & Eisikovits, 2011, 2015), על חזון חינוכי של מנהלי בתי ספר (צור, 2015) ועל התפתחות של זהות מקצועית בקרב מתכשרים להוראה (Zur & Ravid, 2017).

מתודולוגיות איכותניות לאומדן שירותי מערכת תרבותיים

Qualitative Methodologies for Estimating Cultural Ecosystem Services

ד"ר יעל טף-סקר, הטכניון, מכון טכנולוגי לישראל

פרו"פ דניאל אורנשטיין, הטכניון, מכון טכנולוגי לישראל

שירותי מערכת תרבותיים (להלן שמ"ת) כוללים את ההנאה הלא-חומרית של בני האדם ממשאבי הטבע וממערכות אקולוגיות (אקוסיסטמות - ecosystems). בשני העשורים האחרונים נעשו מספר ניסיונות ליצור מתודולוגיה שתאמוד את השמ"ת של אזורים טבעיים ותופעות טבע שונות. אחת הדרכים הנפוצות לעשות זאת הייתה ניסיון לכמת את הערך הכלכלי של אזור טבעי כזה או אחר, למשל על ידי הערכת ההפסדים שייגרמו לולא משאב זה היה קיים או נגיש, או לחילופין על ידי ניסיון לאמוד כמה כסף היו מוכנים תושבים לשלם עבור הזכות לגישה לאזור טבעי. גישה אחרת, חדשה יותר, כוללת איסוף מידע כמותי הכולל ציונים ל"נקודות חן" טבעיות ממשתמשים רבים ומיפוי במערכות מידע גיאוגרפיות (GIS). עם זאת, חוקרים רבים טענו כי הניסיון לאמוד שירותי מערכת תרבותיים בכלים כמותיים לוקה בחסר ומאבד חלק מהמהות של אותם שירותים לגבי החוויה האנושית שלהם. המחקר המוצג בהרצאה בוחן את השיטות האיכותניות הקיימות כיום לאומדן שמ"ת ובהן ראיונות, קבוצות מיקוד ושאלונים פתוחים. הוא כולל חקר מקרה של מטיילים באזור מכתש רמון, בו נעשה שימוש במתודולוגיה חדשה בתחום התכנון הסביבתי, המשלבת ראיונות תוך כדי טיול משותף (walking interview) בשטח הכוללים התמקדות (focusing) ו"חשיבה על הקצה" (thinking on the edge). המחקר כולל גם קבוצת ביקורת בה המשתתפים אינם מגיעים לשטח אלא מוצגות לפנייהם תמונות מאזור הטיול. זאת, כדי להבין טוב יותר את היתרונות והחסרונות של קיום הראיון באזור הטבעי עצמו. לבסוף, יוצגו שאלות ומסקנות לגבי היכולת של מתודולוגיה זו להניב מידע שישפיע על תכנון ומדיניות הנוגעים לשימור ולפיתוח אזורים טבעיים.

מושב 103

הקמפוס האקדמי כמרחב לבניית אזרחות משותפת

יו"ר: ד"ר אילנה פאול בנימין

המכללה האקדמית בית ברל

יום ג'

6.2.2018

9:45-11:15

בניין 72

כיתה 211

יזמות חברתית בקמפוס: סטודנטיות מקימות וחוקרות קבוצת דיאלוג

יעל סקורקוביץ, המכללה האקדמית עמק יזרעאל ואוניברסיטת חיפה

ד"ר דניאלה אריאלי, המכללה האקדמית עמק יזרעאל

בשנת הלימודים תשע"ז חברו יחד סטודנטיות יהודייה וסטודנטיות מוסלמית במכללה אקדמית בצפון הארץ וביקשו 'לעשות משהו' בנוגע להפרדה המתקיימת בין יהודים וערבים בכיתות הלימוד ובהפסקות. יחד הן יזמו את התכנית 'נעים להכיר' - סדרת מפגשי דיאלוג בין סטודנטיות יהודיות וערביות בקמפוס. הסטודנטיות פנו לחברי סגל והתכנית קיבלה תמיכה של המרכז למחקר פעולה וצדק חברתי במכללה. הקבוצה החלה להיפגש בסמסטר ב' אשתקד בהנחיית שתי הסטודנטיות היוזמות ובהשתתפות 19 סטודנטיות: 9 דוברות שפת אם ערבית ו-10 דוברות שפת אם עברית. את התכנית מלווים במחקר שלושה אנשי סגל, שאחת מהם גם משתתפת במפגשי הקבוצה. כל המפגשים מתועדים ומהווים בסיס לדיון מתמשך באשר למטרות התכנית ותכניות הפעולה. בסיום שנת הלימודים התקיימו גם ראיונות אישיים עם המשתתפות וקבוצות מיקוד מסכמות. בעקבות זאת, החליטו המשתתפות להעמיק את ההיכרות ביניהן ולהמשיך לקיים את מפגשי הקבוצה גם בשנה הבאה, וכן להרחיב את הפעילות וליזום פרויקטים נוספים שיעודדו יחסי קירבה בין יהודים וערבים בקמפוס.

הרצאה זו מתארת את תהליך המחקר ואת תפקידיו השונים בחייה של קבוצת "נעים להכיר". נדון באתגרים ודילמות אשר נלווים למחקר של תכנית אקדמית שאיננה רק יוזמה שצמחה 'מלמטה' (grass-root) אלא גם מופעלת ומנוהלת על ידי סטודנטיות. נעסוק ביחסים שבין החוקרים אנשי הסגל והסטודנטיות המשתתפות ומנהלות התכנית, במידת ההתערבות של צוות המחקר בתכנון ובניהול התכנית, במחירים שעלולים להיות להתערבות כזו ובמתח שבין הידע ה'אקדמי' והידע ה'סטודנטיאלי'.

המרצה הערבי בישראל בקמפוס ציוני מולאם: פרקטיקות סטודנטים יהודים לשכפל את עליונותם גם בין כותלי אקדמיה

ד"ר אברהים מחאגינה, המכללה האקדמית צפת

המחקר מתמקד בתיאור, אפיון וניתוח ניסיונותיהם של סטודנטים יהודים לייצר מחדש את עליונותם הלאומית מול המרצה הערבי באקדמיה הישראלית. הוא מתבסס על המתודולוגיה האיכותנית ונעזר ב"ראיונות חצי מובנים" עם אוכלוסייה גדולה של אקדמאים ערבים במוסדות ההשכלה הגבוהה.

המרצים הערבים בישראל השמיעו שלוש קולות סביב התייחסות סטודנטים יהודים כלפיהם: מיעוט (11%) הביעו נוחות מכך שהסטודנט היהודי מתנהג אליהם באופן זהה לשאר הסטודנטים. חלק קטן (13%) אחר שיתף כי הוא אומנם נתקל ביחס שונה במקצת מצד סטודנטים יהודים אך אין לו הוכחה שזה קשור לזהותו הערבית. רוב המרצים הערבים (76%) מתלוננים על התנהגות לא הולמת מבחינה אקדמית מצד סטודנטים יהודים רק בגלל היותם ערבים.

שלושת האסטרטגיות המרכזיות בשימוש סטודנטים יהודים כפרטים כדי להשיג את מטרתם הן: דחיקתו לשוליים על ידי ערעור סמכותו, הפעלת שיטור (לרבות אקדמי) כדי לעורר ספק סביב מקצועיותו ותהליך ממושך של תיוג והזרה. כקבוצה, סטודנטים יהודים מפעילים שלוש אסטרטגיות: ליכוד שורות ותיאום עמדות מראש, ניסיון להשתלט על המרחב הציבורי והיעזרות בנציגי סטודנטים. מיעוט של סטודנטים יהודים גם מגייסים מרצים יהודים כדי לייצג את האינטרס שלהם מול המרצה הערבי ואפילו צועקים לעזרת ההנהלה, על מרכיביה, תוך ניצול מקסימלי לקושיות הקשורות כחבל טבור בזהותו הערבית של המרצה.

התיאוריה אשר מתגבשת במחקר זה גורסת כי מיעוט של סטודנטים יהודים, המתרבים ומתחזקים בשנים האחרונות, נאבק קשות עם המרצה הערבי כדי לזכות ב"בעלות" בלעדית (אקסקלוסיבית) על המרחב האקדמי, על ביטוייו. סטודנטים אלו מנצלים את מעמדו של המרצה הערבי כמיעוט בתוך קמפוס ציוני מולאם לשחזור עליונותם הלאומית גם בין כותלי האקדמיה. ככזה, הם משתמשים באסטרטגיות מרובות כדי לנשל את המרצה הערבי מכוחו בדמות סמכותו האקדמית הלגיטימית, תוך כמיהה לגלגל אותו בחזרה למעמדו השברירי כאזרח מדרגה שנייה.

סטודנטים יהודים הם קורבן התרבות ההגמונית בישראל. הרי הם מתחנכים בתוך קונטקסט אקדמי מולאם. הם נהנים מכוח כפול הן בגלל יהדותם והן כתוצאה של תהליך הליברליזציה המואץ – הגברת כוח הסטודנטים – בהשכלה הגבוהה בישראל. אי לכך, הפריבילגיות שהם תובעים בתוך המרחב האקדמי נתפסות כמובנות מאליהן. התנהגותם היא תוצר של החינוך אשר קיבלו אצל סוכני הסוציאליזציה והלגיטימציה שניתנת להם, באופנים שונים, בין כותלי האקדמיה.

לכן, השאלה החשובה היא: מה עושים לשינוי המציאות הקודרת המתוארת במחקר? אם הממסד הרלוונטי, בדמות המועצה להשכלה בודה, יבחר שוב, כפי שנהג בתביעות קודמות של המיעוט הערבי בישראל בתחום החינוך, באחד משלושה מנגנונים: התעלמות, הסתגלות למטרד והתנהלות תוספתית איטית זה יעורר שתי שאלות: האם תידרש משילות Governance חדשה במוסדות ההשכלה הגבוהה?

האם מוסדות החברה הערבית הייצוגיים רוצים ומוכנים לתבוע מחדש Reclaim את חלקם במשילות על
ההשכלה הגבוהה?

שאלות לדיון

למה נבחרה דווקא שאלה זו : האם מדובר במניע אקדמי טהור (הרחבת ידע) או פוליטי (חשיפה לאי צדק)?
האם באמת זו המציאות האמתית "זה באמת קורה" או שמא זו מציאות מדומיינת "אולי זו הפרשנות של
המרצים הערבים"?

למה לראיין מרצים ערבים בלבד ולא גם סטודנטים יהודים ואולי סטודנטים ערבים כדי לצורי הצלבת
(טריאנגולציה) של נתונים?

איך הגיבו שותפי המחקר הערבים? מולם, איך הגיבו היהודים שנחשפו לתוצאות המחקר : סטודנטים,
עמיתים, הנהלה, קרן המחקר וכו": תגובה אקדמית או פוליטית או אולי פוליטית במראה אקדמי.

האם בכלל זהו מחקר חינוכי, חברתי או פוליטי?

הביקורת על המחקר

ממילא במחקר האיכותני הפרדיגמה היא קונסטרוקטיביסטית והיא ההבניה שהחוקר (אנוכי) עושה לכל
התהליך. במחקר זה. השאלה האונטולוגית רואה את המציאות ככוללת את הכול (גם מה שקורא מחוץ
לכותלי האקדמיה). אפיסטמולוגית, לא ניתן להפריד בין החוקר לנחקרים מפני שיש ביניהם אינטראקציה
(ברית אחים). עובדה היא שהמתודולוגיה היא החוקר עצמו.

**על יתרונות המחקר האיכותני לחקר מדיניות מורכבת: המקרה של מחקר איכותני אודות מדיניות גיוון
הרכב הלומדים בהשכלה גבוהה בישראל**

אילה הנדין, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

השכלה גבוהה בישראל מהווה זירת מפגש בין קבוצות שלא דווקא נפגשו עד לשלב זה. אלו למדו ברובן את לימודי החובה בזרמי חינוך נפרדים; הגיעו ממיקום חברתי-כלכלי שונה המתווך בין היתר על-ידי ישוב ושכונת המוצא; גדלו במיקומים שונים ביחס למרכז הגיאוגרפי-כלכלי-חברתי; והגיעו בעצמם או נולדו לתוך משפחות ממדינות מוצא שונות עם היסטוריית הגירה קרובה יותר או פחות. המפגש והגיוון דה-פאקטו בהרכב הלומדים מתקיימים במערכת ובסביבה חסרות מסורת ומדיניות גיוון ברורות ועקביות. בהרצאה, אציג מחקר אמפירי איכותני אודות התנאים בהם צומחות התערבויות מדיניות לגיוון הרכב הלומדים בהשכלה גבוהה: על ההגיונות שבבסיסן, רמות קיומן, זירות התעצבותן וכיווני פעולתן. דרך המחקר, אטען ששיטות איכותניות מעצימות את המסע המחקרי לחקר מדיניות מורכבת ולחשיפת הערך שבתמהיל מגוון של לומדים. איסוף הנתונים מסתמך על מסמכי מדיניות לאומיים, מוסדיים ומחלקתיים, וראיונות חצי-מובנים עם קובעי המדיניות בכל אחת מהרמות. הניתוח שואב השראה מהגישה הפוסט-סטרוקטורלית ומגישות של מיסגור שיח ומיסגור מדיניות. אתיחס להזדמנויות שהמחקר האיכותני מזמן לחוקרת המצויה בעומק הזירה, לחשיפת רבדים גלויים וסמויים של המדיניות, תוך גישה למקורות מידע מגוונים. אזכיר את כוח המחקר האיכותני בגילוי העמדות והמשאבים השונים ביחס לגיוון, ואת עוצמתו במיקומם בתוך הקשר המודע ליחסי הכוחות, ולשינויים בפרשנות בהתאם לזמן ולמקום התרחשותם. במקביל, אנסה להאיר חלק מהאתגרים שמחקר זה מזמן בכל הקשור לכובעים הרבים הנחבשים ביחס למדיניות גיוון: הכובעים שלי כדוקטורנטית, כמעריכה בעבר של תכנית ההנגשה לחברת הערבית, וכמנהלת תכנית לאומית בתוך זירת המחקר; וכובעי המרואיינים כקובעי מדיניות, כתברי סגל אקדמי וכחוקרים בעצמם. אטען שהערך המוענק לגיוון בשיטת המחקר בנוסף לתוכנו, תורם להצעת הסבר חדש ושיטתית לתנאים הרעיוניים, הארגוניים, החברתיים והכלכליים בהם צומחים מודלים שלגיוון.

מושב 104

ניתוח שפה ושיח ככלי עזר במחקר האיכותני

יו"ר ומתדיינים : ד"ר מיכל חמו

המכללה האקדמית נתניה

פרופ' חיים נוי

מכללת אשקלון

יום ג'

6.2.2018

9:45-11:15

בניין 72

כיתה 212

אינטרסוקסטואליות כשיטת ניתוח נתונים ומיקומה במחקר הנובע מהפרדיגמה הפסיכואנליטית- אינטרסובייקטיבית

אליעזר קופל, אוניברסיטת תל אביב

מחקר הדוקטורט שלי עסק בחווית הבית של גברים ויצא מפרדיגמה פסיכואנליטית-אינטרסובייקטיבית. צמד מילים אלו מציין שתי נקודות מוצא אקסיומטיות. הראשונה, פסיכואנליטית פרוידיאנית, המדגישה את מרכזיותו של ה'לא מודע' כשדה מחקר. השנייה, אינטרסובייקטיבית, המנכיחה שדה חוויה משותף, בינאישי, אשר בו ורק בו ניתן לקיים מחקר; זהו שדה המקיף את הסובייקטים: חוקר, משתתף וקורא. שדה אשר אין בילתו.

כוליותו של המרחב האינטרסובייקטיבי ניכרת בהשפעת הסובייקטיביות שלי כחוקר החל מבחירת נושא המחקר, דרך סקירת הספרות הסמויה והגלויה (כתובה), כמובן שדרך שיטת המחקר והמפגשים וכן הלאה. בהצגה זו אתמקד בניתוח הנתונים.

מחקר איכותני מייצר עושר של טקסטים. לא אחת, נדמה כי עושר זה מאיים לגלוש מהמיכל של החוקר. העמדה האינטרסוקסטואלית, אשר התגבשה בשנות השישים על ידי בחטין וקריסטבה (Kristeva, 1980), מציעה כי הטקסט הינו מארג של שפה המקבל את משמעותו ו'חיווי', הזמניים והמיידיים, דרך מעברים אינטרסובייקטיביים. משמעות הטקסטים במחקר זה גובשה בעזרת שיטת ניתוח הנתונים של ג'קסון ומזאי (Jackson & Mazzei, 2012), אשר מייצרת פער אופטימלי בין טקסט מחקרי (data) לבין טקסט תיאורטי. פער זה מזמין חוויה של בלבול, המובילה לחקירה ולכן גם לחווית הגילוי הכה חיונית במרחב המחקרי. אסביר במהלך המפגש את מרחב הפער הרצוי בין הטקסטים. מתוך הערפול היזום נולד הגילוי. גילוי זה הוא כמובן, אישי וסובייקטיבי בהתאם לפרדיגמה. חווית ה'לא ברור' והשיטוט הפרשני עד כדי מציאת מושג כלשהו ביחס לנאמר, מזכירים במידה רבה (ובכוונה ברורה) את עבודת הפסיכואנליטיקאי בקליניקה. בהצגה אביא רקע תיאורטי קצר, אציג את שיטת הניתוח ואדגים אותה.

מקורות

Jackson, A. Y., & Mazzei, L. A. (2012). *Thinking with theory in qualitative research*. London: Routledge.

Kristeva, J. (1980). *Desire in language*. (L. S. Roudiez, Ed., T. Gora, A. Jardine, & L. S. Roudiez, Trans.) Oxford: Basil Blackwell.

“ראשי המועצות של כ-ו-ל-ם”: הניסיון לשחזר בשיח חתרנות כהגמוניה

נגה גלעד, אוניברסיטת חיפה

מחקרי עוסק במאבק לכינון פרויקט ההתנחלות ביהודה שומרון ועזה כהגמוניה ציונית בת הזמן. הוא מתבסס על מגוון מקורות כמו תקשורת הפרויקט, ראיונות ביוגרפיים-נרטיביים (“מלמטה”) ותוכניות מתאר “(מלמעלה)”. הספרות המחקרית, המתחקה אחר תהליכי חתרניות פוליטיים טוענת כי ביסודם של מהלכים חתרניים קיים ניסיון להפוך את היוצרות: לכוון כהגמוני מיצוב הנתפס במרחב הציבורי בן הזמן כחתרני, ולדחוק לשוליים הגמוניה מכהנת. ‘הגמוניה’ הוא מושג כפול: מחד, הוא מסמן קבוצה, הנתפסת במרחב הציבורי כראויה להנהיג באופן טבעי (גרמשי, 2004), ומאידך -- את התכנים או השיח שהיא מכוונת במרחב הציבורי בן הזמן כערכים ראויים (פייגה, 2002). המשגה זו מציעה לבחון את המהלכים, שהעלו את הקבוצה אל מרכז הבמה, במקום לתפוס את כהונתה כמובנת מאליה. ברוח זו, חקר מהלכים חתרניים משחזר מהלכי “הפוך על הפוך”: מהלכים שבאמצעותם מנסים חברי קבוצה מתחרה להחליף קבוצה מכהנת, תוך ניסיון לכוון חילופין אלו כטבעיים ופשוטים, כלומר - ליצור שיח הגמוני חדש “יש מאין”. מכאן, שחקר החתרנות מחייב מעין “שחזור כפול”: הן את השינויים שקבוצה חתרנית מכוונת בשיח ההגמוני על פני השטח, והן שחזור של שיח הקבוצה החתרנית והשתנותו, בתשתית/ מתחת לפני השטח. לשם כך נדרשת המשגת תהליכים מתוחכמים של בינוי (מכוון) והבניית מציאות (בדיעבד) (ברגר ולקמן, 1984).

שדה זה מאתגר, אם כן, מתודולוגיות קיימות בהתאמתן לקונפיגורציות מורכבות המתפתחות/המשתנות במהירות. במחקרי, פיתחתי ארגז-כלים, שכינתי “סדר פסח דיסקורסיבי”. שמתי דגש על שחזור מעוגן: ניתוח שיטתי הצמוד למהלכים המתרחשים בטקסט עצמו, כמו השמטות, הוספות, העברות, ושימור אלמנטים חתרניים והגמוניים (ספקטור-מרזל, 2010; Kupferberg, 2012). במרכז הניתוח הצבתי את ה סעיף: לא עוד שחזור מעוגן ברמת הפסקה בלבד (Labov, 2006), אך עדיין יחידה יסודית, במכלול השדה התמאטי (Rosenthal, 2012). בהרצאה אדגים כיצד חילופין תימאטיים בין הסעיפים ובתוכם מצליחים לכוון שיח חתרני כהגמוני.

מעבר לקונצנזוס: הדגשת המורכבות סביב למידה של מורים באמצעות ניתוח שפה ושיח

ד"ר ניקי אהרוניאן, אוניברסיטת מונש, אוסטרליה ומכללת אורנים

בשלושת העשורים האחרונים, ספרות אקדמית ומסמכי מדיניות מארצות רבות, מדגישים את חשיבותה של ההתפתחות המקצועית של מורים. קריאה ביקורתית ומעמיקה מגלה, שמעבר לקונצנזוס על ערכה של התפתחות מקצועית, יש מגוון רחב של הגדרות, גישות, תפיסות וסוגי שיח. כל עיסוק בלמידה של מורים ובידע שבבעלותם משורש עמוק בהקשרים פוליטיים. בעידן הנוכחי של סטנדרטיזציה ואחריותיות, לא ניתן להתעלם מהשאלות המרכזיות: מיהם המורים? מה הם יודעים? כיצד הם לומדים? עד כמה הם מסוגלים להוביל שינוי בבתי הספר? ועד כמה הם מסוגלים לתרום לדיון הציבורי והאקדמי על החינוך?

הרצאה זו מדווחת על מחקר משותף נרטיבי שמתמקד בהשתלמויות דיאלוגיות בארץ עבור מורים לחינוך לשוני. התאוריות של בחטין (1981, 1986) מהוות בסיס לגישה האפיסטמולוגית במחקר וגם מזמנים כלים לניתוח הנתונים (Sullivan, 2012). מושגיו של בחטין, כמו דיאלוגים וריבוי קולות, מהווים עדשה תיאורטית, דרכה אני מפתחת מודעות עמוקה ורגישה להקשר החברתי והפוליטי שבו נערך המחקר. המחקר מתנגד לקולות הקוראים לפשט את הדיון ולהציג למידה של מורים כתהליך ברור ופשוט. כחוקרת, אני מתחבטת בבעייתיות שבעניין ולוקחת בחשבון את מורכבות הלמידה והידע, ומקומם של כוח וזהות מקצועית.

במחקר אני פונה לאותם כלי ניתוח נרטיביים (לדוגמא: ליבליך, תובל-משיח, וזילבר, 1998; 2010) ודיאלוגיים (Sullivan, 2012) שמאפשרים לי להפיק משמעויות מסיפורי הוראה, ראיונות וכתביה רפלקטיבית, כדי לזמן קריאות שונות של מסמכי מדיניות. מעבר לעיסוק בתוכן, ההתמקדות בשפת המסמכים מניבה תובנות חשובות על הדרכים שבהן כותבי המדיניות בוחרים להמשיג את הלמידה של מורים.

בהרצאה אציג קריאה ביקורתית של מסמכי מדיניות מישראל, אוסטרליה ובריטניה. אתמקד בשפה ובשיח כדי לבחון כיצד ממצבים את המורים והידע המקצועי שבבעלותם.

אירועי הדרה כנקודת מוצא לחקר הביטוס

פרופ' דורית טובין, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

מיכל פיניאן וויס, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

הביטוס, אותו מערך דפוסים מופנמים באמצעותם אנו תופסים, מבינים ומעריכים את העולם החברתי, נוצר תוך יחסי גומלין מתמשכים עם הסביבה החברתית (Bourdieu, 1984). יחסים אלו מעצבים ומדגישים מערך מורכב של ניגודים (כגון: גבר-אישה, אפל-בהיר, עבודה-משפחה) המשתלבים לכלל סכמה קוגניטיבית לפירוש המציאות. אחד הגורמים החשובים התורמים לעיצוב סכמה זו הם אירועי הדרה (Events of social exclusion), בהם בעלי כוח מונעים מחסרי הכוח נגישות למשאבים. אירועי הדרה מאפיינים אינטראקציות של אלימות סימבולית, בהן האירוע מתקבל כמובן מאליו גם על ידי בעלי הכוח המדירים וגם על ידי חסרי הכוח המורחקים מתגמולים חברתיים. בעקבות אירועים אלו בני אדם לומדים את כללי המשחק. כלומר, את המאפיינים המרכזיים (הניגודים) המעצבים את המציאות החברתיים, את מקומם בשדה על בסיס ניגודים אלו, וכיצד לפעול מתוך מקום זה במסגרת הכללים.

הנחת המחקר היא שאירועי הדרה הם נקודות מוצא פורייה להתחיל לנתח כיצד אנשים מפרשים את המציאות, את כלליה ואת פעולותיהם בתוכה. להנחה זו שתי השלכות: מתודולוגית, איך ניתן לזהות אירוע הדרה, שעל פי הגדרה נתפס כמובן מאליו, ואפיסטמולוגית – איך ניתן לוודא שהידעה של החוקרת על סמך ניתוח טקסט של ראיון היא גם ההבנה של הנחקרת?

ההצעה הנוכחית תעסוק בשאלות אלו, על בסיס ראיונות עומק עם 24 פרחי ניהול, תוך שימוש בגישת ההבניה הריאליסטית (ויטמן, 2002). לאחר ניתוח סיפור חיים (הביטוס ראשוני) וקריירה (הביטוס שניוני), אותרו אירועי הדרה, מתוכם עוצבה מפת ההביטוס המכילה היבטים קוגניטיביים, יכולות ורגשות. מפה זו נבדקה בין החוקרים ואל מול הטקסט בתהליכים חוזרים ונשנים, תוך התבססות על שכיחות מילים, ניתוח תכן וקטגוריזציה. מסקנות והרהורים לגבי "עירוב הביטוס" של חוקר ונחקר והדרה בתוך חקירה, יוצגו בדיון.

מקורות:

ויטמן, ס. (2002). על "ההבנה" אצל בורדייה. *סוציולוגיה ישראלית*. ד(2). עמ' 411-425.

Bourdieu, P. (1984). *Distinction*. London, Routledge and Kegan Paul.

Wacquant, L. (2014). Homines in Extemis: what fighting scholars teach us about habitus, *Body & Society*, 20(2): 3-17.

מושב 105

מחקר איכותני בחינוך

יו"ר: ד"ר אולזין גולדשטיין

המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי

יום ג'

6.2.2018

9:45-11:15

בניין 72

כיתה 213

תפיסות מורי הדת למטרות החינוך האיסלאמי בבתי ספר התיכוניים בישראל

ד"ר נג'ואן סעאדה, אקדמיית אלקאסמי: מכללה אקדמית לחינוך

בחקר המקרה הקולקטיבי הזה אני חוקר דרך ראיונות עומק ונתוח תוכן את התפיסות של מורי דת האיסלאם בבתי הספר הערבים התיכוניים בישראל לגבי המטרות של החינוך האיסלאמי ואיך זה מתחבר לחיים בחברה דמוקרטית ופלורליסטית. במחקר הזה אני רוצה להבין איך המורים ממקמים את עצמם ואת ההוראה בכיתותיהם על ציר של קונסרבטיביות (חינוך ברוח האידאולוגיה הסלפית) לעומת ליברליות בחינוך הדתי ואיך הם תופסים את המימדים המורליים והרוחניים בחינוך האיסלאמי בישראל. בהרצאה תוצג טי106פולוגיה של ארבעה מימדים בחינוך האיסלאמי: חינוך למורליות ('תאדיב' בפילוסופית החינוך המוסלמית) ביקורתית לעומת מורליות לא ביקורתית, חינוך לרוחניות ('תרביה' בפילוסופית החינוך המוסלמית) ביקורתיות לעומת רוחניות לא ביקורתית. טיפולוגיה זו תהווה את המודל התיאורטי שיתבסס עלי ניתוח הנתונים וגילוי תפיסות הידע, המיומנויות, והנטיות שהמורים מעוניינים להקנות לתלמידיהם המוסלמים. שתי תימות נתגלו במחקר הזה: חינוך לאופי טוב על ידי הנקל (העברה של ידע דתי) לעומת עקל (העברה של ידע דתי על ידי חשיבה רציונאלית). התימה הזו מדגישה את האפשרויות והמגבלות של החינוך על ידי דוגמה והן על ידי המורה והן על ידי סיפור חייו של הנביא מוחמד. התימה השנייה מראה את השיח האפולוגטי שנוקטים בו המורים והרציונליות הדפנסיבית שלהם שלא משאירה מקום לדיאלוג עם האחר הן בתוך האיסלאם והן מחוץ לו. לסיכום חינוך למורליות ורוחניות לא ביקורתית היא הפדגוגיה הדומיננטית בקרב מורי דת האיסלאם בבתי הספר הערבים. יהיה גם דיון בהשלכות המחקר הזה על הכשרת מורי האיסלאם לחינוך בחברה דמוקרטית ורב תרבותית.

האישי הפוליטי והאוניברסלי בהוראת השואה

ד"ר מירי גולדרט, אוניברסיטת בר-אילן

פרופ' זהבית גרוס, סיה"ס לחינוך, אוניברסיטת בר-אילן

פרופ' סילביה גואטה, אוניברסיטת פירנצה, איטליה

ב-2001.1.27 נתקבלה באיטליה החלטה ממשלתית-פוליטית והוכרז יום הזיכרון השנתי לשואה. מכיוון שהמחקר לא הנחה לגבי חובת הוראת השואה ניתן למצוא באיטליה יוזמות מקומיות שונות שמפרשות את החלטת המחקר, אולם רק מעטות מהן נחקרו (Santerini, 2003). מהספרות הבינלאומית עולה שהחשיבות המיוחסת להוראת השואה נובעת לא רק מתפקידה בלימוד הכרונולוגיה ההיסטורית, אלא מהיותה אמצעי לחינוך ערכי, להפחתת הגזענות ולמניעת מעשי זוועה (Gross & Stevick, 2015). על אף זאת, כמעט ולא נמצא מחקר אמפירי שמוכיח זאת. לפיכך, מטרתו של מחקר זה לברר מהי המשמעות שמייחסים סטודנטים לחינוך באיטליה להוראת השואה ולבחון את הטענה הרווחת לגבי הקשר שבין הוראת השואה לחינוך ערכי.

ההרצאה המוצעת מבוססת על מחקר שנעשה בשיטות מעורבות (Creswell, 2013), בראשיתו איכותני, שכלל ראיונות חצי מובנים עם 9 בעלי תפקידים במחוז טוסקנה שבאיטליה ו-6 תצפיות בטקסים שנערכו במחוז. המשכו בטריאנגולציה, שכללה שאלון כמותי שבחן קשרים בין ערכים (Schwartz, 1992) לבין מרחק חברתי (Bogardus, 1925) ויחס כלפי זרים (Ziebert & Kay, 2009) ושאלה פתוחה עליה השיבו 91 מתוך 215 הסטודנטים לחינוך באוניברסיטת פירנצה שהשיבו לשאלון. בהתבסס על שימוש חלוצי בתיאוריית הערכים (Schwartz, 1992) בחקר הוראת השואה, מחקר זה מוכיח את הקשרים שבין ערכי התעלות מעל העצמי: אוניברסליזם ובנוולנטיות, לבין יחס כלפי זרים, מרחק חברתי ועמדות להוראת השואה, כש-22% מקשר זה מוסבר על-ידי מידת הרלוונטיות שמייחסים הסטודנטים להוראת השואה. משלים זאת הניתוח האיכותני שממשיג, בעזרת ניתוח תוכן וצורה, חמש תמות להוראת שואה רלוונטית שמתרחשת בבית-הספר ומחוצה לו. לבסוף, נדונים תרומתו של מחקר משולב שיטות ותרומתו של שיח פרטיקולרי ואוניברסלי לפדגוגיה רלוונטית (Van, 2014; Ladson-Billings, 2014; Gross & Ruthland, 2017; Straaten, Wilschut & Oostdam, 2016).

מקורות:

Bogardus, S. E. (1968). Comparing Racial Distance in Ethiopia, South Africa, and the United States. *Sociology and Social Research*, 52(2), 149-56.

Creswell, J. W. (2013). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Sage publications.

Ladson-Billings, G. (2014). Culturally Relevant Pedagogy 2.0: a.k.a. the Remix. *Harvard Educational Review*, Vol. 84, No. 1, pp. 74-84.

האם מתמחה יכול להיות אותנטי בעבודתו? מעגלי פעולה לחשיפה אותנטית ברפלקציה של מתמחים

רבקה שטיינמן, מכללת ירושלים

ד"ר צילה ארון, מכללת ירושלים

האסכולה ההומניסטית מדברת על אדם אותנטי, הן התלמיד והן המורה. אולם האם המורה יכול לשאוף ל"גבהים ללא תקרה"? האם המורה יכול להיות מחובר לאותנטיות שלו ולהתעלם מהסביבה בה הוא פועל? מצפים ממורה אותנטי שיתנהג באופן כן ככל האפשר לגבי אמונות, ערכים ודעות קודמות ביחס לקהילה בה הוא פועל. ניתן לומר כי מורה אותנטי הינו מורה המודע לעצמו אך נמצא בשיח מתמיד עם סביבתו המקצועית. (טיסדל, 2003; ציקרינג ואחרים 2006; קרנטון, 2001).

במהלך מחקר פעולה בדקנו רפלקציות של מתמחות בהוראה על אירועי הוראה. דרך הרפלקציות ניסינו לזהות את הקול האותנטי העולה מהן. במהלך המחקר בנינו מחוון לזיהוי אותנטיות. מצאנו כי למרות ההכוונה החיצונית שכוונה לרפלקציה אותנטית, רק כשליש מהמתמחות הציגו רפלקציה אותנטית מלאה.

החיפוש אחר הקול האותנטי ברפלקציות של המתמחות הביא אותנו לראיה ריאליסטית בעניין התנהלות אותנטית והתאמתה לשלב המקצועי בו נמצאות המתמחות. המתמחות הינן מורות צעירות בראשית דרכן. הן חוות שנה מאתגרת בהיבטים המקצועי והאישי מבחינת מערך הכוחות במערכת בה הן מנסות להשתלב.

ניתן אולי לומר כי המתמחות בעיקר מכוונות לקהילה ומנסות לרצות אותה על ידי התמקדות בהשתלבות בנורמות בתי הספר ואימוץ של ההתנהלות המקובלת בקהילה בה הן עובדות. הן פחות מחוברות לעצמן ליכולותיהן לנטיותיהן ולצרכיהן. לפיכך, מסקנתנו היא כי יתכן שיש לדחות את הציפייה לרפלקציה אותנטית לשלב שלאחר הכניסה להוראה.

חשיבות המחקר באה ליד ביטוי בשני היבטים - היבט מתודולוגי והיבט פילוסופי. מבחינה מתודולוגית מוצעים מחוון לזיהוי אותנטיות, והצעה להכוונה חיצונית לביצוע רפלקציה אותנטית. מבחינה פילוסופית מוצבת הדילמה בעניין היכולת של המורה המתמחה להיות אותנטי.

Between personal and policymakers' exceptions: School principals' perceptions of a shared sense-making process during an education reform

Sherry Ganon-Shilon Bar-Ilan University & Hemdat Hadarom College of Education

Prof. Chen Schechter Bar-Ilan University

Education reform implementation is an encounter of personal, social and political values and interests. Policymakers often press for rapid change, confronting principals with challenging expectations for constant improvement of their schools. School principals necessarily undergo both a personal and a shared sense-making process, as they adapt reform policies to local conditions. Principals and teachers make and enact their meanings of reform demands based on overlapping social contexts inside and outside of school while questioning personal beliefs. This qualitative research focused on 60 school principals' considerations while perceiving and enacting shared sense-making practices during a national reform implementation. We used heterogeneous sampling to maximize the depth and richness of the data and conducted a member check to properly evaluate the soundness of the data. We analyzed interview data by generating three major themes through an inductive process of condensing, coding, categorizing, and theorizing. These were: (1) a common language- principals framed reform hours as a platform for creating a shared pedagogical and emotional discourse with their teachers, in formal and informal settings; (2) a collaborative learning process- shaping their sense-making of reform hours, principals constructed mutual goals for school improvement while creating opportunities to questions beliefs and practices in collaboration with their educational staff; (3) a shared working culture- interpreting reform hours as opportunities for creating conditions for teachers' collaborative work, principals reinforced a shared working culture. Based on our qualitative analysis, we can conclude that principals are active sense-makers, interpreting reform demands to school practices without conforming to political expectations.

זהות מקצועית מתפתחת בהקשר של למידה לאורך החיים; נרטיבים של שלוש מורות-מורים כנתונים במחקר עצמי.

ד"ר פנינת טל, מכללת לוינסקי לחינוך.

ד"ר מיכל שני, מכללת לוינסקי לחינוך.

פרופ' אילנה מרגולין, מכון מופ"ת, מכללת לוינסקי לחינוך.

סיפורנו, שלוש נשים בתהליך הפיכתנו למכשירות מורים. המפגש המכונן בינינו מתחיל לפני כעשור בקהילה מקצועית לומדת, שחבריה התנסו בתכנית לימודים פורצת דרך לקראת שינוי קריטי במודל להכשרת מורים (Margolin, 2010). ההרצאה עוסקת במפגש בינינו, השלוש, לאחר שנים, בו סיפרנו האחת לרעותה על הדרך הפתלתלה בתהליך היעשותנו למכשירות-מורים, ועל אודות הזהויות שהתעצבו מחדש. התרגשנו מההזדמנות שנקרתה בדרכנו לעצור, לחקור עצמנו ב"מחקר קרוב לבית" (Leiblich, 2013; Josselson, 2015), בשדה שלנו, וגם להקשיב לחיים האחרים של כל אחת מאתנו, החיים שרוחשים מחוץ למפגשים במכללה בה אנחנו עדיין עובדות, לומדות ומתפתחות.

שתי מחשבות הובילו אותנו בעיצוב מחקרנו. האחת, נוכחנו בעוצמת הסיפור הראשון שסופר ע"י מיכל וב"אמת הנרטיבית", בה מרכיבי סיפורה הם במידה רבה משותפים להתפתחות המקצועית של שלושתנו. מחשבה שנייה, גללו לנו החוויות המקצועיות והאנושיות המשותפות לנו, כשהן כל כך אחרות בעולמה של כל אחת. החלטנו להעמיד במוקד המחקר את סיפורה של מיכל ולהראות, איך כולנו מתייחסות אליו, מעשירות אותו ומציגות נקודות מבט שונות לאירועים מרכזיים. הסיפור האחד הזה הוא הסיפור המשקף את היעשותנו למכשירות מורים ולמנהיגות בזירות שונות.

המחקר מתאר את מעשינו בהוויית המציאות המחקרית האיכותנית לנוכח היותנו מכשירות-מורים. נגלתה לנו ההכרה הכואבת כי אין הכשרה ייחודית למורות-המורים וכי הן לומדות את טיבה וטבעה, חוות את קשייה ואת אתגריה תוך כדי תנועה. ההמשך, מוקדש לממד האפיסטמולוגי, לתהליכי הלמידה המתמשכת ויצירת הידע, שהם יסוד-לכל במחקר האיכותני. בממד המתודולוגי מודגשת התייחסותנו לאירועים קריטיים ולתהליכי קבלת החלטות, כפי שבאו לידי ביטוי בניתוח ובפרשנות של הסיפור האחד. ההרצאה תינעל בממד הפוליטי בתיאור הולדתו, בדיעבד, של מתווה להכשרת מורי-מורים, מתוך מאבק פדגוגי ובהתבוננות לאחור לעבר דרך שנשללה תוך כדי הליכה עליה.

מקורות

Josselson, R. (2013). *Interviewing for Qualitative Inquiry, A Relational Approach*.

NY, London: Guilford Press.

Leiblich, A. (2015). Self-Narrative as a Prologue. In: Josselson, R. *Interviewing for Qualitative Inquiry, A Relational Approach*. Tel Aviv: Mofet Institute.

Margolin, I. (Editor). (2010). *Crossing the Beyond: A multi-track teacher education program – an ongoing discourse*. Tel Aviv: Mofet Institute.

מושב 106

לא רק ראיונות-מחקר איכותני בהוראת מדעים

יו"ר: פרופ' אורית בן צבי אסרף

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

יום ג'

6.2.2018

9:45-11:15

בניין 72

כיתה 214

תיאור המושב

ארבעת התקצירים המצורפים מתארים מחקר איכותני (עם כלי מחקר שונים) בהוראת המדעים בסביבות למידה בלתי פורמאליות חוץ כיתתיות הבודקים תהליכי למידה ותוצרי למידה של תלמידי בית ספר יסודי בסביבות אלו.

אפיון מבנים חשיבתיים בנושא חשיבה מערכתית באמצעות כלי המחקר repertory grid

אורית בן צבי אסרף, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

דפנה גן, סמינר הקיבוצים

המונח "מערכות אקולוגיות" משמש לציון מערכות התומכות בצורות החיים שעל כדור הארץ, ובהן האדם. תלמידים בני מגוון גילים מתקשים לתפוס מערכות מורכבות בכלל, ומערכות אקולוגיות בפרט. מחקר זה בוחן את השפעתה של תכנית לימודים מבוססת מקום בנושא ה"בז האדום" על פיתוח מיומנויות חשיבה מערכתית אקולוגית בקרב תלמידי כיתות ה'.

בספרות המחקרית בהוראת המדעים מוצעים מספר מודלים העוסקים בפיתוח חשיבה מערכתית. במחקר זה בחרנו במודל - System Thinking Hierarchical (STH), מודל זה נבנה על בסיס מחקרים שהתבצעו במערכות אקולוגיות בטבע, ולכן הוא מתאים במיוחד למחקר זה, שבוצע בסביבת למידה, המשלבת חקר, סיורים ולמידה על המערכת האקולוגית של הבז האדום, במערכות אקולוגיות פתוחות, בסביבת בית הספר, ובמרחב הכפרי הבנוי.

איסוף הנתונים נעשה באמצעות כלי המחקר Repertory Grid אשר בעזרתו ניתן לאפיין את היכולת של הנחקר לזהות מרכיבים, תהליכים, יחסי גומלין, לבצע הכללות ולחשוב באופן רטרוספקטיבי וניבוי. כלי זה מבוסס על תיאורית המבנים האישיים (Personal Construct Theory) אשר מציגה אפשרות להבין את האופן בו צובר הפרט ידע חדש ומעבד אותו תוך שילובו בידע המוקדם. במחקר זה השתתפו 70 תלמידים ויצרו מפה של מבני חשיבה בראשית ובסוף תהליך הלמידה.

ממצאי המחקר מציעים כי תהליך הלמידה תרם לפיתוח מיומנויות של חשיבה אקולוגית מערכתית בקרב התלמידים. התלמידים זיהו תהליכים בממד הזמן, ויחסי גומלין במערכת. חלק מהתלמידים הציגו מבני חשיבה המשויכות לרמות הגבוהות של מודל ה STH. התלמידים שהשתתפו בפרויקט הציגו מבנים חשיבתיים מורכבים יותר ששיקפו את השינוי התפיסתי של התלמידים בנוגע למורכבות המערכת האקולוגית ולתהליכים ארוכי טווח כגון נדידה, והתפשטות של מינים פולשים.

פוסטרים ככלי לארגון ידע ואפיון תוצרי למידה בנושא האבולוציה

דינה אגדי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

תיאוריית האבולוציה הינה נושא מרכזי בביולוגיה המודרנית. על אף חשיבותה, אין היא נלמדת בבתי ספר יסודיים ובחלק מחטיבות הביניים כחלק מתוכנית הלימודים הפורמאלית, ומשום כך, מעטים הם המחקרים העוסקים בתהליכי ההוראה-למידה של נושא האבולוציה בקרב לומדים אלה.

בהתבסס על כך, המחקר הנוכחי בוחן הבנה של לומדים בכיתות ו' כלפי הרעיונות והעקרונות המרכזיים בנושא האבולוציה במסגרת סביבת למידה בלתי פורמאלית, בכותלי "קמפוס טבע" שבאוניברסיטת תל אביב. סביבת למידה זו משלבת סביבה חוץ כיתתית בנויה וסביבה פתוחה בטבע. הסביבה כוללת מוזיאון ובו אוספי טבע, גן מחקר זואולוגי וגנים בוטניים. הלמידה בסביבת קמפוס טבע מאפשרת למידה התנסותית בהקשר למגוון המינים, דרכי התפתחותם, וההתאמה שלהם לסביבות חיים שונות כנדבך מרכזי באבולוציה. פיתוח ההבנה הקוגניטיבית תתאפשר גם הודות לדיאלוג שבין הלומדים בסביבה זו ופעולות לארגון ידע, כמו בניית פוסטרים.

פוסטרים הינם אובייקטים המשלבים מלל ותיאור ויזואלי כגון תמונות, איורים, גרפים, תרשימים וחיצים. מטרת השימוש בפוסטר היא לשמש אמצעי להעברת מידע ולעורר את תשומת הלב של הצופה בנוגע לנושאים מרכזיים. לשם כך, על הפוסטר להיות תמצית עניינית וממוקדת של הנושא על מטרותיו, בעל כותרת קצרה, חדה וברורה בה יש ביטוי לרעיון, עליו לכלול מושגי מפתח ולהוות בסיס לאינטראקציה עם הצופה בזמן הצפייה ולאחריה. במחקר הנוכחי, בניית הפוסטרים תשמש ככלי פדגוגי לארגון מידע על ידי התלמידים. לאחר כל אחד משלושת המפגשים בקמפוס טבע, ייעשה ארגון מידע באמצעות בניית פוסטרים בקבוצות לומדים.

ניתוח הדיון בין התלמידים בעת בניית הפוסטרים מעיד כי העבודה על הפוסטרים עודדה שיחה ודיון בין התלמידים להשגת תוצרי למידה משמעותית. תוצרים אלו הושפעו מהאינטראקציה החברתית בכל קבוצה והדומיננטיות של חברי הקבוצה השונים.

נחל חברון כמרכיב בזהות מקום: ציורי ילדים בחברה הבדואית המתארים סביבת חייהם

וויסאם סידאווי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

נחל חברון המזוהם הפך למפגע סביבתי חמור, ממנו סובלת האוכלוסייה הבדואית המתגוררת בסביבתו. לשם העלאת המודעות למצבו של הנחל ולחשיבותו כמשאב טבע מקומי בקרב תושבי המקום, יש להפעיל תכניות לחינוך סביבתי כבר מגיל צעיר, כאשר מתגבשים הרגלים המעצבים את עמדותיו האישיות של הפרט ביחס לסביבה. המחקר התמקד בלמידה "מבוססת מקום" שמטרתה קידום עקרונות הקיימות הסביבתית בהקשר של מקום וקהילה. מטרת המחקר היא חקירת מאפייניה של התכנית החינוכית "געגועים לנחל" של החברה להגנת הטבע, הנערכת בסביבה החוץ כיתתית של נחל חברון. במחקר השתתפו תלמידים בני החברה הבדואית בכיתות ה' ו' אשר מכירים את סביבת הנחל בשל קרבתו לישובים במסגרתם. תהליך איסוף הנתונים בוצע על ידי כלי מחקר איכותניים באמצעותם ניתן להבין לעומק את תפישותיהם של התלמידים ואת יחסם לנחל חברון וסביבתו. אחד הכלים בהם השתמש מחקר זה הינו ציורים.

הציורים מאפשרים לתלמידים בעלי יכולת מילולית מוגבלת להתבטא בחופשיות וללא חשש. לציורים ערך כחלק מחינוך מדעי בשיפור התקשורת, תמיכה בחשיבה, מתן אסטרטגיות למידה, תקשורת עם אחרים ועוד. השימוש בציור יכול להוות שיטה יעילה להערכת היבטים מסוימים של למידה בקרב ילדים. כמו כן, נראה כי ילדים מחזיקים במחשבות ובתחושות ייחודיות, עשירות ומורכבות וכי ציוריהם יכולים לשקף את התפתחותם הקוגניטיבית, הרגשית והחברתית.

הממצאים חושפים את תפישותיהם וחוויותיהם של התלמידים את נחל חברון וסביבתו ומשקפים את מידת הקשר והמשיכה בינם ובין הכפר והנחל, כמרכיב בזהות המקום שלהם. ציורים אלה מהווים גירוי לדיונים ומשקפים בצורה הטובה ביותר את הפרספקטיבה האישית של התלמידים ואת יחסי גומלין שהם מקיימים בחיי היום יום בכפר בכלל ובסביבת נחל חברון בפרט. הציורים מספקים תמונה שלמה שמשלבת בין ההבניה הסובייקטיבית של האינדיבידואל ובין המציאות.

ניתוח אינטראקציות במוזיאון מדע

נטע שאבי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

כיום, מדע הוא חלק בלתי נפרד מהחברה המערבית. בשנים האחרונות, יותר התנסויות הקשורות למדע מתרחשות בסביבת למידה בלתי פורמאלית כגון מוזיאוני מדע, אשר תורמות להבניית הידע של התלמיד המבקר. מחקר זה חקר את מאפייני האינטראקציות הלימודיות של תלמידי בית ספר יסודי בעת ביקורים חוזרים במוזיאון מדע לאורך תקופה של 3 שנים. מחקר זה התמקד ב-4 כיתות בשכבות לימוד ד-ו', מבתי ספר שונים בבאר שבע. בכל שנה (למשך 3 שנים) ביקרו התלמידים פעמיים במוזיאון המדע עם כיתתם. במהלך כל ביקור, התלמידים והמדריך צולמו בווידיאו לצורך ניתוח האינטראקציות השונות במוזיאון. ניתוח זה מהווה נדבך חשוב במחקר על אינטראקציות במוזיאון מדע כאשר משתתפי המחקר הינם קבוצות בית ספר (משתתפים שאין עליהם מחקר רב בתחום).

במוזיאון מדע, רוב האינטראקציות קורות בהקשר פיזי של סביבת הלמידה. בנוסף, בישראל קבוצות בית ספר מגיעות למוזיאון מדע לסיור מודרך, בו המדריך צמוד לכיתה לאורך כל הביקור. לפיכך, במחקר זה ניתחנו אינטראקציות של תלמידים עם מוצגים ועם המדריך של הקבוצה. גבולות האינטראקציה הוגדרו על ידי קיום שלושת המשתתפים (תלמידים-מוצג-מדריך). האינטראקציות שוקלטו לא רק באופן מילולי אלא גם בערוצים לא מילוליים כגון מחוות גוף, תנועה, הבעות פנים וכו'. במהלך ניתוח הנתונים בדקנו מה עושים ואומרים המשתתפים וכיצד הם משתמשים בגופם במהלך האינטראקציה. הניתוח היה פרשני ובמהלכו שאלנו **מדוע** עושים המשתתפים את מה שהם עושים. ניתוח מיקרוסקופי זה של האינטראקציה גילה כי מדריכי המוזיאון משתמשים בפרקטיקות הדרכה שונות מול מוצגים במוזיאון הכוללות הדרכה פיזית (שימוש בגוף במהלך ההדרכה), שימוש ברגשות התלמידים לצורך מעורבות במוצג ואזכור חוויות נוספות מהמוזיאון עצמו או מחיי היום יום של התלמיד.

לגופו של עניין: על יחסי הגומלין בין שדה המחקר לגוף החוקרות

יו"ר: תאיר קרזי- פרסלר

אוניברסיטת בר אילן

והילה נחשתן

האוניברסיטה העברית

מגיבה: ד"ר עדי פינקלשטיין,

מרכז האקדמי לב

האוניברסיטה העברית

יום ג'

6.2.2018

9:45-11:15

בניין 72

כיתה 215

תיאור המושב

במושב זה נבקש לעסוק בחיבור בין גוף, התגלמות גופנית (embodiment) וזהויות שונות במחקר. דרך ארבעה הקשרים אמפיריים שונים, נבחן הבניות תרבותיות עכשוויות של הגוף ונעסוק בתצורות המגוונות בהן חוקרות וחוקרים העוסקים במתודולוגיה איכותנית, ובפרט כלי מחקר המחייבים מפגש פנים מול פנים עם משתתפות/י המחקר- חוות/ים, תופסות/ים ומשתמשות/ים בגופן/ים בהקשר המחקרי ובמפגש עם אוכלוסיות מחקר שונות. נבקש להתחקות אחר האופנים בהם תופסים אנשים מקבוצות חברתיות שונות את מיקומם החברתי המגולם בגוף ונבדוק מה מקומם של גודל גוף, גיל, מגדר, נטייה מינית, הורות ותפיסות סנסוריות בחוויות אינטר-סובייקטיביות. נבקש לדון באופן מיוחד במשמעותו ובמקומו של הגוף במפגש בין החוקר/ת למשתתפות ומשתתפי המחקר ונבדוק - כיצד המפגש הזה מעצב את ומשפיע על תפיסת החוקר/ת את גופו/ה וזהותו/ה בתהליך המחקרי? מה מפגש זה מגלה ומסתיר לגבי תפיסת המשתתפות והמשתתפים במחקר את גופם/ן, את עצמם/ן ואת חייהם/ן? וכיצד הבנות ותפיסות כאלו משתנות עם הזמן בתהליך העבודה על המחקר בהתייחס לשינויים גופניים העוברים הן על החוקרים/ות והן על הנחקרים/ות?

תגלי לנו מה הסוד שלך" – גודל גוף ושינוי גופני בחקר ניתוחים לקיצור קיבה"

הילה נחשתן, האוניברסיטה העברית

ההרצאה תדון במחקרה העוסק בשינוי גופני ומערכות רפואיות בשדה המחקר של ניתוחים לקיצור קיבה. שדה המחקר מאופיין בעיסוק משמעותי של משתתפות ומשתתפי המחקר בגודל גופם המשתנה. עיסוק זה מכיל השוואות תדירות בין גוף הסובייקט המנותח לדימויי גוף חברתיים ותרבותיים, ולאור זאת גם בגודל גופה של החוקרת. במפגש בין החוקרת למשתתפות המחקר עלתה משמעות גודל גופה, מה שהעלה את סוגיית הממדים הגופניים כחשובים במידה שווה לממדים חברתיים פריבילגיים או דכאניים אחרים כגון גזע, מעמד, מגדר, גיל ועוד. בהרצאה ייבחנו ההשפעות של היבט זה על תפיסת משתתפות המחקר את החוקרת, על תפיסתה את עצמה, ותידון השאלה כיצד שינויים של גודל הגוף ותפיסת הגוף שחווה החוקרת במהלך איסוף הנתונים השפיעו על הבנתה את שדה המחקר ואת המרואינות.

”מה הזמן מסמן לי?–“ על מקומם של גיל ומראה באסטרטגיות היפוך יחסי כוח

תאיר קרזי פרסלר, אוניברסיטת בר אילן

ההנחה בדבר הא-סימטריה שמאפיינת בדרך כלל ראיונות איכותניים, כי המראיינת מחזיקה במירב הכוח אוליגרה בשדה המחקר הנוכחי, וזאת בעקבות המפגש בין גופים שונים בשדה המחקר. במפגש הזה נוצר עימות סמוי (לעיתים גם גלוי) בין גוף החוקרת שנתפש על-ידי המראיינות כצעיר ובשל כך גם תויג לעיתים במאפיינים דוריים סטריאוטיפים של חוסר רצינות, זלזול ועצלות לבין המראיינות המבוגרות יותר, נשים בעמדות כוח בשני מרחבים מוסדיים בישראל. נדמה היה שבמחקר שמתחקה אחר האופנים בהם נשים חושבות ומדברות על הכוח שלהן, התיוג הסטריאוטיפי, ההכללה וסימון הגוף הממוגדר שהן חוות בעקביות, הפכו להיות מרכזיים בבחינה הגופנית והפנומנולוגית שהן ביצעו לחוקרת עצמה. אסטרטגיות הכוח הללו שהתגלו בראיונות העלו שאלות אינסטרומנטליות שעוסקות בצורך להשיג מידע מעמיק מהשדה ובד בבד, עלו שאלות כחלק מאגינדה מחקרית פמיניסטית הנובעת מהרצון שלא לשחזר דינמיקות כוח שאותן החוקרת מבקשת לבחון באופן ביקורתי.

"אז תגידי לי למה את לא רוצה"- לחקור פונדקאות מעמדה אל-הורית

ד"ר עדי מורנו, אוניברסיטת תל אביב

ההרצאה תדון במחקרה העוסק בהורות באמצעות פונדקאות בקרב גברים הומואים בישראל. המפגש בין החוקרת לנחקרים הוא מפגש מרובד רב-מימדי. מחד, זהו מפגש בין אישה בעלת יכולת פריון, אשר בוחרת שלא להשתמש ביכולת זו, לבין גברים אשר לתפיסתם נאלצים לצרוך שירותי פריון בתשלום מנשים זרות מעבר לים, בשל המגבלות הטבועות בגוף הגברי. מאידך, זהו מפגש בין גברים בעמדה דומיננטית-הגמונית יחסית לעמדתה של החוקרת: מבוססים כלכלית, עוסקים במקצועות חופשיים, ישראלים-יהודים אשר מגשימים את האתוס הלאומי והחברתי של מצוות פרו ורבו. בהרצאה החוקרת תדון באופן בו יחסים מורכבים אלה באים לידי ביטוי בסיטואציה של ריאיון עומק, ולאחר מכן בתהליכי ההמשגה של שדה המחקר כפי שהם באים לידי ביטוי בכתיבתה של החוקרת.

להיות טיפוס בחברה לא טיפוסית- מחשבות על מחקר איכותני בקרב מבוגרים על רצף האוטיזם

ד"ר בן בלק, האוניברסיטה העברית

רגישות חושית מהווה מרכיב מרכזי בחוויותיהם של אלו על הרצף האוטיסטי. אף על פי כן, השיח על אוטיזם – הן השיח המחקרי והן השיח הפופולרי – נוטה בדרך כלל להתמקד בהיבטים אחרים של התופעה, לרבות הקשיים החברתיים והתקשורתיים שהיא טומנת בחובה. יש הסוברים כי אחת הסיבות לדחיקת ההיבטים החושיים של אוטיזם לשולי השיח על התופעה היא הקושי הטכני בתיאור הרגישות הזו ובהמשגתה. מספר ויניטיות אתנוגרפיות מתוך עבודת השדה, שנערכה בקרב מבוגרים על רצף האוטיזם באנגליה, ישמשו בהרצאה זו כדי לבחון כיצד הבדלים בתפיסה החושית בין נחקרים המזדהים כאוטיסטים לבין חוקר המזדהה, ומזוהה על ידי הנחקרים עצמם, כ"ניורוטיפיקל", טומנים בחובם הן אתגרים והן הזדמנויות. לפער זה, בין האופן שבו החוקר תפס את סביבתו הפיזית והסנסורית, לבין האופן שבו משתתפי המחקר חוו את אותה הסביבה בדיוק, ישנן השלכות מתודולוגיות ואפיסטמולוגיות. מבחינה מתודולוגית, לבחירת מיקום הפגישה, מועדה, ואף המדיום שבו היא תיערך ישנה השפעה מכרעת על התועלת שתופק ממנה: רעשי הרקע, סגנון התאורה, ואף האקוסטיקה יכולים להוביל לפגישה נעימה ומתמשכת או לחלופין לשיחה מקוטעת וקצרה. אך השאלה האפיסטמולוגית היא המעניינת יותר, מפני שעל מנת לנסות ולהבין את נקודת המבט של חברי הקבוצה הנחקרת, יש לקחת בחשבון את האופן שבו הם חווים את העולם, אף במובן המילולי ביותר. דהיינו, לנסות לראותו כפי שהם רואים אותו, לשמעו כפי שהם שומעים אותו וכן הלאה. אמנם ככלל, יעד זה אינו ניתן להשגה - אך יתכן שעצם הניסיון להשיגו עשוי להוביל לתובנות מעניינות בנוגע לגבולותיו של המחקר האיכותני ולאפשרויות הגלומות בו.

מושב 108

שותפות במחקר: יחסנו לאן?

יו"ר: נור שמעי

אוניברסיטת בן גוריון הנגב

יום ג'

6.2.2018

9:45-11:15

בניין 72

כיתה 216

ג'נטרפיקציה אידיאולוגית – שותפות במחקר כביטוי לשותפות במרחב- האמנם?

יעל שמריהו-ישורון, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

בשנים האחרונות, כמדיניות מוצהרת, מדינת ישראל מקדמת הגירה של אוכלוסיות המוגדרות "חזקות" למרחבים המוגדרים "חלשים" מתוך מטרה לחזקם. תפיסה זו רואה בקבוצות אוכלוסייה הבאה מבחוץ, המתוארת כ"אידיאליסטית", צעירה, משכילה ובעלת יוזמה, ככוח העשוי לתרום לצמיחת אותן ערים. מנייה וביה מתוארת אותן ערים כ"חלשות" וזקוקות לעזרה מבחוץ. מחקר זה מהווה חקר מקרה הבוחן את תופעת ההתיישבות האידיאולוגית של חברי גרעיני עמותת איילים והגרעינים התורניים בערי הפריפריה דימונה, ירוחם, לוד ועכו. המחקר נעשה בשיטה איכותנית הבנייתית והוא מבוסס על ניתוח מסמכים וראיונות עומק פתוחים מובנים למחצה עם תושבים מקומיים, חברי גרעינים, וקובעי מדיניות. המפגש בין החוקרת, חברת גרעין אילים בעיר דימונה והמראיינים, תושביה הותיקים של הפריפריה, הוביל לשותפות מחקרית ולהמשגת ההתיישבות האידיאולוגית כתופעה של ג'נטרפיקציה ממניע חדש, אידיאולוגי. בהתאם להתפתחות הספרות המחקרית על ג'נטרפיקציה והרחבת השימוש במונח בהקשרים מגוונים יותר (Lees, Bang shin and Lopez-Morales, 2016; 2002 Smith) המחקר הנוכחי הציע כי תהליכי ג'נטרפיקציה מתרחשים גם במקרה של התיישבות ממניעים אידיאולוגיים של קבוצות אוכלוסייה חזקות בערי הפריפריה. התיישבות זו משמשת כאסטרטגיה מדינית של הנדסה דמוגרפית ולפיכך מקבלת תמריצים חומריים וסמליים ועידוד של השלטון המקומי והמרכזי. ההרצאה תציג סוגיות מחקריות העולות מהשותפות המחקרית בין החוקרת לנחקרים, כמשקפות את היחסים הנוצרים במרחב בין "מקומיים" ו"מהגרים".

הסוגיות המרכזיות שידונו הן:

- האם שותפות במחקר היא תחילתה של שותפות במרחב? האם היא משמרת או משנה את יחסי הכוחות המרחביים?
- כיצד השימוש במונח ג'נטרפיקציה משרת כל קבוצה?
- מהו ההון הסימבולי שמתגלה בשותפות ומהי משמעותו בהבנת תופעת ההתיישבות?

החוקרת-המטפלת-העמיתה: פירוק והרכבת שותפות במחקר איכותני עם קלינאי תקשורת

טלי בר-משה, אוניברסיטת בן גוריון

ד"ר פאולה פדר-בוביס, אוניברסיטת בן גוריון

מחקר עם קלינאי תקשורת, עמיתים בעלי רקע מקצועי משותף והיכרות מוקדמת הווה אתגר מתמשך עבור קלינאית תקשורת בכירה העוסקת מזה שלושה עשורים בתחום שיקום השמיעה בקרב מבוגרים בעזרת מכשירי שמיעה, פעילה באגודה המקצועית וחוקרת איכותנית בתחילת דרכה, במסגרת מחקר מקדים לעבודת הדוקטוראט.

גיבוש רעיון המחקר ועיצובו נעשו תוך הבלטת השותפות עם משתתפי המחקר. הדבר בא לידי ביטוי בהיענות מיידית וגורפת של קלינאי התקשורת לפנייה להתראיין, בהתעמקות מוקדמת בשאלות המחקר ומחשבה על הנושא לפני הראיון, בשיתוף פעולה מוחלט בעת הראיון ומתן תשובות עשירות ומפורטות שכללו דוגמאות רבות, ובהבנה של חשיבות המחקר ורצון לתרום מהידע והניסיון שלהם להצלחתו. לעומת זאת, שלב איסוף הנתונים וניתוחם דרש התרחקות או פירוק של השותפות עם המשתתפים: החוקרת בקשה לתת מרחב לפרשנות המשתתפים לפני מתן פרשנותה האישית לדברים. על מנת לשמור על אמינות המחקר ועל האיזון בין ניסיונה המקצועי של החוקרת וניסיונם של המרואיינים ננקטו מגוון של פעולות רפלקסיביות ובהן כתיבת יומן חוקרת, קידוד וקידוד מחדש של הממצאים בשלבים שונים של המחקר, בחינה חוזרת של הניתוח והמסקנות וביצוע תחקיר בין עמיתים.

נראה כי בניה ופירוק השותפות של החוקרת עם המרואיינים בשלבים השונים של המחקר חידדו את תפקידיה המרובים כחוקרת-מטפלת-עמיתה וסייעו בהרחבת היריעה של נושא המחקר והדיון בממצאים. כך, הראיונות הניבו מידע רב שפתח צוהר להסתכלות הוליסטית יותר על המקצוע עצמו, על המקצועיות של קלינאי התקשורת העוסקים בשיקום שמיעה, על ההתמודדות עם שאלות אתיות מסוגים שונים, על היחסים הנרקמים עם המטופלים ועל הדרך בה רואים הקלינאים שרואיינו את תרומתם לשיפור איכות חייהם של המטופלים.

לחקור שותפות בקבוצת מחקר שיתופית: אחדות בין צורה ותוכן ורפלקטיביות פוליטית

תמר אהרון, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

אמילי ישי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

שני ניצן, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

שרון שגב, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

דניאל שמש, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

שחר תימור-שליון, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, אוניברסיטת בר אילן

בעולם המתפתח של מתודולוגיות מחקר שיתופיות וביקורתיות, בולט העיסוק בסוגיות הגבול בין חוקר לנחקר, בין נושא המחקר לחוקר, ובין סוגים שונים של ידיעה וייצור ידע. הספרות ברובה מסתמכת על גישות הבנייתיות וביקורתיות, תוקפת את התפיסה המפרידה בין החוקר לנחקר, וקוראת למפגש שיתופי של יצירת ידע. עם זאת, רוב המחקר השיתופי עוסק בנושאים שאינם שותפות. כך נותרת על כנה הפרדה אחרת, בין מושא המחקר לבין המתודה המחקרית. עקב כך, שאלות מתודולוגיות הנוגעות לאפשרות של אחדות בין צורה ותוכן המחקר, והאפשרויות הרפלקטיביות הטמונות באחדות זו, נותרות ללא מענה.

הרצאה זו מבקשת לעסוק באזור לא מוכר זה של אחדות בין השפה המחקרית לנושא המחקר, ולהציע התבוננות ראשונית על רפלקטיביות בהקשר זה. בניסיון שלנו, רפלקטיביות הניזונה הן ממושא המחקר והן ממתודות המחקר נקשרה להתנסחות הרובד הפוליטי בפרקטיקה השיתופית.

לצורך כך, נציג מחקר שעוסק בפרקטיקה שיתופית בעבודה סוציאלית, ושנעשה במתודה של חקירה שיתופית (co-operative inquiry), שהוצגה על ידי הרון וריזון לפני כשני עשורים. בדוגמה זו, במהלך קורס שעסק בפרקטיקה שיתופית, נוצרה קבוצת מחקר שכללה חלק מהסטודנטיות ביחד עם מרצה הקורס. הקבוצה חקרה את החוויה של פרקטיקה שיתופית בהכשרה המעשית. מתודת המחקר השיתופית הזהדה, הדגימה, גילמה ואיתגרה את מושא המחקר עצמו – הפרקטיקה השיתופית. שאלת היחסים בין המרצה לשותפותיו הסטודנטיות, לא הייתה "בעיה" אתית הנלווית למחקר שעוסק בנושא אחר, כפי שקורה לרוב, אלא היא נושא המחקר עצמו. אנחנו מייסדים יחסים שיתופיים בינינו כקבוצה, שאינה הומוגנית, על מנת לחקור יחד את הנושא של שותפות כפרקטיקה בעבודה סוציאלית, שגם היא מתרחשת ביחסים שאינם שוויוניים.

בהרצאה נציג את התהליך שעשינו כקבוצת מחקר, את הבסיס הפרדיגמטי של מתודת החקירה השיתופית, ונתייחס לרפלקטיביות הפוליטית שהתאפשרה במרחב זה.

היכולת לראות משני צידי המתרס- האתגר וההזדמנות במחקר איכותני משותף בין חוקרות מעמדות שונות ולעיתים מנוגדות

ליאור רוזנטל, אוניברסיטת תל אביב

ד"ר אורית קרניאלי-מילר, אוניברסיטת תל אביב

החוקר האיכותני מהווה חלק בלתי נפרד מהמחקר. הוא נטמע בין ובתוך הנתונים ובמקביל נדרש להפריד עצמו על מנת להביע את קולם של המשתתפים ולא את דעותיו. הקושי בהפרדה גדל כשמדובר במחקר שנעשה על-ידי שתי חוקרות המגיעות מעמדות שונות ולעיתים מנוגדות, במטרה לבחון את הנעשה באותה המערכת.

במחקר הנוכחי ביקשנו ללמוד על חווית הסטודנטים בקבלת משובים ליומנים הרפלקטיביים. השילוב של שתי חוקרות, האחת סטודנטית והשנייה מרצה בפקולטה לרפואה, הוליד אתגרים באיסוף הנתונים, ניתוחם, משמעות הממצאים ואמינותם. המפגש בינינו גרם לא פעם להצפה רגשית בשל העמדות שלנו, המניעים אותם שאפנו לקדם, הניסיון האישי בקבלה או במתן משובים והפערים בין הציפיה לנמצא בנתונים.

הטיפול בסוגיה –

למעשה, נדרשנו לזהות בכל שלבי המחקר את ההטיות האישיות שלנו ולהחליף תכופות את המשקפיים דרכן התבוננו בנתונים. זה התאפשר הודות לריבוי שיטות באיסוף הנתונים, יצירת שיטת ניתוח צורנית וכפולה לכל משוב, שימוש בטריאנגולציה של חוקרים בניתוח ובסיומו קיום דיאלוג פתוח, כן ומשתף. ההשוואה המתמדת בינינו ושל העמדות שלנו ביחס לנתונים, חשפה את ההטיות האישיות ואפשרה לכל אחת להרחיב את הראייה שלה כך שתוכל להתבונן גם מהזווית השנייה, המנוגדת לעיתים.

הקשר המחקרי –

ההבנה שהשקפת העולם שלנו מושפעת מהחוויה האישית שלנו, אפשרה לנו לזהות את המגבלות שלנו במחקר וחשפה דיון אפיסטמולוגי, של אופן ההבניה האישית בנוגע לגורמים המשפיעים על משמעות המשובים. הדיאלוג המתמיד בין שני צדי המתרס לימד אותנו רבות על העמדות השונות, חידד את השפעת ההטיות האישיות שלנו ואפשר הבנה עמוקה ושלמה יותר של התופעה. בהמשך, השימוש בראיונות עומק חצי-מובנים עם הסטודנטים אפשר לנו להבין את תפיסת עולמם וכיצד היא פוגשת את התפיסות שלנו.

מושב 109

לחקור ידע וידיעה של אנשי מקצוע

יו"ר : ד"ר פאולה פדר-בוביס

אוניברסיטת בן גוריון בנגב

יום ב'

6.2.2018

9:45-11:15

בניין 72

כיתה 217

רב תחומיות במחקר האיכותני: מידענות רפואית כמקרה בוחן

ד"ר ג'ני ברונשטיין, אוניברסיטת בר אילן

דבורה פלדמן, מכללת ירושלים ואוניברסיטת בר אילן

מדע המידע מטבעו הינו רב תחומי ומתייחס למגוון תחומים כמו תקשורת, טכנולוגיה, בלשנות, רפואה, פסיכולוגיה, סוציולוגיה ועוד. כל תחום מיצג ממד ייחודי כשלעיתים קיים מתח ביניהם בנושאים כמו: פונקציונאליות-מהות, תוכן-צורה, אובייקט-סובייקט, אדם – מכונה. יחד עם זאת הכלים והחקירה המאפיינים תחום זה מתמקדים בעיקר בבחינת השימוש הפונקציונאלי של מידע. הם נעדרים גישה רב תחומית המתאפיינת בראיית על כוללת ובו זמנית בריבוי נקודות מבט, היוצרים שפה אחידה המאפשרת לגופי ידע נפרדים להתכתב ביניהם, תוך התבוננות חדשנית.

כמידענית אני עוסקת בעקרונות של תורת המיון, קטלוג, מפתוח, ואיתור מידע. העולם שלי מורכב מזיהוי מילות מפתח, וקטלוג לתחומים. אני נמצאת בתנועה מתמדת בין אינדוקציה ודדוקציה, ונעה לחילופין בין חשיבה הירארכית/מבנית מול אסוציאטיבית.

בהיצג זה אציג את המחקר הפנומנולוגי שערכתי שבחן התנהגות, חוויה, ותפיסת תפקיד של מידע בקרב הורים דתיים וחרדים לילדים החולים במחלות כרוניות. מחקר זה ישמש כמקרה מבחן לצורך בגישה רב תחומית במסגרת מחקר בתחום המידענות. אשתף אתכם בתהליך שעברתי כאשר התחלתי עם נקודת מוצא מידענית ונאלצתי להרחיב אותה כדי שאוכל לפרש את הממצאים שהתקבלו. שאלות המחקר היו: מהו תפקיד המידע בחייהם של הורים? כיצד השפיעה תפיסת העולם של הורים על התנהגות המידע שלהם?

נוכחתי לדעת שבאמצעות כלי המחקר שבתחום המידענות לא הצלחתי להגיע לפרשנות הממצאים. התהליך שעברתי בחיפוש אחרי כלי מחקר שיסייעו בהסבר הממצאים מצביע על הצורך בהרחבת כלי המחקר לחוקרים בתחום מדע המידע בפרט לצד קריאה לכל חוקר איכותני ללמוד להפעיל משקפיים רב תחומיות ולאמץ רב תחומיות ככלי פרשני.

אינטואיציה ברפואה - מבט מהשטח

איתי אדלר, האוניברסיטה העברית

במהלך לימודי הרפואה, נתקלתי לא פעם בשימוש באינטואיציה, תחושת בטן, "ככה נראה לי". במבט ראשון הדבר עורר תהיה, שכן הרפואה לכאורה היא ענף מדעי בעל השלכות כבדות משקל, וקבלת ההחלטות שבו צריכה להיות מושכלת, ולעתים היא לא היתה כזאת.

התחלתי לחקור את התופעה המורכבת. השלב הראשון במחקר הוא לראות כיצד נתפסת האינטואיציה וקבלת ההחלטות הלא מושכלת אצל הרופאים עצמם. בנוסף, אני רוצה לראות כיצד השיח הפילוסופי יכול לתרום להבנה המושגית אודות האינטואיציה הרפואית, כמו כן להרחיב את התובנות מתוך הפרספקטיבה ההיסטורית של המושגים האלה.

המחקר האיכותני, אותו אציג, מבוסס על ראיונות עומק עם רופאים. השאלה שעמדה במרכז הראיונות היתה אודות השימוש באינטואיציה ותפיסתה. בהתבסס על הגדרה, על דרך השלילה, שאינטואיציה היא קבלת החלטות בדרך לא מושכלת.

התובנות הראשונות שעלו מן המחקר הן: ראשית, שקיים מגוון של עמדות ביחס לאינטואיציה, החל מהצד שטוען שאין רפואה בלי אינטואיציה ועד הצד הסבור שהאינטואיציה ברפואה היא 'סכנת נפשות'. שנית, שאלת השימוש באינטואיציה היא דרך לבחון את שאלת יחסי הכוח בין הרופא ובין המטופל. המצדדים באינטואיציה הבינו שהתהליך הרפואי מוטל בלעדית כתפי הרופא, בעוד המחנה השני ראה שתהליך הריפוי מצוי במערכת היחסים בין הרופא והמטופל. שלישית, שאלת האינטואיציה קשורה גם לתפיסה האפיסטמולוגית של הרופאים, עד כמה הרופא מסוגל לומר שאיננו יודע, וכיצד מתמודד עם חוסר הידיעה הזאת. המצדיקים את השימוש באינטואיציה טענו שלעתים קרובות הם לא יודעים ועם זאת נדרשים להכריע, וממילא יש מקום לאינטואיציה. המתנגדים טענו ששימוש באינטואיציה נובע מעצלות, והידע מצוי רק יש להגיע אליו.

אם כן, ניתן לראות בשאלת האינטואיציה ברפואה מקרה בוחן לשאלת היחס של הרופא אל המדע ואל החברה.

אתגרים בשימוש בשיטות מחקר איכותניות בחקר האוריינות המדעית

אביב שרון, הטכניון- מכון טכנולוגי לישראל

קרן דליות, מכון טכנולוגי לישראל

יעל בראל – בן דוד, מכון טכנולוגי לישראל

אוריינות מדעית היא מושג המתייחס ליכולות של פרטים, קהילות וחברות להתמודד עם סוגיות הנוגעות למדע ולקבל החלטות לגביהן, תוך אינטראקציה עם מקורות של מומחיות מדעית. חשיבותה של האוריינות המדעית עולה במציאות הטכנולוגית שבה אנו חיים. לאחרונה דו"ח קונצנזוס של האקדמיות הלאומיות למדעים, להנדסה ולרפואה בארה"ב קרא לחוקרים להעמיק את הבנתם לגבי אוריינות מדעית בתוך החברה ובתוך קהילות עצמן. במיוחד עלה הצורך להבין אוריינות מדעית בהקשר של קבוצות אוכלוסייה שונות. תחום זה נחקר לרוב בשיטות מחקר כמותניות תוך שימוש רב בסקרים, אך ניתן להעמיק את ההבנה בתחום באמצעות שימוש נרחב יותר בשיטות מחקר איכותניות. אחד האתגרים עבור חוקרים המתעניינים בדרך זו הוא מציאת מסגרות תאורטיות ושיטות המתאימות להבנת אינטראקציות בין מדענים לאנשים שאינם מדענים. נדון גם בקשיים העולים משימוש בשיטות מחקר איכותניות במקום שבו מוכרות בעיקר שיטות מחקר כמותניות ובסוגיית זהויות החוקר בין מדעי הטבע למדעי החברה.

מה אפשר ללמוד מתוך מאמרים שכתבו אנשי מקצוע ופרסמו על אודות עשייתם והידע הנובע?

ד"ר אריאלה שטורם, חוקרת עצמאית

ההרצאה תעסוק בסוגיה מתודולוגית – טיב הנתונים למחקר. במחקרים איכותניים מרבים לאסוף נתונים באמצעות ראיונות משוקלטים. הריאיון מבוסס על הנחה לפיה נחקרים יכולים לבטא את עצמם בעל פה באופן מדויק, ואם מופיעים ניסוחים עמומים, החוקר מסוגל לנתח ולהבין אותם. בהרצאה אציג את הבעייתיות של הנחות היסוד הללו בנוגע לריאיון ואבחן כיצד טקסטים שנכתבו, עובדו ופרסמו על ידי הנחקרים עצמם מאפשרים להתגבר על חסרונות הריאיון, ולהפיק מהם תובנות איכותיות בנוגע להתנסויות מקצועיות ולהפקת למידה וידע מתוכן. אציג הנחות יסוד תיאורטיות, בנוגע לאמצעי ביטוי כתובים לעומת אלה הנאמרים בע"פ, מתחומי הספרות, האוטו-אתנוגרפיה, הפסיכולוגיה הקוגניטיבית והסוציולוגיה. המשמעויות של שני סוגי הנתונים הללו אינן מתודולוגיות בלבד, לדעתי, אלא הן גם אתיות (במובן של אתיקה כלפי הנחקרים), פוליטיות (במובן של המתח בין האישי לפוליטי) ונוגעות בשאלות של ייצוג - מי מייצג את מי ומה מיוצג בכל אחד מסוגי הנתונים, של איכות הנתונים ושל הרלוונטיות שלהם במחקר איכותני. אמחיש את המאפיינים של טקסטים כתובים מסוג זה באמצעות דוגמה ממחקר שערכתי על מאמרים שנכתבו על ידי עובדים סוציאליים, ואדון ביתרונותיהם ומגבלותיהם בהקשר של מחקרים איכותניים בקרב אנשי מקצוע שונים בתחומי הטיפול, העזרה והייעוץ. הנושא מתאים גם לאחד המושבים: תיעוד עצמי של משתתפים במחקרי יישום מכווני שיפור; מחקרים איכותניים בזירה הדיגיטלית.

מושב 110

קהילות ייחודיות: תפיסות ופרקטיקות

יו"ר: ד"ר מיכל קומם

המכללה האקדמית ספיר

יום ב'

6.2.2018

9:45-11:15

בניין 72

כיתה 218

איך את מתנהגת? התמודדות אישית ופוליטית בסוגיות נהיגה ובטיחות בדרכים בקרב נשים חרדיות בישראל

ד"ר נגה גוגנהיים, אוניברסיטת בר אילן

פרופ' אורית טאובמן – בן-ארי, אוניברסיטת בר אילן

הוצאת רישיון נהיגה שנויה במחלוקת בקרב קהילות חרדיות בישראל מבחינה פוליטית ואידיאולוגית ונהיגת נשים – אסורה. אולם, בפועל, יש בחברה החרדית נשים נוהגות, הנאלצות להתנהל בין מרחבים אישיים-משפחתיים-פוליטיים. המחקר מבקש להתבונן מבחינה אונטולוגית על מציאות בה פועלת קבוצה ייחודית, נשים במגזר החרדי בישראל, על השקפותיהן וחוויותיהן הסובייקטיביות נוכח נושאים הקשורים בנהיגה ובטיחות בדרכים.

נשים במגזר החרדי מתמודדות לעיתים קרובות עם גבולות מגדריים מחמירים ועם נורמות חברתיות נוקשות בקהילותיהן, בהתאם לכך נושא בסיסי כמו נהיגה הופך להיות מורכב מאוד, למרות זאת, נהיגה עונה כפי הנראה על צורך אישי וחברתי קיים. תפיסות נשים חרדיות בנושאי נהיגה ובטיחות בדרכים, מעלות לעיתים אמביוולנטיות וקונפליקטים נוכח אידיאולוגיה חברתית ותרבותית הייחודית לסביבתן.

בהתבסס על מתודולוגיה איכותנית פנומנולוגית, ערכנו 18 ראיונות עומק, עם נשים החיות בתוך העולם החרדי לגווניו: חסידים, ליטאים וספרדים. ניתוח הראיונות העלה ממצאים מקיפים המשיקים לנושאים פוליטיים ואישיים של מגדר, הדרה תרבותית ומרחביות, הן ברמה המעשית והן ברמה הרגשית, מתוכם למדנו מבחינה אפיסטמולוגית, על מרחבי ההשפעה של נשים חרדיות. למשל, נשים אחראיות על חינוך הילדים בתוך המשפחה ועשויה להיות להן גם השפעה בקהילה נוכח מעמדן כמחנכות הבלעדיות בכל מסגרות החינוך החרדיות הפורמאליות בהן נמצאות בנות.

אנו רואות חשיבות בהתבוננות בתפקידים החברתיים, חינוכיים ומשפחתיים הייחודיים לנשים חרדיות, ובהבנת העמדה וגבולות ההשפעה שלהן בקהילותיהן. הדילמות שנבחנו פותחות צוהר לתופעה אשר הגם שאינה נושאת כותרות היא משותפת לנשים המשתייכות למגזר ייחודי בתוך אוכלוסיית ישראל. המחקר ביקש להקשיב לרב קוליות של החוויה הנשית החרדית בנושאי נהיגה ובטיחות בדרכים ולהתמודדות היומיומית של חרדיות בקהילותיהן. המחקר מהווה במה לחשיבות הפוטנציאלית שיש להן בתכנון התערבויות והגברת בטיחות של משתמשי דרך בחברה החרדית.

The experience of art Therapists from the Arab society, when facing mandatory reporting on child abuse

Zakia Massarwa, University of Haifa

The Arab art therapist, who is also working in the Arab society, has to cope with many topics. Some of them include: The cultural gap between the state's laws, and the conservative patriarchal Arab society; the results of reporting on the client, his family and the community; the attitude of colleagues and supervisors in the workplace; and emotions and feelings that evoke from coping with mandatory reporting.

The purpose of the study was to observe the difficulties faced by art therapists in the midst of sensitive therapy, when there is an indication of reasonable suspicion that the client has experienced abuse.

Twelve female art therapist from the Arab society were interviewed, for this the study.

Data collection was conducted in the form of half structured in-depth narrative interview.

Six central themes were derived from the interviews: Professional aspects of the practice; reactions, feelings, and emotions following the process of reporting; doubts concerning reporting; the client and the therapeutic process and the therapeutic relationship; professional difficulties vs. personal values; and, the society and community where the participant lives.

The present study on mandatory reporting, is a pioneer study in the field of art therapy among Arab society, aiming to sharpen the issue of reporting in a segregated society including its implications, along with living and functioning in the same society. In addition the intention of this study that, its findings, will be in use for further studies concerning mandatory reporting among professionals. Professionals from the field of art therapy in general, and mainly in the Arab society.

**קולם של מורים חדשים במערכת החינוכית הערבית – בדואית בנגב: נקודת המבט המוטיבציונית-
רגשית**

ד"ר אלסייד חאלד, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי

ד"ר אלבדור אברהמים, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי

ד"ר קפלן חיה, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי

המחקר מתמקד במוטיבציה של מורים ערבים-בדואים בשלב הכניסה להוראה. כאנשי חינוך וכחוקרים, שפועלים שנים רבות בבתי ספר במגזר הבדואי, קולות המורים החדשים אינם זרים לנו ורבות אנו שומעים על קשייהם הייחודיים. בקשנו לתת לקולות אלה במה מתוך רצון לחולל שינוי. המסגרת התיאורטית של המחקר הנה תיאורית ההכוונה העצמית, לפיה לבני האדם יש צרכים פסיכולוגיים בסיסיים: מסוגלות, שייכות ואוטונומיה, שסיפוקם מקדם תפקוד אופטימלי, (Ryan & Deci, 2017). המחקר מתמקד בפרדיגמה הביקורתית ושאלת המחקר היא: מה מאפיין את חוויות המורים בשלב הכניסה להוראה מנקודת המבט של סיפוק או תסכול הצרכים הפסיכולוגיים? השתתפו 76 מורים מתמחים ומורים חדשים, מתוכם 64 מילאו שאלונים פתוחים ו-12 מורים רואינו בראיון עומק חצי מובנה.

הממצאים מצביעים על כך שהמורים החדשים הם קבוצה מוחלשת, שמעמדה נמוך. רובן של החוויות שדווחו על ידי המורים, הן חוויות שליליות של דיכוי הצרכים על ידי גורמי הסמכות והמורים העמיתים. התמה המרכזית שנמצאה הנה חוויה של דיכוי הצורך באוטונומיה. המורים מדווחים על תחושת כפייה והיעדר חופש, ניצול על ידי גורמי הסמכות וחוויה של לעג וזלזול. התמה המרכזית השנייה כללה חוויה של דיכוי הצורך במסוגלות, שהתבטא במשובים ומסרים שליליים, היעדר עזרה ושיפוטיות. התמה השלישית מבטאת דיכוי של הצורך בשייכות. המורה החדש נמצא בין הפטיש לסדן של קבוצות תרבותיות שונות בחדר המורים. כתוצאה מחוויות אלה המורים מבטאים שחיקה נפשית והמוטיבציה שלהם נפגעת. עם זאת, קבוצה קטנה של מורים דיווחה על חוויות חיוביות של סיפוק צרכים. המורים מסגלים אסטרטגיות התמודדות, כמו בריחה והימנעות או מרד גלוי בגורמים המדכאים, שגם להן השפעות שליליות. הממצאים מצביעים על הצורך בשינוי מהותי בדרכי הקליטה של מורים חדשים לבתי הספר.

חינוך ביתי כתפישת עולם וכנושא למחקר

ד"ר אבישג אדרי, מכללת חמדת הדרום ומכללת לוינסקי

המחשבה על חינוך ביתי התחילה להתגבש בי בתיכון, התחזקה בשירות הלאומי והפכה לכיוון ברור לאחר שנהייתי לאם. כשבנותיי הבכורות נולדו חשבתי לחנך אותן בבית, אולם קודם רציתי להכיר לעומק את הנושא, לכן החלטתי לחקור את הנושא במסגרת עבודת התזה לתואר שני. כאמור, היחס שלי לחינוך ביתי היה חיובי מלכתחילה, ועם זאת באתי למחקר מתוך רצון ללמוד לעומק את הנושא ואז להחליט אם הדרך תתאים לנו. כלומר, למרות היחס החיובי, באתי עם שאלות שחיפשו תשובות, ויכלו לקחת אותי גם לכיוונים הפוכים.

כשהתחלתי את הדוקטורט היינו עמוק בתוך החינוך הביתי, היו לי בנות שהגיעו לגיל בית ספר ולימדנו אותם בבית, הייתי חלק מקבוצה והאמנתי בדרך, עברתי את שלב התהיות. האם ניתן לחקור נושא שאת חלק ממנו?

במקביל להבנה שהתגבשה אצלי, בשלב בו עברתי ממחקר כמותי (תזה) למחקר איכותני (דוקטורט), אודות מקומו של החוקר במחקר, גיליתי שעצם ביצוע המחקר וקריאת הספרות במקביל משפיעים על תפישותיי. גם העובדה שמחקר נשען על ביקורת עמיתים ושכתיבת הדוקטורט לוותה ע"י המנחה שלי, שהעלתה שאלות קשות בנקודות שלי היו ברורות מאליהן, הביאה לחשיבה ביקורתית על הנושא.

כאם בחינוך ביתי רציתי לקדם את המחקר על חינוך ביתי, נקודת המוצא הראשונה שלי ראתה באור חיובי את החינוך הביתי, ועם זאת גם עברתי שינויים בתפישת החינוך הביתי ובהשפעתו על נשים במהלך העשור בו חקרתי את הנושא. דווקא החינוך התמידי שבין היותי אם בחינוך ביתי לחוקרת של הנושא, הביא אותי לתפישה רחבה יותר ושלימה יותר של התופעה.

בהרצאה אתיחס לנקודות המפגש שבין היותי אם בחינוך ביתי לחוקרת של חינוך ביתי, האופן שבו השפיעה תפישת עולמי על נושא מחקרי והאופן שבו היותי חוקרת השפיע על אורח החיים שבחרתי לעצמי.

מושב 111

מנקודת מבט אישית: הורים, מורים - גננות ומה שביניהם

יו"ר: ד"ר עידית טבק

מרכז מהות

יום ג'

6.2.2018

14:30-16:00

בניין 72

כיתה 209

תיאור המושב

מטרות המושב הן (א) להציג את מורכבות התקשורת בין משפחות למערכת החינוך; (ב) לחשוף הנחות תרבותיות אשר בבסיס הקונפליקטים, הדילמות והמתחים ביחסים בין המעורבים בקשר; (ג) להשמיע את קולם של המעורבים בקשר; (ד) להציע כיוונים לחיזוק כוחם לפעול לשינוי יחסי הכוח ולשינוי המציאות החברתית-פוליטית בה הם פועלים.

השימוש בכלים איכותניים מגוונים כגון סיפורי חיים, photovoice, שילוב בין שאלון מקוון לקבוצות מיקוד וראיונות חצי-מובנים, חשף את יחסי הכוח בתקשורת בין הורים למערכת החינוך. יחד עם זאת, ההזדמנות לשתף את האחר והאפשרות לחשוף את נקודת המבט האישית באווירה משוחררת לחצים, הווה עבור המשתתפים מקור ממנו הם שאבו כוח ועצמה למיצוב מחודש של מעמדם במערכת היחסים ובתקשורת עם האחרים.

“אריתריאה זה לא כמו תל אביב” – מתחים דיאלקטיים בגן הילדים בין משפחות מהגרים אפריקנים לבין החברה הקולטת

דולי אליהו – לוי, מכללת לוינסקי לחינוך

מיכל גנץ – מישר, מכללת לוינסקי לחינוך

מטרת המחקר היא לחשוף את מערך הכוחות בתקשורת בין הורים מהגרים לא יהודים לבין גן הילדים בהם לומדים ילדיהם. המחקר מתמקד בשלושים מהגרים מאריתריאה, בקשיי ההגירה והקליטה שלהם, בחיים בשוליים החברתיים ובסבל הנובע מחוסר ביטחון תעסוקתי ומיעוט עוגנים משפחתיים וסביבתיים תומכים (דלה-פרגולה, 2012; כצנלסון, 2014).

שדה המחקר הוא גן ילדים עירוני המיועד רק לשלושים ילדים בני ארבע-חמש ממשפחות מהגרים מאריתריאה. המשתתפים במחקר הם: (א) גננת ישראלית מנוסה שעובדת בגן מאז פתיחתו; (ב) שלושים הורים, מתוכם עשרים ושניים גברים ושמונה נשים שהגיעו לישראל לפני כשש שנים. עיסוקם של הגברים הוא במסעדות, בסופרמרקטים, במוסכים ובמוסדות חינוך. כל הנשים עובדות במשק בית.

הנתונים נאספו באמצעות ראיונות מובנים למחצה שנערך עם המשתתפים. בסך הכול נערכו עשרים ושניים ראיונות, כל אחד ארך בין ארבעים וחמש דקות לשעה וחצי. מספר מצומצם מהראיונות נערכו בזוגות, ורובם נערכו רק עם אב המשפחה.

ניתוח הנתונים כלל ניתוח תוכן וניתוח לשוני. בניתוח תוכן הופקו שתי קטגוריות: (א) צרכים בסיסיים; (ב) זיקת הגומלין בין ההורים לבין הגן. בניתוח הלשוני מצאנו שימוש חוזר במבנים של השוואה: ההורים השוו בין אריתריאה לבין ישראל, ואילו הגננת השוותה בין הגן שלה לגנים אחרים.

השימוש בראיון ואופן ניתוח הנתונים חידדו את הפערים והמתחים במפגש בין הצרכים הבסיסיים של המהגרים לבין ציפיות המערכת, המייצגת את האינטרס הציבורי. פערים אלה עומדים בבסיס יחסי הכוח בין הורים למוסד החינוכי. יחסים אלה מעוררים אצל המהגרים תחושות של בושה, ייאוש, הדרה והתנגדות.

הפרשנות הכוללת של הממצאים, המצביעה על יחס פטרוני של המערכת כלפי המהגרים, התאפשרה בשל השימוש בראיון ככלי לאיסוף הנתונים ודרך ניתוח הנתונים. אלה עודדו את המשתתפים להתבטא ולהשמיע את קולם האישי.

“אני רואה שקראת ואת לא מגיבה..” תקשורת הורים ומורים במערכת החינוך בעידן הדיגיטלי

ד"ר אלונה פורקוש ברוך, מכללת לוינסקי לחינוך

הזמינות והנגישות של הורים ומורים מועצמות באמצעות הטכנולוגיה, אולם השפעותיו והשלכותיו של המצב לא נחקרו. לאור זאת, הסוגיה המרכזית בה תעסוק ההרצאה המוצעת היא האפשרויות הגלומות במחקר האיכותני לבחינת הקשר הייחודי בין הורים למורים במסגרת פעילותם השוטפת של מוסדות חינוך במדיה הדיגיטלית.

לצורך בחינת הסוגיה, נערכו שני מחקרים. במסגרת המחקר הראשון, בתוך שאלון מקוון להורים ולמורים, התבקשו המשתתפים לספר על אירוע חיובי שחוו בתקשורת עם בני הקבוצה השנייה במדיה דיגיטלית. נבחנו 142 סיפורים של מורים, ועוד 99 סיפורים של הורים. המחקר השני התבסס על סיפורים אלה, ובו נערכו קבוצות מיקוד של הורים בנות כ-10 הורים כל אחת. מרבית ההורים היו אימהות. אלה התבקשו לשתף בחוויות אודות אירוע שלילי, מעורר דילמה או קונפליקט שחוו בתקשורת עם מורה של הילד שלהם. השיחות תועדו באמצעות הקלטות, וכן התבקשו המשתתפים לתעד בכתב את סיפוריהם. נערך ניתוח תוכן של השקלוטים והסיפורים הכתובים, וזוהו תמות מרכזיות.

הצלבת הנתונים שנאספו באמצעות השאלון המקוון, השיח בקבוצות המיקוד והתיעוד הכתוב, אפשר לזכך את נקודת המבט הסובייקטיבית של ההורים על המציאות של יחסי הכוחות עם המורים, כפי שחוו. הופקו משמעויות ייחודיות מתוך הנרטיבים של ההורים, אשר שיתפו בחוויות משמעותיות של קונפליקטים עם המורים, בהלימה לפרדיגמה הנרטיבית (ספקטור-מרזל, 2010), ומתוך כוונה לחשוף את המציאות הסובייקטיבית ואת המשמעויות שההורים נתנו להתנהלות המורים ולתגובתם-שלהם להתנהלות זו.

בעקבות המחקר, נבנה מאגר תסריטים לקידום תקשורת חיובית בין הורים ומורים. השלכות המחקר, לפיכך, הן בעלות ערך הן בבחינת המציאות הסובייקטיבית מנקודת המבט של כל צד (הורים ומורים), והן בהיבט הפרקטי של התמודדות עם קשיי התקשורת בין הורים ומורים במציאות המורכבת ועתירת המדיה של העידן הדיגיטלי.

”מהמקום הכי נמוך- לצמוח” – התמודדות אימהות חד הוריות לילדים עם אוטיזם

תמר שמואלוביץ, מכללת לוינסקי לחינוך

ד”ר רבקה הלל לביאן, מכללת לוינסקי לחינוך, מכון מופ”ת

בעשורים האחרונים חל שינוי בדגם המשפחתי המסורתי לפיו זוג הורים עומדים בראש המשפחה. דגם זה מפנה את מקומו לדגמי הורות שונים ובתוכם- הורות חד-הורית. על-פי רוב, בראש משפחות אלו עומדת אישה (טולידנו וסרשטיין, 2014). מטרת מחקר זה הינה השמעת קולן של אימהות חד-הוריות המגדלות ילדים עם אוטיזם. שאלת המחקר היא מהי חווית האימהות של אימהות חד-הוריות לילדים עם אוטיזם בקשר עם מערכת החינוך?

המחקר הינו מחקר נרטיבי. לאיסוף הנתונים נעשה שימוש בסיפורי חיים ובמתודולוגיית Photovoice המבוססת על התפיסה כי האדם הוא המומחה לחייו ועל כן הוא מפרש את חייו כפי שהוא תופס אותם (Wang & Borris, 1994). השימוש המשולב של שני הכלים אפשר למשתתפות להשמיע את קולם ולחוות תהליך של העצמה וחזוק מעמדן כאימהות חד-הוריות לילדים עם אוטיזם.

במחקר השתתפו שבע נשים שגיל ילדיהן נע בין 6-10. הנשים סיפרו את סיפור חייהם כפי שבחרו לספרו וצילמו תמונות המתארות את חווית האימהות שלהן כפי שהן תופסות אותה. ניתוח סיפורי החיים והתמונות נעשה בשתי דרכים. ראשית, נעשה ניתוח הוליסטי של כל אישה בנפרד על-פי מנגנוני הברירה של ספקטור-מרזל (2010). לאחריו, נעשה ניתוח קטגוריאלי ומציאת תמות משותפות בין כולן. התמות העיקריות שנמצאו נוגעות ל (א) התנפצות החלום: הכמיהה לילד, ההיריון הרצוי על אף שלא מצאו זוגיות, האבחון והתנפצות החלום; (ב) קשר עם מסגרות החינוך; (ג) החיים בהווה בצל העתיד; (ד) התקווה; (ה) משאבי תמיכה וחוסן.

מן הסיפורים והתמונות עולה תמונת חייהן המורכבת של האימהות. מציאות שבה מחד, אתגרים, אכזבות וקושי רב ומאידך, כוח ועוצמה אותם שואבות האימהות מאהבתן לילדן, מההבנה כי הן היחידות עבורו ובשבילו וכן, מהתמיכה המשפחתית והמערכתית אותה הן מקבלות.

עמדות מורים לגבי מעורבות הורים לילדים עם צרכים מיוחדים בשילוב

ד"ר אורלי אללוף, מתי"א חולון

בשנים האחרונות קיימת מגמה המעודדת הורים לילדים עם צרכים מיוחדים להיות מעורבים בתהליכים חינוכיים של ילדיהם. עמדות המורים שעובדים ישירות עם הורים אלו לגבי סוגיה זו, הינה חיונית ומהווה תנאי להצלחת התהליך. מטרת מחקר זה היא לבחון את העמדות של המורים לגבי מעורבות הורים בשילוב ילדיהם עם צרכים מיוחדים.

המחקר הוא מחקר משולב (mixed methods). הנתונים נאספו באמצעות: (א) שאלון שנבנה לצורך המחקר והועבר ל-138 מורים לחינוך מיוחד ורגיל המלמדים תלמידים עם צרכים מיוחדים; (ב) ראיונות עומק חצי מובנים שהועברו ל-8 מורים; (ג) קבוצת מיקוד שכללה 10 מדריכות מתי"א. השאלון בחן את מעורבות ההורים בהיבטים הבאים: (א) תרומתה של מעורבות ההורים; (ב) תקשורת עם הורים; (ג) מעורבות הורים בקבלת החלטות בבחירת סוג מסגרת ובמטרות התל"א. תוצאות השאלון נותחו סטטיסטית. תיעוד הראיונות והשיחות בקבוצת המיקוד נותחו בניתוח תוכן.

הצלבת התוצאות שהתקבלו מכלי המחקר העלתה שרוב המורים רואים במעורבות ההורים תרומה משמעותית והם מבינים את חשיבותה של תקשורת בהירה, רציפה ותכופה בין ביה"ס להורים. חוסר הסכמה נמצא בכל הנוגע למעורבות הורים בקבלת החלטות בשני תחומים שנבדקו. המושג "מעורבות הורים", כפי שהוגדר על ידי המורים, לא כלל מעורבות בקבלת החלטות, אלא בעיקר העברת מידע ושיתוף פעולה בביצוע המלצות הצוות. מורים רבים אף העלו הסתייגויות לגבי יכולותיהם של ההורים להגיע להחלטות המתאימות לצרכי התלמידים. תוצאות אלו מעידות, שהמורים במחקר פועלים בעיקר ע"פ "גישת המומחים" ואינם רואים בהורים שותפים שווים בתהליך החינוכי של ילדיהם.

הממצאים מצביעים על הקושי שיש לצוותים חינוכיים לגבי מעורבות ההורים בקבלת החלטות, ומדגישים את הפער בין מדיניות משרד החינוך לבין עמדות המורים ואת הקשיים ליישם מדיניות זו. הבנת הפער והקטנתו עשויה לעזור לקובעי המדיניות בהטמעת תהליכים ורפורמות בנושא מעורבות הורים.

מי אני שאדבר עם הורים, ולמה שאדבר איתך?

ד"ר סיגל אופנהיים שחר, אוניברסיטת בר אילן ומכללת לוינסקי לחינוך

איריס ברנט, מכללת לוינסקי

המחקר מתמקד באופן שבו התמודדו סטודנטיות הלומדות בשנה ב' להוראה בגיל הרך, עם ההנחיה לשוחח עם הורי הגן, כל אחת עם הורי הגן בו היא התנסתה. במחקר השתתפו: (א) שש סטודנטיות; (ב) שלושה הורים; (ג) ארבע גנות. במהלך המחקר ובסיומו נערכו ראיונות מובנים למחצה עם המשתתפים. הראיונות הוקלטו ותומללו ונותחו וניתחו בניתוח תוכן תמטי. הממצאים הציגו מציאות מורכבת ביחס של צוות הגן אל ההורים וחשפו תרבות שיח שמבוסס על: (א) הסתרת מידע; (ב) חשדנות הדדית; (ג) חשש מקונפליקט אפשרי עם ההורים. לצד עדויות אלה, עלו גם ממצאים מועטים יותר המשקפים ניצנים של קשר שתפני ומיטיב בין צוות גן להורים.

המפתיע מכל היה התהליך המקביל שהתרחש תוך כדי איסוף הנתונים: כאשר פנינו אל הסטודנטיות כדי לשמוע מהן את חוויותיהן אודות הדיאלוג עם ההורים, נחשפנו לקושי בשיתוף פעולה ולדפוס התנהלות של חשדנות. חלקן אף סרבו להעביר לנו את מספר הטלפון של הגנת המאמנת כדי שנוכל לראיין אותה ולקבל ממנה מספרי טלפון של הורים. זאת למרות שכבר נמסרו חזרה עבודות הסיכום של הקורס והסתיימו קשרים פורמליים בין המרצה לסטודנטית.

הפער בין המחשבה שהנחתה אותנו בפניה לעריכת המחקר למול הדיאלוג במציאות כפי שהתגלה בניתוח הממצאים הוא המקור עורר אותנו להעמיק בפרשנויות. לדוגמה, אמנם בחרנו לעשות שימוש בחזקה המתודולוגית של ראיון מובנה למחצה, כי הנחנו שהוא מתבסס על תנאי היכרות נינוחים שנוצרו לאחר תהליך של קירבה בין סטודנטיות למרצה, אולם, התשובות הלאקוניות, ואו ההתחמקות הישירה והעקיפה של חלקן, יכולים להעיד על כך שתרבות של הימנעות משיח שתפני, אותו למדו חלק הסטודנטיות בגן במהלך ההתנסות, חלחלה לשיח אתנו כחוקרות, כמי שהמשיכו לייצג עבורן את הקונפליקט.

במושב נציג את השונות בתגובות, בין מי שהצליחה לקיים שיח שתפני בגן וגם אתנו בראיון לעומת מי שלימדה את עצמה לחשוד, ולהסתיר או לעשות "הפרד ומשול" כדי להימנע מקונפליקט אפשרי.

מושב 112

רפלקסיביות ביקורתית

יו"ר : ד"ר כלנית צאלח

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

יום ג'

6.2.2018

14:30-16:00

בניין 72

כיתה 210

על תבונה ורגשות: מחשבות על פוליטיקה, רגשות, ומחקר איכותני

ליאור אלפנט, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

לפני שלוש שנים יצאתי למסע שהסתיים בהגשת התזה שלי בחוג למגדר באוניברסיטת תל-אביב, בהנחיית פרופ' חנה הרצוג (תזה שזכתה להצטיינות יתרה). התזה עסקה בחוויות של נשים במרחב מפגש הדיאלוג הישראלי פלסטיני המעורב מגדרית, ובמהלכה ראינתי את הנשים היהודיות-ישראליות שהשתתפו איתי במפגש דיאלוג ארוך בגרמניה, שהתרחש במהלך מלחמת "צוק איתן". בהרצאה זו אעסוק בדילמות האתיות שליוו אותי במהלך המחקר, מתחילתו - עם ההחלטה לעסוק בנשים היהודיות-ישראליות בלבד; במהלכו - כאשר גיליתי שחוויותיהן של הנשים כלל לא תואמות את הנחות המחקר שלי, ונדרשתי לשאלות פוליטיות בנוגע לקיומו של המחקר; לאחר הראיונות - בשאלות הלגיטימציה שעלו לגבי סוג הידע החדש שביקשתי לייצר; ובסיומו - כאשר נדרשתי לשאלות עריכתיות הרות גורל, הנוגעות לאופן מסירת המחקר לקוראות/ים.

שדה המחקר העוסק במפגשים ישראלים-פלסטינים רחב ומגוון, אך לוקה בעיוורון מגדרי קשה. במחקרי ביקשתי לתרום לשדה ולהביא את קולותיהן וחוויותיהן של הנשים הלוקחות בו חלק, וגיליתי שחוויותיהן המשותקות עד היום מכילות סוגיות הקשורות בחוסר ביטחון במרחב, גזענות ואלימות מינית, אך גם אפשרויות חדשות של הישרדות וסולידריות. בעזרת מבט אל מיקומו ותפקידו של הגוף במרחב הדיאלוג, ובעזרת השימוש בשיח העוסק ברגשות, גיליתי אפשרות חדשה של עיסוק בפיתרון קונפליקטים, ובבניית גוף ידע חדש שעד עתה הושק ונעלם משדה המחקר. במהלך המחקר נדרשתי לסוגיות אתיות הקשורות במיקומו הרגיש של מפגש הדיאלוג הישראלי-פלסטיני בחברה הישראלית, ובשאלות העוסקות ביצירת ידע חדש בתחום ידע שעסוק לעיפה ב"אובייקטיביות" ובדרכים "נכונות" ליצירת ידע. בהרצאה זו אני מבקשת לקחת אתכם למסע שמתחיל בחוץ וממשיך בפנים, שמחבר בין הלב והראש תוך התנגדות לדיכטומיות המקובלות, ובתקווה מוביל לדרכים חדשות של מחקר על פתרון קונפליקטים וסכסוכים בינלאומיים, תהליכי שלום, וכתובה מחקרית איכותנית.

חברה אזרחית במאבק הבדואי: אמיתות ואמיתות אלטרנטיביות

תומר דקל, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

סוגיית הבניה הבלתי-פורמאלית הנרחבת של הבדואים בנגב הופכת בהדרגה לקונפליקט חריף ואלים. בזמן שרבים ממסגרים את המאבק ככזה המתנהל בין המדינה לבדואים, בפועל מעורבת בו לעומק רשת של ארגוני חברה אזרחית, תנועות חברתיות, מפלגות ומוסדות זרים. למערך מעובה ופעלתני זה חוברים כחלק אורגאני גם חוקרים אקדמיים ואנשי מקצוע רבים. בסיועם מעובדת אגינדה מתקוממת בתחומים כמו בעלות הקרקע, ילידות הבדואים, זכות הכפרים להכרה ופיתוח ועוד. כחלק מכך נערכים מחקרי עומק ומפורסמים בתוך דו"חות זכויות אדם, מסמכי עמדה, תכניות אלטרנטיביות וחוות דעת בתביעות, היוצרים ביחד מערכת אונטולוגית הקוראת תיגר אמיתי על האמיתות הקונבנציונאלית שאותן הציגה המדינה במדיניות ובפסיקות בית משפט. המחקר של החברה האזרחית בנגב, שהתבסס על ראיונות עומק עם אקטיביסטים בחברה האזרחית, התברר לא רק כתיאור של סבך הנרטיבים סותרים, אלא גם כניסיון לזקק אמירה אובייקטיבית מול סבך עובדות סותרות, לפחות כפי שהן מוצגות ומתוקפות מפי מוסדות וחוקרים שונים. הוויכוח הציבורי בשאלה מי הרוצח ומי הקורבן באום אל-חיראן מבטא רק את קצה הקרחון של קונפליקט בין צדדים שאינם מסוגלים להסכים ביניהם על מאפייניה של המציאות. בהרצאה אתאר מספר סוגיות מייצגות לדילמה העומדת בפני חוקר שלא נאלץ להתמודד רק עם אי הסכמה עמוקה על האופן בו צריך לנהל ולארגן את החברה והמרחב בנגב, אלא גם עם אי הסכמה על טיבם של החברה והמרחב בכלל. לבסוף, אתאר כיצד זווית ניתוח מרקסיסטית סייעה לגבור על הסתירות המופיעות על פני השטח ולזהות את מבני העומק שמאחוריהן.

לפרק ולהבנות מחדש? על שימוש ברפלקסיביות ביקורתית כמתודולוגיה מחקרית

יובל סער – הימן, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

השימוש ברפלקסיביות בכלל וברפלקסיביות ביקורתית באופן ספציפי הפך נפוץ במחקר האיכותני בעשורים האחרונים. כתיבה מעין זו במחקר איכותני ביקורתי יכולה לשמש לשתי מטרות: האחת, ככלי של החוקר לעיבוד וביורור החוויות שלו בתוך המחקר. תהליך זה כולל התבוננות על עבודת המחקר ובחינת הנחות היסוד העומדות בבסיס המחשבות, הפעולות והרגשות של החוקר. השני, הרפלקציה הביקורתית משמשת כחלק מהנתונים המחקריים וכמתודולוגיה מחקרית. על סמך ניתוח של יחסי הכוח ושל הצורות השונות שבהן החוויה האישית מחוברת למבני כוח חברתיים ולצורות שונות של דיכוי מתרחשת למידה על משמעויות חברתיות רחבות של חוויות אישיות.

בהרצאה זו אבקש לתאר כיצד רפלקסיביות ביקורתית יכולה לשמש כתהליך מתודולוגי סדור לניתוח נתונים במחקר איכותני. אעשה זאת תוך הצגת המחקר שלי שעוסק בעבודה סוציאלית מודעת-עוני במערכת הגנת הילד. המחקר מבוסס על תיעוד של ההתערבויות שערכתי כעובד סוציאלי במערכת הגנת הילד ותהליך ניתוח הנתונים כלל שלושה שלבים: 1. בחירת רגע ביקורתי מתוך התיעוד שערכתי 2. ניתוח ופירוק הרגע תוך שימת דגש על יחסי הכוח, השיחים והמבנים החברתיים שהבנו כל סיטואציה. 3. הבנייה מחדש של הרגע והצעת אסטרטגיות ופרקטיקות מוכוונות להתמודד עם הפירוק של הסיטואציה ומבוססות על העקרונות של עבודה סוציאלית מודעת-עוני.

הטיעון המרכזי של ההרצאה יהיה כי רפלקסיביות ביקורתית יכולה להיות כלי יעיל לייצור ידע ייחודי המחבר בין חוויה החיה של פרטים לבין מבנים חברתיים. כמו כן, אטען כי למרות שמדובר בניתוח של חוויות אישיות ניתן לעשות את הניתוח הזה בצורה שיטתית ומובנית.

מושב 113

נקודות מבט שונות על התמודדות עם מוגבלויות

יו"ר: ד"ר עדי פינקלשטיין

האוניברסיטה העברית והדסה

יום ג'

6.2.2018

14:30-16:00

בניין 72

כיתה 211

אני אף פעם לא אהיה זקן" – זקנה וסוף החיים בעיניהם של אנשים בוגרים עם תסמונת דאון והוריהם

ד"ר עדי פינקלשטיין, מרכז האקדמי לב והאוניברסיטה העברית

ד"ר אריאל טננבאום, המרכז הרפואי הדסה הר הצופים

פרופ' יעקב בכנר, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

במאה השנים האחרונות חלה עליה בתוחלת החיים של כלל האוכלוסייה, אולם בקרב אנשים עם תסמונת דאון (ת"ד) עלייה זו משמעותית הרבה יותר. מתוחלת חיים של תשע שנים בשנת 1929 לתוחלת חיים של 60 שנים בשנת 2002. עליה דרמטית זו, של מעל ל-500%, הציבה לפתחם של האנשים עם ת"ד ובני משפחתם התמודדויות חדשות. אחת מהן קשורה לתהליך ההזדקנות אשר בקרב אנשים עם ת"ד מופיע בגיל צעיר יחסית ומלווה בבעיות רפואיות, נפשיות וקוגניטיביות, עם השלכות חברתיות ומשפחתיות. במחקר הנוכחי עמדנו על תפיסת הזקנה וסוף החיים, בקרב אנשים עם ת"ד ובקרב הוריהם. שלושים ושלושה אנשים עם ת"ד והוריהם השתתפו במחקר (בשלושה מקרים השתתפו אחאים). הגיל הממוצע של הנשים עם ת"ד היה 35 ושל הגברים עם ת"ד 39. המרואיינים עם ת"ד, התמקדו בחייהם בהווה, התייחסו לנושא הזקנה בעיקר דרך הירידה בתפקוד ובעצמאות של אדם זקן שהכירו אך התקשו לדבר על זקנה וסוף החיים של הוריהם ושל עצמם. ההורים העלו דאגות מפני מה שיקרה עם ילדיהם עם ת"ד, כשהם יזדקנו או לא יהיו בעולם. בסוגייה זו עלתה התייחסות רבה לאחאים של הבוגרים עם ת"ד. ממצאי המחקר עולה כי גם הבוגרים עם ת"ד וגם הוריהם זקוקים לידע ולהכנה לקראת השלב של הגיל השלישי בחייהם. ההרצאה תציג את הממצאים תוך התייחסות לדילמות האפיסטמולוגיות והמתודולוגיות שליוו את המחקר, כגון האם ואם כן כיצד לקיים ראיון משותף של הבוגרים והוריהם; באיזה אופן לעסוק בשאלות רפלקסיביות בראיון עם אנשים עם ת"ד וכיצד להתחקות אחר הידע שעולה מהתשובות; כיצד להדיין בשאלות רגישות כמו המוות עם אנשים עם ת"ד ועוד. המחקר נערך בסיוע מענק מקרן שלם.

נגישות לזוגיות- כביטוי לזכותם של אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית לחיים מלאים ומשמעותיים

ד"ר רן נוימן, המכללה האקדמית צפת

השיח בכל הקשור לאנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית (מש"ה) משתנה בשנים האחרונות. המודל הרפואי אשר התמקד בתנאים שיאפשרו לאנשים עם מש"ה לנהל את חייהם באופן הקרוב ככל האפשר לנורמה (Wolfensberger, 1972), מפנה את מקומו לתפיסות הומניסטיות וחברתיות המתמקדות בשיפור הנגישות של אנשים עם מש"ה לאיכות החיים (Schalock, Bonham & Verdugo, 2008). נגישות זו כוללת מעבר להתאמות פיזיות של הסביבה, גם היבטים חברתיים והיבטים בין אישיים (אפשרות להתחבר, להתיידד ולהתאהב) (רייטר, 2004). זוגיות, המהווה מרכיב מרכזי במערכות היחסים הבין אישיות בבגרות, אמורה אם כן להיות נגישה גם לאנשים עם מש"ה. בפועל, בדומה לתחומים רבים אחרים, בכל הקשור לתחום הזוגיות קיים פער בין הצהרות חברתיות ופוליטיות לגבי זכויותיהם של אנשים עם מש"ה לחיים מלאים ומשמעותיים, לבין חי המעשה. פער זה נובע בחלקו ממסורת תרבותית ארוכת שנים, המושרשת בדעת הקהל והממשיכה להפלות אנשים עם מוגבלות (Reiter & Bryen, 2012). למרות הדיווחים על רצונם של אנשים עם מש"ה בקשרי זוגיות (McConkey & Taggart, Lafferty, 2013), העמדות השליליות של הסביבה הקרובה והרחוקה מהוות מכשול בדרכם (Drew & Hartman, 2004).

בהרצאה יתוארו שני מחקרים איכותניים שבחנו סוגיות בנגישות של תחום הזוגיות בחייהם של אנשים עם מש"ה, תוך השוואה ביניהם: האחד מבוסס על ראיונות איכותניים שנערכו עם 40 אנשים בוגרים עם מש"ה החיים בזוגיות והשני מבוסס על ראיונות איכותניים שנערכו עם 40 אנשי צוות המלווים בעבודתם אנשים עם מש"ה. באמצעות השוואה בין שתי האוכלוסיות, ננסה להתמודד עם הפער הקיים בין ההצהרות ביחס לזכויותיהם של אנשים עם מוגבלויות למימוש עצמי (בין השאר באמצעות הבחירה בקשרי זוגיות), לבין האופן בו מאפשרת להם הסביבה לממש זכויות אלה הלכה למעשה.

"אתם אל תחליטו עליי": הבניה חברתית של מוגבלות בעיניה של מורה עם מוגבלות פיסית

מעייין שזו, האוניברסיטה הפתוחה

ההרצאה תעסוק במחקר חינוכי הנסמך על תיאוריות סוציולוגיות ביקורתיות לניתוח תהליכי הבניה חברתית בכלל והבניה חברתית של מוגבלות בפרט. למחקר ייחוד בשני מישורים: (א) מדובר במערך חד-נבדקי; (ב) המשתתפת איננה רק מחנכת בחינוך המיוחד בבית ספר לתלמידים עם מוגבלויות חמורות, אלא היא בעצמה אדם עם מוגבלות פיזית חמורה.

מערך המחקר החד-נבדקי מאפשר נגיעה ברבדים עמוקים בנרטיב של אדם ותיאור עשיר של חוויות חייו ופרשנותו להן. התוצאה היא חשיפת מפגש מורכב של מרחבי תודעה, זהות עצמית וקיום בסיפורה של תמר (שם בדוי), ולמידה על גבולות התופעה החברתית-חינוכית שבמוקד המחקר.

הנתונים נאספו בראיונות עומק פתוחים שתמליליהם נותחו בשני אופנים: ניתוח תוכני-נרטיבי, שענה על השאלה "מה נאמר?"; ניתוח מבני (לשוני וצורני), שענה על השאלה "איך נאמר?".

מצאתי שתמר מבנה את סיפורה בצורה מודעת, תוך בחירת התכנים, המילים וכיוון התקדמות סיפורה וקצבו. מדבריה משתקפת ההבניה החברתית הקיימת בנוגע למוגבלות והמתבטאת במסר "אנחנו יודעים מה טוב בשבילך". תמר רואה זאת, בין השאר, בהחלטות ממסדיות שלא מאפשרות שוויון הזדמנויות לכל אדם, עם מוגבלות או בלעדיה. תמר מודעת לסדר החברתי המוטמע מילדותה. היא ממקמת את עצמה מחוץ לתקרת הזכוכית של ההבניה החברתית של מוגבלות, ומתארת ביטויי הבניה בדוגמאות משלושה כובעים שלראשה: אדם עם מוגבלות מלידה, תלמידה ומורה. בהיבט החברתי תמר מדברת על שוויון הזדמנויות ונגישות וקוראת לגישה אקטיבית להשגת שינוי חברתי תחת המסר "שום דבר עלינו בלעדינו". בהיבט החינוכי תמר מבקרת את תכניות הלימודים בחינוך המיוחד וקוראת למדיניות חינוכית שמדגישה פיתוח כישורים חברתיים. בהיבט הפסיכולוגי תמר מתייחסת לסדר החברתי שמוטמע בדרכים גלויות וסמויות, ומשפיע על האופן שבו נתפסים אנשים עם מוגבלות בעיני עצמם ובעיני אחרים.

בשתיקה: תפקידי המוסיקאליות והמוסיקה בחייהן של משפחות לילדים עם שיתוק מוחין חמור

אפרת רוגינסקי, אוניברסיטת חיפה

שיתוק מוחין (CP) נגרם אצל תינוקות ועוברים כתוצאה מטראומה מוחית המתרחשת בסמוך ללידתם. במקרים חמורים, התפתחות התקשורת חסוכה מאוד. עם זאת, הוריהם של ילדים אלה מעידים על קיומה של תקשורת עמם בחיי היומיום, שאינה מילולית. היא מאפיינת בעיקר את קשריהם של ההורים עם ילדים אלה, ופחות מערכות יחסים אחרות. קיים מחסור במחקר בתחום זה.

בימינו בהם הטכנולוגיות להנגשת תקשורת מתפתחות במהירות, עולה הכרח מוסרי לבחון לעומקה כל אפשרות להנכיח גם את בני האדם בעלי המוגבלויות החמורות ביותר. כמטפלת במוסיקה האמונה על חקירת אופנויות לא-מילוליות בשיח, פניתי במחקר הדוקטוראט שלי (Roginsky, 2016) אל המוסיקה כערוץ מרכזי לבחינת התקשורת.

על מנת למצות היטב את האפשרות להשמעת קול הילדים במחקר, נערכה סדרה בת 3 ראיונות עומק עם הוריהם, בשילוב קטעי וידאו ביתיים המתעדים עשייה מוסיקאלית משפחתית. ממד רפלקסיבי הושג באמצעות כתיבת יומן החוקרת. טריאנגולציה התאפשרה באמצעות משובי עמיתים מומחים, וראיון בעקבות התוצאות עם ההורים המשתתפים.

ניתוח פרשני-פנומנולוגי (IPA) (Smith, Flower & Larkin, 2009) של הראיונות מצביע על שימוש רב במוסיקאליות תקשורתית (communicative musicality) (Malloch, & Trevarthen, 2009) במשפחות אלה, וכן במגוון דרכי תקשורת נוספות. שאלות משמעותיות של ההורים הועלו בנושאי המחקר. דווח על תרומה של תהליכי הריאיון למודעות ולידע של המשתתפים. התוצאות שיקפו בנוסף כי שימוש ביתי קבוע במוסיקה הביא לרמה גבוהה של "איפשר" (Affordance) (DeNora, 2000) תקשורתית עבור הילדים בעלי המוגבלות, שיפר את איכות חיי המשפחות וקידם את השתלבותן בחברה.

הדיון בתוצאות העלה שאלות מקצועיות ואתיות הקשורות בתפיסה הרווחת של בני אדם עם מוגבלות חמורה, בהזדמנויות הניתנות להתפתחותם התקשורתית והנפשית, בדרכי השיקום הנהוגות עבורם, ובמשקל שאנשי המקצוע מייחסים לניסיון ההורי במקרים אלו.

מקורות:

DeNora, T. (2000). *Music in everyday life*. Cambridge: Cambridge University Press.

Malloch, S. & Trevarthen, C. (2009). *Communicative musicality*. Oxford, Oxford University Press. doi: 10.1177/10298649000030s104

Smith, J.A., Flower, P., & Larkin, M. (2009). *Interpretative Phenomenological*

מושב 114

אתגרים במסע המחקרי

יו"ר: ד"ר פאולה פדר-בוביס

אוניברסיטת בן גוריון בנגב

יום ב'

8.2.2016

14:30-16:00

בניין 72

כיתה 212

בלדה לסוכנת כפולה: על דילמות במעבר בין שיח רפואי לשיח סוציולוגי

ד"ר ליאור שחר, אוניברסיטת תל אביב

הרצאתי תעסוק בדילמות המתודולוגיות והאתיות הנובעות ממיקום החוקרת ביחס לשדה המחקר ולנחקרות/ים. הרצאה זו מבוססת על עבודת התזה אותה הגשתי במסגרת תואר מוסמכת בסוציולוגיה באוניברסיטת תל אביב.

מטרת המחקר הנדון הינה לבדוק את האופן בו משפיע השימוש של מטופלות/ים במידע רפואי מרשת האינטרנט על עיצובה של זהות מקצועית וסמכות אפיסטמית בקרב רופאות/י משפחה. לצורך המחקר ערכתי ראיונות עומק מובנים-למחצה עם שלושים רופאות/י משפחה, אשר נבחרו בשיטת כדור השלג.

בהיותי רופאת משפחה בעצמי, המיקום שלי ביחס לשדה ולנחקרות הינו ייחודי בשני מובנים: הן במובן של השתייכותי לאותה אוכלוסייה אותה אני מבקשת לחקור, והן במובן שאני חוקרת פרופסיונלים אקדמיים, כלומר הנחקרים שלי הן גם עמיתיי המקצועיים, ואף חלק מקהל היעד הפוטנציאלי של המחקר.

לצורך הבנה והסבר של מיקומי בשדה המחקר, אסתמך על השימוש שעושה בורדייה (Bourdieu 2003) במושג השדה, ובהבחנה שטבע בין השדה האתנוגרפי לבין השדה האנתרופולוגי, הוא הדיסציפלינה. אסתייע בעבודתם של אנספך ומזרחי (Anspach & Mizrachi, 2006) אשר טוענים כי במקרה הפרטי של הסוציולוגיה הרפואית, כאשר השדה הרפואי והשדה האקדמי הסוציולוגי מייצגים בהתאמה את שני השדות הבורדיאנים דלעיל, עלול המתח ביניהם להפוך גלוי במיוחד, ולהביא לדילמות ביו-אתיות מורכבות.

בהרצאתי ארחיב סוגיות אלו בהתאם להקשר הפרטיקולרי של עמדתי ביחס לשדה. אסקור את הדילמות, ההזדמנויות והאתגרים אשר עלו במהלך עבודתי בכל אחד מהשלבים: בגיוס המרואיינות/ים, בהכנת השאלות לראיון, במהלך הראיונות עצמם, בעיבוד הנתונים, בכתיבה ובהצגת הממצאים. אציג את דרכי התמודדותי עם אתגרים אלו ואת עבודת התרגום המתמדת בין שני השיחים, ואסביר את ערכו ואת חשיבותו של מיקום הביניים האינטר-דיסציפלינרי בו אני בוחרת לדבוק גם בעתיד.

איך לתת לטקסטים לבחור את המתודה במחקר איכותני

ד"ר חיה פאסיק, אוניברסיטת אריאל

לרוב, לכל חוקר/ת איכותנית יש את הפילוסופייה ומתודת המחקר המועדפות שלה. המתודה קודמת לכל (ולעיתים רבות יש שיקולים פוליטיים בבחירתה). היא קובעת את שאלת המחקר, אוכלוסיית המחקר, איסוף הנתונים וניתוחם. בהצגה הנוכחית, ברצוני להפוך את הקערה על פיה ולהראות איך אפשר לתת לטקסט להוביל למתודה. אמנם, לרוב מתחילים עם שאלת מחקר שמתאימה למתודה/סוגה מסויימת (תיאורייה מעוגנת בשדה, פנומנולוגיה, הרמנויטיקה, מחקר פעולה, סיפורי חיים...), אך יש צמתים באיסוף הנתונים וגם, ואולי בעיקר, בניתוח שאפשר לשנות כיוון, אם החוקרת מספיק גמישה ורגישה למסרים של הטקסטים.

אציג מספר מחקרים שבהם המפגש עם משתתפי המחקר, סטודנטים שהנחיתי, ובעיקר עם הטקסטים, הוביל אותי לשינוי במתודה באמצע הדרך. אני מציעה שנסתכל על תהליך זה כסוג נוסף של bracketing שבו החוקרת משהה את דעותיה, רגשותיה ונסיון העבר שלה בעיצוב וביצוע מחקרים, כדי לתת לטקסטים להוביל אותה למתודה או מתודות הכי מתאימות ומבטיחות לנושא הספציפי שנחקר. אציג את המושגים והפרוצדורות הכרוכות בbracketing ואראה איך אפשר ליישם אותם לא רק לגבי התכנים של הטקסטים, אלא לדרך ניתוחם. אמנם, תהליך זה דורש מהחוקר/ת האיכותנית לפתח מיומנויות ופרספקטיבות רב-מימדיות, אך הוא פותח אפיקים בלתי צפויים, עשירים ועמוקים בהבנת תופעות והאנשים החווים אותם.

דילמות ואתגרים במחקר הבוחן תפיסות ודרכי התמודדות של בני סמכא בחברה חרדית בנוגע לפגיעות בילדים

ד"ר שרה זלצברג, האוניברסיטה העברית

ד"ר יוחאי נדן, האוניברסיטה העברית

ד"ר דפנה טנר, האוניברסיטה העברית

אחת האוכלוסיות המאתגרות במיוחד כשדה מחקר, בשל רתיעתה מהשתתפות במחקרים אקדמיים, היא קהילה דתית בעלת מאפיינים קולקטיביסטיים ופונדמנטליסטיים. הדבר אמור במיוחד כאשר נושא המחקר עוסק בסוגיות המושתקות בקהילה וכאשר אוכלוסיית המחקר היא מנהיגי הקהילה.

אחת האוכלוסיות הנושאות מאפיינים קולקטיביסטיים ופונדמנטליסטיים היא החברה החרדית. חברה זו מאופיינת, בין היתר, בנטייה לסגירות ולהיבדלות מחברת הרוב הסובבת ובדחייה דיפרנציאלית של המודרנה, כשעולם הערכים שלה מתנגש עם ערכי העולם האקדמי. כפועל יוצא של מאפייניה אלה, עריכת מחקר אקדמי העוסק בסוגיות מושתקות בקרבה מאתגר במיוחד, במיוחד כאשר מדובר במחקר המבוסס על ראיונות אישיים עם רבניה ועסקניה.

הציבור החרדי נוטה לציית באופן מוחלט לדמויות הנחשבות בעיניו בנות סמכא מבחינה דתית, רוחנית וחברתית, דוגמת אדמו"רים, רבנים ועסקנים. לדמויות אלה השפעה רבה על תפיסותיהם של הפרט, המשפחה והקהילה במרבית תחומי החיים - הן בתחומים הנוגעים לדת ולהלכה הן בתחומי חולין - ועל פיהן יישק דבר.

מטעם זה, בחרנו לערוך מחקר הבוחן תפיסות של רבנים ועסקנים מן החברה החרדית בנוגע לפגיעות פיזיות, רגשיות ומיניות בילדים, ואת אופן התמודדתם עמן. המחקר נשען על הפרדיגמה האיכותנית ומתבסס על ראיונות אישיים עם כ-15 דמויות בנות סמכא מן הציבור החרדי האשכנזי על מנעד זרמיו וקבוצותיו.

במסגרת ההרצאה הנוכחית, נבקש להתמקד בדילמות ובאתגרים המתודולוגיים עימם נפגשנו במהלך עבודת השדה עם אוכלוסייה ייחודית זו, כמו גם באופן בו הצלחנו לזכות בשיתוף פעולה מצד אוכלוסיית המחקר ולהגיע לתפוקה מחקרית בלתי מבוטלת, חרף מורכבות התהליך.

בניית יחסי הדדיות במחקר מהלך השקפה-מורים מובילים

גל חירות, מכון מופ"ת

פרופ' אילנה מרגולין, מכללת לוינסקי, מכון מופ"ת

מהלך 'השקפה - מורים מובילים', המיושם במערכת החינוך מתשע"ו, נועד לקדם את הפיתוח המקצועי של מורים באמצעות קהילות למידה בית ספריות של מורים עמיתים, העוסקות בחקר ההוראה והלמידה ובשיפורן.

האמונה בשיח מקצועי שיתופי על בסיס חקר הפרקטיקה לשם למידה ושיפור מקצועי מתמשכים ניצבת בבסיס המהלך ומיושמת במעגלי העשייה השונים בו. כחלק מתפיסה זו, המהלך מלווה במחקרים מגוונים. רשות המחקר של מכון מופ"ת מלווה את המהלך מתחילתו. החל מאשתקד המחקר מתבצע באמצעות חקרי מקרה של קהילות מורים, העוסקים באופן בניית הקהילות, ובדפוסי השיח ותהליכי החקר והלמידה המתרחשים בהן.

מתודולוגית המחקר, הדורשת נוכחות אינטנסיבית של חוקרים במפגשי הקהילות, והרצון לעשות שימוש בממצאים בלוחות זמנים קצרים יחסית, מעלים שאלות הנוגעות בשותפות בין החוקרים, משתתפי המחקר ומזמיניו:

טיב המעורבות של החוקרים בקהילות; האם הם 'צופים בלבד', או מעורבים בשיח כלשהו עם חברי הקהילה? האם הם יכולים לשקף תובנות לקהילה? כיצד שאלות אלה מתייחסות לצורכי הקהילה, וכיצד הן משפיעות על נכונות חבריה להשתתף במחקר?

רמת הניתוח הנדרשת לצורך הצגה ודיון ראשוני בממצאים; האם ניתן לקיים דיון בממצאים גם טרם השלמת הניתוח ובאיזה אופן? מי הם השותפים המתאימים לדיון כזה ומה הן השלכותיו? גם השאלה בדבר ביצוע מחקר שיתופי של חוקרים ומורים גם יחד עומדת על הפרק, כשהמורים נדרשים לחקר הפרקטיקה שלהם (Coburen & Penue, 2016).

סוגיות אלה משמעותיות לכל השותפים; הן משפיעות על נכונות המורים לקחת חלק במחקר, על יכולת המהלך לעשות שימוש משמעותי בממצאיו, ועל תפיסות התפקיד והאחריות המקצועית של החוקרים. במהלך המושב יידונו סוגיות אלה ונוספות מנקודת המבט של צוות המחקר ושל מובילי המהלך, תוך הצגת שיתופי הפעולה והמתחים בקבלת ההחלטות.

אבחון דמנציה במועד: שיקולים, חסמים ותועלות מנקודת מבטם של המאובחנים ובני משפחותיהם

ד"ר מיכל לרון, מאיירס-גיוינט-מכון ברוקדייל

איתי מנהיים, מאיירס-גיוינט-מכון ברוקדייל,

ד"ר שלי שטרנברג, משרד הבריאות,

ד"ר סבטלנה זלומנסון, מרכז לבריאות הנפש באר שבע

ד"ר דפנה שפט, מרכז ברה"נ "שלוותה",

ד"ר דיאנה פלאקו קרטס, המרכז לבריאות הנפש ע"ש יהודה אברבנאל

מטרת המחקר

קיימת הסכמה בינלאומית לכך שיש לעודד אבחון דמנציה במועד, קרי עם הופעת התסמינים הראשונים. האבחון במועד חיוני למתן טיפול רפואי, הדרכה ותמיכה סוציאלית לאנשים עם דמנציה ולבני משפחותיהם, וכן, מאפשר מעורבות של האדם בתכנון הטיפול העתידי שלו. דמנציה לא מאובחנת מעלה את הסיכון לתאונות דרכים, טעויות במתן תרופות ועוד. אולם, מטופלים רבים לא מאובחנים כלל או מאובחנים בשלבים מאוחרים של המחלה. בשונה ממחקרים קודמים, שבחנו את השיקולים לפנות לאבחון מנקודת מבטם של הגורמים המטפלים, מחקר זה בוחן, אפיסטמולוגית, את החסמים שמעכבים אבחון, את השיקולים שמובילים לאבחון ואת התועלות שמופקות ממנו מנקודת מבטם של אנשים עם דמנציה ובני משפחותיהם. בכך שואף מחקר זה להצטרף למספר קטן אך הולך וגדל של מחקרים אשר הוכיחו כי אנשים עם דמנציה מסוגלים לספק מידע מדויק ובעל משמעות בנוגע לחווייה האישית של המחלה שלהם. התמקדות בחווייה האישית של אבחון הדמנציה והכללתם של אנשים עם דמנציה במחקר עשויה לסייע בפיתוח מדיניות בתחום ובהפחתת הסטיגמה וההזדהות החברתית, ממנה הם סובלים, בחברה ובמחקר בפרט (Wilkinson, 2002).

מערך המחקר

מחקר איכותני שמבוסס על ראיונות עומק עם אנשים שפנו לאבחון בארבע מרפאה לאבחון קוגניטיבי בארץ ועם בני המשפחה שהתלוו אליהם, וכן נתונים מנהליים מהמרפאות ונתונים סוציו-דמוגרפים מבני המשפחה. סך הכל, רואיינו עד כה 22 אנשים שהגיעו לאבחון ו-25 בני משפחה. המחקר כולל גם ראיונות טלפוניים עם בני המשפחה, כחצי שנה לאחר הראיון הראשון, במטרה לבחון את הפעולות שנעשו בפועל לאחר תהליך האבחון ואת תועלתו. בהרצאה יוצג, בין היתר, האתגר המתודולוגי שבראיון אנשים עם ירידה קוגניטיבית, מבחינת השאלות שניתן להפנות אליהם, מידת המהימנות של התשובות והאינטראקציה עם בני המשפחה המטפלים.

מושב 115

המחקר האיכותני חזותי ככלי לבחינת תהליכי עיצוב רפלקציה

ותקשורת

יו"ר: ד"ר רבקה הלל לביאן

מכללת לוינסקי לחינוך

מכון מופ"ת

יום ג'

6.2.2018

14:30-16:00

בניין 72

כיתה 213

תיאור המושב

אחד האתגרים המרכזיים כיום במחקר האיכותני הינו הבנה של תהליכים מורכבים. השימוש בשילוב בין ההיבטים החזותיים והמילוליים מאפשר פיתוח של גישות חדשות למחקר. ההיבט החזותי אינו רק תוספת להיבטים המילוליים המוכרים, הוא ארוג במחקר באופן שמחייב את החוקר ואת המשתתפים להיות ביקורתיים, יצירתיים ורפלקטיביים כלפי המחקר שלהם. במושב זה יוצגו היבטים שונים לקשרים אלה החל מבחינת פתרון בעיות עיצוב, התייחסות לציוריהם של אמנים על הרצף האוטוסיטי בבחינת ביטוי של האישי והאמנותי. ואחרון חווית הכמיהה לאימהות באמצעות ציור וכתובה קליגרפית.

פרופילים של התנהגות עיצובית- קריאה מורכבת של התנהגות באמצעות שילוב של ייצוג ויזואלי מילולי

ד"ר אדר שושי בר- אלי, מכללה למנהל

אחת המטרות המרכזיות של החינוך לעיצוב היא רכישה והבנה של תהליך תכנון אישי, המשקף חשיבה ועשייה תכנונית. בהתאם לכך, תוצרי התהליך אינם מהווים דגש יחידי בתהליך הלמידה וההוראה, אלא גם התהליך הרפלקטיבי עצמו, וההתנהגות התכנונית לאורך התהליך תופסים מקום מרכזי. תיאור התהליך כרפלקציה תוך כדי פעולה מתאים במיוחד לשלבים הרעיוניים של תהליך התכנון, בהם הסטודנט מתמודד עם בעיות תכנון "שאינן מוגדרות היטב".

אחת ממטרות המחקר הייתה לזהות דפוסי התנהגות תכנונית שמאפיינים סטודנטים במהלך תהליך התכנון, ושהוגדרו כפרופיל התנהגות תכנונית. כל פרופיל התנהגותי זוהה כמורכב ממספר אפיונים ספציפיים של התנהגות תכנונית, על פיהם אדם חושב ופועל כאשר הוא מתכנן.

המחקר שילב שיטות איכותניות וכמותיות. המחקר האיכותני אפשר לזהות את אפיוני ההתנהגות התכנונית, ששימשו כבסיס לניתוח הכמותי. המשתתפים לקחו חלק בניסוי העוסק בפתרון בעיות תכנון, המתבסס על "חשיבה בקול רם, בו הם נדרשו להתמודד עם שתי בעיות תכנון. ייחודי של הניתוח האיכותני הינו בחיבור בין הסקיצות והתיאור המילולי של תהליך העיצוב והצורך לפענח את הקשרים ביניהם להבנה עמוקה של התהליך. המחקר הוכיח שהשימוש בשילוב של שיטות מחקר איכותניות וכמותיות מאפשר בחינה של ההבדלים בין מתכננים הן בהיבט הכולל של התהליך כולו, והן בהיבט הספציפי של אפיוני התנהגות תכנונית.

במחקר נמצא שמתכננים שונים זה מזה באופן בו הם מתכננים, הן בשלב הגדרת הבעיה והן בשלב פיתוח הפתרון. שוני זה בא לידי ביטוי בזיהוי פרופילים קבועים של התנהגות תכנונית. בנוסף, נמצא שניתן, באמצעות בחינת הקשר בין הפרופילים, לזהות גישות שונות לתהליך התכנון. מודעות הסטודנטים לעשייתם האישית והלגיטימציה להכיר בה כבעלת ערך, תחזק את הביטחון שלהם בעשייתם ותשפר את תהליך התכנון שלהם ואת תוצריו.

כשהלב מצייר - מבט אל ציוריהם של ציירים על הרצף האוטיסטי

ד"ר עדנה מישורי, מכללת לוינסקי לחינוך

מטרת המחקר היא להציע דרך התבוננות בציוריהם של אמנים על הרצף האוטיסטי באמצעות מחקר איכותני- חזותי. לרוב אנו נעזרים בשפה המדוברת כדי להבין את תהליך היצירה החל מן השלב התכנוני, חשיבה רפלקטיבית על התהליך והתייחסות אישית לתוצר המוגמר. אך כשאנו עוסקים בציוריהם של אנשים על הרצף האוטיסטי שרמתם המילולית מוגבלת, אנו חסרים ממד זה. האם נוכל למצוא בציוריהם של הציירים עם אוטיזם ביטוי מטאפורי לעולמם הפנימי? האם אפיוני האוטיזם מוצאים ביטוי בציורים? האם יש לציורים ערך אמנותי כ"אסכולה" בתוך עולם הציור והאמנות כגון אסכולת ה"אמנות פרימיטיביסטית" המתאפיינת בחזרה למקורות היצירה הראשוניים של הביטוי הגרפי החף מן הנוקשות הביקורתית של התרבות המערבית. זווית התבוננות נוספת מתייחסת לדרך השפעתה על המתבונן ככלי תקשורת א-מילולי בין האמן לפרשנויותיו האישיות של המתבונן.

הצגת תמונותיהם של אמנים עם אוטיזם בתערוכה ואף התייחסות פומבית לעולמם הפנימי של בני אדם, שעקב תקשורתם השונה יתכן ואינם שותפים למלוא המשמעות של פרסום סיפורם האישי, מעוררת שאלות אתיות מיוחדות. הצגת הציורים בשמם של האמנים נובע מתוך הכבוד שאנו רוחשים לאמנותם, ואילו הימנעות מכך פוגמת בזכותם להכרה בהם, במקומם השווה בחברה ובאמנותם. עם זאת, מאחר ולא ניתן לקבל את הסכמתם המודעת לכך. הצגתם הופכת אותי נושאת באחריות לשלומם וכבודם בכל דרך.

גיליון גניקולוגי- עשור בחיי אישה- מחקר עצמי

ד"ר רבקה הלל לביאן, מכללת לוינסקי לחינוך, מכון מופ"ת

לידה של עובר מת היא אירוע טראומטי והשלכותיה הנפשיות על בני הזוג עלולות להיות קשות וממושכות. בשנים האחרונות חלה התעוררות מחקרית בנושא. המודעות להשלכות האובדן על נפשם של האשה, הזוג ושל בני משפחה הולכת ותופסת מקום בעולם ואף בארץ. במאמר זה אני נותנת עדות מחיי, מתארת בצורה וכתובה את חוויותיי כאשה שעברה עשרה הריונות שכללו לידות, הפלות ולידות שקטות. שני עשורים מאז אותו עשור של הריונות הפלות ולידות אני מתיישבת, כותבת בקליגרפיה ומציירת בדיו על נייר את מה שחשתי בעשור ההוא שבין גיל 28 ל-38. מנסה לעבד לבד מול הנייר את החוויות שעברתי. כנראה שהייתי צריכה את המרחק כדי שאוכל להתקרב שוב לחוויה ולעבד אותה הן בנפש והן ביצירה "לגעת" ברחם מחדש "לדבר" אותה... במחקר עצמי זה המשלב גם יצירה, אני מבקשת לתת קול לשיח אישי, נשי, אימהי שאינו מדובר מספיק בשיח הציבורי ובשיח האקדמי, וללמוד מניסיון אישי זה על ההיבטים החברתיים והתרבותיים שלו. העיסוק בנושא, החזיר אותי שנים אחורה, לחוויות שאולי הדחקתי כדי לשרוד. היצירה עצמה הייתה שחרור של רגשות וסגירת מעגל.

עם זאת, נשים, שראו את הציורים הגיבו בתגובות עוצמתיות שונות, החל מקושי להסתכל ועד לבקשת עותק של הציורים. אני שחשבתי שעבודתי אישית לגמרי הבנתי שאכן האישי הוא הפוליטי וליצירה יש את הכוח של עצמה מעבר למקרה הפרטי שלי. אבל מעבר לכך הלמידה שלי ממחקר עצמי זה היא שאתה כנראה צריך להתנסות בפעולה יצירתית כלשהי כדי לבחון חוויה שהתנסית בה, כל פעולה יצירתית שתהיה רפלקטיבית בהגדרה כדי שתעבור דרך המסננות של החוויה שבאה לידי ביטוי בחוויה היצירתית, לנתח אותה ולתת לה קול.

אקטיביזם דיגיטלי בקרב נשים ערביות

ד"ר האמה אבו-קשק, אוניברסיטת תל אביב

כשבע שנים חלפו מאז קום האביב הערבי, אמנם השפעתו הפוליטית לא הייתה כפי שציפו פעיליו, אך תרומתו ניכרת בתשומת הלב העולמית שניתנה לאקטיביזם של נשים במזרח התיכון, נשים אלו משתמשות ברשתות החברתיות כשער דרכו הן יכולות להשמיע דרישה לזכויותיהן כ"אזרחיות". במחקרי אני מתמקדת בפעילותיהן של נשים ערביות ברשתות החברתיות במצבי משבר פוליטי ומלחמה לצרכי תיעוד, ושיתוף. וכיצד נשים אלו החוות את המשבר/המלחמה יוצרות דימויים חזותיים לצרכי גיוס וקריאה לפעולה. בעידן הגלובליזציה הדימויים החזותיים המשלבים לא רק הפך המקומי אלא גם את הגלובלי מהווים מפתח ליצירת מכניזם וסוג של קשר בין לבין הגולשים ברשת ברחבי העולם.

המוקד של ההרצאה יעסוק בסוגיות מתודולוגיות של התבוננות וניתוח חזותי במדיה בזמני מלחמה ומשבר פוליטי; דרך מספר דוגמאות של ניתוח דימויים חזותיים שפורסמו ע"י הנשים בזמני המלחמה. הדימויים החזותיים הנוצרים הם בעלי אופי גלוקלי (המשלבים אלמנטים גלובלים ומקומיים).

מושב 116

קולות וייצוגים במחקר האיכותני

יו"ר: ד"ר נוזהה אלאסד-אלהוזייל

המכללה האקדמית ספיר

יום ג'

6.2.2018

14:30-16:00

בניין 72

כיתה 214

החברה כמחסום ולא כמשאב – סיפורן של אימהות שומעות לילדים חרשים בקהילה הבדואית

ד"ר נוזהה אלאסד-אלהוזייל, המכללה האקדמית ספיר

ד"ר מרים לוינגר, המכללה האקדמית ספיר

חירשות של ילד במשפחה, מעוררת לא אחת בקרב ההורים תחושת לחץ, הנובעת ממשימות הוריות איתן הם מתמודדים בשלבים התפתחותיים שונים של הילד, ומחייבת מערך אינטנסיבי של טיפול והתארגנות משפחתית. במקרים רבים, הקהילה עשויה להוות משאב משמעותי עבור ההורים, אך לעיתים בשל מאפייניה הייחודיים, היא משמשת כחסם, ומקשה מאוד. יתכן והסיבות לכך, הנן התפיסות החברתיות כלפי סוג הנכות הנדונה, כמו גם, הסטראוטיפים הקיימים בה.

במחקר איכותני אשר נערך בקרב 20 אימהות שומעות לילדים חרשים בקהילה הבדואית בנגב, נמצאה עדות רחבה להשלכות התפיסות החברתיות על איכות חיי האימהות והילדים החרשים כאחד. האימהות קישרו באופן ישיר בין תופעת הפוליגאמיה השכיחה והמקובלת בחברה הבדואית, לבין לידתו של ילד עם חירשות. רבות ציינו שזו היתה העילה להחלטת הבעל להינשא לאשה נוספת, דבר אשר פגע בהן מאוד והותיר אותן לבדן להתמודד עם גידולו של הילד או ברבים מהמקרים הילדים החרשים שנולדו. בנוסף, הן תארו את השלכות התפיסות החברתיות המדירות, הנובעות לרב מחוסר ידע אודות התופעה, על יחס החברה כלפי ילדיהן. ילדים אלו "זוכים" ליחס דוחה, מזלזל מצד ילדים ומבוגרים כאחד. בנוסף, הן נתקלות לא אחת בחוסר אמונה בנוגע ליכולותיהם של הילדים בשל חירשותם, תפיסה אשר פוגעת במיצוי יכולותיהם. כל אלו, מותירים את האימהות בודדות במערכה, והן מנסות למזער את הנזקים תוך כדי ניסיונות הסברה במישורים רבים.

בהרצאה, יוצגו "קולות" האימהות, תוך כדי קישורם לתפיסות החברתיות הקיימות בקהילה הבדואית כלפי חירשות.

השמעת קולן של נשים שהורשעו ברצח/הריגה של בן זוגן

תמר דאהן, אוניברסיטת תל אביב

בהצגתי בכנס אבקש לבחון דיאלוג המתקיים במחקר בו אני עוסקת בין התיאוריה הפמיניסטית-ראדיקלית למחקר איכותי. בהצגה ייעשה שימוש בממצאי מחקר אודות נשים שהורשעו ברצח/הריגת בן זוגן, כמקרה בוחן לדיאלוג מורכב זה.

המחקר בחן כיצד נשים שהורשעו ברצח/הריגה של בן זוגן תופסות את השלכות המקרה ברמה אישית, משפחתית וחברתית. לרוב קודמת לרצח/הריגה התעללות מצד בן הזוג וכישלון סביבתי לסייען. הספרות בתחום נוטה לעסוק בהשוואה בין גברים ונשים שהורשעו ברצח/הריגה ובנשים בקורבנות רצח על ידי בן זוג, כחלק מתופעת אלימות במשפחה. מנגד, במחקר המדובר השמעתי את קולן של 7 נשים שהורשעו ברצח/הריגה של בן זוגן ומרצות מאסרן ב"נווה-תרצה". הראיונות נותחו בהתאם לעקרונות ניתוח תוכן.

הממצאים עסקו בהשלכות המקרה על חיי הנשים: במישור האישי- דואליות רגשית בתפיסתן את מות בן זוגן, המפגש המאכזב עם מערכות אכיפת החוק, החיים בכלא בו המענים הטיפולים והשיקומיים לא תואמים את צורכיהן ועיצוב מחדש של עולמן הפנימי. במישור הבינאישי- ניכור ביחסים מול ילדיהן, משפחותיהן, החברה הקרובה והרחוקה.

הממצאים מצביעים על קיומו של דיכוי חברתי מתמשך כלפי נשים אלו, שניתן להמשיגו כ"טראומה עיקשת". הבנה זו מרמזת על הצורך בשינוי מדיניות- להקל בעונשן ולפתח תכניות התערבות טיפוליות ושיקומיות. בהקשר זה טוענת מקינון (MacKinnon, 1987) כי מכיוון שגברים שלטו מאז ומעולם בחקיקה, הם יצרו זכויות אדם אוניברסליות שהלמו את צורכיהם הגבריים והחלו אותם גם על נשים. חלקן אכן מתאימות לנשים, אך חלקן אינן מתאימות ולא מה שהן זקוקות לו.

לאור כך, אני פועלת לקידום שווין עבור אוכלוסייה ייחודית זו ומתנגדת ליחסי הכוח הקיימים. כחלק מהעשייה החברתית הצגתי את המחקר בכנסת, במדיה וכיום מתגבשת הצעת חוק שמטרתה הכרה משפטית ב"תסמונת האישה המוכה".

האם השמענו את קולן? תפיסת חדשות בקרב מתבגרות ערביות

ד"ר מיכל אלון תירוש, המכללה האקדמית עמק יזרעאל

ד"ר דורית שובל, המכללה האקדמית עמק יזרעאל

נרמין מרשי-סכראן, המכללה האקדמית עמק יזרעאל

הנושא של צריכת חדשות בקרב אוכלוסיות שונות זוכה להתעניינות מחקרית. מתבגרות ערביות בישראל הן קבוצה המאופיינת בהדרה משולשת בהקשרים של חדשות: הן מודרות עקב השתייכותן למגזר הערבי, מודרות על רקע מגדרי ובהקשרים של חדשות הן מודרות גם בשל גילן הצעיר. כלומר, הן מהוות קבוצה שנתפסת כלא רלוונטית לנושא, כמי שמקומן במרחב הפרטי ואמורות להיות נאיביות וא-פוליטיות. לכן קולן לא נשמע במידה מספקת.

מטרתנו של המחקר הנוכחי הייתה להשמיע את קולן של חברות קבוצה זו על ידי ראיונות שעסקו בתפיסותיהן ביחס לחדשות. זאת מתוך התפיסה המחקרית לפיה חלק מתפקידו של המחקר האיכותני לפעול למען חברה צודקת יותר ולהשפיע על יחסי הכוחות באמצעות מתן מקום לקולות אחרים. עם זאת, כחוקרות הנמנות עם קבוצת הרוב, עריכת מחקר בקרב מרואיינות השייכות לקבוצת מיעוט, המתאפיינת בשפה שונה, תרבות אחרת וסטטוס שונה, מחדדת את המורכבות בין האישי לפוליטי ואת הצורך לבחון את הדרך בה ניתן לתת ייצוג אותנטי למרואיינות ולתפיסותיהן, מבלי להנציח את חוסר השוויון.

הפתרונות המועלים בספרות המחקרית למתח זה מתמקדים בעיקר במודעות למורכבות ובקיום של תהליך רפלקטיבי. בהתאם לכך, כחוקרות, השלמנו עם ההבנה שהמתח בין האישי לפוליטי הוא בלתי נמנע וילווה את המחקר לכל אורכו. כחלק מניסיון לאפשר למרואיינות ביטוי מיטבי של תפיסותיהן, בחרנו במספר פתרונות מתודולוגיים. הראיונות נערכו בערבית על ידי מראיינת מתוך קבוצת השייכות של המתבגרות, שאף קרובה אליהן בגילה. אותה מראיינת אף לקחה חלק פעיל בניתוח הראיונות, פירושם ובזיהוי התימות. עבודה משותפת זו סייעה הן מהבחינה האפיסטמולוגית והן מהבחינה האונטולוגית, לתת ביטוי לקולן הסובייקטיבי של המרואיינות, ולנסות ולהציג את עולם המושגים שלהן ואת הדרך בה הן רואות ומפרשות את המציאות.

Making Oral History in a Disappearing Field: Performance and Videotaping Issues

Heba Yazbak, Tel Aviv University

The proposed paper deals with the challenges in conducting an oral history research among the disappearing first generation of Palestinian internally displaced persons (hereafter: *PIDPs*), who were uprooted in 1948 but remained in what became the State of Israel.

At the core of my study lies the question: How do members of the first generation of PIDPs in Israel narrate their displacement and other Nakba events? In order to answer the research question, life histories⁻ of first generation PIDPs were videotaped. Interviewing the first generation of the PIDPs was like a race against time¹.

I argue that the video recording in the PIDPs' case is essential for research analytical but also historical, political and documentation reasons.

Moreover, Video adds layers of expression and evidence as capturing the sound and the visual representation offers the researcher the opportunity to analyze the entire performance. Oral history is first and foremost a performance of words, a speech act, a history telling for an audience in a public context. As a communicative act, it involves not just language but also non-vocal articulations, performed by the body, for an interviewer who is usually both a listener and a viewer— as well as for the camera and the imagined audience it represents.

The paper will show the intersections between oral history, videotaping process and performance among the PIDPs.

---

¹ The informants' ages ranged from 75-96 years

מושב 117

סוגיות בניתוח נתונים

יו"ר: ד"ר אורית קרניאלי מילר

אוניברסיטת תל אביב

יום ג'

6.2.2018

14:30-16:00

בניין 72

כיתה 215

"אימון" מוחן של חוקרות: היכולת להתבונן על משוב מזוויות שונות

ליאור רוזנטל, אוניברסיטת תל אביב

ד"ר אורית קרניאלי-מילר, אוניברסיטת תל אביב

הסוגיה המרכזית –

במחקר הנוכחי ביקשנו ללמוד על משמעות המשובים ליומנים הרפלקטיביים מנקודת מבטם של הסטודנטים. טרם ביצוע הראיונות עמם, ניתחנו 160 משובים שקיבלו 40 סטודנטים, במטרה לזהות את כלל המרכיבים הנמצאים או חסרים במשוב. הניתוח הראשוני נעשה מבלי שידענו אילו מהמשובים נתפסו על-ידי הסטודנטים כמשמעותיים או לא משמעותיים. תוך כדי הניתוח זיהינו שאנחנו לא מצליחות במקביל לתפוס את המשוב כמשמעותי ולא משמעותי ויש לנו נטייה "להמר", לנחש כיוון, ולנתח בהתאם. חוסר היכולת להתבונן במשוב השלם, ולזהות את שלל המרכיבים הקיימים או חסרים בו, הקשה על היכולת שלנו להבין את התופעה אותה ביקשנו לחקור. המצב הזה הוליד את הצורך "לאמן" את מוחנו ולמצוא שיטת ניתוח בה אנחנו מצליחות לראות את כלל מרכיבי המשוב ולנתחו משתי הזוויות, המנוגדות לעיתים.

הטיפול בסוגיה –

בכדי להתגבר על הקושי יצרנו תהליך ניתוח כפול לכל משוב – פעם כ"משמעותי" ופעם כ"לא משמעותי". ביצענו הפרדה צורנית, בטבלה, כאשר המשוב נמצא במרכז, ולימינו ולשמאלו עמודות ריקות – המיועדות לייצג מרכיבים משמעותיים ולא משמעותיים. את הניתוח התחלנו לסירוגין מהצדדים השונים. בסיום הניתוח העצמאי של מקבץ משובים, דנו בממצאים עד להגעה להסכמה מירבית.

הקשר המחקרי -

העיצוב הצורני בטבלה והניתוח הכפול אפשרו לנו "לאמן את מוחנו" בזיהוי שלל המרכיבים במשוב, מבלי להתעלם ממה שקיים או חסר בו. הדיון המשותף תרם להתפתחות הדדית ביכולת הניתוח בצורה רחבה ולהעמקה בהבנת המרכיבים של משוב. השלב הבא, והמתבקש, הוא הראיונות עם הסטודנטים ללמוד כיצד הם עצמם תופסים את המשובים בכלל, והמרכיבים שזיהינו בפרט.

בין מדיניות ממשלתית ליישומה בפועל: חקר מקרה של החלטות ניהוליות בהטמעת ייחודיות בית-

ספרית מבוססת תורת האילוצים (TOC :Theory Of Constraints)

ד"ר מירי גולדרט, אוניברסיטת בר אילן

ד"ר שוש רייטר, האוניברסיטה הפתוחה

החלטת ממשלה מספר 1953 מיום 11.07.2010 מזמינה רשויות מקומיות להשתתף במהלך ניסויי להרחבת אזורי הרישום. כלומר, מאפשרת להורים לבחור את בית-הספר של ילדיהם גם בחינוך הציבורי. כתוצאה מהחלטה זו, נדרשים המנהלים לפתח מאפיינים ייחודיים שיבדלו אותם מבתי-ספר אחרים (Gilad-Hai & Somech, 2016). בשנה"ל תשע"ז, התכנית פעלה בכ-36 רשויות. הטמעת הייחודיות מלווה בהובלת שינוי ארגוני ופדגוגי (משרד החינוך, 2015) במהלכו מנהלי בתי-הספר נדרשים לקבל החלטות ולהתמודד עם מצבים קונפליקטואליים (Spillane & Coldren, 2015), תוך יישום המדיניות הממשלתית והעירונית. על המנהל לגשר בין הדרישות השונות, ובכלל זה בין הדאגה לצוות לבין האחריותיות הכוללת לארגון (Langfred & Rockmann, 2016). חקר המקרה שלהלן מתמקד בהחלטות ניהוליות המתקבלות בהטמעת ייחודיות בית-ספרית שכותרתה "חשיבה ותקשורת לצמיחה מתמדת", המבוססת על תורת האילוצים (Goldratt, 1990) (TOC – Theory Of Constraints).

בהתבסס על הפרדיגמה האיכותנית חקרנו את התופעה בסביבתה הטבעית תוך התמקדות במשמעות הניתנת לה על ידי החווים אותה (Denzin & Lincoln, 2005). בהרצאה נציג קונפליקטים שמשתקפים מהחלטות ניהוליות שעלו מראיונות עומק עם שלוש חברות צוות ניהול ומ-34 שאלונים פתוחים שמילאו המורות (23 מורות בשנה הראשונה להטמעת הייחודיות ו-11 מורות בשנה השנייה). הקונפליקטים הומשגו ונותחו באמצעות תרשים "ענן קונפליקט" של תורת האילוצים (שכטר, 2015 ; Goldratt, 1990). הניתוח מציג את מכוונות המנהלת לקבלת החלטות המבוססות על פתרונות win-win, הנותנים מענה הן לצורכי המורות והן לעמידה במדדי הייחודיות. ההמלצות העולות מהמחקר מתייחסות לחשיפת הקונפליקטים המרומזים (tacit), בתהליך קבלת ההחלטות, ולאופן הטמעת תרבות ארגונית חדשה המבוססת על תקשורת בינאישית לצמיחה מתמדת. מוצע לבחון במחקרי המשך, את הקונפליקטים הגלויים והסמויים בקשת רחבה יותר של בתי-ספר ייחודיים תוך חשיפת הפרשנויות השונות הניתנות להחלטות ממשלתיות.

"חינוך יהודי" במערכת חינוך מלכתית- מושג "חמקמק": "סכמה לניתוח" ככלי למחקר בנושא עמום ושנוי במחלוקת

ד"ר אורית עובד, אוניברסיטת תל אביב

בעבודת הדוקטורט עסקתי בתחום מדיניות החינוך ותכנון לימודים בנושא **שילובם של "תכנים יהודיים" במערכת החינוך הממלכתית-כללית ("חילונית")**, בחינוך היסודי והעל-יסודי – ניתוח מדיניותו, פעילויותיו ושיטותיו של משרד החינוך במדינת ישראל ל"העמקת החינוך היהודי" בשנים 1955-2005. מחקר חינוכי-היסטורי זה התבסס בעיקרו על "חקר מסמכים" (documentary research) - נתונים ממקורות ארכיוניים ששיקפו את מדיניות משרד החינוך בנושא "חינוך יהודי" בבתי הספר הממלכתיים. במדינת ישראל מקומה של הדת במערכת החינוך הינו נושא השנוי במחלוקת תמידית: חברתית, ציבורית, פוליטית ודתית; מפלגות מימין ומשמאל, דתיות ו"חילוניות" - אף אחת מהן אינה יכולה להציע פתרון מקובל ומוסכם על כל הצדדים, אלא למעשה כל צד מפרש את תחום "החינוך היהודי" לפי אמונותיו, דעותיו, ערכיו וצרכיו הפוליטיים. בנושא זה טעון, גם אני כחוקרת הגעתי עם השקפת עולם חברתית ופוליטית בתחום "החינוך היהודי" ומקומם בבתי ספר ממלכתיים-כלליים, ולאורך המחקר בחנתי לא פעם את מקומי בין האישי והפוליטי.

ההרצאה תתמקד בשיקולי הדעת שליוו אותי בבחירת כלי המחקר ודרכי ניתוח תוכן הנתונים על מנת שישקפו אמינות מחקרית ומפגש פתוח לקראת המלצות מחקר חינוכיות-יישומיות במערכת החינוכית בחברה רב-תרבותית כמדינת ישראל:

1. גיבוש **סכמה לניתוח** הכוללת ארבעה ממדים בארבעת ההקשרים המרכזיים במדיניות חינוך בנושא המחקר, בהתאם לקטגוריות-על וקטגוריות משנה שזוהו בשלב הסקירה הראשונית של הנתונים. באמצעות הסכמה ניתן היה להצביע על פעילויות של מדיניות חינוכית בתחום הנחקר ואפיון הפרקטיקות, כמייצגות מדיניות, דעות ותפיסות מסוימות (פוליטיות, אידיאולוגיות, חברתיות, ערכיות וכו') בעיניי מקבלי החלטות בתחום החינוך היהודי במשרד. יתרה מכך, ניתוח הנתונים בגישת "תיאוריה מעוגנת בשדה" וארגונם באמצעות הקטגוריות ותת-הקטגוריות בסכמה, תרם לניתוח יעיל, אמין ותקף של הנתונים.

2. **ראיונות חצי-מובנים** עם אנשי מפתח הקשורים למשרד החינוך, שהיו שותפים בתהליכי עיצוב המדיניות וקבלת ההחלטות בתחום הנחקר (כגון: שרי חינוך, מנכ"ל המשרד, יועצים ועוד).

מושב 118

על מיקום החוקר: Insiders Outsiders

יו"ר: פרופ' לאה קסן

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

יום ג'

6.2.2018

14:30-16:00

בניין 72

כיתה 216

להיות הורה למתמודד: זה קן הקוקייה פה? זה הילד שלי?

אסתי נוה, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

"זוכרת את עצמי הולכת ברחובות וחושבת שיש לי בן משוגע

החלטתי שני דברים: שאני לא מסתירה יותר, והבנתי שהוא לא הולך להבריא".

הרצאה זו מבקשת להציג סיפורי חיים שנאספו על ידי יועצת ארגונית וחוקרת איכותנית, על ארגון "קשת" ומהווים פרק בספר העומד להתפרסם. הרקע הפוליטי הוא אתגרי מהפכת השיקום להכללת מתמודדי הנפש בקהילה והישגיה, במלאת לה עשור.

"קשת" הוא בי"ס להורי מתמודדים בבריאות הנפש. המלמד תקשורת בגישה הקוגניטיבית – דינאמית, כאשר בכל קורס מלמדים שני אנשי מקצוע והורה בוגר הקורס, כשוויים. מדובר בארגון פורץ ומטשטש גבולות. "תעודת הזהות" ודרך ההצגה הפומבית הגלויה מאד של אנשי המקצוע וההורים כאחד, היא היותם בנים ל, הורים של ואחים למתמודדים, ולפיכך משמשים במספר תפקידים ו"קולות" בו זמנית. זאת, בתחום בעל הסטיגמה החברתית הגדולה ביותר.

מטרת המחקר: לעמוד על תמונת העולם של הורים אלה וסיפורם: לבחון האם ניתן למקד רגע של תחושת התמורה, השינוי או ההבנה, ובה בעת איך נראה הגל כולו. בקורס ולאחריו, בתחום המשפחתי – כמטפלים וכתומכים במתמודד ובמסעם האישי – הכולל מפגש עם אתגרי מחלת הנפש, כאנשים בפני עצמם המנהלים חיי עבודה, לימודים והתפתחות אישית.

איסוף הנתונים: באמצעות ראיונות מובנים למחצה בגישת סיפורי חיים ותצפית משתתפת בישיבות הנהלת הארגון ובשלושה כנסים. ניתוח הנתונים, בגישת מנגנוני הברירה.

בהרצאה יוצגו 3 תמות מרכזיות:

מפסיביות לפרו אקטיביות, "מבינים תקווה"

להתבונן בסיפור החיים מתוכו ובנפרד מהילד

החוקר כמתבונן במהפכה וכשותף לה: שאלות אישיות, אתיקה, גבולות מקצועיים ואתגרים פוליטיים.

בת "דור שני" עורכת מחקר נרטיבי על ניצולות שואה: פגיעות פוגשת פגיעות

ד"ר אסתי דרור, מכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן

בין השנים 2005-2010 ראיינתי ניצולות שואה למחקר שתיאר את התמודדותן עם 'חשד קולקטיבי' לפיו נשים ששרדו, שילמו על כך בגופן. המחקר יצא לאור כספר שכתבתי במשותף עם פרופ' רות לין². ממצאי המחקר הראו שנרטיב ההישרדות שימש את המרואיינות כמעין כתב הגנה מפני אותו חשד, כשכל אחת מהן טוענת ל'חפות' מן האפשרות שגופה חולל ובה בעת מציינת שנשים אחרות נאנסו והיו שאף סחרו במיניותן כדי לשרוד.

בנייר זה, אני מבקשת להפנות את הזרקור מן הממצאים, אל הדיאלוג הסמוי שהתרחש ביני - בת לאם ניצולת מחנות שבאותה עת כבר לא הייתה בין החיים - למשתתפות המחקר. "בכל משתתפת יש משהו מאמא שלי" כתבתי ביומן שליווה את המחקר "ובי יש משהו כלפי כל משתתפת, שמביא אותי למקום של בת". פגיעותן של המרואיינות, שניאותו לשתף פעולה מתוך שאיפה 'לנקות עצמן' מאותו חשד קולקטיבי הייתה נהירה לי עוד בשלב עריכת הראיונות, אך רק כעבור שנים, יכולתי לתת את הדעת על הפגיעות שלי עצמי בסיטואציה המחקרית: על המבוכה והבושה שחשתי כאישה וכבת - בת דור-שני, בבואי לשאול מרואיינת ש"יכולה להיות אמא שלי" מה שמעולם לא העזתי לשאול אותה עצמה. דומה שהפגיעות שלהן נוכח הפרת הטאבו, האיום על הכתמת 'שמן הטוב' והכמיהה להיחשב כ'ראויות' למשפחות שהן הקימו פוגשת את הפגיעות שלי עצמי: "האם עלי להתגאות באמי על ששרדה או להתבייש בגלל דברים שאולי עשתה?" האם אני ראויה להתגאות בהישג המחקרי/ אקדמי או שכמיהתי לתת קול למה שלא מדברים עליו, אינה אלא 'מציצנות' המכתימה אותי כבת, כאישה, כאם?

² דרור, אסתר ולין, רות (2016). *איך קרה ששרדת*. תל אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד.

מאפייני רקע, אישיות ומוטיבציה של יזמים חברתיים חוקרת מבפנים ומבחוץ

ד"ר הילה כהן, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

המחקר אליו אתייחס עוסק בשרטט פרופיל אישי, אישיותי ומוטיבציוני ליזמים חברתיים אשר העלה בתהליך רפלקטיבי של ראיונות והעברת שאלונים ל-104 יזמים חברתיים סוגיות **פוליטיות, חברתיות ואישיות**. סוגיות שעוסקות במורכבות של חוקרת מבפנים ומבחוץ, סוגיות המתייחסות לעריכת מחקר בשיטות מחקר מעורבות וסוגיות אשר מתייחס לעריכת מחקר אשר עוסק בסוגיות פוליטיות, חברתיות ואישיות. אתייחס לסוגיית חוקרת מבפנים ומבחוץ, **סוגיה** שנוגעת לזהותי כחוקרת, עובדת סוציאלית ומטפלת אשר מראינת יזמים חברתיים פעילים.

סוגיית חוקרת מבפנים ומבחוץ מתייחסת לזהויות של החוקר, הדואליות של פנימי וחיצוני והתהליך המשתנה והדינמי של המחקר. להיותי חוקרת מבפנים ומבחוץ היו השפעות גלויות וסמויות אשר באו לידי ביטוי בשלבי השונים של המחקר. אתייחס לעיקרן: במהלך איסוף הנתונים עלו לעיתים קרובות במרומז או במפורש אמירות אשר הטילו ספק במשמעותו של עולם האקדמיה בכלל ובמשמעותו של המחקר הספציפי בפרט ושיקפו למעשה מתח שקיים אצלי בין העשייה הפרקטית והתיאורטית. השפעות נוספות עלו ברצון של היזמים להתמקד במיזם עצמו ולא בסיפור חייהם ובניסיון לגייס אותי לשיווק ופיתוח של מיזם כזה או אחר.

סוגיות וקונפליקטים של זהות מקצועית עלו בתהליך ניתוח הנתונים ואיסופם כאשר עלו בסיפורי החיים של היזמים תכנים קשים כמו פגיעות מסוגים שונים, אובדנים, חולי ומלחמה אשר שאבו אותי למקום הטיפולי והכתיבו גם הם את תהליך גיבוש הנתונים וניתוחם. מעבר לכך להיסטוריה המקצועית שלי כעובדת סוציאלית היתה השפעה בכך שהרקע המשותף יצר הבנה מקצועית אשר תרמה לקידום המחקר ואולי אפשרה את קיומו מלכתחילה אך אליה וקוץ נראה כי לעיתים לא נשאלו מספיק שאלות הבהרה ובכך מהימנותו ואמינותו של המחקר נפגעה. ייתכן גם כי סוגיות של חוקרת מפנים ומבחוץ הוא זה הוא אשר הובילה אותי לסייע בשיווק של אחד המיזמים החברתיים שהוצגו במחקר, מיזם חברתי של שיווק רקמות נשים בדואיות. כל אלה מצביעים על הצורך להעמיק ולחקור את המתח הקיים של חוקרת מבפנים ומבחוץ, מתח אשר יש לו השפעות והשלכות על תהליך המחקר וממצאיו.

Tsipi, Suha and me: establishing bridges over the intractable”

Rafaela Barkay , Universidade de São Paulo

This paper aims to share some reflections about the intersection between identity, feminist theory and dialogue promotion, based on two cases linked to the ongoing doctoral research entitled “The mother as a witness and agent of transformation: emotions in politics and a breach on the Israeli-Palestinian conflict”.

Arguing that it is possible to converge the hegemonic Israeli and Palestinian historical narratives, which present themselves as mutually exclusive, this research proposes its reconstruction from the report of emotional experiences of women on both sides of the conflict, reversing the way of previous approaches that prioritize official narratives over individual testimonies. By seeking the common denominator to the two observed societies in the strong symbology of the maternal figure, we propose it to be a transforming element and a key to the establishment of dialogue and reconciliation between individuals, and consequently their collective.

In the research process, the meeting between the interviewees and the interviewer adds new layers to the search of elements that allow the construction of an alternative of the future based on the perception of the other as a partner and no longer as an obstacle for peace.

מושב 119

סוגיות מתודולוגיות במחקר בקרב נשים בעלות שוליות מרובה

יו"ר: ד"ר סיגל נגר-רון

המכללה האקדמית ספיר

פרופ' פנינה מוצפי האלר

אוניברסיטת בן גוריון נגב

יום ג'

6.2.2018

14:30-16:00

בניין 72

כיתה 217

תיאור המושב:

במסגרת מחקר לקידום תעסוקת נשים, במימון משרד המדע, אנו בוחנות את שוק העבודה ומצבן של נשים מארבע עיירות פיתוח בדרום: שדרות, נתיבות, אופקים ודימונה. אנו משוות את ההתמודדויות עם שוק העבודה הניאו-ליברלי, המסלולים, המגבלות הקיימות והאפשרויות הפתוחות עבור קבוצות שונות של נשים החיות בעיירות הפיתוח: נשים מזרחיות בוגרות תואר ראשון במכללות, נשים מזרחיות בוגרות אולפנות, נשים יוצאות ברה"מ לשעבר ונשים מזרחיות ללא השכלה פורמלית. ההנחה העומדת בבסיס האפיסטמולוגי של המחקר היא שההצטלבות של מגדר, אתניות, מעמד, השכלה, מרחק מהמרכז, דתיות ועוד, מייצרים סיכויי חיים שונים עבור נשים שונות. לכן, איננו מסתפקות באיסוף נתונים סטטיסטיים על עבודה בדרום אלא משתמשות במגוון שיטות מחקר איכותניות בכדי לתעד ולהבין כיצד נשים בעלות שוליות מרובה חיות ופועלות במציאות הכלכלית שנוצרה בעיירות הפיתוח בדרום בשלושת העשורים האחרונים בעקבות יישומם המקומי של רפורמות ניאו-ליברלית והגירה. כול חוקרת המשתתפת בפרויקט בוחנת קבוצה ייחודית ומשתמשת במתודולוגיה (או מספר מתודולוגיות) בהתאם לשאלות המחקר וסובייקטיות המחקר, תוך הכרה בחשיבות ההתייחסות ליחסי הכוח במחקר.

במסגרת המושב תציג כול חוקרת את העקרונות וההנחות שנחו אותה בבחירת מתודולוגית המחקר, יתרונותיה והדילמות שמלוות אותה לאורך המחקר ביחס למתודולוגיה וליחסי הכוח במחקר. בפתח המושב תציג ד"ר סיגל נגר-רון את האתגרים במחקר פמיניסטי בתחום העבודה בקרב נשים בעלות שוליות מרובה בישראל (בהרצאה: מה שהמספרים לא מספרים-מה אפשר ללמוד ממחקר איכותני על עבודה בשוליות מרובה). ולאחריה יציגו השותפות בקבוצת המחקר:

הדוקטורנטית יוליה שבצ'נקו- החוקרת תעסוקת נשים פוסט-סובייטיות בעיירות הפיתוח, שתתייחס למתודולוגיה של אוטואתנוגרפיה.

הדוקטורנטית חלי בוזחיש-תתייחס לאתנוגרפיה פמיניסטית במחקר על התנגדות בחיי היומיום של נשים מזרחיות ללא השכלה פורמלית.

ד"ר שלומית בנימין תדבר על דילמות בראיונות סיפורי חיים עם סטודנטיות, דור ראשון להשכלה גבוהה, בוגרות תואר ראשון במכללת ספיר בה היא מלמדת.

אוטואתנוגרפיה של נשים פוסט-סובייטיות בשוליות מרובה

יוליה שבצ'נקו, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

מחקר זה, הנמצא בהתהוות, עוסק בחוויית התעסוקה ובחוויה המעמדית של נשים פוסט-סובייטיות בעיירות הפיתוח בנגב מתוך פרספקטיבה של מיקומים מוצלבים (intersectionality). המחקר נשען על מספר מתודות: שאלונים, ראיונות ואתנוגרפיה פמיניסטית. כחלק מהבחינה האתנוגרפית, אני משתמשת באוטואתנוגרפיה על מנת לעמוד על כך שהידע המחקרי הוא תוצר דינאמי ומשתנה של מפגשים בין החוקרת לבין ברות השיח שלה. כלומר, המפגש שלי לא מתרחש עם "הנחקרות" בלבד, אלא שהוא מתחולל בגופי ומול העצמי שלי. עבודתי מבוססת על אוטואתנוגרפיה משפחתית ואוטואתנוגרפיה בעבודת השדה. מהלך כפול זה הכרחי לשם הבנת האופן שבו המפגש ביני לבין ברות השיח בשדה הנחקר מעצב את הידע שלהן על חייהן מולי. לכן, השימוש בכלי האוטואתנוגרפי מציף אתגר אפיסטמי משמעותי בהתייחס לשאלות של ייצור ידע. מדובר בייצור ידע הלוקח בחשבון את החוקרת לא רק כצופה-משתתפת, אלא כאישה הממוקמת בצירים שונים בתוך האינטראקציות בעבודת השדה ושיש לה גישה למידע ולמשמעויות בגוף ראשון (Insider meaning). החוויה בגוף ראשון מחזקת את תחושת המחויבות המחקרית והאישית מצדה של החוקרת כלפי הנשים אותן היא מבקשת לחקור. מבחינה אנליטית, חקירה אוטואתנוגרפית מעשירה את ההבנה החברתית של השדה הנחקר דרך הניסיון והחוויה של החוקרת ההופכת לפרקים לנחקרת. יש להדגיש כי חקירה אוטואתנוגרפית אינה תיעוד ביוגרפי גרידא, אלא תוספת למאגר האמפירי הנאסף על ידי החוקרת שנועד לתרום להבנה התרבותית והחברתית בקרב האוכלוסייה הנחקרת מתוך ההנחה כי החוקרת מבינה באופן המיטבי ביותר את התפיסות והפרקטיקות של "אחרות" דרך עצמה. בהרצאה אדון בדילמות האתיות והאישיות שעולות במסגרת המחקר האוטואתנוגרפי הכוללות את הקרבה האישית לברות השיח, המעורבות הישירה בשדה, החשש משלב עזיבת השדה, יחסי הכוח המגולמים במחקר, האתגר בתרגום המרחב האמפירי (החברתי והאישי) לטקסט אנליטי והמרחק בין החוקרת כצופה-משתתפת-מעורבת לבין החוקרת כמחברת.

מאבקים שמגיעים מהשוליים- הצטלבות של מגדר, אתניות ומעמד- בין עולמה של חוקרת לעולמן של ברות השיח

חלי בוזחיש- ששון, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

המחקר עוסק במאבקים המגיעים מהשוליים של נשים החיות בשוליות מרובה- מגדרית, אתנית ומעמדית באופנים המערערים על תפיסות דיכוטומיות של מאבק המתקיים בספרה הציבורית לכה המתקיים בספרה הפרטית. מאבק של נשים החיות בשוליות מרובה הוא מאבק דיפוזי בו הנשים נעות בצורה דינמית בין הפרטי לציבורי.

המחקר מבקש לשים במוקד את הידע העצמי של הנשים כידע בעל ערך, באמצעות מחקר אתנוגרפי המתעד באופן הוליסטי וקרוב מרחבי חיים שונים שלהן, ומאפשר את פירוקן ואתגורן של הקטגוריות הדומיננטיות והמונוליתיות של השיח ההגמוני הישראלי.

המחקר יוצא מתוך עמדה אפיסטמית הרואה בחוקרת כמי שמשפיעה על ההליך המחקרי בשל מיקומה החברתי, המגדרי, המעמדי, והאתני ושואלת שאלות על המיקום שלי כחוקרת בשדה.

במסגרת ההרצאה אבקש לתאר את הבחירה באתנוגרפיה מיליטנטית- החותרות תחת התפיסה הקלאסית של אתנוגרפיה 'מבחוץ' ושואפות להליך מחקרי שבו המעורבות של החוקרת תהיה אקטיבית, אך בו בזמן רפלקסיבית- כבחירה שאפשרה את המעבר שעשיתי בעבודת השדה מעולמי האישי לעולמן של ברות השיח ואיך הדבר הרחיב את אופקיי התיאורטיים. במסגרת עבודת השדה הפכתי לחלק מהמאבקים אותם אני מבקשת לתעד, תוך אימוץ נקודת המבט של הנשים בצורה פיזית וגופנית ולא רק כהליך קוגניטיבי. לצד אלו אבקש לדון בדילמות המתעוררות בהליך מחקרי שכזה, שבו הפוזיציה שלי כחוקרת מזמנת יחסי קירבה ואינטימית בשדה המחקר לצד מודעות תמידית ליחסי הכוח הטמונים בהליך מחקרי שכזה והניסיון הבלתי פוסק לפרק אותם.

סוגיות מתודולוגיות במחקר בקרב סטודנטיות שהן דור ראשון להשכלה גבוהה

ד"ר שלומית בנימין, המכללה האקדמית ספיר

המחקר הנוכחי מתמקד בתעסוקת נשים החיות בעיירות פיתוח בנגב שהינן דור ראשון להשכלה גבוהה ורכשו את השכלתן במכללת ספיר. המחקר משלב מחקר כמותני (סקר) ומחקר איכותני בקרב נשים בגילאי 30+ שלמדו במכללת בספיר ומתגוררות בעיירות פיתוח בדרום מקבוצות אתניות שונות: נשים מזרחיות ויוצאות ברה"מ לשעבר.

בהרצאה הנוכחית אתמקד בראיונות סיפורי החיים שקיימתי עם הנשים ואתייחס לדילמות והאתגרים הכרוכים במפגש בינינו כמראיינת למרואיינת. על אף שמסלול חיי שונה במובנים רבים מזה של המרואיינות במחקר אנו חולקות קשת שלמה של התמודדויות ורגשות הכוללת תחושות של כוח ועוצמה לצד חששות בתחומים שונים: נקודות הדמיון והקרבה בין המרואיינות לביני כוללות את גיל המרואיינות 30-40 פלוס חלקן בקבוצת הגיל שלי, כולנו אימהות, בעלות השכלה אקדמית, מזרחיות (בעיקר), וכולנו נשים אשר חוללו שינויים משמעותיים בחייהן. בנוסף, על אף השוני במאפייני התעסוקה, אנו חולקות העדר יציבות כלכלית הנובע אצל המרואיינות מעבודות ארעיות בעיקרן ואצלי מההיסטוריה התעסוקתית שלי כמרצה ומתרגלת באקדמיה ללא תקן וללא קביעות.

יחד עם זאת במפגש עם המרואיינות מגולמים יחסי הכוח המובנים בכל ראיון ומקבלים ביטוי ספציפי במחקר זה שבו המראיינת היא מרצה וחלק מהמרואיינות הן סטודנטיות לשעבר שלה. זאת ועוד, אמנם כולנו בעלות השכלה אקדמית, אולם המראיינת אני בעלת הון סימבולי הכולל תואר שלישי, משרה בעלת יוקרה חברתית, מגורים במרכז הארץ, ואינני עונה על במלואה על ההגדרה של דור ראשון להשכלה גבוהה שכן להורי השכלה אקדמית חלקית. המרואיינות הן בעלות תואר ראשון, בחלקן עדיין מועסקות בשוק עבודה לא מקצועי וארעי, ומתגוררות בעיירות הפיתוח בדרום. במובן זה אני כמראיינת מגלמת באופן סימבולי עבור המרואיינות את המסע שהן מבקשות לעבור כפי שהן מדווחות בראיונות. בהרצאה אתייחס לדילמות האתיות והאתגרים המלווים מפגש זה והאופנים שבהם אני מנסה להתמודד איתם במהלך המחקר.

מושב 120

הגוף ככלי מרכזי במחקר

יו"ר: פרופ' חיים נוי

מכללת אשקלון

וד"ר מאיה מאור

אוניברסיטת בן גוריון בנגב

אוניברסיטת חיפה

יום ג'

6.2.2018

14:30-16:00

בניין 72

כיתה 218

גוף- נפש, גופי ידע וידיעת הגוף: מגדר, מחלה והחלמה

חפצי ציון מוזס, אוניברסיטת בר אילן

מתודולוגיות איכותניות, פמיניסטיות וביקורתיות מבוססות על ההנחה שידע ממוקם ומגופן (embodied) ושההליך המחקרי מהווה נקודת מפגש רוויית יחסי כח בין גופים שונים, מטאפוריים וממשיים כאחד. המחקר שאני עורכת בנושא "חוויות גוף של נשים שהתמודדו עם סרטן השד לאור תהליכי טיפול גוף-נפש" מנכיח ביתר שאת את הזיקות המרובות בין גופים שונים – ממשיים ומטאפוריים כאחד. העיסוק המחקרי בחוויות גוף בכלל, ובסוגיות של מחלה והחלמה סביב סרטן השד בפרט, מחלה בעלת ממדים חברתיים, נפשיים ומגדריים, מהווה זירה פורה לבירור המתחים בין שיחים וגופי ידע רפואיים, טיפוליים ומחקריים, והזדמנות לנסות לגשר על הפערים ביניהם. המחקר מברר את מידת היכולת התרבותית שלנו לתרגם, לתמלל ולדעת את הגוף, ומאיר זרקור על מגבלות ההליך המחקרי – בתצורתו האקדמית הנוכחית – להפיק, להציג ולהטמיע ידע על ומתוך הגוף. ברמת איסוף הנתונים, ניתוחם ופרשנותם מעלה שאלות על היחס בין תוכן לצורה בהליך המחקרי ומטיל ספק ביכולת להבחין ביניהם. אני מגיעה לשאלות הללו כחוקרת פמיניסטית וכאשת מקצוע (בהכשרתי אני מטפלת בדרמה, ועבדתי עם נשים שהתמודדו עם סרטן השד כחלק מאיסוף הנתונים למחקר). כלומר, השאלות הללו – שרובן בלתי-פתורות – מתעוררות הן בעקבות המפגש שלי עם "שדה המחקר" – התיאורטי והאמפירי, והן בשל האופן בו משתתפות המחקר מפגישות אותי עם חלקים שונים בתוכי. הן מצויות ברקע ובחזית של המפגש בין הגופים שלהן לגוף שלי, בין חוסן לפגיעות בגוף ובנפש, בהווה, בעבר ובעתיד.

ההרצאה תעסוק אפוא במפגשים בין דיסציפלינות, בין מתודולוגיות (טיפוליות ואקדמיות), ובין החוקרת למשתתפות המחקר – הן ברמה של הגופים הממשיים והן ברמה של גופי הידע – תוך שימת לב מיוחדת לאיתגור הגבולות בין גוף בריא לגוף חולה, בין ידיעה לאי-ידיעה, ובין תוכן לצורה.

מסע מחקר גופני בין לידה, הבית של אמא ובית קברות

ד"ר מיה לביא-אג'אי, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

ב 2013 התחלתי מסע מחקרי בכתובת אוטואתנוגרפיה על האופנים בהם המשפחה שלי משמרת את זכרו של דודי שנהרג במלחמת יום כיפור. מחקר זה בחן את האופנים שבהם יצרנו את זכרו של דודי דרך טקסים משפחתיים וצבאיים. דרך המחקר הבנתי את המשמעות והשלכות של היותי קהל ושותפה לטקסים אלו וניסיתי "לחזור בשאלה מכת השכול".

חוויות גופניות הפכו במהלך שלוש השנים של כתיבת המחקר לנתונים. תהליך המחקר היה בעצם תהליך כתיבת זיכרונות גופניים. אפשר לומר שחקרתי לעומק את האופן שבו הפוליטי נחרט בגופי. אוטואתנוגרפיה נתנה בידי כלי לחקור את התהליך שבו המיליטריזם הישראלי נחקק בגוף הפרטי שלי.

בהרצאה זאת אציג מספר רגעים גופניים שהעלו בי שאלות ונתנו לי תשובות. בהרצאה אציג שלושה רגעים: לידת בני, הליכה עם בני בבית הקברות והכנת אוכל עם אימי לקראת מפגש משפחתי. שני הרגעים הראשונים קרו לפני תחילת המסע המחקרי והיוו בשבילי זיכרון שחקרתי דרך האוטואתנוגרפיה. הרגע השלישי קרה במהלך האוטואתנוגרפיה והיווה צומת דרכים בו גופי התווה לי את התשובה האישית שלי לשאלות אשר עלו במהלך המסע המחקרי. באותו רגע המשפחתי והפוליטי התנגשו בתוך גופי. האינטראקציה בין זהות, שיח, גוף, משפחה ופוליטיקה יצרה מציאות אישית ופוליטית.

גוף, סכנה, כאב ואתיקה: הגוף ככלי משמעותי במחקר גופני משתתף

ד"ר מאיה מאור, אוניברסיטת בן גוריון בנגב ואוניברסיטת חיפה

העיסוק באמנויות לחימה מצריך ביצוע פרקטיקות שמקושרות תרבותית לאגרסיביות פיזית ולאלימות. בנוסף, תחום אמנויות הלחימה קשור היסטורית, גם מבחינה מספרית וגם נורמטיבית, לאידיאלוגיות ופרקטיקות של גבריות הגמונית.

על בסיס מחקר משתתף בן למעלה מחמש שנים במספר סוגים של אמנויות לחימה, אני רוצה לטעון שגופי שלי, גם כגוף ממוגדר וגם כגוף של חוקרת איכותנית ביקורתית, שימש עבורי כלי לייחודי לייצור ידע מחקרי.

ראשית, גופי שימש כמצפן אתי. כמתאמנת מתחילה, לא החזקתי בסוגים של סמכות אינטלקטואלית או חברתית בשדה אמנות הלחימה. בה בעת, החיברות הנשי שהוטבע בגופי ("אתיקה של דאגה"), איפשר לי לזהות ולהגיב למצבים בהם פרקטיקות של אלימות כוננו בשדה כפרקטיקות "לגיטימיות" במסגרת עיסוק באמנויות לחימה. במצבים שונים, הרגשתי שתגובות גופניות חזקות מונעות ממני לשתף פעולה באינטראקציות חברתיות ודוחפות אותי להתערב כדי לשנות אותן.

שנית, דרך המגע הגופני האינטנסיבי והמתמשך עם אנשים אחרים בשדה, השתתפתי לראשונה בצורות חדשות ושוונות של מערכות יחסים אתיות. המגע הגופני במסגרת אמנויות הלחימה, כאמצעי לתיווך חברתי, איפשר לי לייצר מערכות יחסים של אהבה ואמון ללא שיח מילולי או אינטלקטואלי, שנמשכו לאורך זמן ומייצרות השלכות אתיות על התנהגותי.

אסיים את ההרצאה בדיון בשלושה מאפיינים של גוף החוקרת ככלי משמעותי במחקר משתתף: 1. מוקד של פתיחות לעולם (Openness), המיודעת על ידי תיאוריה ביקורתית; 2. מוקד לייצור סימולטני של רגשות של חמלה, אמפתיה וביקורת; 3. סמן לפענוח של מבנים חברתיים המשפיעים על יחסי הכוח המסדירים גופים שונים בשדה נתון.

מושב 121

מקומה של פדגוגיה נרטיבית בהכשרה למקצועות האנוש

יו"ר: ד"ר נורית דביר

מכללת סמינר הקיבוצים

מכון מופ"ת

יום ג'

6.2.2018

14:30-16:00

בניין 72

כיתה 210

תיאור המושב

המחקר הנרטיבי קנה לו אחיזה ונחשב כיום לשיטת מחקר מרכזית בארגז הכלים האיכותני. על פי הפסיכולוגיה הנרטיבית, הסיפורים שאנו מספרים לעצמנו ולאחרים הם הזהות שלנו. סיפורים אלה משתנים עם אירועי החיים, הקהל וההקשר, ופעולת הסיפור (ה-telling) היא עבודת הזהות. רבים מאיתנו מלמדים בקורסים מתודולוגיים כיצד לערוך מחקר איכותני. אולם שאלה מעניינת היא, באיזו מידה וכיצד אנו מממשים את הפרדיגמה הנרטיבית לא רק בתכני ההוראה שלנו, אלא גם בפדגוגיה שלנו?

שאלה זו מעניינת במיוחד בהקשר של הכשרות של אנשי מקצוע במקצועות האנוש. בשנים האחרונות אנו עדים לשינויים דרמטיים שחלים בתחום התעסוקתי המשפיעים על ההכשרות המקצועיות במכלול היבטים: תפיסות מסורתיות אודות המקצוע מתערערות, שיטות ומתודות ההכשרה מתחדשות, סוגי ידע ומיומנויות שנדרשים למקצוען נבחנים מחדש. על רקע זה התפתחו בשני העשורים האחרונים פדגוגיות חדשניות ובכלל זה התפתחה לאחרונה הפדגוגיה הנרטיבית, שהולכת ומתבססת בתוכניות לימודים של הכשרות מקצועיות במקצועות האנוש.

מושב זה מאגד מומחיות בתחומי הכשרה של מקצועות אנוש שונים: הוראה, ניהול, עבודה סוציאלית ופסיכולוגיה, שהמשותף להן היא הפדגוגיה הנרטיבית- המהווה תשתית לעבודתן עם מתכשרים לפרופסיה שלהן. כל אחת מהמציגות תתאר ותבחן מודל עבודה משלה, המתבסס על פדגוגיה נרטיבית. המודל נבנה מתוך צרכי ההכשרה, צורכי הסטודנטים ומתפיסתה את תחום הדעת והמקצוע. במושב יוצגו גישות שונות של פדגוגיה נרטיבית, המעוגנות בתאוריות מגוונות, ומודלים שונים של עבודה המתרגמים את הפרשנות האישית של פדגוגיה נרטיבית ואת עקרונותיה לכדי פרקטיקות ייחודיות. הצגת הפדגוגיה הנרטיבית ודרכי יישומה בהכשרה למקצועות אנוש שונים תסייע בבחינת תרומתה הייחודית בהיבטים פדגוגיים-דידקטיים ותאורטיים.

מקורות:

Goodson, I. & Gill, S. R. (2011). *Narrative pedagogy: Life history and learning*, New York: Lang Publishing.

Ironside, Pamela M (2015). Narrative pedagogy: Transforming nursing education through of research. *Nursing Education Perspectives*, 36(2), 83-88.

Sikes, P. & Gale, K. (2006). Narrative approaches to education,

<http://www.edu.plymouth.ac.uk/resined/narrative/autobiographiesfinal.htm>

עקרונות נרטיביים בהכשרה בפסיכולוגיה: גשר בין מחקר לטיפול

פרופ' רבקה תובל משיח, אוניברסיטת בר אילן

בהרצאתי, אבקש להדגים כיצד הפסיכולוגיה כדיסציפלינה מתנהלת בתוך פיצול, כיצור בעל שני ראשים הפונים לכיוונים שונים. מצד אחד, כמחלקה המכשירה תלמידים חוקרים, מבקשת הפסיכולוגיה להיות מדעית, נשענת על מדע מבוסס ראיות, ומתנגדת לכל מה שאין לו ביסוס מדעי פוזיטיביסטי. הלומדת נדרשת לפתח עמדה מנותקת ומרוחקת מנושא המחקר כחלק מהחתיירה לעמדה אובייקטיבית, נייטרלית, ונטולת הטיות. נושא המחקר נתפס ברוב המקרים לא ככוליותו, אלא דרך עדשת המשתנה המעניין את החוקרת, ודרכה בלבד. מצד שני, מחלקות הפסיכולוגיה מכשירות את התלמידים לטפל באנשים הזקוקים לסיוע נפשי. בכובע כזה, מתמקדת ההכשרה הטיפולית במפגש מסוג אחר לגמרי בין שני משתתפי המפגש, שבו המטפלת נתפסת כמי שמשפיעה באישיותה, נסיונה ומאפייניה באופן בלתי נמנע על התהליך הטיפולי, ועל הקשר הנוצר, ואף כמושפעת באופן מתמשך מעולמו של המטופל. לכן, הלומדת נדרשת להבין את השפעותיה, עמדותיה ואת האופנים בהם היא משפיעה על הקשר שנוצר ומושפעת ממנו, אך לא לצורך "ניקוי" ופיתוח עמדה אובייקטיבית ומרוחקת, אלא כדי להבין את התהליך הטיפולי טוב יותר.

בהרצאתי אתאר את המתח המהותי הקיים בהכשרה כפולת פנים זו, ואת האתגרים שהוא מייצר, ואציע מספר המשגות מתוך עולם המחקר הנרטיבי שחשובים בתהליך הכשרה הן לחוקר והן למטפל, ואני מאמינה שיכולים ליצור גשר בין עולם המחקר והטיפול. ספציפית, אתמקד בהרצאה במודל שפיתחתי להגברת שקיפות (transparency). המציע כלים לשימוש מודע בסיפור האישי, זאת תוך הדגמה כיצד הוא יכול לשרת חוקרים, מטפלים, ואת הדיאלוג ביניהם.

גישה נרטיבית להוראה: תוכן וצורה

פרופ' תמר זילבר, האוניברסיטה העברית

הפדגוגיה הנרטיבית שלי מבוססת על הכרה כי כולנו מספרי סיפורים; כי סיפורים מקבלים משמעות בתוך הקשרים ספציפיים, אישיים וקולקטיביים; כי סיפורים הם הבנייה פוליטית והם פועלים בעולם; וכי התנהלות מושכלת בעולם מחייבת מודעות ורגישות לסיפורים שמניעים אותנו.

כיצד מתרגמים את העקרונות הללו להתנהלות בכיתה? בהרצאה אשתמש באבחנה בין תוכן וצורה בניתוח נרטיבי, כדי להמשיג פדגוגיה נרטיבית. מימד התוכן של פדגוגיה נרטיבית מתייחס למה מלמדים, ואילו מימד הצורה מתייחס לאיך מלמדים. אדגים את שני מימדים אלה של פדגוגיה נרטיבית באמצעות תיאור קורס העוסק בסיפורים ארגוניים. מבחינת תוכן, אדגים כיצד אני מנסה לעורר את המודעות של התלמידים/ות לסיפורים הרבים בהם כולנו מוקפים; לפתח את היכולת שלהם להמשיג ולנתח סיפורים כפעולה חברתית שנעשית בהקשר מסויים – בין אם ברמת הפרט, הקבוצה, הארגון או החברה בכללותה; להיות ביקורתיים לגבי האינטרסים הפוליטיים מאחורי כל סיפור; ולגבש לעצמם אסטרטגיה איך להתנהל בעולם של מספרי סיפורים. מבחינת צורה, אדגים כיצד אני מנסה להבטיח שהלמידה נוצרת מתוך רב-שיח במרחב הכיתה, ביני לבין הסטודנטים/ו ובינם לבין עצמם, מתוך נסיון לשבור עד כמה שניתן את ההיררכיות ולאפשר גילוי והפתעה מתוך המפגש הבלתי אמצעי עם חומרים גולמיים ושיח מכבד ויצירתי בינינו.

נרטיב הוא לא רק גישה למחקר והוראה, אלא גישה לחיים. גישה נרטיבית נושאת בחובה מימד אתי – היא מאפשרת להבחין בנקודות המבט השונות של א/נשים וקבוצות שונות באינטראקציה, והיא מגלמת ציווי לכבד אותן. ברוח זו, המטרה של פדגוגיה נרטיבית היא לייצר – הן במימד התוכן והן במימד הצורה – תהליך למידה שיש בו כבוד לריבוי של סיפורים, ורגישות לאופן בו הסיפורים מייצרים מציאות ופועלים באופן פוליטי בעולם, ובכלל זה גם בחדר הכיתה.

רפלקציה של סיפור חיים בהכשרה למקצועות אנוש

ד"ר גבריאלה ספקטור – מרזל, מכללה אקדמית ספיר ומכון מופ"ת

מתוך אמונה שפרקטיקה יעילה במקצועות האנוש דורשת רפלקציה, האחרונה היא מרכיב חשוב בהכשרה למקצועות אלה. על-אף ההגדרות השונות של רפלקציה, רובן קושרות אותה לפרקטיקה היומיומית. בהתאם, הערוצים המבקשים לקדם רפלקציה בקרב סטודנטים מתמקדים, ברובם המכריע, במפגשיהם עם השדה. על אף החשיבות של **רפלקציה מכוונת-פרקטיקה**, יש לה שתי מגבלות. ראשית, היא ספציפית, בהתמקדה באירוע מוגדר מהשדה. התובנות העולות מבחינת רגשותיהם, מחשבותיהם ותגובותיהם של הסטודנטים באירועים מסוימים אינן נצברות, בהכרח, להבנה כוללת של הדרך שבה הם מתבוננים על העולם ועל הפרקטיקה. המגבלה השנייה היא **הסמיכות הטמפורלית** בין פעולת הרפלקציה למושאה, שאינה מאפשרת מרחב מספק לגיבוש משמעות.

לאור מגבלות אלה, מוצע להשלים את הרפלקציה מכוונת-הפרקטיקה בהכשרה למקצועות האנוש עם **רפלקציה של סיפור-חיים**. זו מהווה מקרה ספציפי של "רפלקציה נרטיבית של סיפור גדול" (Freeman, 2010), והיא מתייחסת לתהליך שבו אנו מתוודעים מקרוב לסיפורי חיינו וממקמים אותם בתוך תרבות, פסיכולוגיה והקשר. לרפלקציה של סיפור-חיים יתרון כפול בהכשרת אנשי מקצוע רפלקטיביים. ראשית, כערוץ רפלקטיבי בזכות עצמו: בהיותה הוליסטית, רפלקציה זו מזמינה את הסטודנטים להתבוננות רחבה על עצמם, תוך בחינת ההשפעה של גורמים פנימיים וחיצוניים, ולאור המרחק הטמפורלי מהאירועים שהיא כוללת, היא מאפשרת את המרחב הדרוש ליצירת משמעות. שנית, רפלקציה של סיפור-חיים מרחיבה את התובנות המתגבשות ברפלקציה מכוונת-הפרקטיקה. שילוב של רפלקציה על החלקים, הקרובה לפרקטיקה, עם רפלקציה על השלם, המזמינה "מבט ממעוף הציפור" – מציע ערוץ מקיף להכשרת אנשי מקצוע המודעים לעצמם ולעולמם.

לאור יתרונות הרפלקציה של סיפור-חיים, אציג מודל פרקטי ליישומה בהכשרה למקצועות האנוש, הכולל ארבעה שלבים: 1. סיפור סיפור החיים; 2. ניתוח הסיפור באמצעות מודל מנגנוני הברירה (ספקטור-מרזל, 2010); 3. הצעת "מסגרת פרשנית" לסיפור; 4. קישור לרפלקציה מכוונת-הפרקטיקה.

מקורות

ספקטור-מרזל, ג. (2010). מנגנוני ברירה בטענה של זהות סיפורית. בתוך ל. קסן ומ. קרומר-נבו (עורכות), **ניתוח נתונים במחקר איכותני** (עמ' 63--96). באר-שבע: הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

Freeman, M. (2010). *Hindsight: The promise and peril of looking backward*. Oxford: Oxford University Press.

כוחה של פדגוגיה נרטיבית בהידוק הקשרים בין ידע אישי לתאורטי בהכשרת מורים

ד"ר נורית דביר, מכללת סמינר הקיבוצים ומכון מופ"ת

כיום מתבססת ההכרה במרכזיותם של הידע התאורטי-הדיסציפלינרי והידע האישי-פדגוגי של מורים. לשם כך נדרש להדק את הקשרים בין קוגניציה לבין רגשות בתהליך הלמידה-ההוראה, שכן ידע תאורטי מבוסס על קוגניציה, מתאפיין באחדותו ובאובייקטיביות שלו, נתפס כידע חיצוני לאדם, והבנייתו כרוכה בתהליך אנליטי-אמפירי (Smith, 2007), ואילו ידע אישי-פדגוגי כולל רגשות, הוא אידיוסניקרטי, תלוי קונטקסט והבנייתו נובעת מחשיפת הקשר בין "סיפור החיים" וחוויות אישיות לבין הפרקטיקות הננקטות (Lassila, Jokikokko, Uitto & Estola, 2017).

היצג זה מבקש לבחון את תרומתה של פדגוגיה נרטיבית, המעמידה במרכז ההוראה את סיפורי החיים של הסטודנטים, לפיתוח היבטים רגשיים וקוגניטיביים המבנים ידע אישי-פדגוגי וידע תאורטי-דיסציפלינרי בהכשרת מורים.

ההיצג מתבסס על מחקר נרטיבי של 43 עבודות סיכום של קורס שלימדתי במכללה לחינוך בישראל, בו למדו מורים וותיקים לתואר שני בחינוך סביבתי. במהלך הקורס ניתחנו ופרשנו בקבוצה סיפורי חיים אישיים-מקצועיים של הסטודנטים והעבודות כללו רפלקציות על תהליכי ההוראה-למידה בקורס.

ניתוח הממצאים נעשה על פי Lieblich, Tuval-Mashiach, & Zilber, (1998) ומתוכו עלו תימות שחשפו ידע אישי-פדגוגי, כמו: יחסם של מורים לשונות של ילדים; התמודדות של ילדים עם מחלות קשות, ליקויי למידה, בעיות התנהגות וקשיים בלמידה; השפעת דמויות משמעותיות על הלמידה. כמו כן נחשפו תימות של ידע תאורטי-דיסציפלינרי בתחום החינוך הסביבתי כמו: זהות ה"מקום" והשפעתו על האדם; חוויות ילדות והפליאה מן הטבע; נחלת הכלל והפרט; צדק ואקטיביזם סביבתי.

הממצאים הראו שבסיפורי חיים גלומים היבטים רגשיים וקוגניטיביים ובאמצעותם ניתן להבנות בה בעת היבטים שונים של ידע אישי-פדגוגי וידע תאורטי-דיסציפלינרי הנדרשים למורים.

Lassila, E. T., Jokikokko, K., Uitto M. & Estola, E. (2017). The challenges to discussing emotionally loaded stories in Finnish teacher education, *European Journal of Teacher Education*, <http://dx.doi.org/10.1080/02619768.2017.1315401>

Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R., & Zilber, T. (1998) *Narrative research: Reading, analysis and interpretation*, Vol. 47. London: Sage.

Smith, R. G. (2007). Developing professional identities and knowledge: Becoming primary teachers. *Teachers and Teaching, Theory and Practice*, 13, 377-397.

ידע פדגוגי נרטיבי של מורים מתחילים

ד"ר אורנה שץ אופנהיימר, מכללת דוד ילין ומשרד החינוך

סיפורים היו מאז ומעולם דרך להעברת ידע, מחשבות, רעיונות, דעות, רגשות ערכים ועוד. (אלבז- לוביש, 2016) בעולם ההוראה המחקר הנרטיבי רווח בשנים האחרונות ומשמש כמקור ידע מחקרי (Clandinin, Murphy, Huber, & Orr, 2010)

המחקר הפדגוגי נרטיבי, מאפשר לחלץ ידע פדגוגי כפי שנתפס על ידי הסובייקט המספר וליצור זיקה לידע תאורטי, אובייקטיבי צבור. ידע פדגוגי נרטיבי משקף מציאות פנומנולוגית, מאפשר למידה רפלקטיבית, חשיבה והתפתחות מקצועית (Goodson & Gills, 2011).

במהלך השנים האחרונות במסגרת תחרות סיפורים, מוזמנים כל המורים המתחילים לכתוב את סיפורם האישי – מקצועי. המארג הגדול של הסיפורים שהתקבל מלמד אודות עולמם הרגשי קוגניטיבי, חברתי, פוליטי ומקצועי פדגוגי.

מטרת ההיצג לתאר את הידע הפדגוגי הנרטיבי שמשקף בסיפורים המהווים מקורות סובייקטיביים אותנטיים, ברמת הפרט ומשמעותם של אלה להבנה המערכתית מקצועית.

המתודולוגיה המחקרית הנרטיבית של ניתוח תוכן וצורה קטגוריאליים של הסיפורים שהתקבלו, תאפשר לא רק ללמוד אודות הפרט, מנקודת מבטו, אלא אף להבנות ידע פדגוגי נרטיבי מערכתי אודות שלב הכניסה להוראה (Lieblich, Tuval-Mashiach, & Zilber, 1998). יש בידינו "ידע דקלרטיבי" אודות הנושאים המעסיקים את המורים המתחילים כגון: בעיות משמעת, מפגש עם צוות מורים בחדר המורים, עימות עם מנהלים, הורים וצוות מקצועי ועוד. ובה בעת מתאפשר לנו ללמוד על תופעות שלכאורה שוליות כמו: התעללויות בילדים, טיפול בילדים מהגרים, תחושות של בדידות של מורים, הבניית הזהות המקצועית ועוד. כמו כן הסיפורים שהתקבלו, מלמדים אודות "ידע פרוצדוראלי" - האופן בה הם מבטאים את הנושאים השונים (Anderson, 1982). למשל על ידי שימוש במטאפורות מגוונות כמו: גן העמל בגינתו, מסעות מפרכים, שחייה המתרחשת בים סוער או בבריכה עמוקה ועוד.

הממצאים יאפשרו להעמיק את הידע שלנו אודות התהליך המקצועי אודות הבניית הידע הפדגוגי של מורים מתחילים בהיבט האישי והמערכתי.

מקורות:

אלבז - לוביש, פ. (2016) מחקר נרטיבי ביוגרפי בחינוך ובהוראה. עורכת: נעמה צבר-בן יהושע. מסורת וזרמים במחקר האיכותני, הוצאת מכון מופ"ת.

Anderson, J. R., (1982) Acquisition of cognitive skill, Psychological Review, Vol. 89/4, 369-406.

מושב 201

גוף – נשים ומגדר

יו"ר: ד"ר מאיה מאור,

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

יום ד'

7.2.2018

10:00-11:30

בניין 72

כיתה 209

חוויות גוף של עורכות דין: גיבוש סובייקטיביות גופנית כחלק מזהות נשית מקצועית

עו"ד יונת שיפמן אוחיון, אוניברסיטת בר אילן

במשך שנים תיאוריות פמיניסטיות ביקרו את האופן שבו הגוף הנשי משועבד לנורמות וכללים פטריארכליים, אך הן לא הציגו דרך חלופית דרכה יכולות נשים לתפוס מקום בעולם דרך גופן. המחקר שברצוני להציג בוחן את ההיבטים השונים של חווית הגוף של עורכות דין, הן בהקשר של דפוסי פעולה והתנהגות הנובעים מחוויה זו, והן בהקשר לאופן שבו מתעצבת הסובייקטיביות הגופנית כחלק מעיצוב הזהות הנשית והמקצועית. רציונל המחקר מתבסס על ההנחה כי הבנת תהליך ה- embodiment של הסובייקט הינו מרכיב משמעותי במאבק הפמיניסטי עבור הגדרה חדשה של סובייקטיביות נשית, שאינה נשענת על מודל נורמטיבי ואוניברסלי של גוף גברי ולבן. במחקרים שנעשו אודות עיצוב סובייקטיביות גופנית במקצועות שונים נמצא שלגוף הפיזי קיים תפקיד מהותי בגיבוש הזהות המקצועית, וכי קיים חוסר שוויון משמעותי בארגונים באופן שבו נתפסים ומוערכים הגוף הגברי והגוף הנשי. כאשר מדובר במקצוע המשפט - הגוף הגברי נתפס כדגם הסטנדרטי המעצב, ובכך מתבססת ההנחה כי הגוף הגברי מהווה "הון פיזי" (בורדייה).

המחקר שברצוני להציג הינו מחקר איכותני, המתבסס על ראיונות עומק חצי מובנים עם עשר עורכות דין. ניתוח ראשוני של הראיונות מעלה שתי תמות מנוגדות הקשורות באופן בו מתגבשת הסובייקטיביות הגופנית של עורכות הדין: הראשונה קשורה בפרקטיקה של העלמת והסתרת הגוף הנשי, האימהי והמיני. הגוף הנשי נתפס כנחות, כאינו שייך לפרופסיה המשפטית ובשל כך, עלול לפגוע באופן שבו מתגבשת הזהות המקצועית. התמה השנייה מדגישה את החשיבות שעורכות הדין מעניקות לשמירה על הזהות הנשית, בתוך העולם הגברי פרופסיונלי, ואת האופן שבו הן נוקטות על מנת לשמר זהות זו.

מניתוק גופני לאיחוי: הקשבה לתחושות הגוף בראיונות עם מטפלות בתנועה בשורדות גילוי עריות

לייה כהן, פנימייה טיפולית שיקומית, כפר יחזקאל

ד"ר מייטרי שחם, מרכז רפואי העמק, עפולה

בהרצאה נבקש להציג את תופעת הניתוק הגופני בקרב מטופלות שורדות גילוי עריות ולהמחיש כיצד מנגנונים של אמפתיה גופנית והעברה נגדית סומאטית מאפשרים לבוא במגע עם הניתוק ובכך ליצור חוויה חדשה של איחוי ונראות כחלופה לפיצול ולניתוק.

ניתוק (דיסוציאציה) גופני הנו מנגנון הישרדותי העלול להתפתח עקב פגיעה מינית מוקדמת בילדות. הניתוק כולל היבטים גופניים-נפשיים כמו קיפאון, פיצול, הפרעות פסיכוסומאטיות ו"חורים" בזיכרון (הרמן, 1994).

אמפתיה גופנית הינה תהליך בין-אישי, דרכו ניתן להבין את החוויה הרגשית והגופנית של האחר. קשר בין-אישי זה נוצר כאשר הגוף מגיב לחוויות ולתחושות של גוף אחר (Finlay, 2005).

ההרצאה מתבססת על מחקר איכותני שהתמקד בתופעת הניתוק הגופני בקרב שורדות גילוי עריות. הנחת היסוד היא כי גופן של נפגעות-שורדות גילוי עריות בילדות מבטא חוויות קשות ובלתי מנוסחות וכי מטפלות בתנועה יכולות לחוש ולזהות את הניתוק הגופני דרך גופן ודרך המתרחש בחדר הטיפול.

המחקר ביקש ללמוד על תופעת הניתוק הגופני מפיהן של מטפלות בתנועה שעובדות עם שורדות גילוי עריות. לשם כך רואיינו 6 מטפלות בתנועה על ידי שתי חוקרות, סטודנטיות לטיפול בתנועה. במהלך הראיונות, שעסקו בפגיעה המינית ובניתוק הגופני, התעוררו תחושות סומאטיות בקרב המראיינות והמראיינות, כמו כאב ראש, עייפות ומחנק. המראיינות תיארו שתחושות אלה מאפיינות גם את המפגשים הטיפולים עם המטופלות-השורדות. קווי הדמיון התחזקו נוכח התמות שעלו מניתוח הראיונות.

מכאן, ניתן לשער כי החוויות הגופניות-רגשיות של השורדות הועברו למטפלות ומהמטפלות למראיינות בתהליכים של הדהוד (resonance), אמפתיה גופנית והעברה נגדית סומאטית. ברצוננו לטעון כי המקום שניתן לתחושות הקשות ולניתוק הגופני של השורדות, על ידי המטפלות והחוקרת, מאפשר להעמיק את ההבנה אודות הפגיעה, דרכי ההתמודדות עמה ואופני הזיהוי שלה בחדר הטיפולים.

"מה רע בפילאטיס פעמיים בשבוע?" - בחינה ביקורתית של מגדור "גיל המעבר" בספורט הסיבולת

סוזי בן דורי, אוניברסיטת תל אביב

בעשורים האחרונים ניתן להצביע על גידול דרמטי בשיעור השתתפותן של נשים ביגיל ה-מעבר' בספורט הסיבולת בישראל. עובדה זו עולה בקנה אחד עם התרחבות התופעה של ספורט סיבולת בעולם כפעילות פנאי. אל מול נתונים אלו, כמו גם אל מול העובדה שהספורט מהווה מבע של סדר חברתי, בולט היעדרו של הדיון האקדמי בתופעה המתהווה. הרצאה זו מתבססת על עבודת התזה שלי הבוחנת כיצד רצות מרתון ונשות ברזל ביגיל ה-מעבר' חוות את הגיל והגוף שלהן במתח שבין שיח הספורט המריטוקרטי ושיח מהלכי החיים הממוגדר. באמצעות ראיונות עומק עם חמש עשרה נשים בטווח הגילים 40-60, בחנתי את האופנים בהם ספורט הסיבולת משקף ומאתגר הבניות חברתיות ותפיסות נורמטיביות על "גיל", "גוף" ומגדר. מוקד המחקר הוא בחינת שאלות המחקר מתוך תפיסה פנומנולוגית של חוויה והתנסות. הממצאים מצביעים כי הנשים מאתגרות את השיחים השונים אודות גיל, גוף ומגדר תוך שהן חוצות גבולות תרבותיים ומרחביים באמצעות מעברים מגופנים ייחודיים בזמן, במרחב ובזהות. מעברים אלו מערערים את יציבות ההגדרות של מה נשי ומה גברי, משחררים את הגוף מההבניות התרבותיות על גיל ומגדר ומזמנים אופציות חדשות של זהות לנשים כספורטאיות, כנשיות וכאדם. עוד עולה כי התבוננות במעברים המגופנים מאפשרת הבנה רחבה יותר של מהלך החיים הנחוה ומציפה את הפוטנציאל הטמון בפרקטיקת הסיבולת להעשרת הדימויים והייצוגים של נשיות בגילאים אלו ולניסוח נרטיב נשי חדש.

זה ייגמר בדם- על מוטיבציה, אקדמיה ונשים מדממות

לירון בן-עזרא, אוניברסיטת תל אביב

הרצאה זו מבוססת על מחקר איכותני שנערך בבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת ת"א והינה תוצר של ראיונות עומק עם שתיים עשרה נשים בגילאי פוריות על אודות המשמעויות שהן מעניקות למחזור החודשי. במהלך ההרצאה אבקש לתאר את המוטיבציות האישיות והחברתיות שהובילו אותי לנושא העבודה, כמו גם את המכשולים שהיו בדרכי, שלדידי משקפים את היחס התרבותי-חברתי למחזור החודשי. לסיכום אנסה לגעת במשמעויות החברתיות-פוליטיות של כתיבה על נושא כה מושתק, כמו גם באומץ שדרוש כדי להישיר מבט אל הדם.

עוד משחר ההיסטוריה כפי שאנחנו מכירות אותה, המחזור החודשי נתפס כמאיים וכפורץ גבולות – בין חיים למוות, בין פנים וחוץ, בין טמאות לקדושה ולכן היחס אליו שמבקש להסדיר, לרסן ולהכפיף נשים ונשיות. המחזור החודשי הוא מה שקרוי "הטאבו האחרון" וככזה הוא נפקד מן הכתיבה האקדמית. היעדרות הבולטת אל מול תדירותו, כאירוע שקורה חודש בחודש במשך כארבעים שנים למחצית האוכלוסייה.

במעין תהליך מקביל ליחס החברתי-פוליטי אל המחזור החודשי, ובדומה לבקתות הנידה שנהוגות בחלקים בעולם ואליהן שולחים נשים מווסתות גם אני הרגשתי שמנסים לדחוק אותי אל שולי הכפר, בין אם דרך אמירה שהנושא "נישתי" ובין אם בהמלצה לראיין נשים שנמצאות בקיצוניות של התופעה (לא מקבלות מחזור כלל או סובלות ממחזורים קשים במיוחד), זאת אל מול ההתעקשות שלי ללמוד מהשגור והרגיל.

כך נכתבה העבודה הראשונה בעברית בה נשים מביאות במילותיהן את המשמעויות שהן מעניקות למחזור החודשי, זאת מתוך שאיפה שעבודה זו, לצד היותה מיטיבה עם המרואיינות, תצליח להניע מהלך רחב יותר של הוצאת המחזור החודשי אל האור ותהווה אבן יסוד בגוף ידע שעתיד להיווצר בנושא.

:

מושב 202

בין הגופני לפוליטי: פרויקט למען אינטרסקס (פל"א)

יו"ר: פרופ' הנרייט דהאן קלב

אוניברסיטת בן גוריון בנגב

יום ד'

7.2.2018

10:00-11:30

בניין 72

כיתה 210

תיאור המושב

אינטרסקסואלים, אנשים הנולדים עם גופים המתגרים את הגבול הנורמטיבי בין גוף זכרי לגוף נקבי חיים בישראל בסודיות, בושה והסתרה ולרוב גופם "מנורמל" על ידי המערכת הרפואית באמצעות ניתוחים, הורמונים והבנייה מגדרית נורמטיבית. בשנים האחרונות החלה להתהוות קבוצה של פעילים אינטרסקסואלים, עובדים סוציאליים ואקדמאים המבקשים להעלות את המודעות לגופים אינטרסקסואלים ולשנות את המדיניות הטיפולית המבקשת להתאימם לאחד משני המגדרים/המינים תוך התערבות כירורגית מהירה ללא ידיעתם של המטופלים עצמם. מושב זה מבקש להראות כיצד האישי-הגופני הופך לפוליטי דרך שלוש זירות, הראשונה היא הזירה האונטולוגית פנומנולוגית, סוזן בסול תתאר את הנרטיב הגופני שלה ואת המהלך לפעולה פוליטית מתוך העוולות שהיא חוותה. דר' מאיה פלד-רז תציג את הזירה האתית המשפטית ואת הדרכים בהן היא פעלה יחד עם סוזן ותוך שיתוף פעולה עם רופאים ואנשי מקצוע שונים למען שינוי החוזר של משרד הבריאות למען טיפול מיטיב לאינטרסקסואלים ומשפחותיהם. והזירה השלישית היא הזירה האקדמית, דר' לימור מעודד דנון תתאר את המחקר האקדמי על אינטרסקס בישראל, את הסוגיות שעלו במהלך מחקר זה ואת הניסיון לשלב בין השדה האקדמי לשדה הפוליטי.

מהאישי הפרטי לחברתי הפוליטי

סוזן בסול, פעילה בפל"א

בגיל 35 ולגמרי במקרה גיליתי שאני CAH מצב גופני הנכלל בתוך מה שנקרא על ידי המערכת הרפואית Disorder/Different of Sex Development, התמינות מינית אחרת או אינטרסקס כפי שאני קוראת לזה.

רגע לאחר שניסיתי להבין את המשמעות של CAH ומה זה אינטרסקס או DSD התחלתי לחשוב איך אפשר?

וכיצד נעשים דברים כאלה בלי שאף אחד קם וצועק, בלי שאף אחד אומר- רגע אל תחתוך ..... ילדים אינטרסקסואלים מנותחים לרוב מיד עם היוולדותם. גורלם הגופני והחברתי נחרץ בסכין המנתח וברוב המקרים אפילו ללא ידיעתם. המטפלים וההורים יחד/לחוד מחליטים מה נכון ואיך נכון לנתח וקובע את מין ומגדר התינוק מבלי לשתף אותו.

ככל שלמדתי והתעמקתי בתוך תוכי הרגישו לי מעשים אלו לא נכונים וחשתי כי אני חייבת לעצור אותם, גם למעני, לאחר הסבל והכאב שחייתי בו וגם למען משפחתי שנאלצה לשמור סוד, סוד ממני וסוד השמור מילדים אינטרסקסואלים וכל זה על מנת ל"נרמל" אותם ולהתאימם לחוקי החברה, לחוקים שנקבעו ומוסכמים על ידינו.

החוויה האישית נתנה בי דחף ומוטיבציה לפעול לשנות את הקיים. תחילה שיתפתי חברות, אחת מהן הציעה להקים פרויקט לזכויות אינטרסקס והשנייה הציעה ליצור סרטון דוקומנטרי שילווה אותי ואת העבודה בפרויקט. ואכן כך היה.

במהלך הרצאתי אדבר על הקשיים הפיסיים, נפשיים וחברתיים היומיומיים אותם אני חווה וחווים חבריי אינטרסקסואלים אחרים. כמו כן אתאר את הקושי במציאה ואיתור אנשים אינטרסקסואלים בישראל והעדר התיעוד, איסוף הנתונים ושיתוף הפעולה מצד מערכת הבריאות.

במהלך 8 השנים האחרונות הפרויקט למען קידום זכויות אינטרסקס (לו קראנו פל"א) צבר תאוצה וכיום אנחנו מונים כ- 15 שותפים ומתוכם 8 אינטרסקסואלים. במסגרת הפרויקט הצלחנו להקים צוות חשיבה וכתיבה לנוהל טיפולי, חברתי ומשפטי יחד עם משרד הבריאות.

הסרט הדוקומנטרי בו השתתפתי, בבימויה של שרון לוזון, הינו הסרט הראשון בישראל שעוסק באינטרסקסואלים, הוא הוקרן בדוק אביב, ביס דוקו וכן השתתף בפסטיבלים שונים בעולם.

מינוף חוויה פרטית לשינוי חברתי – חוזר מנכ"ל משרד הבריאות 10/2017

ד"ר מאיה פלד-רוז, עו"ד

האתגר הגדול בקידום זכויות אינטרסקס טמון בקולם המשותק של אינטרסקסואלים והעדרם בשל כך של נרטיבים אישים, המדגימים ומפרטים את הצורך בשינוי המדיניות הטיפולית ומצבם החברתי. הקמתה של היחידה לקידום זכויות אינטרסקס, במרכז לבריאות משפט ואתיקה באוניברסיטת חיפה היוותה קו פרשת מים בהקשר זה, בשל התגבשותה לראשונה של קהילת אנשים אינטרסקס, אשר הסכימו ואף ביקשו לחלוק את חוויותיהם ולצעוק את קשייהם וצרכיהם. התגבשותה של קבוצה זו אפשרה את פתיחת הדלת לניסוחו של חוזר מנכ"ל משרד הבריאות 10/2017 בנושא "אבחון וטיפול רב מקצועי באדם עם התמיינות מינית אחרת (אינטרסקס/DSD)", אשר מסדיר לראשונה את נושא הטיפול בא/נשי אינטרסקס בישראל, תוך התייחסות מרכזית לזווית הראיה של א/נשי האינטרסקס עצמן/ן את חוויותיהם בתהליך.

בהרצאתי אתאר את המסע להתהוות הנוהל, הקשיים שעלו בתהליך זה, הרציונל מאחורי התוצר הסופי ומטרות ראויות בהקשר זה להמשך פעולה.

בין האקדמי לפוליטי: לחקור אינטרסקסואליות בישראל

ד"ר לימור מעודד דנון, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

בהרצאה זו אבקש להתייחס למיקום שלי ביחס אל הכוחות הפועלים בשדה המחקר על הגוף האינטרסקסואלי ואת הניסיון לתמרן בין עולמות הידע השונים, העלאת המודעות כלפי גופים אינטרסקסואלים ושינוי המדיניות הטיפולית הקיימת בישראל. אחד מסוכני הכוח המשמעותיים הפועלים בשדה המחקר על הגוף האינטרסקסואלי הוא מדיניות הסוד וההסתרה המכוונת הנטועה בתוך המדיניות הטיפולית הקיימת. מדיניות הסוד מניחה כי התערבות רפואית, כירורגית והורמונאלית מהירים בגופם של תינוקות עם איברי מין לא ברורים ושיוכם המגדרי – הבינארי יעלימו את הגוף האינטרסקסואלי מחד ומאיך ישכחו מתודעתם של הילדים את הפרקטיקות הרפואיות עצמן. למעשה חומות הסוד הנוקשות מנעו במשך שנים את העלאת המודעות הציבורית הישראלית כלפי הגופים האינטרסקסואלים ומורכבותם ובמיוחד את ההשלכות ההרסניות של ההתערבות הרפואית ומדיניות הסודיות על חייהם של אינטרסקסואלים. הסוד השפיע ישירות על מהלך המחקר, על כניסתי ונגישותי אל השדה והמשתתפים הפוטנציאליים וגרם לי לתמרן בין כללי ההסתרה לבין העלאת המודעות, למשל לספר, ללא פרטים אישיים מזהים, על סיפורים דומים לאנשים אחרים ולחבר בין אנשים שונים. חיבור בין אנשים בשדה יצר מרחבים פוטנציאליים של עשייה, בין היתר לחבירה אל קבוצה הנקראת פל"א פרוייקט למען אינטרסקס, הפועלת למען העלאת המודעות הציבורית ושינוי המדיניות הטיפולית הקיימת. המיקום שלי בתוך פל"א מבקש לחבר בין עולמות הידע השונים, בין העולם הרפואי לבין החוויות של אינטרסקסואלים והורים לאינטרסקסואלים. למשל, אחד מסוכני הכוח החשובים הפועלים בתוך שדה המחקר הינם הטכנולוגיה הביו-רפואית וזמן האבחון. הטכנולוגיה המתקדמת מאפשרת לאבחן גופים אינטרסקסואלים בשלבים מוקדמים של ההיריון ואף לפני ההיריון (טכנולוגיית PGD) ומביאים לרוב להפסקות היריון ומניעת קיומם של גופים אלו. כך, זמן האבחון הופך לקריטי עבור אינטרסקסואלים אך הידע כלפי נושא זה מועט ואינו נגיש. אחת הפעולות שלי בפל"א היא לכלול את סוגיית הזמן והאבחונים הגנטיים כחלק מהעלאת המודעות.

מושב 203

לימודי מוגבלות והמחקר האיכותני

יו"ר: נועה טל-אלון

אוניברסיטת בר אילן

יום ד'

7.2.2018

10:00-11:30

בניין 72

כיתה 211

רווחה לתכנון- חלוציות, התמקצעות ומיסוד של תחום הנגישות לאנשים עם מוגבלות בעיריית תל אביב

מריאלה יאבו, אוניברסיטת תל אביב

חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות ופרק הנגישות בו משנת 2005, מבקשים לקדם תפיסה של זכויות אדם עבור אנשים עם מוגבלות, בניגוד לתפיסה של רווחה ושיקום שהייתה נפוצה עד כה (פלדמן, 2007). בעבודת המחקר שלי התמקדתי בשלב היישום של חקיקה זו על ידי עיריית תל אביב-יפו, תוך תיאור תקופת שינויים ארגוניים באופן בו היא עוסקת בנושא של נגישות לאנשים עם מוגבלות בעקבות החקיקה, ובחינת אילו עקרונות מהמודל החברתי של מוגבלות, המנוסחים באופן פורמלי בחוק, מתורגמים לפרקטיקה התכנונית של העירייה.

כדי לבחון שינויים אלה התבססתי על מחקר איכותני המשלב ראיונות עם בעלי תפקידים בעירייה ומחוצה לה וניתוח מסמכים רשמיים מטעם העירייה וארגוני החברה האזרחית. חלק מהותי במחקר השייך לגישה הביקורתית של מוגבלות הוא ביצוע מערך מתודולוגי שיבטיח ייצוג מהימן של אנשים עם מוגבלות ושל דיכויים החברתי המבני, בניגוד למחקרים המאשררים דיכוי זה ומשמרים ייצוג טראגי או פתולוגי של מוגבלות. במהלך ביצוע הראיונות נאלצתי להתמודד עם סוגיות עקרוניות כגון היעדר אנשים עם מוגבלות בקרב המרואיינים בעלי תפקידים בעירייה; מיקומי בשדה כאדם עם מוגבלות, כחוקרת וכמורשית נגישות; שילוב קולם של אנשים עם מוגבלות דרך ארגוני חברה אזרחית לא רק בשלבי חקיקה אלא גם בשלבי יישום חקיקה זו ועוד. בהרצאה שלי אדון בסוגיות אלו ואראה כיצד התייחסות אליהן מתוך פרספקטיבה ביקורתית של מוגבלות סייעה לי בניתוח הממצאים, אשר הראו כי תהליכי המיסוד והפרופסיונליזציה שעברו על עיריית תל אביב-יפו בתחום הנגישות אמנם אפשרו יישום מערכתי רחב מבעבר, אך במקביל העבירו את הסמכות לאנשי מקצוע כגון מורשי נגישות, מתכננים ואדריכלים, מה שהוביל להדרתם של תושבים עם מוגבלות מתהליכי קבלת החלטות בעת יישום מדיניות הנוגעת לחייהם.

חקר מקרה, מדיניות חברתית לימודי מוגבלויות- בין הפוליטי לאישי

אפרת לסטר קידר, האוניברסיטה העברית

מחקר איכותני כולל בתוכו זרמים ונישות שונות. אחד מזרמים אלו הינו חקר המקרה (case study) (יוסיפון, 2001; Yin, 2013). כאשר הכוונה ב"מקרה" היא לאירוע או תקופה בעלי גבולות הנחקרים ב"עולם האמיתי" בהקשרים רבים; חברתיים, היסטוריים, כלכליים תרבותיים ועוד (Merriam, 2009; Stake, 1995).

בהרצאה אתמקד בחקר מקרה מסוג של חקר מדיניות ובפרט עיצוב מדיניות חברתית בשילוב פרספקטיבה ביקורתית למוגבלות. בהרצאה אדון במקום שיש לחקר המקרה בשיח ובשדה המחקרי של מחקר איכותני ובאתגר במחקר מדיניות, בפרט בראי של לימודי מוגבלויות. על אף שכיחותו הנמוכה יחסית, אדון בחשיבות של חקר מקרה במדיניות בראי ביקורתי ובהשלכה על הפרקטיקה, על האוכלוסייה של אנשים עם מוגבלויות ועל המימד האישי.

אציג ממצאים מחקר מקרה שערכתי בנושא של שכר מינימום מותאם- שבחן את תהליך עיצוב המדיניות שהוביל לחקיקה זו בשימוש בדיסציפלינה של לימודי מוגבלות. במרכז תהליך המדיניות נתפסת האוכלוסייה של אנשים עם מוגבלות בראי של המודל הרפואי, ככזו שלא ניתן לשלבה בשוק העבודה הפתוח, עד כדי צורך במתן שכר מופחת ופגיעה בזכויותיה על מנת לשלבה. החקיקה התאפשרה על רקע חקיקה סוציאלית לתיקון שכר המינימום ששיפרה את מצב העובדים במשק, אך בה בעת החריגה אנשים עם מוגבלויות, ואפשרה מתן שכר מופחת להם (קידר וגל, 2017).

בנוסף אציג את מטרות המחקר במסגרת הדוקטורט ורקע היסטורי למדיניות ביחס לאנשים עם מוגבלות נפשית בעשורים 1990-2016, תקופה בה מתפתחות מגמות מתקדמות של אל מיסוד, רפורמה בבריאות הנפש, וחקיקת חוק שיקום נכי נפש בקהילה. אציין את החשיבות בהבנת תהליך עיצוב המדיניות התעסוקתית ביחס לאוכלוסייה זו, בתקופת זמן זו.

”מחלה זה לא תירוץ”: דילמות אתיות של מורים עם מוגבלות פיזית

נועה טל אלון, אוניברסיטת בר אילן

למורים עם מוגבלות הן תרומה ייחודית והן קשיים ייחודיים הנובעים מהיותם אנשים עם מוגבלות העובדים במסגרת חינוכית (Dvir, 2013; Duquette, 2000). מחקר זה העמיק את הידע וההבנה אודות הדילמות האתיות של מורים עם מוגבלות ושל המאפיינים הייחודיים של כל מוגבלות בהקשר זה. המחקר הינו חלק מעבודת דוקטורת העוסקת בדילמות האתיות העולות מתעסוקת מורים עם מוגבלויות פיזיות מנקודת מבט רב מימדית.

במחקר העוסק במוגבלות, ושואף להביא לשחרור והעצמה של אנשים עם מוגבלות, ישנה חשיבות במתן במה לאנשים עם המוגבלות להביע את קולם (Barnes, 2003). מחקר זה נעשה בגישה איכותנית-פרשנית המאפשרת לנחקרים לספר את סיפורם במילים שלהם. לצורך איסוף הנתנים נערכו ראיונות עומק בקרב 19 מורים עם מוגבלויות פיזיות שונות (מוגבלות חושית, מוגבלות מוטורית ומוגבלות רפואית). במסגרת הראיון, המשתתפים התבקשו להעלות סוגיות המשמעותיות בעיניהם הנוגעות להיותם מורים עם מוגבלות.

מתוך ממצאי המחקר ניתן ללמוד כי מורים עם מוגבלות פיזית מתמודדים עם ארבע דילמות מרכזיות במסגרת עבודתם: **דילמת היציאה מארון המוגבלות** אשר עוסקת בהסתרה או בחשיפה של המוגבלות בפני הצוות בבית הספר, **דילמת הרווחה האישית** אשר נובעת מההתנגשות בין מקומו המקצועי בחייו של המורה לבין מקומו כאדם עם מוגבלות או חולי, **דילמת ההתנהלות מול התלמידים** העולה מתוך רצונם של המורים להתנהל באופן “נורמטיבי” מול התלמידים, ו**דילמת השוויון** העוסקת בשוויון הזדמנויות לעומת שוויון ערכי.

חשיבותו של מחקר זה טמונה בכך שיתכן והתמות אשר עלו מתוך חקר הדילמות של המורים יוכלו לשמש בסיס לקובעי מדיניות ובעלי תפקידים בכירים במטה משרד החינוך, לצורך שילוב מיטבי של מורים בעלי מוגבלויות פיזית במערכת החינוך ומיצוי תרומתם של המורים אשר עובדים במערכת החינוך כעת.

בין תקשורת לתרבות: מחקר איכותני כזירת קונפליקט עבור חוקרים ונחקרים כבדי שמיעה וחרשים

נעמי ביטמן, האוניברסיטה העברית

לשם מחקר איכותני ראשון מסוגו בישראל אודות בחינת ההקשרים החברתיים והתרבותיים של שימושי סלולר בקרב חרשים וכבדי שמיעה, נעשה שימוש במתודולוגיה נרטיבית הכוללת 20 ראיונות עומק מובנים למחצה עם מרואיינים מאוכלוסייה זו, להם צמתי זהויות מגוונים. שיטה זו נבחרה לאור תפיסתה כאותנטית, מעמיקה ויעילה (ג'וסלסון, 2015; שקדי, 2003) וכן יכולתה להדגיש היבטי דיכוי ייחודיים הנובעים מהשתייכות המרואיינים לקבוצות מיעוט נוספות (Meekhosha & Shuttleworth, 2009). לצד חשיפת דיכוי תרבותי וחברתי של חרשים וכבדי שמיעה בישראל באמצעות כפיית דפוסי תקשורת מנרמלים, עולה כי המתודולוגיה האיכותנית עצמה עשויה לגלם יחסי כוחות לא שוויוניים כלפי נחקרים עם מוגבלות (Oliver, 1992) באמצעות דגש על שפת מחקר 'נורמטיבית'. לאור היות החוקרת כבדת שמיעה הדוגלת במחקר טרנספורמטיבי (Mertens, Sullivan) & Stace, 2011), נעשה שימוש מקיף בכתיבה רפלקסיבית, על מנת לחדד את ההבדלים בנרטיבי התקשורת בין כבדי שמיעה לחרשים וכן האופנים שבאמצעותם יוצרים צמתי הזהויות בישראל מורכבות בינאישית בין החוקרת לנחקרים. בנוסף, הנגשה תקשורתית של המחקר האיכותני, לצד עיסוק ממושך בהיבטיו החברתיים, התרבותיים והפוליטיים, חידדו את תפקידה של חוקרת עם מוגבלות בבחינת יכולת האקדמיה להכיל באופן שוויוני מחקרים על ושל אנשים עם מוגבלות. כך מהווה המתודולוגיה זירת מפגש טעונה בין אג'נדה אקטיביסטית שוויונית, לבין דרישה אקדמית לשמירה על אתיקה ואובייקטיביות (Ellis & Bochner, 2000), המתעלמת מאחריות החברה והאקדמיה לדיכוי של רבים. עם זאת, חשוב לזכור כי כשדה השואף לתקן עוולות חברתיות, מסוגל המחקר האיכותני להציע פרקטיקות שיקדמו באופן משמעותי אנשים עם מוגבלות.

מושב 204

מחקר על דיאלוג אנשי מערכת הבריאות וקהילה

יו"ר: ד"ר גילה מורן

אוניברסיטת בן גוריון בנגב

יום ד'

7.2.2018

10:11:30

בניין 72

כיתה 212

מיפוי תפיסות העובדות הסוציאליות לגבי תפקידן בשירותי הרפואה בקהילה בישראל

טלי צינמון, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

ד"ר פאולה פדר-בוביס, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

העבודה הסוציאלית השתלבה במערכת הבריאות בקהילה בישראל בשנות ה-80, בטיפול בחולים ומשפחתם. המעט שנחקר מתמקד בתפקידים המסורתיים של העובדים הסוציאליים (עו"ס) בבתי-החולים, ובולטת אי-בהירות באשר לתרומתם בקהילה, למרות פוטנציאל המקצוע לתמוך בטיפול הרפואי. רופאים ואחיות רואים רווח בשילוב עו"ס בצוות, אולם תפיסתם צרה ביחס לתפקיד העו"ס. התערבויות פסיכוסוציאליות אינן בלעדיות לעו"ס והם נדרשים להבטיח מקומם בארגון-מחדש של הרפואה בקהילה.

מטרת המחקר הייתה למפות את תפיסות העו"ס לגבי תפקידם ולזהות את התרומה הייחודית שלהם לרפואה בקהילה בישראל. המחקר האיכותני כלל 16 ראיונות עומק עם עו"ס מקופות-החולים. דגימת המחקר כוונה לשוני מרבי. הראיונות הוקלטו ושוקלטו. ניתוח הנתונים התבסס על התיאוריה המעוגנת בשדה, והתבצע בעזרת הנרלייזר. המחקר בוצע תוך אבטחת איכות ואתיקה.

נמצא כי תפיסת המשתתפות ביחס לתפקידן ולתרומתן הייחודית ניתנת להצגה ב-4 קטגוריות:
עבור החולים- היבטים רגשיים ואינסטרומנטליים;
עבור משפחת החולה- כתומכת בחולה וכזקוקה לתמיכה;
עבור הצוות- ייעוץ על החולים וטיפול בצרכי הצוות עצמו;
עבור מערכת בריאות כולה- כולל גיוס משאבים קהילתיים ותווך בין החולים למערכות השונות.
למרות הקשיים והעומסים בתפקיד, העו"ס ביטאו סיפוק מתפקידן, מעצמאותן ומהמקום המרכזי שביססו בצוותים.

המחקר מרחיב את ההבנה לגבי התפקיד המרכזי של העו"ס במערכת הבריאות בקהילה, בהיותם הגורם שמתבונן על צרכי החולים ובשמשם כמגשרים בין החולים למערכת וכמסנגרים על צרכיהם בפני קובעי המדיניות.

המחקר האיכותני אפשר להדגיש את אתגר העו"ס בביסוס מעמדם בסביבה "מארחת", תוך שמירת ערכי המקצוע והבהרת הזהות והגבולות המקצועיים.

על רקע השינויים במערכת הבריאות בקהילה, שינוי הפרדיגמה באספקת השירותים, הזדקנות האוכלוסייה והשכיחות הגוברת של המחלות הכרוניות נראה שלעו"ס תפקיד מרכזי והזדמנות להשתלב כשותפים מרכזיים בארגון מחדש של הרפואה הראשונית.

“My Wife is a” Half Doctor” and “My Pharmacist is a friend”: Challenges in studying the Sociocultural Context of Self- Medication with Antibiotics in the Arab society in Israel

Maram khazen, Tel Aviv University

The misuse/overuse of antibiotics has led to the problem of antibacterial resistance to antibiotics declared as a global threat and considered a problem among minorities. Important challenges in addressing this problem are people's self-medication practices and the pressure exerted on physicians and pharmacists to obtain antibiotics. The study aimed to explore from the perspective of community members, physicians, and pharmacists how sociocultural, institutional and economic conditions of the Arab minority population in Israel contribute to self-medication and expectations to obtain antibiotics from physicians, or pharmacists. It employed a mixed methods approach: Personal interviews were conducted with community members (29), physicians (27), and pharmacists (32) and self-administered questionnaires with open-ended and closed items were filled out by 140 pharmacists, personally given to each.

Conducting the study involved several challenges, in particular gaining the trust of participants because it concerned sensitive issues such as, medicating not according to instructions, gender roles, the pressures on physicians or pharmacists not to adhere to medical regulations, and informal institutional recruitment practices. Other challenges concerned eliciting expectations and normative conceptions as they relate to these issues. The researcher, a second-generation pharmacist in the Arab community experienced, as did the pharmacists participating in the study, pressures to accede to customers' requests. This enabled gaining participants' trust, in particular pharmacists', who rarely are studied about relations with customers/members of their community.

The findings underscore the role of sociocultural, geographical and institutional conditions, including familial relations with physicians and longitudinal friendships with pharmacists, in the context of a minority and a collectivist society that facilitate antibiotics self-medication or requests for them. Further, how they are related to conceptions of social norms, living conditions (borrowing), gender (unmarried women and sensitive matters; mothers as caretakers), economic (antibiotics to prevent missing days from work; competition among pharmacists), and institutional factors (physicians recruiting family members).

תרומתו של מחקר איכותני בתהליך של פיתוח דיאלוג רופאה- חולה בנושאי בריאות וסביבה

ד"ר ראלף גוגנהיים, אוניברסיטת תל אביב

ד"ר קולין דיק, אוניברסיטת תל אביב

ד"ר ארנון שחר, אוניברסיטת תל אביב

בריאות וסביבה ובפרט התחממות גלובלית הם נושאים רחבים ובינלאומיים העולים לכותרות חדשות לבקרים מזה למעלה מ-20 שנה מירות פוליטיות מגוונות. לתופעה אקלימית חריגה מקומית או אזורית עלולות להיות השלכות בריאותיות, ולא תמיד ניתן להבחין אם הן קשורות בהתחממות הגלובלית ואם לאו. כדי שאדם בודד, אוכלוסייה או ממשלה יתאימו את התנהגותם ואת החלטותיהם על מנת להפחית או למנוע נזק בריאותי בעתיד, נדרשת מודעות בקנה מידה שאינו קיים היום.

ההרצאה תסקור תהליך מקצועי ואישי בן 10 שנים במהלכו שולבו מחקרים איכותניים אשר מינפו דיאלוג רופא-חולה בנושאים של בריאות וסביבה. בהרצאה יתוארו ממצאים משני מחקרים איכותניים שערכנו בקרב ממתניים-ות בחדר ההמתנה במרפאה של רופאי משפחה. באמצעות שאלונים ייעודיים הממתניים-ות התבקשו לשתף את תפיסותיהם וחוויותיהם בהקשרים ספציפיים של בריאות וסביבה. ניסוח השאלות וניתוח הממצאים נעשו בהתאם למתודולוגיה איכותנית פנומנולוגית. כרופאי משפחה אנו רואים חשיבות מבחינה אונטולוגית להכרת המציאות המשותפת לנו ולמטופלינו במיוחד בהקשרים של בריאות וסביבה. יתרה מכך, כאנשי בריאות ומחקר גם יחד יש לנו עניין להוסיף מבחינה אפיסטמולוגית לידע המצטבר בנושאים אלה.

המחקרים שיוצגו מהווים חלק משמעותי בתהליך אשר תחילתו כתחום עניין אישי של רופא משפחה, במרפאה ראשונית עירונית ובקרב הקהילה הרפואית. בהמשך נסקור את התהליך שתחילתו בעניין אישי ועד לרמה הפוליטית. העבודה המתוארת אף קיבלה לשמחתנו ביטוי רשמי בכך שהיינו שותפים לניסוח הכרזה בנושא בריאות וסביבה במסגרת הכנס האירופאי האחרון של ארגון הבריאות העולמי שהתקיים בבודפשט באוגוסט 2017.

הערכת התערבות "מוכנות לשיקום פסיכיאטרי" בארגון לתעסוקה נתמכת

ד"ר גליה מורן, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

שמעון גרמן, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

מבוא: השירותים בבריאות הנפש כיום מוכוונים על פי עיקרון האדם במרכז, ויעודם לקדם החלמה ושילוב קהילתי (AHRQ, 2009). יחד עם זה הנתונים בפרקטיקה של השיקום מעידים על שיעור נמוך של השתתפות האנשים בקבלת השירותים. לאחרונה הוטמעה בארץ במסגרת פרויקט פיילוט התערבות "הערכת ופיתוח מוכנות לשיקום פסיכיאטרי" מאוניברסיטת בוסטון (Anthony & Farkas, 2009), שנועדה להניע ולדייק תהליכים בשיקום תעסוקתי. המחקר הנוכחי בוחן את תהליך הטמעת ההתערבות ומאפייניה ומטרתו (א) לבחון כיצד מיושמת כלי המוכנות לשיקום בארגון לתעסוקה נתמכת בקרב רכזי השיקום, ו-(ב) כיצד ההתערבות משפיעה על מצבם של מקבלי השרות.

שיטה: מחקר איכותני זה נערך על פי מסורת מחקרית של תאוריה מעוגנת בשדה (Strauss & Corbin, 1998) ובחן את אופן היישום והשפעת ההתערבות. על מנת להעמיק את ההבנה של ההתערבות, חקרנו שתי נקודות מבט לגביה, הן של נותני השרות והן מקבלי השרות. כמו כן, השתמשנו בריבוי טכניקות לאיסוף הנתונים (תצפית, ראיון וקבוצת מיקוד), דבר שיצר טריאנגולציה של מדד (Neuman, 2014).

ממצאים: ממצאי המחקר העלו ארבע קטגוריות מרכזיות: (א) הבנת מוכנות לשיקום על רקע העמקת הכרות העצמי; (ב) התחזקות תחושת מסוגלות עצמית על רקע יצירת קשר של שותפות ואמון; (ג) הנעה להצבת מטרה הולמת העצמיות בעקבות תהליך קבלת החלטות משותפת; (ד) חוויית תחושת מימוש עצמי והגברת פעילות תעסוקתית-שיקומית בעקבות השתתפות בהתערבות המוכנות.

מסקנות: (א) להתערבות מוכנות לשיקום תפקיד חשוב בקידום חקירה רפלקטיבית של המשתקם את ההעדפות והמשאבים שלו כדי להבין ולתאר מטרת השיקום ההולמת את עצמיותו; (ב) התערבות מוכנות לשיקום מעודדת תהליך שיתופי עם המשתקם בקבלת ההחלטות אשר תורמת לעמדתו הפעילה בתהליך השיקומי שלו; (ג) ההשתתפות בהתערבות המוכנות מאפשרת לאיש השיקום ולמשתקם להתייחס לחסמים בתהליך שיקום ולקיים דיון רפלקטיבי בדרכי הפעולה סביב חסמים אלה; (ד) עבור המשתקמים, התערבות מוכנות לשיקום ממלאה תפקיד חשוב בתהליכי החלמה שלהם הקשורים לחוויית שינוי חיובי בדימוי העצמי, תחושת מימוש עצמי וההתחדשות מהווה תוצאת שיקום משמעותית; (ה) נותני השרות מזהים שינוי חיובי ברור לגבי מוכנות של המשתקמים להשתלב בפעילות שיקומית מגוונת.

מסקנה כללית: תהליך של שיקום תעסוקתי מושכל הבנוי על בסיס תכנית רצויה, כחלק ממסע החלמה, הינו משמעותי עבור האדם בכך שמאפשר לו לפתח מודעות למאוויו ומשאביו, לשתף פעולה עם תכנית השיקום המותאמת לעצמיותו וכתוצאה מכך לחוות תחושה של חיים בעלי משמעות. היבט זה בא לידי ביטוי באופן מובהק בתיאור החוויה של המשתקמים, בעוד שמרכז הכובד של תפיסת אנשי השיקום את

תהליכי והשפעת ההתערבות מצוי בהתרשמות חיובית מהתוצאות המעשיות של ההתערבות. ניתן להעסיק כי שימת דגש מוגבר במערכות שיקום בבריאות הנפש על מרכזיות האדם ועל חשיבותו של מרכיב חווית המימוש העצמי במסע ההחלמה עשויה לחולל את השינוי הרצוי ולהניע שיקום פסיכיאטרי בישראל. יתרונות ומגבלות המחקר: נקודות המבט השונות של המשתתפים בהתערבות מגלה הביטים משלימים של ההתערבות הקשורים גם בתהליך השיקומי הממשי, וגם בחוויה הסובייקטיבית ההחלמתית של המשתקמים, שלא ניתן היה להשיגן לו הייתה התמקדות רק בנקודת מבט אחת. עם זאת, יש צורך להרחיב את הבנת ממצאי המחקר, התנאים החוסמים והמאפשרים מיצוי ההתערבות ומעקב אחר ההשפעה שלה לאורך זמן.

מקורות:

- Agency for Healthcare Research and Quality (2009). National Healthcare Quality Report, 2009. Retrieved April 29, 2010 from <http://www.ahrq.gov/qual/nhqr09/>.
- Anthony, W. A., & Farkas, M. D. (2009). Primer on the psychiatric rehabilitation process. Boston: Boston University Center for Psychiatric Rehabilitation.
- Neuman, W. L., (2014). Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches Seventh Edition. Harlow: Pearson Education Limited Edinburgh Gate.

מושב 205

תובנות מניתוח הברירה הנרטיבית

יו"ר: ד"ר גבריאלה ספקטור-מרזל

המכללה האקדמית ספיר

מכון מופ"ת

יום ד'

7.2.2018

10:00-11:30

בניין 72

כיתה 213

תיאור המושב

ברירה היא העיקרון הבסיסי המארגן הבנייה של נרטיבים. לאור זאת, ההתחקות אחר הברירה הנרטיבית טומנת בחובה פוטנציאל רב במחקרים נרטיביים. המושב מבקש להדגים פוטנציאל זה באמצעות שלוש עבודות שעשו שימוש בשיטת הניתוח המושתתת על עקרון הברירה הנרטיבית (ספקטור-מרזל, 2010; Spector-Mersel, 2011, 2014). הוא יפתח בהצגה קצרה של השיטה וימשיך בהצגת שלושה מחקרים אשר יישמו אותה. מחקרים אלה שונים זה מזה בעולמות התוכן שבהם הם עוסקים, באוכלוסיות שאותן הם בוחנים, בשאלות המנחות אותם, ובסוג הנרטיב המשמש בהם כנתונים (סיפורי חיים ונרטיבים עצמיים תחומים). על רקע גיוון זה, ההרצאות יראו כיצד השימוש בשיטת הניתוח של מנגנוני הברירה הניב תובנות בממדים שונים: התפיסה העצמית של המספרים (גולדרט), המרקם התרבותי והחברתי שלהם (גרשוני) והתהליך של יצירת סיפור חיים (בן-אשר וספקטור-מרזל).

זיהוי מנגנוני הברירה כשיטה לניתוח נרטיבים

ד"ר גבריאלה ספקטור-מרזל, המכללה האקדמית ספיר ומכון מופ"ת

הספרות הנרטיבית מדגישה שתי הנחות תיאורטיות מרכזיות ביחס לאופן שבו נרטיבים נוצרים ופועלים: (1) כל נרטיב הוא תוצר של ברירה מתוך אלטרנטיבות שונות (Carr, 1986; Rosenthal, 1993); (2) לכל נרטיב יש מסר (point או end-point) (Gergen & Gergen, 1988; Smith & Sparkes, 2009). אף שרעיונות אלה מקובלים כידע בסיסי בקרב חוקרים נרטיביים, לא תמיד הם מגולמים בפרקטיקה הניתוחית. במטרה לצמצם את הפער בין התיאוריה אודות הנרטיב לבין השיטות לניתוחו, הצעתי שיטה לניתוח נרטיבים (ספקטור-מרזל, 2010; 2014; Spector-Mersel, 2011). שיטה זו מבקשת לזהות את ה-end-point של סיפור נתון באמצעות התחקות אחר הביטויים של ששת מנגנוני הברירה הנרטיביים: הכללה, חידוד, השמטה, השתקה, השטחה וייחוס משמעות "הולמת". בהרצאה יוצג הרציונל לשיטה ו"כלי העבודה" המרכזיים שלה, כרקע למחקרים האמפיריים שיוצגו בהמשך המושב.

מקורות

- ספקטור-מרזל, ג. (2010). מנגנוני ברירה בטענה של זהות סיפורית: מודל לניתוח נרטיבים. בתוך ל. קסן ומ. קרומר-נבו (עורכות), *שיטות לניתוח נתונים איכותניים* (עמ' 63-96). באר-שבע: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.
- Gergen, K.J., & Gergen, M.M. (1988). Narratives of the self as relationship. *Advances in Experimental Social Psychology*, 21, 17-56.
- Smith, B., & Sparkes, A. (2009). Narrative inquiry in sport and exercise psychology: What can it mean, and why might we do it? *Psychology of Sport and Exercise*, 10(1), 1-11.
- Spector-Mersel, G. (2011). Mechanisms of selection in claiming narrative identities: A model for interpreting narratives. *Qualitative Inquiry*, 17(2), 172-185.
- Spector-Mersel, G. (2014). "I was... Until... Since then...": Exploring the mechanisms of selection in a tragic narrative. *Narrative Works*, 4(1), 19-48.

מילה בסלע, שתיקה בתרי: בחינת הנאמר והלא- נאמר בנרטיבים של מרואיינים מהמגזר החרדי

באמצעות מנגנוני הברירה

עו"ד חיה גרשוני, אוניברסיטת תל אביב

מחקרי עוסק בסוגיית יישום הזכות לנישואים של נשים עם מוגבלויות בקהילה החרדית בישראל. נישואים אלו מהווים זירת מפגש בין ההלכה היהודית, החקיקה המדינתית והנורמות החברתיות, כשבזירה זו פועלים מגוון שחקנים, כוחות ומערכות נורמטיביות (ברזילי, 2003). במסגרת המחקר התקיימו ראיונות עומק עם בני משפחה ובעלי תפקידים מן המגזר החרדי המשמשים שחקנים פעילים בזירת השידוכים המורכבים (פלדמן, 2015). בין השאר, שדכניות ייעודיות לנישואי זוגות עם מוגבלות, מדריכות כלה שהוכשרו במיוחד להכין ולפקח על קיום מצוות טהרת המשפחה על ידי נשים עם מוגבלות וכן רבנים שאל פתחם הגיעו שאלות הלכתיות הקשורות בתחום זה. חלק מהראיונות נותחו ניתוח נרטיבי בהתבסס על שיטת מנגנוני הברירה בטענת זהות נרטיבית (ספקטור-מרזל, 2010). שיטה זו מתבוננת על הנאמר בנרטיב, באמצעות איתור המנגנונים של חידוד, הכללה וייחוס משמעות "הולמת", וגם על המושק, המושטח והמושטט בנרטיב. כלי זה מסייע ללמוד מתוך הסיפורים על ערכיהם ותפיסת עולמם של המספרים, החיים בתרבות המקדשת ערכים קולקטיביסטיים הגוברים על אינטרס הפרט (סיוון, 1991). הנרטיב של הפרט שזור באותם ערכים קולקטיביסטיים המעצבים את המסופר והמושק בנרטיבים, כמו גם את זירת הנישואים של נשים עם מוגבלות. ניתוח הדברים אשר לא נאמרו, לצד החלקים אותם בחרו המספרים לחדד ולייחס להם משמעות, מאפשר ללמוד על הטמעתם של אותם ערכים ואולי אף על יחסי הגומלין בין ערכים קולקטיביסטיים למוטיבציות אישיות (ברזילי, 2003). באמצעות זיהוי קולו של הפרט, המספר או מכמין פיסות מידע המגבשות את ה-End Point של סיפורו, ניתן ללמוד על השדה כולו (Spector Marzel, 2014) ולהבין את יחסי הכוח והדינמיקה השולטים - בגלוי ובסמוי - בשדה ייחודי זה של נישואי נשים עם מוגבלות בקהילה החרדית.

מקורות

ספקטור-מרזל, ג. (2010). מנגנוני ברירה בטענה של זהות סיפורית: מודל לניתוח נרטיבים. בתוך ל. קסן ומ. קרומר-נבו (עורכות), *שיטות לניתוח נתונים איכותניים* (עמ' 63-96). באר-שבע: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

סיוון, ע. (1991). תרבות המובלעת. *אלפיים: כתב עת רב תחומי לעיון, הגות וספרות*, 4, 45-98.

ברזילי, ג. (2003). אחרים בתוכנו: משפט וגבולות פוליטיים לקהילה החרדית. *עיוני משפט*, 2, 587-625.

פלדמן, נ. (2015). הון בריאותי ומדיקולטורזציה ב'חברת המשתדכים' החרדית. חיבור לשם עבודת גמר. הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת תל אביב.

Spector-Mersel, G. (2014). Guest Editor's introduction. *Narrative Works: Special issue Multiplicity and commonality in narrative interpretation*, 4(1), 1-18.

מחדדים את השליחות ומשטיחים את הקשיים: סיפוריהם של מדריכים ורכזים בחינוך הבלתי פורמלי

ד"ר מירי גולדרט, אוניברסיטת בר-אילן

בארץ ובעולם גוברת ההכרה בחינוך הבלתי-פורמלי ובתרומתו (גרוס וגולדרט, 2017) אולם, רוב המחקרים בתחום מתייחסים להצלחתן של התכניות (כהן, 2007), ואילו הנרטיבים של העוסקים בתחום כמעט ולא נחקרו. על בסיס ההנחה שהנרטיב מתאר מציאות ומצד שני הוא מעצב אותה ומקנה לה משמעות (Lieblich, Tuval-Mashiach & Zilber, 1998) המחקר שלהלן עוסק בנרטיב עצמי תחום (ספקטור-מרזל, 2012) של העוסקים בחינוך בלתי-פורמלי ומברר מהי המשמעות שהם מייחסים לתפקידם. הנרטיב התחום שיוצג בהרצאה מבוסס על עשרה ראיונות נרטיביים שערכו 23 סטודנטים במסגרת לימודיהם לתואר שני בהתמחות לניהול ולפיתוח מערכות חינוך בלתי-פורמליות. הממצאים עולים מניתוח המבוסס על ששת מנגנוני הברירה (Spector-Mersel, 2011), שנעשה בראשיתו על-ידי הסטודנטים והמשיך בניתוח-על שערכתי לממצאיהם. מערך דו-שלבי זה, שכלל ניתוח ופרשנות של מספר חוקרים הרחיב את מהימנות המחקר ואיפשר עבודה שיטתית במערך מתודולוגי סדור. מניתוח הנרטיבים עולה ה-end point (Gergen & Gergen, 1988) שאינו מדובר דיו ומאיר פער בין הכשרתם של העוסקים בחינוך הבלתי-פורמלי לבין הידע הנדרש מהם בפועל. סיפוריהם כוללים חוויות מהתנסותם האישית, וכמעט ולא כוללים: עובדות, חוקים ותיאוריות חינוכיות. מנגנון ה'חידוד' מאיר שרבים מהם מדגישים את ניסיונם במגוון תפקידים עוד מנעוריהם כחניכים וכמדריכים צעירים. ה'חידודים' גם סייעו בזיהוי המוטיבציה לתפקיד, ומציגים שחלקם וויתרו על תפקידים יוקרתיים יותר למען מימוש שליחותם לצדק חברתי. מנגנון ה'השטחה' מאיר שהם מחפשים פתרונות ולא רואים בקשיים מכשול אינהרנטי. מנגנון ה'השתקה' וייחוס משמעות הולמת' חשפו שלחלקם חסרה המשגה תיאורטית של עשייתם החינוכית. מנגנון ה'השמטה' מחזק זאת וממחיש שהיו ביניהם כאלו שלא התייחסו לחוסר הכשרתם. לבסוף, נדונה תרומתם של ששת מנגנוני הברירה לניתוח הראיונות ולפרשנותם שסייעו להמשגת הזהות שעולה מסיפוריהם של עובדי החינוך הבלתי פורמלי.

מקורות

גרוס, ז., גולדרט, מ. (2017). השפעת החינוך הבלתי פורמלי על משתתפיו: סקירת ספרות המוגשת ללשכת המדען הראשי במשרד החינוך. רמת גן: אוניברסיטת בר אילן.

כהן, א. ה. (2007). גישות מתודולוגיות בחקר החינוך הבלתי פורמלי. בתוך ש. רומי ומ. שמידע (עורכים), *החינוך הבלתי פורמלי במציאות משתנה* (עמודים 357-406). ירושלים: מאגנס, האוניברסיטה העברית.

ספקטור-מרזל, ג. (2012). הסיפור אינו כל הסיפור: תעודת הזהות הנרטיבית. *מגמות, מ"ח*(2), 227-250.

Gergen, K.J., & Gergen, M.M. (1988). Narratives of the self as relationship. *Advances in Experimental Social Psychology*, 21, 17-56.

אומנות היצירה של סיפורי חיים: שישה סגנונות

ד"ר סמדר בן-אשר, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי ומכון מנדל למנהיגות חינוכית

ד"ר גבריאלה ספקטור – מרזל, המכללה האקדמית ספיר ומכון מופ"ת

הספרות הנרטיבית מתייחסת לסיפור חיים כיחידת שיח ייחודית, המארגנת את אירועי העבר האוטוביוגרפי בציר טמפורלי, באופן המספק למספר אחדות, מטרה ומשמעות (McAdams & McLean, 2013). במשך עשורים סיפורי חיים היוו את סוג הנרטיב המרכזי שעליו הושתתו התיאוריה והמחקר הנרטיביים, ובמידה רבה הם ממשיכים להיות כן, גם לאחר הקריאה להתמקד ב"סיפורים קטנים" (Bamberg, 2007). לא מפתיע אפוא שסיפורי חיים נבחנו מהיבטים מגוונים: תוכן, צורה, וגורמי ההקשר שבתוכם הם נוצרים. מעט עבודות התייחסו גם לתהליך היצירה של סיפורי חיים, כמבוסס על פעולות ברירה (Rosenthal, 1993; Spector-Mersel, 2011). אולם ככל הידוע לנו, לא נעשו ניסיונות לבחון סגנונות שונים של תהליך זה. המחקר הנוכחי מבקש לתרום להשלמת חסר זה. 38 סיפורי חיים של סטודנטים לתואר ראשון ושני ביעוץ חינוכי נבחנו בנייתוח הוליסטי תוכני וצורני, המושתת על מודל מנגנוני הבררה הנרטיביים (ספקטור-מרזל, 2010). הניתוח העלה ששה סגנונות לבניית סיפור חיים: (1) **משחילי החרוזים**, השוזרים אנקדוטות שונות על מוטיב אחד מרכזי; (2) **האורגים**, המשלבים שני יסודות קבועים החוצים זה את זה שתי וערב ויוצרים שטיח שלם; (3) **מצרפי הטלאים**, המניחים שדות תמטיים שונים זה לצד זה; (4) **הרוקמים**, שכל אנקדוטה נפרדת בסיפורם מהווה חלק בשלם; (5) **אומני הקולאז'**, המצרפים אוסף של חומרים שונים היוצרים מרקם משותף שבו לחלקים זיקה הדדית; (6) **חייטי המלך**, שבדומה לחייטים באגדה "בגדי המלך החדשים", טווים חומרים רבים ועשירים, אך אלה אינם מתחברים לכלל תוצר ברור. זיהוי הסגנונות השונים ביצירת סיפורי חיים מוסיף רבדים אמפיריים ותיאורטיים להבנת התהליך שבו אנשים בונים את היסטורית חייהם בדרך ל-end-point טוען-זהות.

מקורות

- Bamberg, M. (2007). Introductory remarks. In M. Bamberg (Ed.), *Narrative: State of the art* (pp. 1-5). Amsterdam: John Benjamins.
- McAdams, D. P., & McLean, K. C. (2013). Narrative identity. *Current Directions in Psychological Science*, 22(3), 233-238.
- Rosenthal, G. (1993). Reconstruction of life-stories: Principles of selection in generating stories for narrative interviews. *The Narrative Study of Lives*, 1, 59-91.
- Spector-Mersel, G. (2011). Mechanisms of selection in claiming narrative identities: A model for interpreting narratives. *Qualitative Inquiry*, 17(2), 172-185.

מושב 206

בריאות, חולי ומוגבלות: סיפורי הצלחה מהחלשה לחוסן

יו"ר: ד"ר ארז מילר

מכללת אחווה

יום ד'

7.2.2018

10:00-11:30

בניין 72

כיתה 214

תיאור המושב

מושב זה יעסוק בהיבטים שונים של בריאות, חולי ומוגבלות, מהמבט האישי דרך המשפחתי ועד למערכת. ההרצאות יציגו מחקרים העוסקים בהתמודדות של אנשים שונים עם המצבים הללו, באופן שבו המערכת (החינוכית או הרפואית) מחלישה אותם, ובדרכים שהם מצאו להתמודד מתוך מקום של חוסן ועוצמה או הצעות להעצמתם באמצעות המערכת. שילוב של תהליכים אישיים, משפחתיים ומערכתיים יוכל להביא להעצמה של אנשים במצבים אלו ושל בני משפחתם.

מסעו של גיבור - סיפורים באינטרנט על התמודדות מתבגרים עם סרטן

ד"ר עמוס פלישמון, המכללה האקדמית אחווה

ד"ר יוספה אייזנברג, המכללה האקדמית אחווה

רקע: בשנים האחרונות התפרסמו באינטרנט סיפורים באתרים שונים, בהם מתבגרים מתארים את התמודדותם עם סרטן. משמעות ההתמודדות זו בעיני המתבגרים עדיין אינה ידועה. ומטרת המחקר הייתה ללמוד כיצד המתבגרים רואים את התהליך שעבר עליהם.

שיטה: 55 סיפורי התמודדות עם סרטן של מתבגרים שפורסמו באינטרנט נבחנו בעזרת שיטתם של לאבוב וולצקי, שהותאמה לניתוח נרטיבי של סיפורים אישיים באינטרנט.

ממצאים: הסיפורים השתייכו לסוגה הספרותית "מסעו של הגיבור". מסעם של המתבגרים חולי הסרטן התחיל בחיים שאננים ונורמליים. חיים אלה נקטעו בעקבות הופעת סימני המחלה והאבחון. המתבגרים חוו הלם בעקבות אבחון המחלה, כיוון שהמחלה לא תאמה את זהותם האישית הבריאה וחייבה אותם לאמץ זהות חדשה. מצוקת המתבגרים החריפה כיוון שהאשפוז חייב את ניתוקם מסביבתם הרגילה. בשלב הבא, הם אימצו זהות חדשה של 'לוחם בסרטן'. בעזרת זהות זו הם עמדו באתגרים שהציבה ההתמודדות עם המחלה. לבסוף, לאחר ההחלמה הם חזרו לסביבתם הנורמאלית. למרות זאת, המספרים אינם חוזרים לזהותם השאננה שלפני המחלה, אלא שומרים על זהותם החדשה. כישורים שנרכשו במהלך המאבק עם המחלה, מאפשרים להם לא רק להתמודד עם אתגרים שבעבר חששו מהם, אלא גם לסייע לאחרים. למשל, הם עסקו בהתנדבות בסיוע לנפגעי סרטן.

דיון ומסקנות: הסוגה הספרותית "מסעו של גיבור" היא סוגה אוניברסלית, המשקפת דרך בסיסית להעצמה ולהתמודדות. הבניית נרטיב אישי התואם את "מסעו של הגיבור" מאפשרת למתבגרים לראות במהלך ההתמודדות עם המחלה רצף משמעותי של התרחשויות. על פי נרטיב זה, המתבגר חולה הסרטן אינו קורבן של נסיבות אקראיות ואכזריות אלא גיבור שמסעו הייחודי מסייע לו לתרום לעצמו ולחברה. המחקר הנוכחי מצביע על חשיבות פיתוח נרטיב חדש לעיצוב זהותם של צעירים חולי סרטן ועל חשיבות האינטרנט בהפצת נרטיב זה כדי לסייע לאחרים המתמודדים עם מצבי חולי דומים.

חווית האשפוז בבי"ח ציבוריים כלליים בישראל

ד"ר דילי גבאי, המכללה למנהל

רקע מטופלים חווים כאב, קושי תפקודי, אי וודאות, חששות ופחדים. האשפוז מבודד את המטופל מסביבתו הטבעית ומונע ממנו לממש ערכים בבסיס זהותו כגון: עבודה, משפחה ועצמאות ולכן פוגע בערכו העצמי. בעוד המטופל חווה מצב חירום ועסוק באובדן ובאיום על ערכו העצמי, המטפל חווה שגרה בה משקיע מאמצים כדי שכל עשרות מטופליו ישרדו. המחקר עוסק בחוויות מטופלים בנקודת המפגש בין המטפלים למטופלים באשפוז.

שיטה השתמשתי בדגימת כדור שלג. ראיינתי נשים (3) וגברים (7) יהודים, חילוניים, ממרכז הארץ בגילאים 29-81 עם שחרור מאשפוז. בראיונות הנרטיביים המרואיינים תיארו את חוויותיהם, מהופעת הסימפטומים עד לשחרור מבי"ח.

ממצאים. תקשורת עם מטופלים והליכים בבי"ח מכוונים לשיפור מצבם הקליני של מטופלים אך מחלישים את ערכם העצמי. בארץ המחלה לא קיימים ההבדלים בין המרואיינים, כולם לובשים חלוק עם פתח בגב ומכפפים עצמם ללוי"ז של ביה"ח. שמונה מטופלים, שחיהם ניצלו, קיבלו על עצמם את הבניית המציאות באשפוז, התרחקו מעצמם ונתרו בטראומה מהאשפוז. שני מטופלים, יצרו הבנייה שונה של המציאות האשפוזית, שימרו ערך עצמי וחוו העצמה. בדיון יוצגו המשאבים הפנימיים וההליכים שהעצימו מטופלים למרות המציאות האשפוזית המחלישה את הערך עצמי. הדואליות בין הפוליטי-מערכתי לפוליטי האישי בלטה בסוגיות: תרבות בתוך ומחוץ לארץ המחלה; ידע המטפל מול סמכות המטופל; עיתוי ההחלמה על טופס הסכמה; חולה ותיק מול רופא בכיר; עידוד ביקורים מול הפחתת בקרה על הצוות; מרחב ממסדי מול טריטוריית המטופל; משחק פוליטי של המטופל מול המטפל; וביקורי חולים מול בדידות.

דיון ומסקנות הגדרת האדם כמטופל ולא כלקוח, יוצרת דואליות הדוחקת הצידה את הזכות לרפואה הומנית ותורמת לאובדן הערך העצמי באשפוז. תובנות המחקר יסייעו להעצמת מטופלים ע"י שינוי תקשורת בין המטפלים למטופלים ולשינוי הליכים באשפוז.

הדינאמיקה של מערכות היחסים בקרב משפחות של אנשים עם פגיעה מוחית

ד"ר עינב שגב, המכללה האקדמית ספיר

ד"ר מרים לוינגר, המכללה האקדמית ספיר

ד"ר יעל הוכמן, המכללה האקדמית ספיר

רקע: פגיעת ראש נרכשת, הינה בעלת השפעה רחבה על איכות חיי הלוקה בה. מצב זה משפיע גם על בני משפחתו – הגרעינית ומשפחת המוצא, ומחייב גם אותם בתהליך התמודדות והסתגלות למצב החדש. בפגיעת ראש בנרכשת באמצע החיים מתרחשת דינאמיקה ייחודית לא רק בין האדם החולה לבני המשפחה השונים, אלא גם בין שתי המערכות המשפחתיות המעורבות בטיפול בו. המחקר הנוכחי בחן את החוויה של בני המשפחה המטפלים בניסיון להבין את הדינאמיקה של מערכות היחסים בין הדמויות המייצגות שתי מערכות משפחתיות – משפחת המוצא והמשפחה הנוכחית של האדם החולה – בנות הזוג.

שיטת המחקר: נערכו 20 ראיונות עומק חצי מובנים עם בני המשפחה המעורבים בטיפול באדם שנפגע, בזמן תהליך השיקום בבית החולים. מכל משפחה נכללו שני חברי משפחה - בת הזוג של החולה ובן משפחה ממשפחת המוצא. יחידת הניתוח הייתה הדיאדה המשפחתית, מה שהעלה סוגיות מתודולוגיות ואתיות באשר לאופן שבו יש לנתח כל דיאדה בפני עצמה ובאשר לידע שניתן להפיק מהסתכלות רוחבית על הדיאדות השונות בנוגע למערכות היחסים בין המערכות המשפחתיות.

ממצאי המחקר: חל שינוי במערכות היחסים בין המערכות המשפחתיות, לאור ההתמודדות עם הפגיעה של בן המשפחה. נמצא כי הטלטלה הרגשית המלווה את קרובי המשפחה השפיעה בצורה דיפרנציאלית על משפחות שונות. במחקר נמצאו שני סוגי משפחות – משפחות בשיתוף פעולה ומשפחות בקונפליקט.

מסקנות והמלצות יישומיות: מרכזיות היחסים בין המערכות המשפחתיות השונות בזמן האשפוז השיקומי, מצביעה על חשיבות הערכתם בזמן האשפוז בבית החולים. קיים צורך בהתערבות טיפולית משפחתית ישירה המתמקדת בדינאמיקה המתפתחת, בעיקר בין משפחת המוצא למשפחה הגרעינית של האדם החולה, עשויה להקל על התמודדות המשפחה ולשפר את יכולתה לתפקד בשעת משבר ולשמם משאב להתמודדות של החולה עצמו.

"And in the end the love you take is equal to the love you make"

מניעי הבחירה בהוראה בחינוך מיוחד בקרב אימהות לילדים עם מוגבלות.

ד"ר ארז מילר, מכללת אחוה

מירי שושן, מכללת אחוה

קרן חגיבי, מכללת אחוה

רקע: המחקר הנוכחי מתמקד בסיפור הבחירה המקצועית בהוראה בחינוך מיוחד בקרב אימהות לילדים עם מוגבלות. מטרת המחקר היתה לבחון את מניעי הבחירה שלהן במקצוע זה, בגישה נרטיבית. זאת על בסיס תאוריות העוסקות במניעי הבחירה בקריירה בכלל ובהוראה בפרט.

שיטה: נערכו 13 ראיונות עומק חצי מובנים עם אמהות לילדים עם מוגבלות שבחרו כמקצוע בהוראת חנ"מ. למרות שהמחקר בוחן סיפור חיים שלם, יוצגו במושב הנוכחי מניעי הבחירה בהוראה תוך שימוש בניחות תוכן.

ממצאי המחקר: נמצאו שלוש תמות מרכזיות במניעי הבחירה בהוראה בחנ"מ של האמהות: א) הילד עם המוגבלות כמניע עיקרי וראשוני. הולדת הילד וההתמודדות עם גידולו, במיוחד מול המערכות השונות, היוותה נקודת מפנה בקריירה בחייהן של אותן האימהות והובילה לבחירתן בהוראת החינוך המיוחד; ב) מניעים חיצוניים, כגון: משרה המתאימה לאימא בחינוך הילדים, לימודי חינוך מיוחד כנקודת זינוק לקריירה עתידית ורקע אישי משפחתי; ג) מניעים פנימיים, כגון: רצון לרכוש כלים וידע להתמודדות עם ילדם הפרטי; אבל גם רצון להיות סוכנת שינוי חברתית עבור הורים לילדים עם מוגבלות ולתלמידיהן, וכן עבור פרחי הוראה בחינוך מיוחד ולמען חברה סובלנית יותר; תרומה של כישורים וידע אישי בעקבות התמודדותן עם גידול ילד עם מוגבלות ועוד.

מסקנות והמלצות יישומיות: המחקר מצביע על התהליכים שעברו אמהות לילדים עם מוגבלות בעקבות ההתמודדות האישית שלהן, והדרך שבחרו לקחת את הנסיון והידע שצברו כדי לתרום ולהעצים אחרים – תלמידים עם מוגבלות ובני משפחותיהם, וכן מורים לעתיד. מתוך המחקר עולות שאלות האם יש לנסות לגייס במיוחד אמהות לילדים עם מוגבלות עבור תכניות הכשרה לחנ"מ, האם ההכשרה שלהן צריכה להיות שונה, ואם כן – באיזה אופן; וכן, האם יש הבדלים בין הזהות המקצועית של מורים עם וללא ילדים עם מוגבלות.

מושב 207

התמודדות עם מגבלות פוליטיות באתנוגרפיה

יו"ר: פרופ' חנה הרצוג

אוניברסיטת תל אביב

יום ד'

7.2.2018

10:00-11:30

בניין 72

כיתה 215

כשהחיבור בין אתנוגרפיה לאקטיביזם מתפרק: על אתנוגרפיה כבגידה וצרות אחרות

רולי רוזן, אוניברסיטת חיפה

במאמר אותו פרסמו בשנת 2010 הציעו האנתרופולוגיות Setha Low & Sally Merry הגדרה לאנתרופולוגיה מעורבת, אשר לטענתן היא מה שנדרש כיום מן התחום. הן מציעות "An anthropological practice that respects the dignity and rights of all humans, and has a beneficent effect on the promotion of social justice" (Low & Merry, 2010)

כאשר התחלתי את מחקר הדוקטורט שלי בשנת 2012, הייתה לי כוונה מלאה לעמוד בדרישה זו: מאחורי היו 30 שנה של פעילות לקידום זכויות אדם וצדק חברתי, שאת חמש האחרונות בהן (באותה עת) הקדשתי לניהול תכנית שנקראה 'חיפה עיר משותפת' בארגון שתיי"ל. תכנית זו התבססה בחלקה על עקרונות שנוסחו על-ידי ארגונים בינלאומיים שביקשו לקדם חיים משותפים במדינות או ערים בהן אין לתושבים היסטוריה דת, תרבות או לאום משותפים, אך הם בכל זאת חולקים מרחב משותף. העקרונות הציעו לראות בשונות יתרון, לוותר על הזהות כבסיס לזכאות לזכויות, לדאוג לחלוקה הוגנת של המשאבים בין הקהילות, להגן על זכויות הפרט, ליצור מרחבי מפגש בין-תרבותיים. בעבודתי פעלתי לקידום עקרונות אלו בחיפה ובדוקטורט ביקשתי לחקור לעומק את הגלוקליזציה שלהם – לראות כיצד הן מיושמים בחו"ל, וכך אולי לקדם את היישום גם בארץ. זה היה חיבור 'קלאסי' בין אתנוגרפיה לאקטיביזם, כמו זה המוצע על-ידי Low & Merry, ומשלב את האישי, המחקרי והפוליטי לשלם אחד.

בשנים שחלפו מאז, עם זאת, התפרק לי קצת החיבור: קשיים גדולים במימוש העקרונות, הן בארץ והן בחו"ל, העלו ספקות בדבר ישימותם, וגרמו לי לשאול שאלות מסוג אחר – שאלות המערערות על הנחות היסוד האינדיבידואליסטיות והאופטימיות מאוד של העקרונות, בוחנות את הקשר שלהן לכלכלה ניאו-ליבראלית ועוד. שהות קצרה בחו"ל וביקור בערים שהתיימרו ליישם את העקרונות במדיניותן העירונית גילו כי גם שם – לאור הפיגועים של השנתיים האחרונות – מחליף שיח של 'מלחמה חדשה' את שיח החברה המשותפת. המחקר קיבל כיוונים בלתי צפויים, והיכולת שלו לעמוד בדרישות של Low & Merry, כלומר להבטיח שתהיה לו תרומה שתקדם צדק חברתי, נראית מוטלת בספק. מנגד עולה הסכנה כי פרסומו יחשוף את חולשות הרעיון, את קשיי היישום שלו, ויהווה מעין בגידה בחברי לדרך ובכל מה שלמענו פעלתי. בהרצאה אשתף בהתלבטויות הכרוכות בניסיון לעמוד בדרישות הסותרות של האישי, הפוליטי והמחקרי בעולם משתנה.

For me, the greatest challenge has been need to negotiate three fears of betrayal: betraying my friends, betraying the cause, and betraying the demands of scholarship"

Robin Whitaker, The Politics of Friendship in Feminist Anthropology

שתיקת השדה: כולם מדברים על צדק אף אחד לא מדבר על כיבוש

גיא ברוקר, אוניברסיטת חיפה

פרופ' אמנון בהם, אוניברסיטת חיפה

עבודה זו בוחנת את תהליך הסוציאליזציה למקצוע העבודה הסוציאלית, מתוך הבנה כי תהליך זה מושפע מערכים ותפיסות עולם, המאפשרים לכוון אליהם זרקור מלמד וביקורתי על רוח התקופה ועל ערכי המקצוע. באופן ספציפי עבודה זו מתמקדת בבחינת החינוך לעבודה סוציאלית בהקשר של סכסוך פוליטי מזוין. ישנן עבודות שמתמקדות בלימודי העבודה הסוציאלית בהקשר לסכסוך מנקודת מבטם של המרצים, עבודה זו מספקת זווית משלימה למחקרים אלו, מאחר והיא יוצאת מנקודת מבטם של הסטודנטים.

מתודולוגיה: העבודה מסתמכת על עבודת שדה של שנה בתוכנית ההשלמות לעבודה סוציאלית, מסלול זה מרכז את ערכי העבודה הסוציאלית וקורסי הליבה, תהליך הלמידה מזקק ומבליט את ערכי המקצוע העיקריים. התצפית אפשרה הכרות ישירה ומעמיקה עם ההתנהגות הנחקרת בקונטקסטים שונים של הוראה ולימוד. הדילמה המתודולוגית המרכזית העולה נוגעת לשתיקת השדה. בעבודת שדה אתנוגרפית הדגש מושם על "תיאור גדוש" ועשיר בציטוטים, המיוחד בעבודה זו הוא העדר החומר הזה, כשהממצא העיקרי הוא החוסר. במחקר הנוכחי אנו מתייחסים למשמעותה המדברת של השתיקה. עבודה זו עוסקת בריק והחוסר בשית, סוגיה שמחדדת את השאלה כיצד יוצרים חוסר "גדוש", כיצד מתווכים לקוראים את ממצאי המחקר שבמרכזו שתיקה.

ממצאי מחקר מאשררים את הטענה כי בשיח החינוך לעבודה סוציאלית בישראל מושתק הסכסוך הישראלי-פלסטיני. זאת בניגוד להגדרות מקצוע העבודה הסוציאלית, בהן מודגש הצורך בפעולה פוליטית למען מחויבות לשוויון זכויות, תמיכה בפרטים ובקבוצות מוחלשות, שינוי מדיניות ומאבק באפליה ובדיכוי. בהמשך לכך, הסטודנטים מפנימים את ההבנה כי אין מקום לדיון אקדמאי ביקורתי ערכי בסכסוך וההשלכות שלו על מקצוע העבודה הסוציאלית. שתיקה זו מהדהדת בחסרונה מתוך ההבנה כי לקונפליקט הפוליטי יש השפעה עצומה ומקום מרכזי בעיצוב חייהם של אנשים החיים בסביבה של סכסוך.

על הדמיון המחקרי והפוליטי במפגש האקדמיה עם תנועות חברתיות רדיקליות

נועם קרן, האוניברסיטה העברית

במסגרת עבודה התיזה שלי ללימודי המ.א. ערכתי במשך למעלה משנתיים מחקר אתנוגרפי אודות תנועת 269LIFE. 269LIFE הינה תנועה גלובלית לשחרור בעלי חיים שנוסדה בישראל ב-2012. התנועה מזוהה עם פרקטיקות המחאה הפרובוקטיביות שלה ועם תפיסת עולם רדיקלית שקוראת ל"חיסול הסוגנות" (Speciesism) ו"חיסול העליונות האנושית". עבודת המחקר התמקדה במפגש התנועה עם המדינה ובהשפעות של מפגש זה על תפיסות העולם של חבריה וחברותיה – כמו גם על הטקטיקות האקטיביסטיות שלה.

חלק מרכזי מעבודתי עוסק בהגדרה מחודשת ומחודדת של תנועות רדיקליות. כפועל יוצא מכך אני מגדיר תנועות אלו כמי שמחזיקות ב"קוסמולוגיית-נגד" הקוראת תיגר על הנחות המוצא השורשיות של תפיסות העולם הרווחות בחברה. עם התעמקותי בתפיסת העולם של פעילי ופעילות התנועה, נוכחתי שהעולם האקדמי מתקשה לתרגם אותה. הנחות המוצא ההומניסטיות, המניעות את עולם המחקר, מחבלות ביכולת לערער על מרכזיות האדם בעולם. לדידי, גם תיאוריות של טרנס-הומניזם ופוסט-הומניזם מותירות את הקטגוריה של "האנושי" כנקודת מוצא טבעית והכרחית, ובכך לא מאפשרות לדמיון המחקרי לשבור את הנחות המוצא שהוא עצמו נשען עליהן.

בעוד הסוציולוגיה והאנתרופולוגיה שואפות להטלת ספק מתמדת בכל התצורות החברתיות, נראה כי במפגשן עם תפיסות עולם כגון קוסמולוגיית-הנגד של 269LIFE, נחשף הגבול של שאיפה זו. ברצוני לתהות על גבולות הדמיון המחקרי ולהציע להרחיב אותו באמצעות מפגשים מרובים ומעמיקים יותר עם תנועות רדיקליות. הפיכת ההומניזם והעליונות האנושית לטבעיים והכרחיים במסגרות המחשבה שלנו היא אקט פוליטי, וככזה היא מדירה הן קבוצות חברתיות והן תפיסות עולם שראוי כי המחקר יעמיק בהן. לסיכום, ארצה לבחון כיצד המפגש עם תנועות רדיקליות חושף את האתגרים האפיסטמולוגיים והמתודולוגיים של המחקר האיכותני, ולתהות אם יש ביכולתנו גם להרחיב את יריעת הדמיון המחקרי, וכיוצא מכך – הפוליטי.

בין "צופה" ל"עומדת מנגד": תובנות רפלקטיביות מיומנה של חוקרת טבעונית בתצפית על שחיטה, במסגרת מחקר העוסק בשוחטים יהודים.

ענת בן יונתן, אוניברסיטת בר אילן

במהלך תצפית שביצעתי בבית מטבחיים, כחלק ממחקר העוסק בעולמם של שוחטים ביהדות, בלטה סוגיית מיקומה של החוקרת בשדה, אשר במרכזה חוויה סובייקטיבית של 'עמידה מנגד'.

בבסיס התנועה ממיקומה המקובל של החוקרת כ'צופה' אל עבר מיקומה הנחוה כ'עומדת מנגד', עומדת הכרה אנטי-ספישיסיסטית-מוקדמת בבעלי חיים כסובייקטים בעלי ערך וזכות לחיים. עמדה זו יצרה אתגרים אישיים ומתודולוגיים, כמו גם הזדמנויות לתרומה משמעותית לתחום חקר יחסי אדם-חיה.

מסגרת ההתייחסות המתודולוגית להרצאה זו קשורה לנוכחותם ההולכת וגוברת של זנים אחרים גם במסגרת מדעי החברה, תופעה של העשור האחרון, אשר ניתן לראות בה תוצר התרחבות השיח הציבורי והאקדמי בנוגע לבעלי חיים בפרט, ולאקולוגיה בכלל.

מנעד המחקרים שהתקבץ סביב ז'אנר זה זכה לשם 'אתנוגרפיה מרובת-זנים' (Multi-Species Ethnography), המוגדרת כ'מחקר העוסק באורגניזמים הרבים שחיהם ומותם קשורים לעולמות החברתיים של בני האדם' (Kirksey&Helmreich, 2010).

בהרצאה זו אתאר את המודל הראשוני שיצרתי לצפייה בבעלי חיים במסגרת מחקר חברתי, מודל המכיר בבעלי החיים כמשתתפים פעילים בזירה, וכסובייקטים בפני עצמם, ובהתאם לכך, מתייחס אליהם כאל אינפורמנטים לכל דבר, וחותר לניסוח כללי אתיקה ייחודיים, שיותאמו למחקר הכולל תצפית בבעלי חיים.

עמדה זו תודגם באמצעות אתנוגרפיה ואוטו-אתנוגרפיה שביצעתי בבית המטבחיים 'חומה ומגדל', אתר שבו בעלי החיים לוקחים חלק אינטגרלי בהתרחשות המסתיימת במותם.

מושב 208

סוגיות ומוקשים בראיון איכותני

יו"ר: פרופ' עמיה ליבלך

האוניברסיטה העברית

יום ד'

7.2.2018

10:00-11:30

בניין 72

כיתה 216

לחצים שמנהלים חווים בטיפול מורים מתקשים: בין האישי למערכת

ד"ר אפרת קס, המכללה האקדמית אחווה

פרופ' אליעזר יריב, המכללה האקדמית

מחקרים שעסקו בכשלים מקצועיים תיארו מורים שמתקשים לנהל כיתה וללמד, יושבים באפס מעשה ואפילו נרדמים; מעשנים מריחואנה בשיעור, משפילים תלמידים ומסתכסכים עם עמיתים והורים. תפקודם של אותם 'מורים כושלים' מכתים את שמו הטוב של בית הספר, פוגע בתלמידים ומקשה על המנהל (Bridges, 1992). עוד נמצא שמערכות חינוך מתקשות להיפרד מהמורים האלה בגלל חקיקה נוקשה, התנגדות חריפה של ארגוני מורים, היסוסים ולחצים וגם חשש להסתבך בתביעות יקרות וממושכות (Cheng, 2014; Futernick, 2010). טרם נערך מחקר על פיטורי מורים בישראל.

בעקבות דגימת אשכולות של בעלי תפקידים במערכת החינוך: מנהלי בתי ספר (11), מפקחים של משרד החינוך (3), ראשי סניפים של ארגוני המורים (2) ובכירים במשרד החינוך (2), ערכנו אתם ראיונות חצי מובנים. ביקשנו מהם לתאר כיצד טיפלו במקרים פרטניים של מורים מתקשים, כולל שאלות על הלחצים הפוליטיים והאילוצים הארגוניים שנתקלו בהם. ראיונות עם בעלי תפקידים בכירים, במיוחד בסוגיה רגישה כזו, היה כרוך בקשיים מתודולוגיים ניכרים (גישה לבכירים, עידוד לפתיחות בתיאור דילמות אישיות) שהיו עלולים להשפיע על תוקף הממצאים (Cohen, Manion, Morrison, 2011, 165-175). לשם כך בנינו שיטת תשאול ספירלית שהגבירה בהדרגה את אמון המרואיינים ועודדה אותם להרחיב את תשובותיהם. רוב המרואיינים ציינו שהעברת מורה לבית ספר אחר ועוד יותר מכך פתיחה בהליך של פיטורין הוא מהלך ממושך ומורכב שמאיים עליהם. מנהלים הסבירו שכאשר ההתערבות נחשפת בתקשורת או נתקלת באיום בתביעה משפטית הם לא תמיד מקבלים גיבוי ממשרד החינוך. מרבית המנהלים ציינו שהם נתקלים במדיניות שמרנית ובירוקרטית שלא מעניקה להם תמיכה ומענה לצרכיהם בנושאים של ניהול כוח אדם. לכך מתווסף החשש מפני מהלך של פיטורים שכרוך במאבק ישיר בארגוני המורים. לדעת המנהלים ניתן למנוע חלק ניכר מהקשיים האלה אם יתקיים מיון אישיותי של מועמדים להוראה והליך שקוף ומקצועי של הכנסת מורים חדשים לתפקיד.

חקר הפרספקטיבה של ילדים וילדות בגיל הרך- מאפייני הריאיון הבולמים או מעודדים לספר ספורים

ד"ר יעל דיין, האוניברסיטה העברית

ד"ר יעל פוניזובסקי-ברגלסון, המרכז האקדמי רופין

פרופ' דורית רואר-סטריאר, האוניברסיטה העברית

ד"ר נירה ואלה, סמינר הקיבוצים

מטרת כל ראיון איכותני הוא להפיק עושר של ספורים בסוגיה הנחקרת. היכולת לדובב מרואיינת כך שתספק נתונים עשירים היא אתגר מרכזי בכל ראיון. בראיון עם ילדים וילדות בגיל הרך אתגר זה גדול עוד יותר. האתגר נובע מהבניית יחסי הכוח בין מבוגרים לילדים וילדות. חילופי התורות בראיון של שאלה-תשובה מבטאים יחסי כוח כשהשואלת מצפה מהמראיינת לספק תשובה. על אחת כמה וכמה כאשר המראיינת היא מבוגרת והמראיינת היא ילד/ה. ילדים וילדות מורגלים לענות לשאלות שבוחנות אותם ולבדוק את הבנתם ולא כדי לשמוע את דעתם ורעיונותיהם לגבי סוגיות שונות. לכן, בראיון איכותני צריך ראשית להתייחס לחשדנות שלהם לגבי השאלות המופנות אליהם. המחקר הנוכחי בדק ראיונות שנעשו עם ילדים וילדות בגיל הרך במסגרת מחקר רב היקף בחממת נבט באוניברסיטה העברית, שעסק בתפיסות סיכון ומוגנות. במחקר זה נתבקשו ילדים וילדות לצלם ולצייר מה לדעתם מסכן ומה לדעתם מגן ולהסביר את בחירתם במסגרת ראיון עם החוקר/ת.

מטרת המחקר הנוכחי הייתה לבדוק מהם השאלות ו/או המבעים של המראיינות המעודדים לספר ספורים ולספק חומר נתונים עשיר ואלו בולמים אותם. 1339 חילופי תורות מתוך 110 הראיונות של 11 מראיינות נותחו בשני שלבים. בשלב הראשון התבצעה קטגוריזציה של סוגי השאלות והמבעים של המראיינות וקטגוריזציה של תגובות הילדים והילדות. נמצאו שבע קטגוריות של שאלות או מבעים של המראיינות: שאלה סגורה, שאלה-בקשה, שאלה פתוחה, רצף, בקשה, עידוד, שתיקה וחמש קטגוריות של תגובות הילדים והילדות: כן/לא, דיווח, הסבר, סיפור, שתיקה. בשלב השני בחנו אלו קטגוריות בדברי המראיינות הובילה לכל אחת מחמש הקטגוריות שבתגובות הילדים והילדות. ההצגה תכלול דיון בממצאים והצעות ליישום במחקר עם ילדים וילדות בגיל הרך בכלל והדרכת מראיינות ומראיינים בפרט.

תענועי מקום, זהות וכוח בראיון פמיניסטי

אפרת בן שושן גזית, אוניברסיטת תל אביב

כיצד הופכת שאלת יחסי הכוח בראיון עומק לסוגיה זהותית ומתודולוגית מתעתעת?

שאלה זו הפכה לחלק מהדיון המתודולוגי שקיימתי בתזה שנכתבה בתוכנית למגדר באוני' תל אביב בהנחייתה של הפרופ' חנה הרצוג. במחקר ראיינתי 9 נשים מזרחיות, דור שני להגירה ולפריפריה, ודור ראשון להשכלה גבוהה, שהגיעו לעמדות מפתח. אימותיהן של נשים אלו נשלחו לאיזורים הפריפריאליים בשנות ההגירה ההמונית, ותחת השיח האוריינטליסטי הוגדרו כאימהות נחשלות שאינן כשירות לגדל ילדים 'איכותיים'.

מטרת המחקר היתה לבחון את הקשר הבין דורי באמצעות ראיונות עומק שנסבו סביב השאלה 'מה ומי היא אמא בשבילך'. המחקר חשף, בעזרת הדיון ב'השכלה' ו'מקום' כמסגרות חשיבה, את היות הקשר הבין דורי מרחב פוליטי הנתון תחת מנגנוני דיכוי ותירבות. מנגנונים אלו היבנו יחסי מיקום ו'האחרה' של האם, עירערו על זהויות, וייצרו פרקטיקות של התנגדות וחתרנות בין דוריים.

הראיונות התקיימו במחקר שחתר לחשוף את מה שהשיח ההגמוני והפוליטיקה של הידע מחקו והציבו כשולי, ויצרו מרחב בו משוחחות שתי נשים מזרחיות, מראיינת ומראיינת שלצד הדמיון הזהותי, נושאות מיקומים וזהויות נוספות- מוצלבות, מדוברות, מוסוות, כאלו הנחוות כסותרות, ובמפגש שתלות, בושה והתנגדות הם חלק בלתי נפרד ממנו.

בהרצאה אציג את דילמות הזהות ואת ביטויין במהלכי הראיון, ואציע אפשרות לחשוב ולפעול סביב דילמות אלו כחלק ממהלך מתודולוגי דינמי. אדון בקוים המקבילים בין הפוליטיקה של מרחב הראיון לזו של המרחב הבין דורי, ובפרקטיקות הפעולה הנובעות מיחסי הכוח של המפגש הזהותי. לבסוף, אבחן אפשרות לערעור על הגדרות מונוליות של זהות מזרחית, יחסי כוח והון תרבותי וסימבולי שנסדקו והוגדרו מחדש במפגש האישי-אקדמי-מגדרי-מעמדי-מזרחי ודורי.

ראיונות טלפוניים ככלי לאיסוף נתונים במחקר משולב

אלה ברנד-לוי, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

למרות שהשימוש בראיון הטלפוני נפוץ למדי ככלי לאיסוף נתונים במחקר האיכותני, הוא נתפס כפחות ערך בהשוואה לראיון פנים אל פנים (Novick, 2008). בהצגה זו אני מבקשת לדון בניסיון שצברתי בשימוש בכלי זה במהלך ביצוע מחקר משולב, תוך התייחסות לספרות המחקרית הדנה ביתרונותיו ובחסרונותיו.

חוקרים אשר משווים בין ראיון טלפוני לראיון פנים אל פנים טוענים כי אינו מאפשר לאסוף נתונים עשירים כמו בראיון פנים אל פנים, שהוא קצר יותר ושאינו מאפשר לאסוף נתונים בלתי מילוליים (Holt, 2010; Irvine et al, 2013; Novick, 2008). מנגד ישנם חוקרים שטוענים שמעבר ליתרונותיו הפרקטיים (חיסכון בזמן, שיקולי תקציב, גישה לאוכלוסיות קשות להגשה וכדומה), הוא מאפשר איסוף נתונים איכותניים באיכות גבוהה בזכות השמירה על הפרטיות והאנונימיות ובזכות זה שהוא מייצר מרחב בטוח ומופחת חרדה, אשר מאפשר לגעת בנושאים רגישים. כמו כן הם מצביעים על כך שנתפס כפחות פולשני בעיני המשתתפים ומאפשר לצמצם את פערי הכוח בכך שמעביר להם יותר שליטה בנוגע לקביעת זמן הריאיון וסיומו (Cachia and Millward, 2011; Drabble et al. 2016; Lechuga, 2012; Sturges and Ward et al., 2015; Hanrahan, 2004; Trier-Bieniek, 2012).

במחקר משתתפים 250 לקוחות מחלקות לשירותים חברתיים שחיים בעוני. בתכנון המחקר חשבנו שהנתונים הכמותיים יאספו באמצעות ראיונות טלפוניים ואילו הנתונים האיכותניים באמצעות ראיונות פנים אל פנים שיועברו לחלק מהמשתתפים. מכיוון שהשאלון נוגע בתכנים אישיים חששנו שמילוי השאלון בטלפון יצור ניכור ושהמשתתפים יתקשו לתת אמון ולשתף פעולה. אולם, במהלך הראיונות הטלפוניים הופתענו ממידת השיתוף ומהתכנים המשמעותיים שעלו. בעוד שמילוי השאלון אמור היה לארוך כחצי שעה מרבית השיחות התארכו לשעה וחצי. לפיכך, הוחלט להרחיב את מטרת הריאיון הטלפוני כך שיכלול גם איסוף של חומרים איכותניים והמשתתפים התבקשו לענות על שאלות סגורות ושאלות פתוחות, כשדגש רב הושם על החלק האיכותני.

בדומה לחוקרים המצביעים על יתרונות הכלי מצאתי שהשימוש בכלי זה מאפשר לאסוף נתונים איכותניים איכותניים וכן שהוא מתאים לאוכלוסיית המחקר אשר קשה לגייסה למחקר. משתתפי המחקר ציינו כי הרגישו נוח לשתף בזכות האנונימיות והידיעה שלא אוכל לזהותם וחלקם ציינו כי שתפו בנושאים עליהם לא דברו בעבר וכי הרגישו בתום השיחה תחושה של שחרור והקלה. החיסרון המרכזי שמצאתי, שאינו מופיע בספרות, הוא השארת המשתתפים 'לבד' בתום הריאיון. בעוד שבמפגש פנים אל פנים ניתן להביע מחווה פיזית של שותפות ע"י קשר עין, לחיצת יד ואפילו חיבוק, הרי שבמיוחד אחרי שיחות אינטימיות במיוחד הייתה תחושה לא פשוטה לסיים את השיחה.

מושב 209

של מי המחקר הזה? יחסי כוח עם משתתפי המחקר

יו"ר: פרופ' מיכל קרומר- נבו

אוניברסיטת בן גוריון בנגב

יום ד'

7.2.2018

10:00-11:30

בניין 72

כיתה 217

“אלימות סימבולית” בשדה המחקר החינוכי

טלמור פרחי, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

מקובל לחשוב כי כניסתו של חוקר לשדה מייצרת יחסים א-סימטריים מובנים מתוקף המעמד, בפרט כאשר מדובר על מפגש בין זירות בעלות כוח שונה, כמו שדה החינוך והשדה האקדמי. במקרים אלו מתקיימים דינמיקה אותה מכנה בורדייה “אלימות סימבולית” (Bourdieu, 2000)³. זהו מנגנון חברתי תרבותי מופנם הכופה על השחקנים מערך של סמלים ומשמעויות המערפלים את יחסי הכוח, הופכים אותם לגיטימיים ובכך מאפשר את שכפולם.

בעבודה זו אציג מחקר שהתקיים בשנת תשע”ז, בו עמדו מושגי התיאוריה הבורדיאנית למחקר במערכת החינוך בישראל. מטרת המחקר הייתה לבחון את יחסי הגומלין בין ההביטוס של מנהלות לבין רוטינות ארגוניות אותן הן מובילות. המחקר התבצע כחקר מרובה מקרים בשלושה בתי ספר שנבחרו באמצעות מדגם “מכוון” וכלל ראיונות, תצפיות וניתוח מסמכים. ניתוח הנתונים נערך לגבי כל מנהלת ובית ספר בנפרד, ובניתוח חוצה מקרים משווה. הצעה זו מתמקדת ביחסי הכוח שליוו את התמודדותי כחוקרת צעירה מול מנהלות בתי ספר, כולל שימוש ברפלקציות ויומן החוקרת.

בהתבוננות רפלקטיבית על תהליכים שעובר חוקר בשדה דרך הפרספקטיבה הבורדיאנית, מצאתי כי הא-סימטריה ביחסי הכוח מבוססת על מספר מקורות: סטטוס מקצועי (סטודנטית ומנהלת), מוצא (מזרחית ואשכנזייה), גיל (צעירה ומבוגרת), הון תרבותי ועוד. כל אלו מרחפים להם בחדר, בזמן המעשה המחקרי, רובם לא מודעים, ומשפיעים על סיטואציה שהיא לכאורה מפקחת. בנוסף מצאתי שלעיתים החוקרת היא זו שמפעילה אלימות סימבולית, ולעיתים מופעלת עליה אלימות סימבולית על ידי המשתתפת. כלומר, דפוסים חברתיים של אלימות סימבולית מחלחלים לסיטואציית המחקר בדרכים משתנות. מסקנותיי הן: תהליכי רפלקציה מקדימים, בהם מעמיד החוקר את עצמו במרכז בטרם הוא נכנס לשדה, יוכלו לסייע בידו להתמודד ברגעי האמת; ראיון שמבוצע כהלכה, מסייע בהסרה מסוימת של צעיפים חברתיים ומקדם רווחה והגינות חברתית.

---

³ Bourdieu, P. (2000). *Pascalian Meditations*. Cambridge: Polity Press.

מיקומיות (Positionality) במרחב המשלב מחקר עם פרקטיקה נוגדת הדרה

ד"ר דסי פוסטן אייזיק, המכללה האקדמית עמק יזרעאל ואוניברסיטת חיפה

המונח מיקומיות (Positionality) מתאר את תפיסת העולם של החוקרת והמקום שבחרה לאמץ בתוך הקשר מחקרי ספציפי. גישה זו, המבוססת על מחקר, הוראה ופרקטיקה פמיניסטית נוגדת דיכוי, מיחסת חשיבות רבה ליחסי הכוח הטמונים בייצור ידע ובשימוש בו. בהרצאה אבקש לדון בשימוש במיקומיות ככלי מחקרי וכן כאמצעי לקידום שינוי בפרקטיקות עבודה עם אנשים בשכונות מודרות. לשם כך אתמקד בסוגיות מתודולוגיות ואתיות במחקר על הדרה חברתית בו שימשתי בתפקיד כפול הן כחוקרת והן כמנהלת בתכנית שותפות אקדמיה-קהילה של אוניברסיטת חיפה. תפקידים אשר הציבו אותי בזמנים ובמצבים שונים בעמדה מעורבת-בלתי מעורבת וביחסי כוח משתנים עם משתתפי המחקר. בשונה מגישות המנסות להימנע מהטיה אישית ומציגות אותה כשלילית, גישה של מיקומיות רואה בהבנת הטיות במחקר אמצעי להרחבת ההיכרות עם נקודות מבט מגוונות. התייחסות למיקום מעודדת חוקרים ומשתתפים כאחד להתחבר לחוויות אישיות ולערכים שלהם כמקור ידע. בנוסף, היא אינה דורשת בהכרח הזדהות עם קבוצת שייכות ובכך עשויה לעודד דיאלוג אמפטי בסביבה בעלת גיוון תרבותי ותפיסות מרובות ואף מנוגדות אודות סוגיות חברתיות. בתוך מציאות של ריבוי תפקידים, לתהליך מיפוי המיקום האישי שלי כחוקרת ולעבודה מודעת מיקום עם המשתתפים היתה תרומה למחקר ולפרקטיקה. בהיבט המחקרי, בחינת מיקומיות חשפה הבניות מגוונות של הדרה, פרקטיקות בלתי צודקות והסדרים מוסדיים מדכאים. חווית ההערכה המתמשכת של פרספקטיבות ויחסי כוח, שהינה חלק מהתהליך הרפלקסיבי הכרוך בבחינת המיקום, עודדה ביקורת עצמית ושינוי הן אצל החוקרת והן אצל משתתפים. הערכה זו בדרך כלל לא נתפשה כאיום או האשמה אישית. נהפוך הוא, בפרקטיקה בשדה, נראה שתרומה לזיהוי שותפים לקידום פעולות מכלילות ולחיבור בין קבוצות מגוונות באופן שהיה בכוחו למתן מעט מהקושי של המאבק היום-יומי בהדרה ובאי-צדק בשכונות.

Power-view – פרקטיקה לכינון יחסי כוח שווינוניים בכיתת מחקר מבוסס Photo Voice

אבי המי, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

ד"ר אסף משולם, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

בהרצאה תוצג **פרקטיקת ה- Power-View** - פיתוח מתודולוגי המרחיב את מתודולוגית ה- Photo-Voice, ומאפשר לכוון יחסי כוח שווינוניים בין החוקר לבין משתתפי המחקר.

Photo-Voice הינו סוג של מחקר פעולה משתף (P.A.R) המניח כי נתינת מצלמה בידיהם של חברי קהילות מוחלשות כדי שיתעדו וייצגו את כוחן ובעיותיהן של קהילותיהם מאפשרת להם להבין את המבנה הפוליטי והחברתי בו הם נתונים ובכך מעניקה להם 'קול' בתהליכים של קבלת החלטות (Meyer & Kroeger, 2005).

המתודולוגיה נוסתה בהצלחה בעבודה עם קהילות מדוכאות/מוחלשות, אולם השימוש בה בתוך בתי-ספר אינו נפוץ. אחד האתגרים המרכזיים עמם מתמודדים מחקרי P.A.R במערכת החינוך, בהם גם Photo-Voice, הינו יחסי הכוח בין החוקר לבין משתתפי המחקר הצעירים. מחקר המתנהל בתוככי בית הספר עלול להיות מושפע ממבני הכוח הקיימים בו ומפערי הגיל, הידע, השייכות המעמדית והגדרת התפקיד של החוקר (Fontana & Frey, 2005).

במסגרת מחקר מבוסס Photo-Voice שערכנו עם נערות ונערים בתיכון הממוקם בשכונה מוחלשת במרכז הארץ, ניסינו לבחון דרכים בהן נוכל להתמודד עם המתח הזה שבין הרעיון השווינוני של המתודולוגיה לבין המציאות ההיררכית של בית הספר. לשם כך פיתחנו את פרקטיקת ה- Power-View – הפניית מצלמותיהן/ם של המשתתפים/ות כלפי החוקר וצילום דימויים המייצגים את האופן בו הן/ם תופסים/ות אותו. פעולה זו של היפוך המבט (Return of the Gaze) מתכתבת עם עבודותיהם של באבא (1998) ופוקו (1969) ומניחה כי הפניית המצלמה בחזרה אל החוקר/המורה/המתבונן ה'סדרתי', יש בה כדי לערער את הפרדיגמות ההיררכיות של התלמידים ואת יחסי הכוח בינם לבין החוקר.

בהרצאה יוצגו שלבי הפעולה המתודולוגיים של הפרקטיקה, וכן ממצאי המחקר אשר מלמדים על הצלחתה של פרקטיקת ה- Power-View בשינוי יחסי הכוח בין החוקר למשתתפים הצעירים.

"בסוף את תגשי את הדוקטורט והשם שלך יהיה רשום שם" דילמות וסוגיות במחקר פעולה משתף

נור שמעי, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

מחקר פעולה משתף הינה שיטת מחקר שמבקשת לאתגר סוגיות מרכזיות במחקר, בפרקטיקה וביחסים בינם, היא עוסקת בשאלות של מהו ידע ומי בעל הידע? כיצד נאסף הידע? וממי? מהי פרקטיקה? ומהו שינוי? ומי אלו שקובעות אותה? וכדומה. שיטת מחקר זו מבקשת לקדם שותפות עם משתתפות המחקר, שותפות בבעלות, בידע, במשאבים, בהחלטות ובתוצרים בתוך מהלכי המחקר השונים. כך היא נשענת על פרדיגמה העוסקת ברעיונות ביקורתיים ופמיניסטים בסוגיות של שחרור, דמוקרטיה, שותפות ושינוי חברתי.

בהרצאה זו אני מבקשת להציג דילמות אודות מחקר פעולה משתף והאופן שהם באו לידי ביטוי במחקר הפעולה המשתף שעשיתי יחד עם צעירות. בעבודת הדוקטורט התנסיתי במחקר פעולה משתף שהתבסס על מחקר אכותני, ראיונות עם צעירות שכנעו קיבלו את התיוג של "נערות בסיכון", שם למדתי על החוויות, הניסיון והידע שלהן והצעתי להן לקחת חלק פעיל בהמשך.

במעבר בין המחקר האכותני למחקר הפעולה המשתף הזמנתי את המשתתפות לשמוע על הידע שעלה מהראיונות כלומר המשגת הפרקטיקה הטיפולית שהן מציעות עם נערות וצעירות. במפגש ובדין בינינו על מה יש לעשות עם מה שנחשף הוחלט על ידם שנעשה יום עיון לעו"סיות ושם הן הרצו על האופן הטיפול שהומשג על ידנו. מהלך הפעולה עם המשתתפות עורר סוגיות ודילמות רבות אודות כוח, בעלות על ידע, ייצוג, הכרה ונראות כמו גם רווחים ומיקומים חברתיים והתנועה בתוכם, שלהן ושלי וגם של אחרות שהיו שותפות ומשתתפות ביום העיון.

בהרצאה זו אדבר על הסוגיות העוסקות במיקום החוקרת והמשתתפות במחקר פעולה משתף ובשאלות שעולות מכך: של מי המחקר? של מי הידע? של מי הבעלות? מי מרוויח כאן? מתוך התיעוד הרפלקטיבי שעשיתי במהלך שלבי המחקר וניתוחם אציע מחשבות ותשובות לשאלות אלו.

מושב 210

תרומת הפילוסופיה למחקר שדה

יו"ר- ד"ר תמי של

מכללת עמק יזרעאל

יום ד'

7.2.2018

10:00-11:30

בניין 72

כיתה 218

חשיבותה של שזירת הפילוסופיה במחקרי שדה

ד"ר תמי של, מכללת עמק יזרעאל

בזמן שהפילוסופיה נתפסת כהגות מחשבתית, מחקר אתנוגרפי נתפס כמתודה הצומחת מתוך הפרקטיקה היומיומית. למשל, ההגות על caring נגזרת מתוך הפילוסופיה. בארבעת העשורים האחרונים, הגות זו שולבה בשיח החינוכי כפרדיגמה המנחה את מערכות היחסים בין מורים ותלמידים. כלומר, זהו שיתוף פעולה של ההגות עם הפרקטיקה. המחקר האתנוגרפי, חוקר כיצד מורים ומנהלים מפרשים caring ומנסים לשלב זאת כקו מנחה באינטרקציה היומיומית עם התלמידים.

תפקיד האתנוגרפיה, לחשוף פרקטיקות ופרשנויות מגוונות הנובעות מהבדלי אישיות, נסיבות חיים, תרבויות וכו', והפילוסופיה מעבדת את הנתונים לכדי הגות רפלקטיבית ביקורתית. היא מחלצה סוגיות יותר אוניברסליות שעולות מתוך הממצאים לגבי המושג caring. בנוסף, היא מבודדת יסודות אוניברסליים מפרטיקולרים במושג caring, שנמצאו בממצאים, בכך שחושפת את המורכבות האנושית והמגוון הרחב של פרשנויות למושג זה. לבסוף הפילוסופיה מגשרת בין המחשבה לפרקטיקה; בין האוניברסלי לפרטיקולרי ולאנדוידואלי ובעיקר, בין בני-אדם.

שזירת הפילוסופיה והשיטות האיכותניות בתחומי למידה שונים, מגוונת ותורמת לחשיבה ביקורתית שמתגברת על אידיאולוגיות דכאניות שמחזקות פערים בין בני-אנוש, דרך החינוך. למשל, תלמידים יכולים לראיין אחד את השני או את המקורבים אליהם כדי ללמוד על מחשבותיהם של אחרים, לא רק ממה שמוכתב להם, אלא גם ממגע ישיר, ולנתח שיח זה מתוך פריזמה פילוסופית. כלומר, בהמשך לדוגמא לעיל, ללמוד כיצד אנשים שונים מבינים מהו caring ובכך, לפתוח ערוצי חשיבה מגוונים ולגשר בין אנשים.

שיטות איכותניות, יכולות ללמד תלמידים, בכל גיל וממסד, מודעות סביבתית ופיתוח הסקרנות, כשהתשתית האפיסטמולוגית מחייבת חשיבה ביקורתית ורפלקטיבית פילוסופית, כבסיס למרבית הדיסציפלינות האקדמאיות, המערערות על הקונבנציה. כלומר, לפילוסופיה יש מעמד אונטולוגי בשיטות מחקר אלו ופוטנציאל לחיזוק החברה האנושי באנושיות שבה.

פמיניזם זה שאינו אחד: על הבדל וחזרה "בפרטי הוא פוליטי"

אורפה סנוף פילפול, אוניברסיטת תל אביב

מיכל זאבי, אוניברסיטת תל אביב

חיבור זה יתבסס על ההיגד השגור בתיאוריה ובאקטיביזם הפמיניסטי, **האישי הוא הפוליטי** (לורד, 2009). על בסיס המשגתו של עדי אופיר את הפוליטי כעניין שבו השלטון מוצג או מתגלה בפומבי באופן בעייתי, שמעיד כי לא הכל טבעי ומובן-מאליו עבור הנתבעות לציית (86: 2010) נבחן את התנאים שאפשרו להיגד להגיח ולפעול, ואת ישימותו כיום. נטען כי: 1. הגחתו של ההיגד יצרה פרובלמטיזציה של השלטון, משום שפעולתו פרעה את הממד החזרתי השלטוני המסדיר יחסי שליטה מגדריים, דהיינו החדירה לתוכם הבדל. 2. שימושו החזרתי של השיח הפמיניסטי בהיגד חשף אמנם את הפוליטי כנוכחות מתמדת בספירה הפרטית, אולם בה-בעת גם את הממד השלטוני של התנועה עצמה, שבשאיפתה להיאבק למען נשים, טשטשה ביניהן הבדלים ובכך אשררה חזרות דכאניות המסדירות יחסי שליטה מעמדיים, אתניים וכיוצא בזה; 3. וכי חזרות אלו משפיעות בתורן על הפוטנציאל הפוליטי של נשים להציב בעיה בפני השלטון הפטריארכלי. זאת משום שקטיעת החזרות הדכאניות על-ידי ההיגד, למען התנעת האקט הפוליטי של התנועה הפמיניסטית, הייתה אמנם חיונית; אולם באשר היא מביאה לפרגמנטציה בתנועה, במושאי מאבקה, הרי שהולכת ונפגעת יכולתה להתאגד סביב מכנה משותף רחב, ובתוך כך לפעול כגוף פוליטי שעושה פרובלמטיזציה לשלטון. החיבור נסמך על מחקר אתנוגרפי המשלב ניתוח שיח ביקורתי של דיונים פמיניסטיים המתקיימים במרחב הפייסבוק המקוון. בבסיס הבחירה המתודולוגית עומדות הנחות אלו: 1. הדיונים מהווים סימולציה למעגלי העלאת המודעות שהתקיימו משלהי שנות השישים בארצות הברית, ושאפשרו את הגחתו של ההיגד **האישי הוא הפוליטי**; 2. נוכחותו החזרתית המובלעת של ההיגד בדיונים, מעידה על הפיכתו למובן מאליו פמיניסטי שחסר ממד חתרני ויצרתי, ותחת זאת רווי בפוטנציאל משתק ומשסע. העלאת הבדלים למודעות, לפיכך, עליה להיחשב כאמצעי לשינוי מתמשך ולא כיעד שמקבע הבדלים ומאשרר חזרות דכאניות

הגישה הפסיכואנליטית- אינטרסובייקטיבית ביחס לשדה המחקר האיכותני אונטולוגיה,

אפיסטמולוגיה ומתודולוגיה

קופל אליעזר, אוניברסיטת תל אביב

הצגה זו תעסוק באתגר החקירה במרחב בו מתקיים מפגש אינטרסובייקטיבי בין חוקר ומשתתף. אנסה להציג את המשמעויות אשר הפרדיגמה האינטרסובייקטיבית נושאת עימה ביחס למחקר האיכותני.

מול שתי המהפכות הפילוסופיות: הקרטאזיאנית, אשר הציבה את הסובייקט במרכז, והאינטרסובייקטיבית אשר איתגרה את הרעיון כי הנפש הפרטית יכולה לעמוד בזכות עצמה ללא קשרים לנפשות משמעותיות בסביבתה – עברה הפסיכואנליזה תהליך דומה בן שני צעדים.

המהפכה הראשונה הינה נטישת 'תיאורית הפיתוי' על ידי פרויד, והיא בעצם העברת הפוקוס מה'חוץ' 'פנימה', והתמקדות במבנים ותנועות סובייקטיביים של דחף, איד, אגו, וסופר אגו ובעיקר ברעיון הלא מובן עד תומו אך המרכזי והמשמעותי ביותר בתיאוריה – הוא ה'לא מודע'. המהפכה השנייה, היא אלמנט של הכפלת התובנות הללו. היא נובעת מההבנה כי בחדר הטיפול, כמו בחדר המחקר, נמצאות שתי ישויות מורכבות ובעלות דחפים, חרדות, תשוקות ומערכות של 'לא מודעים'. הנפשות הללו, מייצרות מרחב משותף של הבניות בלתי פוסקות והדדיות. שאלה אפיסטמולוגית שעמדה במוקד המחקר על 'חווית הבית של גברים' אותו ביצעתי, היתה כיצד ניתן לחקור נושא, כאשר ההבניות ביחס אליו הולכות ומתגבשות הדדית ומשתנות ללא הרף תוך כדי תלות במשתתפי המחקר, בקבוצת העמיתים, במנחת המחקר, בשופטיו ובקוראיו הקונקרטיים והמדומיינים?

אטען כי דיון 'אובייקטיבי' בנוכחותן הפעילה של הנפשות הסובייקטיביות מחייב התייחסות למחקר האיכותני כמחקר המתבצע במרחב הנמצא בתנועה מתמדת. דיון זה מחייב התייחסות לאובייקט המחקר כמהות ההולכת ומתגבשת, הן כתוצאה מהשפעות חיצוניות אשר מהדהדות לתוך המרחב הפנימי של החוקר, והן כתוצאה מהשפעות פנימיות אשר במקורן מתגבשות כתוצאה מהדהודים אלו של ה'אחר' המשמעותי.

לסיום אקרא להיזהר מהאפשרות לתפוס את הגישה האינטרסובייקטיבית כגישה המצמצמת את היכולת החקרנית להגיע לחקר ה'אמת', ואמליץ לראות בה כגישה המאפשרת מגע מרענן ומרגש עם 'רעיון חדש'. זאת כאשר מתאפשרת אחידות במשולש: אונטולוגיה, אפיסטמולוגיה ומתודולוגיה.

בחינה מחודשת של הרמנויטיקה של אמון והרמנויטיקה של חשד

ד"ר יעקב י. שטיין, אוניברסיטת תל אביב

הרמנויטיקה, אמנות הפרשנות, היא מלאכה לא פשוטה כלל ועיקר. פול ריקר (Paul Ricoeur) הניח את מלאכת הפרשנות כמצויה על ציר הנפרש בין שני קטבים, קוטב אחד כולל את הפרשנות החשדנית, הרמנויטיקה של חשד, ובו המפרש יוצא מנקודת הנחה שישנה משמעות החבויה בטקסט/בנאמר ויש לחשוף אותה. נציגה הקיצוניים של גישה זאת הם פרויד, מרקס, וניטשה. מנגד, ישנה פרשנות הנותנת אמון בטקסט כמייצג את אשר הוא טוען לייצגו, הרמנויטיקה של אמון. מייצגיה של גישה זאת הם הפנומנולוגים, במיוחד אלו התיאוריים כדוגמת הוסרל (לעומת אלו הפרשניים כדוגמת היידגר וגאדמר) אשר מעניקים לטקסט ערך עליון ככלי החושף את החוויה החייה. גישות אלו הותאמו למחקר האיכותני במאמרה המכונן של רותאלן ג'וסלסון (Josselson, 2004). ג'וסלסון, בעקבות ריקר, יוצרת זהות בין פיענוח (*demystification*) ובין חשד מחד, ובין שחזור (*restoration*) ובין אמון מאידך. ברם, נראה שיש צורך להעמיק בגישות אלו, ואולי אף למקם את הפרשנות לא על ציר אחד הנפרש בין אמון לחשד, אלא על שני צירים, ציר אחד הנפרש בין אמון וחשד, וציר שני הנפרש בין שחזור ובין פענוח. הציר הראשון נוגע בשאלת נאמנות הטקסט לחוויה אותה הוא מייצג, ואילו הציר השני לנאמנות מחבר הטקסט לחוויה אותה הוא או היא מתארים בטקסט. בהצגה המוצעת ארצה להציע פעולות פרשניות תחת רובריקות פרשניות אלו, ולבחון את השלכתן על ניתוח במחקר איכותני, ועל סיווגן של עמדות פרשניות במהלך המחקר.

מושב 211

מחקר על זהות מקצועית

יו"ר: ד"ר תמר בוזקאשוילי

אוניברסיטת בן גוריון בנגב

יום ד'

7.2.2018

10:00-11:30

בניין 72

כיתה 110

"לזרוע את זרעי הקהילה"-זהותן של מנהלות מעונות יום השותפות בפרויקט "בינוי קהילה"

ד"ר סיגל אחיטוב, המכללה האקדמית אורנים, המכללה האקדמית גורדון

תקציר זה מתאר מחקר על מנהלות מעונות יום הנמצאות בפילוט של תהליך שינוי הנקרא "בינוי קהילה". הפילוט מנוהל על ידי מערכת הגיל הרך של החברה למתנ"סים ("התחלה חכמה"), ומבוסס על התיאוריה האקולוגית. המחקר עמד על זהותן של מנהלות המעון הלוקחות חלק במסגרת הפילוט. הוא השמיע את קולן תוך בירור מקומן בזיקה לתהליך השינוי אליו נכנסו ואותו חוו במהלך שנת הפילוט הראשונה.

המחקר התנהל על פי הפרדיגמה האיכותנית ושלב מספר סוגות תיאורטיות: זהו מחקר פנומנולוגי המכיל מרכיבים אתנוגרפיים ונרטיביים, וההסברים התיאורטיים שעלו מהניתוח ממקמים אותו גם כתיאוריה המעוגנת בשדה. המחקר כלל ראיונות עומק עם שש מנהלות מעון שלקחו חלק בפילוט לאורך השנה הראשונה, וכן תצפיות שהתבצעו בכתות המעון של המנהלות המשתתפות, ובישיבות ההטמעה של השינוי.

הממצאים התמקדו בשלוש תמות מרכזיות: ההבנה של המשתתפות את אופיו ומהותו של הפילוט "בינוי קהילה", תפיסתן את תפקידן בו ועמדותיהן כלפיו. הם חשפו כי הזהויות של המשתתפות מעוצבות על-ידי המציאות הפוליטית המורכבת בתוכה הן פועלות: מצד אחד כבעלות מעמד וכאחראיות על ביצוע המדיניות של מקבלי ההחלטות, ומצד שני, כאחראיות על המטפלות שמצבן המעמדי והתעסוקתי נמוך, אך בלי יכולת להשפיע עליו. כפילות זו יוצרת תפיסה מורכבת כלפי המערכת שבתוכה הן פועלות ותחושות אמביוולנטיות כלפי תהליך השינוי בו הן לוקחות חלק: מוטיבציה ללמידה של הרעיונות הקהילתיים העומדים בבסיסו והזדהות עמם, יחד עם קושי ליישם רעיונות אלו בחיי היומיום של המעון והקהילה.

בתקופה בה החינוך לגיל הרך בגילאי לידה-שלוש אינו יורד מסדר היום הציבורי, ממצאים אלו שופכים אור על קבוצת נשים שהמחקר עליה מועט, ועשויים לסייע לקובעי המדיניות העוסקים בחינוך בגיל הרך כדי לשפר את מעמדו.

תהליכי הבניית זהות מקצועית של מנחי מורים מובילים: ניתוח על פי מודל DSMRI

ד"ר תמרה בוזוקאשוילי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

ד"ר דנה ודר-וייס, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

פרופ' אדם לפסטיין, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

לאחרונה גוברת ההכרה בחשיבותן של קהילות למידה מקצועית בתהליכי התפתחות מקצועית של מורים (al et Borko, 2013). על פי תפיסה זו, פיתוח מקצועי של מורים מתמקד בלמידת עמיתים מתמשכת באמצעות חקר הפרקטיקה החותר לשינוי תרבות השיח המקצועי (Lefstein & Snell, 2014) המורים נתפסים כסוכנים פעילים בנטילת האחריות ובהובלת תהליכי הלמידה המקצועיים שלהם ושל עמיתיהם. הנחייה של קהילות מורים בידי המורים עצמם מהווה שינוי ומעבר בזהות המקצועית של המורה מהוראה להנחיה. יחד עם זאת, בעוד שרוב המחקרים התמקדו במאפייני קהילות המורים עצמן, מעט מאוד ידוע על תהליכי הבניית הזהות המקצועית של מורים במעבר לתפקידי מנהיגות והנחייה בהקשר של קהילות למידה. בהרצאה נציג מחקר בו בחנו את ההיבטים המוטיבציוניים ותהליכי הבניית הזהות המקצועית של מורים במעבר לתפקידי הנחייה של קהילות למידה. ערכנו ראיונות עומק עם 18 מורים שהשתתפו בקורס ארצי להכשרת מנחי מורים מובילים. ניתוח הראיונות התבסס על קריאה הוליסטית של סיפור החיים המקצועי וניתוח מרכיבי זהות התפקיד על פי מודל המערכות (Kaplan & Dynamic Systems Model of Role Identity התפקיד לזהות הדינאמיות). (Kaplan; 2015, Garner, 2017) מודל זה מציע מסגרת לניתוח מרכיבי הזהות כמערכת מורכבת ומעוגנת הקשר תוך שילוב בין הגישה החברתית-קוגניטיבית והגישה החברתית-תרבותית. מתוך הממצאים עולה כי המשתתפים חווים פערים ומתחים בתפיסות העצמי, בהנחות האונטולוגיות ואפיסטמולוגיות, במטרות ובאופציות הפעולה כאשר הם נדרשים להבנות את זהותם המקצועית מזהות התפקיד של מורה/ת תלמידים לזהות התפקיד של מנחה/ת מורים, ומורים מובילים בפרט. לצד זה, ניכר גם הניסיון להבנות חווית רציפות והמשכיות בהתייחסותם לתפקיד המקצועי העתידי. בהרצאה נציג את שיטת הניתוח ונדון באתגרים שהיא מעוררת ובתרומתה הייחודית למחקר בהקשר של התפתחות זהות מקצועית.

מקומן של דמויות משמעותיות בהבניית זהותן המקצועית של מדריכות פדגוגיות

גבי לנדלר פרדו, מכללת סמינר הקיבוצים

המחקר המוצע הינו מחקר בתחום הכשרת מורים ומורי מורים הבודק את הבניית זהותן המקצועית של מדריכות פדגוגיות. המחקר נערך לשם קבלת תואר ד"ר באוניברסיטת חיפה, בהנחייתה של פרופ' מרים בן-פרץ ונמצא כיום בשלבי כתיבה אחרונים. המחקר, המתבסס על תיאוריות של הבניית זהות מקצועית ועל תפיסות קונספטואליות של הכשרת מורים בוחן את הזיקה הקיימת בין דמויות משמעותיות מחיי המדריכות הפדגוגיות לבין הבניית זהותן המקצועית. בתוך כך נעשה במחקר ניסיון להבין את המקום שדמויות אלה תופסות בתוך סיפור חייהן המקצועיים של המדריכות הפדגוגיות ואופני השפעתן על תפיסת תפקידן כמדריכות פדגוגיות. המחקר נערך על פי הגישה האיכותנית נרטיבית תוך התמקדות בסיפור חיים עצמי תחום (מקצועי), ראיונות (נרטיבי וחצי מובנה) וכתרות של סיפורי חיים מקצועיים. המדריכות המרואיינות עובדות במכללות שונות, מבחינת האוריינטציה הכללית (מכללה כללית, דתית, ערבית), אוכלוסיית הלומדים, הפיזור הגיאוגרפי (מרכז ופריפריה) ורמות גיל שונות בבתי הספר (יסודי ועל-יסודי). מתוך ממצאי המחקר עולה כי על כל אחת מהמדריכות השפיעו מספר דמויות משמעותיות ותרמו להבניית זהותה המקצועית; רוב הדמויות מוזכרות בהקשר חיובי אך לצידין מוזכרת לפחות דמות אחת המצויינת על דרך השלילה ("כזו אני לא אהיה"); הדמויות מגוונות, מבחינת מגדר וגיל (נשים, גברים, מבוגרים וצעירים); מסגרת הופעתן: משפחה, חינוך, הכשרה מקצועית, עבודה, מכללה; סוג הקשר שלהן עם המרואיינת וטיבו ודפוסי השפעתן על המרואיינת. השיחה על הדמויות וההיזכרות בהן העלתה אצל כל אחת מהמרואיינות את המודעות להשפעת הדמויות ולהכרה באופיה ובמימדיה. בהרצאה יוצגו כלי המחקר ומהלכו, ממצאי המחקר ומסקנותיו.

קריירה שנייה בזיקה לראשונה-המקרה של הסבת מהנדסים להוראה

ד"ר אורנה מילר, המכללה האקדמית להנדסה אורט בראודה, כרמיאל

ד"ר יעל פורמן שהרבני, המכללה האקדמית להנדסה אורט בראודה, כרמיאל

ד"ר מירי שחם, המכללה האקדמית להנדסה אורט בראודה, כרמיאל

הצורך במורים איכותיים בתחומי המתמטיקה, המדעים וההנדסה מוביל לחיפוש דרכים לגיוס ולהכשרה של אנשים בעלי השכלה וניסיון מקצועי המעוניינים להסב להוראה כקריירה שנייה. מגמה זו קיימת בשנים האחרונות ברחבי העולם, כמו גם בישראל.

מחקרים הבוחנים נתיבים אלטרנטיביים להכשרה להוראה כקריירה שנייה עוסקים בנושאים כגון המוטיבציה להסב להוראה ומאפייני המשתתפים בתכניות ההסבה. מחקרים מעטים עוסקים בהשפעת הניסיון שהצטבר במהלך הקריירה הראשונה על ההשתלבות במערכות חינוך וההתמדה בהן.

מחקר זה מתמקד באוכלוסייה של 60 מהנדסים שהשתתפו בשתי תכניות הסבה שיוזם משרד החינוך. ההכשרות הועברו תוך שיתוף פעולה בין מכללה לחינוך (סמינר הקיבוצים) ומכללה להנדסה שמכשירה מהנדסים להוראה (אורט בראודה).

זהו מחקר אורך העוקב אחר המהנדסים שעברו הסבה להוראה, משלב ההתמיינות לתכנית ועד היום – ארבע שנים לאחר סיום תכנית ההכשרה. המתודולוגיה איכותנית ברובה ומשלבת שאלוני תפיסות מובנים חלקית, קבוצת מיקוד וראיונות עומק שנערכו עם 8 מבוגרי ההכשרה בשלוש נקודות זמן: בסוף השנה הראשונה, השנייה והרביעית להוראה בבתי הספר. הראיונות עסקו בתפיסות החינוכיות והפדגוגיות וקשריהן לניסיונם כמהנדסים, באתגרים ובדרכי-ההתמודדות ובהתפתחות המקצועית של המורים החדשים. ניתוח הראיונות מלמד על זיקה ישירה בין הניסיון הקודם כמהנדסים וניסיון החיים בהיבטים כגון שיטות הוראה מועדפות ותפיסות לגבי הכישורים שיש להקנות לתלמידים. המעקב המתמשך הוביל לבנייה של מספר פרופילים של השתלבות במערכת החינוך התלויים במאפיינים אישיים ובית-ספריים.

הממצאים מעוררים שאלות לגבי אופני השימוש בניסיון תעסוקתי וניסיון חיים קודמים לטובת הצלחה בקריירה שנייה בהוראה, והתאמת תכניות ההסבה העתידיות והקליטה במערכת החינוך לניסיון קודם זה. מעבר לתרומת הממצאים לידע המצטבר על הסבות אלטרנטיביות להוראה, הם מאפשרים בחינה של השפעתן על השגת יעדי מערכת החינוך ולפיכך, על קביעת מדיניות בתחום הכשרת המורים.

מושב 212

סוגיות אתיות: בין הפוליטי למחקרי

יו"ר: ד"ר גילה יעקב

האקדמית עמק יזרעאל

יום ד'

7.2.2016

14:30-16:00

בניין 72

כיתה 209

הממד הפוליטי והאתי בפרסום: כשהפוליטי והאתי מתנגשים

פרופ' רונית ליכטנטריט, אוניברסיטת תל אביב

בהרצאה אני מבקשת לבחון את הממד הפוליטי והאתי בפרסום באמצעות שלוש שאלות עיקריות: (א) את מי פרסום המאמר ראוי שישרת: הידע והקהילה המדעית? משתתפי המחקר? מי שחווה את הסוגיה הנחקרת? החוקר? ובהתאמה (ב) למי הזכות לקבוע כי מחקר ייגנו וממצאיו לא יראו אור? או במילים אחרות עד כמה מחויב החוקר לשקיפות הידע? ולבסוף (ג) האם ובאיזו מידה מתאפשרת שותפות בשלב הפרסום בין החוקר למשתתפי המחקר?

שאלות אלו ייבחנו באמצעות מקרה בוחן העוסק בשאלת הזכות למות בישראל תוך הדיינות על שאלת פרסום ממצאי המחקר. המחקר עסק בניסיונם של רופאים במערכת הבריאות הציבורית בטיפול בחולה הנוטה למות תוך התייחסות לשאלות ערכיות שעניינן הזכות למות, הזכות להימנע מטיפול רפואי, והזכות להימנע מסבל וכאב, כל זאת במטרה לקדם את מידת השליטה של החולה הנוטה למות על חייו ואופן סיומם.

למול התשובות לשאלות שהוצגו בתחילה, תבחן האתיקה והממד הפוליטי בהחלטה שלא לפרסם את תוצאות המחקר, תוך הכרה כי כאשר היבטים אתיים ופוליטיים מתנגשים ייתכן כי ההחלטה לגנוז את ממצאי המחקר מהווה הרע במיעוטו.

**רציתי לשאול אם זה בסדר שאפרסם את הסיפור שלך? קבלת הסכמה מדעת בשימוש נתונים
רפלקסיביים**

יובל סער-הימן, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

התפתחותן של גישות אוטואתנוגרפיות ורפלקסיביות הכוללות שימוש בנרטיבים אישיים של החוקר מטשטשות את הקטגוריות המפרידות בין חוקר למשתתפי המחקר. טשטוש זה מייצר שאלות אתיות מורכבות אודות האפשרות של אנשים, שאינם החוקר, המופיעים במחקר להסכים מדעת להשתתף בו. האם צריך לבקש את רשותם של אנשים המתוארים במחקר להציג אותם? האם אתי לבקש את אישורם לפרסום לאחר שהמחקר נכתב כבר? כיצד ניתן לשמור על חסיון של אנשים אלו כאשר הקרבה שלהם אל החוקר עולה מתוך המחקר?

על מנת להתמודד עם שאלות אלו אציג בהרצאה את הדילמות האתיות שאיתן התמודדתי במסגרת המחקר שלי שעוסק בעבודתי כעובד סוציאלי במערכת הגנת הילד. כחלק מהמחקר תיעדתי התערבויות שערכתי עם משפחות שבהן טיפלתי. מכיוון שהתיעוד כלל לא רק את החוויה שלי או אנשים מעולמי האישי אלא גם תיאור של המטופלים שלי במסגרת תפקידי, יחסי הכוח הלא סימטריים בינינו הוסיפו מורכבות אתית נוספת. בעקבות כך, נאלצתי להחליט כיצד אני מיידע אותן, אם בכלל, על המחקר ועל השימוש שלי בתיעוד ההתערבויות.

בהרצאה אציג תחילה רקע התאורטי העוסק בסוגיה ולאחר מכן את הדילמות האתיות שאני פגשתי וכיצד בחרתי להתמודד איתן.

אתיקה של חוקרת איכותני במבט אישי, חברתי ופוליטי

ד"ר סמדר בר-טל, מכללת לוינסקי

במשך שנים אני חוקרת סביבות הוראה ולמידה מקוונות במסגרות בהן אני מנהלת, חברת סגל אקדמי ומלמדת. מחקרי עסקו בנושאים רגישים הנעים על הרצף בין פרטי וציבורי. האוכלוסיות כללו מרצים מובילים, מורים במערכת החינוך, מרצים המשתתפים בכנסים אקדמיים ומגוון רחב של סטודנטים.

הרצון לשאול שאלות מעניינות ואולי גם אישיות וחושפניות מול הרצון כחוקרת לפרסם תוך מתן כבוד לנחקרים ושמירת זכות המשתתפים מציב דילמות אתיות מורכבות. בדיאלוג זה עולות מספר מחשבות: גבולות הקשר של החוקרת והחוקרים, מידת החזרה לעולמם הפרטי, אמירת האמת באשר למטרות המחקר, גילוי והסתרה של זהותם ותמיכה או ביקורת עליהם. אך מנגד עומדות דילמות אתיות הקשורות בחוקרת: השפעת מעמדה של החוקרת, קשיי החוקרת להיכנס לאתר המחקר ורצון לפרסום אמין של הממצאים ע"י החוקרת. הדילמות ממשיכות גם בשלב הכתיבה והפרסום: האם החוקרת קשרה בין ה"קולות" ו"הסיפורים" של יחידים לבין מערך היחסים ההיסטוריים, המבניים והכלכליים שבהם הם ממוקמים? האם החוקרת תיארה את היומיומי? את השגרת, המהווה מרכיב עיקרי של חי בני אדם ולא את היוצא דופן, הסנסציוני? האם פעלה על מנת להסביר לקוראים את העמדה שממנה מדברים מוסרי המידע?

במחקריה נקטה החוקרת במספר פעולות הגנה על הנחקרים כמו: שיקלוט הראיונות ע"י החוקרת, שמירת החומרים, הסוואת שמות, קבלת הסכמה מדעת של האינפורמנטים והצגת הממצאים בפניהם. כל זאת כדי לשמור על רמה גבוהה של אתיקה בביצוע המחקר ושמירה על זכויות הפרט, כבוד לאנשים ושמירה על האמת.

בהרצאה בכנס יוצגו הדילמות הרבות העולות בסוגיה זו.

מקורות

אלקד-להמן, א. (2012). מורה, עמיתה, מנהלת וחוקרת: סוגיות אתיות במחקר בסביבת העבודה. שבילי מחקר, 18, 26-29.

דושניק, ל' וצבר בן-יהושע, נ. (2016), אתיקה של מחקר איכותני. בתוך נ' צבר בן-יהושע, (עורכת) *מסורות וזרמים במחקר האיכותני: תפיסות אסטרטגיות וכלים מתקדמים* (עמ' 235-217). תל אביב: דביר.

שלסקי, ש. אלפרט, ב. (2007) דרכים בכתיבת מחקר איכותני: מפירוק המציאות להבנייתה כטקסט. הוצאת מכון מופ"ת. תל אביב

שפיר, ג'. לנדאו, ר'. (עורכים) (2007). אתיקה במחקר. ירושלים: מאגנס.

Lincoln, Y. S., 2002. Emerging criteria for quality in qualitative and interpretive research. In: N. K. Denzin & Y. S. Lincoln, eds. *The qualitative inquiry reader*. Thousand Oaks, CA: Sage, pp. 327-345.

פוליטיקה של זהויות: ניתוח אתנו-ויזואלי של לבוש בקרב נערות במדי תנועת הנוער

אופיר שפר, אוניברסיטת חיפה, מכללה לחינוך אורנים.

מיום הקמתה הזדהתה תנועת הנוער "הצופים" כתנועה ממלכתית, אשר אינה נוקטת עמדה פוליטית מוגדרת. הזדהות זו הקנתה לה מעמד מיוחד במשרד החינוך ובחברה הישראלית כתנועה א-פוליטית שאיננה מזוהה עם סקטוראליות ומפלגתיות. לאורך השנים שמרה תנועת הנוער על מקומה כארגון המחויב לעשייה שאיננה מפלגתית, ואף זכתה להכרה רשמית מצד משרד החינוך בעבור ייחודיות זו.

במחקר אתנוגרפי אשר ערכתי בקרב נערות בוגרות (16-19) בתנועת הצופים, אשר מטרתו הייתה לבחון בצורה מקיפה את חוויית ההשתתפות שלהן בתנועת הנוער, התבהר לי לאורך הדרך כי שאלתי המרכזית כרוכה גם באופן הימנעותו של הארגון מעשייה אשר מזוהה עם עמדות מפלגתיות. בשיחות ובתצפיות, פגשתי רבות את הרצון והצורך של נערות צעירות לנצל את השתייכותן למעגל חברתי רחב ותחום זה, ולגבש את זהותן כאזרחיות פעילות בחברה.

באופן פרדוקסלי, הנערות נחשפות לסוגיות חברתיות בתנועת הנוער, מעודדות להפגין מנהיגות, אך אינן מקבלות עידוד רשמי לפעול לשינוי חברתי אמיתי, ואף נוקטות בעצמן בהימנעות בכל התחומים אשר הן מזוהות כפוליטיים, מתוך מחויבות לערכי התנועה. בגילן, רוב הנושאים מזוהים פוליטית- מפלגתית וישנה אי בהירות באשר להגדרת התנועה עצמה כגוף פוליטי שאינו מפלגתי. לאורך השתתפותי כתצפיתנית ובראיונות שערכתי, מצאתי את עצמי בשיחה עם הנערות מנסה לעמוד על ההבדל בין פוליטי למפלגתי, והרגשתי שמקומי כחוקרת הופך למתערב בשדה ומשפיע על שאלת המחקר.

בהרצאה אדון בקונפליקט התפקידי אשר חווייתי: הצורך שלי כאדם פוליטי לסייע לנערות להעז ולגלות אזרחות פעילה, מתוך ידיעה כי תנועת הנוער היא קרקע פורייה לעשייה חברתית ובגילאים אלו חשובה לאין שיעור השתתפות פוליטית. מנגד, הרצון האתי לשמור על השדה חף מהשפעותיי ולהגיע לממצאים אותנטיים עמד למול עיניי כתמרור אזהרה.

מושב 213

מחקרים איכותיים בזירה הדיגיטלית 1

יו"ר : דפנה עינת ליבר

המכללה האקדמית לחברה ואמנויות בנתניה

יום ד'

7.2.2018

14:30-16:00

בניין 72

כיתה 210

הרשת כמשאב בחקר אוכלוסיות מאותגרות גישה: דילמות ואתגרים המקרה של חקר סוגיות מושתקות באוכלוסייה החרדית

ד"ר סימה זלצברג - בלאק, האוניברסיטה העברית

ד"ר שרה זלצברג, אוניברסיטת תל אביב

הרשת כמשאב לאיסוף נתונים זוכה בשנים האחרונות להתייחסות מחקרית בלתי מבוטלת, במיוחד ליתרונות הגלומים בגישתה לתפוצה נרחבת ובאנונימיות המתאפשרת במסגרתה. בה בעת, הדבר מעמיד בפני אנשי המחקר דילמות ואתגרים חדשים שהם נדרשים לתת דעתם עליהם. חלק מן הדילמות והאתגרים אקטואליים למרבית המחקרים האיכותניים המסתייעים ברשת לאיסוף נתונים, ואילו חלק אחר אקטואליים בעיקר בחקר אוכלוסיות מסוימות.

כך למשל, מחקר על קהילות דתיות בעלות מאפיינים קולקטיביסטיים פונדמנטליסטיים, עשוי להציב דילמות ואתגרים ייחודיים לחוקרים המסתייעים ברשת בתהליך איסוף נתונים בקרב אוכלוסיה זו. בעבור החברים בקהילות אלה השימוש ברשת הוא לרוב ערוץ מרכזי ליצירת קשר עם העולם שמחוץ לקהילה, ודרכו הם נחשפים למידע ראשוני שטרם נחשפו אליו בעבר. יתרה מכך, השימוש שעושים חברי הקהילה ברשת מתבצע על פי רוב באופן מחתרתי, וכרוך בהמרת פיהם של האוטוריטות המרכזיות בקהילה. זאת ועוד, לעיתים מבטאים החברים המשתמשים ברשת רצון לעזיבת הקהילה ומנסים לשם כך להסתייע בגורמים שונים עימם יצרו קשר ברשת.

בהרצאה הנוכחית נבקש להתייחס לדילמות ולאתגרים שנצבו בפנינו במהלך איתור מרואיינים ואיסוף מידע באמצעות הרשת לצרכי מחקר שעסק באוכלוסיה דתית בעלת מאפיינים קולקטיביסטיים פונדמנטליסטיים - החברה החרדית בישראל – והתמקד בסוגיות מושתקות בה.

עבודת השדה ב"שדה" הווירטואלי הוכיחה במידה רבה את יעילותה בקרב האוכלוסייה הנדונה. בה בעת, היא חשפה אותנו, החוקרות, למצוקתם של רבים מהפעילים והמגיבים ברשת הנמנים עם האוכלוסיה החרדית, לצמא שלהם לקשר עם גורמים מ"בחוץ" - מחוץ לקהילתם, וכן לצורך שלהם בהתערבות מקצועית. חשיפה כזאת מעוררת סוגיות אתיות ושאלות חדשות על קשרי הגומלין שבין חוקר לנחקרים ועל מידת האחריות המוטלת על החוקר, וקוראת לדיון נרחב בהן.

ארוז במזודה: סיפורים על נאסר א-דין בפורטלים ישראלים בשפה הרוסית

ד"ר נרמינה עבדולאייב, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

נאסר א-דין, גיבור עם מוסלמי, עבר תהליך רוסיפיקציה בתקופת ברית המועצות. לאחר פירוקה ועם התפתחות רשת האינטרנט, הוא שב בהדרגה לשורשיו המוסלמים, כשברקע תוצאותיו של האביב הערבי ותקיפות דעאש.

בהרצאה זו אעמוד על תוכן הסיפורים על נאסר א-דין כפי שהתפרסמו בפורטלים ישראלים בשפה הרוסית במטרה להשיב על שאלות: האם תוכן הסיפורים המפורסמים השתנו בעקבות הגירה, מצב פוליטי או נשארו כפי שהם מוכרים מתקופה הסובייטית? האם המתרחש במרחב הלוקאלי ובמרחב הגלובלי בכל הקשור לאסלאם הרדיקאלי משפיע על דמותו של נאסר א-דין כפי שהדבר קורה בפורטלים בשפה הרוסית ברוסיה.

במסגרת המחקר שאציג בכנס, אציע שיטת ניתוח תוכן ליצירות פולקלוריסטיות המתפרסמות ברשת, תוך התייחסות לכל מרכיבי האירוע ההיגודי הווירטואלי: המוען, הנמען (ותגובותיו), המסר (יצירה), במת פרסום ונסיבות היגוד. הניתוח יתבצע בעזרת השוואת הקורפוס המרכזי (סיפורים שנדלו מתוך הרשת מאתרים דינמיים) לקורפוס השוואתי (קבצי סיפורים שראו אור בתקופה הסובייטית ובתקופה הפוסט-סובייטית). בעזרת עיון בקורפוסים אלו, אבדוק בעזרת "הצפנה ופענוח" של סטוארט הול, האם הסיפורים עברו שינוי אקטואלי (סיגול), שינוי תוכן מהותי (חידוש) או נשארו כפי שהם ידועים מהקבצים המודפסים (שימור).

הקורפוס המרכזי הינו 60 סיפורים שנלקחו מפורטלים ישראלים בשפה הרוסית. חיפוש הטקסטים נעשה בעזרת מנועי חיפוש ומילות מפתח כגון: Молта Насреддін, Ходжа Насреддін (חודג'ה/מולה נאסר א-דין ברוסית).

ניתוח תוכן הסיפורים יאפשר להשיב על השאלות העומדות במרכז המחקר וישקף האם הפוליטיקה, הקונפליקט ערבי-ישראלי ואיומים של קבוצות מוסלמיות קיצוניות משפיעים/לא משפיעים על תוכנם של הסיפורים הווירטואליים.

מוצאים אוצרות באוצרות הדיגיטלית : תובנות סטודנטים להוראה בעקבות התנסות באוצרות דיגיטלית

ד"ר אלונה פורקוש ברוך, מכללת לוינסקי לחינוך ואוניברסיטת תל אביב

ד"ר רבקה גדות, מכללת לוינסקי לחינוך ואוניברסיטת תל אביב

הסוגיה הנחקרת היא חווייתם של סטודנטים להוראה המתנסים באוצרות דיגיטלית לקידום הלמידה ולרכישת מיומנויות בעידן הדיגיטלי, מבחינה קוגניטיבית ורגשית. הנחת היסוד: חוויית האוצרות מורכבת, הן בהקשר טכנולוגי (פערי הדורות בין התלמידים אורייני התקשוב והסטודנטים שהם דור הביניים בעלי מיומנויות תקשוב בינוניות), הן בהקשר פדגוגי (ערעור היחסים ההיררכיים מורה-תלמיד), והן בהתייחס ליחסים בין האדם לידע (משתמש שאיננו מומחה כיוצר ידע ומשתף אותו). אוצרות דיגיטלית חברתית היא העיסוק בפריטי מידע דיגיטליים תוך הקרנת אישיותנו ופעילותנו החברתית (Ellingwood et al., 2012). אוצר הידע מספר סיפור, ופריטי תוכן נבחרים במטרה להישמר לאחזור עתידי, באמצעות מדיה חברתית, הצעות תוכן או השארת תגובות של משתמשים אחרים וכדומה (Antonio et al, 2012). במחקר בחנו 46 נרטיבים של סטודנטים לתואר ראשון בחינוך, אשר למדו קורס אוצרות דיגיטלית במסגרת תואר ראשון בחינוך, והתבקשו להתייחס לחוויית האוצרות שעברו ולפוטנציאל הפדגוגי באוצרות הדיגיטלית. הנרטיבים נבחנו לפי מסגרת מושגית שנבנתה במסגרת עבודת דוקטורט, אשר כוללת התייחסות להיבטים אישיים והיבטים שיתופיים במרכיבי הפעילות הלימודית הטמונה באוצרות דיגיטלית חברתית. הנרטיבים נותחו לפי היגדים שסווגו ל-5 קטגוריות על-ידי שתי שופטות שהגיעו להסכמה ביניהן לגבי סיווג ההיגדים. כך זיכנו את החוויה הסובייקטיבית של הסטודנטים אודות האוצרות הדיגיטלית. המשמעויות האישיות שהופקו מתוך הנרטיבים, ששיתפו בתחושות מעורבות לגבי אוצרות דיגיטלית, הינה בהלימה לפרדיגמה הנרטיבית (ספקטור-מרזל, 2010). התברר שהחוויה האישית של האוצרות הדיגיטלית סותרת במידה רבה דרישות אובייקטיביות-ממסדיות-היררכיות של הבניית בסיסי ידע. חשיפת המציאות הסובייקטיבית והמשמעויות שהסטודנטים נתנו למבנה הידע בנושא שבחרו לאצור ניכרים בממצאי המחקר. אלה מעידים על המורכבות ועל גודל האתגר העומד בפני הסטודנטים כמורים לעתיד, וכן על הצורך בהתאמת הסוגה הנרטיבית בהקשר לאוצרות דיגיטלית חברתית.

”אחרת כנראה אלך לאיבוד..”: שיטת מחקר אודות היבטים רגשיים של ניהול מידע אישי בקרב סטודנטים לחינוך בתואר ראשון

ד”ר אלונה פורקוש ברוך, מכללת לוינסקי לחינוך ואוניברסיטת תל אביב

לילך אלון, אוניברסיטת תל אביב ומכללת לוינסקי

הסוגיה הנחקרת היא היבטים רגשיים של ניהול מידע אישי, שהוא צורך בסיס בעידן הדיגיטלי המתאפיין בהצפה של מידע (Floridi, 2014). הנחת היסוד היא כי היבטים רגשיים מלווים את חוויית ניהול המידע האישי. מנעד הרגשות שתוארו כוללים סיפוק וגאווה ממרחב המידע האישי, וחרדה מעומס מידע, פחד מאבדן מידע וחוסר-נוחות מהסתעפות המרחבים (הרדוף-יפה, 2013; Bergman & Whittaker, 2016). לכן חשוב לאפשר להשמיע הקול האישי - היבט שלא נחקר עד עתה (Cushing, 2012). לפיכך, במחקר בחנו 32 נרטיבים של סטודנטים לתואר ראשון בחינוך, אשר בחרו מבין 7 אוריינויות דיגיטליות את אוריינות ניהול המידע האישי כמשמעותית עבורם. הנרטיבים כללו התייחסות לניהול המידע האישי במלל ובצילומי מסך, ונבחנו לפי מסגרת מושגית שנבנתה לצורך המחקר, אשר כוללת התייחסות למיקום מרחב המידע, לאסטרטגיות לניהול מידע אישי, לתפיסות ולרגשות. הסטודנטים נחלקו לשתי קבוצות עיקריות: אלה שהציגו את ניהול המידע כאוריינות בה הם שולטים, ואלה שהציגו אותה כאוריינות בה הם מתקשים. הצלבת נתונים נעשתה באמצעות מדידה כמותית של ההיגדים שנדלו מתוך הנרטיבים, בהלימה למסגרתה מושגית של המחקר, על-ידי שתי שופטות שהגיעו להסכמה ביניהן. כך ניתן היה לזכך את נקודת המבט הסובייקטיבית של הסטודנטים אודות המציאות של הסטודנטים בחוויה האישית של ניהול המידע שלהם אל מול הדרישות האובייקטיביות-הממסדיות מהם כסטודנטים. המשמעויות הייחודיות שהופקו מתוך הנרטיבים, ששיתפו בתחושות כבדות ולעתים קשות לגבי ניהול המידע האישי שלהם, הינה בהלימה לפרדיגמה הנרטיבית (ספקטור-מרזל, 2010), ומתוך כוונה לחשוף את המציאות הסובייקטיבית ואת המשמעויות שהסטודנטים נתנו להתנהלות שלהם במרחב המידע האישי. ממצאי המחקר מעידים על המורכבות ועל גודל האתגר העומד בפני מנהלי המידע האישי (Jones, 2012), ובנוסף, על הצורך בשכלול המתודולוגיה המחקרית הנרטיבית בהקשר לניהול המידע האישי.

מושב 214

ממחקר לפרקטיקה בהכשרת סטודנטים

יו"ר: ד"ר עינב שגב

המכללה האקדמית ספיר

יום ד'

7.2.2018

14:30-16:00

בניין 72

כיתה 211

“כולם ילדים שלי” תודעה הורית כתפיסה פדגוגית בהכשרה להוראה

ד"ר חוה סימון, מכללת שאנן

ההרצאה תתמקד בספרי - “כולם ילדים שלי”: תודעה הורית כתפיסה פדגוגית בהכשרה להוראה, שיצא לאור לאחרונה בהוצאת מכון מופ"ת (סימון, 2017). זהו חיבור המבוסס על מתודולוגיה נרטיבית, נשען על ניתוח ראיונות עומק ועל הבנייה משותפת ביני כחוקרת לשותפי למחקר – מדריכות ומדריכים פדגוגיים בתחומי דעת מגוונים. הספר פועל על קו הגבול של המחקר החינוכי המקובל, מעלה נושאים שנויים במחלוקת וחושף דילמות והתלבטויות כגון התמודדות עם שונות תרבותית, אפליה וקיפוח עדתי, סוגיית המגדר ושוויון מגדרי, שכול, טראומה וסבל – נושאים טעונים שלא קל לדבר עליהם. אצל כל השותפים למחקר נושאים אלה באים לידי ביטוי בהקשרים ספציפיים בעשייה המקצועית בזמן אמת.

ההקשבה העמוקה לקולותיהם (ולשתיקותיהם) של מדריכות ומדריכים פדגוגיים ותיקים ומנוסים עוררו שאלות לגבי מהות ההכשרה להוראה בזיקה לתודעה הורית כלפי צעירים בשנות הבגרות של חייהם. כך נסללה הדרך להבניית גישה פדגוגית-נרטיבית להכשרת מורים, השאובה מתחום הספרות היפה, האתנוגרפיה, הפסיכולוגיה והחינוך, הפילוסופיה ותאוריות פמיניסטיות.

השפה ההורית-חינוכית המתגלה מסיפוריהם של המרואיינים היא שפה המיטיבה לשלב איכויות הנתפסות כאמהיות וכאבהיות “בדיבור אחד”. תפיסת הורות כזאת דוחה את הנטייה המציגה גבריות בהוראה כמרוחקת, כמנוכרת וכפטריארכלית ומערערת על התפיסה שהוראה אמהית היא דפוס רגשני ופשטני. שילוב זה מאפשר לכונן דפוס פדגוגי-הורי א-מגדרי מכבד כלפי שונות מכל סוג; דפוס שהתכונה האמהית של אכפתיות ורגישות מתמזגת בו בצורה טבעית עם התכונה האבהית של הענקת נחמה. כל זאת מבלי לוותר במהלך ההדרכה על הדרישות האקדמיות המקובלות. הדגשים אלה מאפשרים לתרום לפיתוחו של דיון חינוכי מכיוון אחר ולהעניק רובד אינטלקטואלי נוסף לשיח ההכשרה להוראה. ההרצאה מיועדת לעוסקים בחינוך, בטיפול ובייעוץ, לחוקרים איכותניים, לסטודנטים ולהורים לבנים ולבנות בשנות הבגרות של חייהם.

חינוך לאמפתיה חברתית בגישה נרטיבית בתהליך הכשרת סטודנטים לעבודה סוציאלית

ד"ר עינב שגב, המכללה האקדמית ספיר

במסגרת עבודתי בהכשרה לעבודה סוציאלית במכללת ספיר, הנמצאת באזור עם סיכון בטחוני, מעסיקות אותי בשתי שאלות מרכזיות: האחת, כיצד להמשיך את עבודתנו החינוכית בתוך מציאות חיים אישית ומקצועית הפכפכה – לעתים אלימה, לא בטוחה, המתאפיינת ב"שגרת חירום" (Emergency Routine) (Baum, 2012). השנייה, כיצד להכשיר ולהכין את הסטודנטים שלנו לפעול במציאות שכזאת.

במאמר זה אתאר, אנתח ואנסה להמשיג ניסיון פדגוגי שלי בו נעשה שימוש בפדגוגיה נרטיבית על מנת לשלב בין הוראת תכנים מקצועיים גנריים בעבודה סוציאלית תוך כדוגמת מושג האמפטיה, לבין השאיפה לגעת בתכנים הקשורים למציאות החיים בצילה של אלימות בטחונית שחווינו במהלך מלחמת צוק איתן.

בפתח ההיצג אסקור בקצרה את התפתחות מושג האמפטיה בעבודה סוציאלית ובחינוך לעבודה סוציאלית, המהווה מרכיב מהותי ביחסי העזרה ותורמת רבות הן ללקוח בשינוי התנהגותי חיובי (Forrester et al., 2008) והן לאפקטיביות של איש המקצוע (Gerdes & Segal, 2011).

בהמשך אתאר מפגש הנחיה קבוצתית ברוח הפדגוגיה הנרטיבית אשר התקיים מיד לאחר סיום גל ההסלמה ועוסק באמפטיה. ובסיומו של ההיצג אדון בהתנסות בחינוך לעבודה סוציאלית המתבסס על פדגוגיה נרטיבית.

מקורות

Baum, N. (2012) 'Emergency routine: The experience of professionals in a shared traumatic reality of war', *British Journal of Social Work*, 42(3), pp. 424–442.

Forrester, D., Kershaw, S., Moss, H., & Hughes, L. (2008). Communication skills in child protection: How do social workers talk to parents? *Child & Family Social Work*, 13(1), 41-51

Gerdes, K. E., Segal, E. A., Jackson, K. F., & Mullins, J. L. (2011). Teaching empathy: A framework rooted in social cognitive neuroscience and social justice. *Journal of Social Work Education*, 47(1), 109-131.

כוחם של סיפורים אישיים ומקצועיים בחשיפת רגשות של מורים מתחילים

ד"ר נורית דביר, מכללת סמינר הקיבוצים ומכון מופ"ת

המתכשרים ושל בשנים האחרונות מתחזקת ההכרה במרכזיותם של רגשות בתהליך ההוראה-למידה של ולשפר את פרקטיקות העוסקים בהוראה ובכוחם של נרטיבים אישיים ומקצועיים לעבוד עם רגשות (Kelchtermans & Bllet, 2002). ההוראה. דגש מיוחד עולה במחקרים על עוצמת הרגשות שחשים מורים מתחילים בשנתם הראשונה (2002)

רגשותיהם מתעצמים נוכח קשיים רבים שהם חווים בהיבט האישי: במעבר ממעמד של סטודנט למעמד של מורה; בהיבט הפדגוגי הכולל ידע ומיומנויות הנדרשות מעבר לידע תחום הדעת, ובהיבט המערכת-ארגוני, הכרוך בהסתגלות למערכת החינוכית (שץ-אופנהיימר ודביר, 2010).

המורים המתחילים לא אחת נאלצים לגייס כוחות על מנת להסתיר ולהדחיק את רגשותיהם כדי להיענות לדרישות הארגון ולהשתלב בנורמות המערכתיות של המורים הותיקים, שאינם עמוסים באותה עוצמת רגשות, חרדות ופחדים. הכשרה המכירה בערך של הרגשות עשויה להשתמש בהם על מנת לטפח מסוגלות מקצועית ולשפר את המעשה החינוכי (Lassila, Jokikokko, Utto & Estola, 2017).

היצג זה יבחן את כוחם של סיפורי חיים אישיים ושל סיפורים מקצועיים בחשיפת מכלול רגשות של 45 מורים מתחילים הגלומים בגלוי ובסמוי בסיפוריהם. במהלך ההיצג אסקור את הספרות העוסקת בהתמודדות עם רגשות של מורים מתחילים, אתאר ואבחן את דרכי הפעולה שלי עם סיפורים בסדנת סטאז' המכוונות להעצים את המורים המתחילים רגשית ופדגוגית ולטפח את זהותם המקצועית.

בהתבסס על מודל הניתוח הנרטיבי (ליבליך, תובל משיח וזילבר, 2010) אציג את ממצאי המחקר שחשף מכלול רגשות שעלו מתוך 56 סיפורים "קטנים" של מורים מתחילים שהנחיתי בסדנאות סטאז', ואבחן את תרומתם לתהליך הלמידה וההתפתחות המקצועית שלהם במהלך הסדנא.

”רבנו של עולם כוון אותי שאהיה כלי לשליחותך”- על הכניסה להוראה והשתלבות של המורות

החדשות הדתיות לאומיות בחינוך העל יסודי הממלכתי

ד”ר מירי פוסטי, מכללת לוינסקי לחינוך

יותר מורות חדשות דתיות (מח”ד) נקלטות ומשתלבות בבתי הספר הממלכתיים.

מחקר זה בקש ללמוד את הרקע ואת ההשלכות של נתון זה שנשקף מהשדה על המורות ועל סביבתן החינוכית.

במחקר נבחנה שאלת השפעת **השונות** על הקליטה וההשתלבות של המח”ד בביה”ס הממלכתיים. ממצאי מחקר זה יכולים ללמד ולקדם את תהליך כניסתם של מורים חדשים בכלל ומורים חדשים ממגזרים נוספים בפרט. ולעודד אורח חיים דמוקרטיים- פלורליסטיים וסובלניים יותר במדינת ישראל.

המחקר הינו מחקר איכותני נרטיבי. במחקר השתתפו שש מורות חדשות **מהזרם הדתי לאומי(מחז”ל)** המתון שמלמדות בביה”ס הממלכתיים העל יסודיים בעיר באיזור השרון. הוא בדק שאלות שקשורות ברקע האישי, בחוויות האישיות והמקצועיות בשנת עבודתן הראשונה בהוראה, ובהקשר לעתידן המקצועי

נתוני המחקר נאספו בסוף שנת הלימודים בשני שלבים: בשלב המכין המחז”ל כתבו אוטוביוגרפיה אישית רפלקטיבית ואקטואלית בצמידות לשאלון מנחה אחיד שכולן קבלו במייל אישי. בשלב השני התקיימו מספר ראיונות מוקלטים שהעמיקו והרחיבו את המידע שנאסף בשלב המכין.

נתוח הנתונים כלל מספר שלבים שמטרתם לגבש תאוריה מבוססת על ספורים מהשדה והללו כללו: מיפוי, המשגה, חלוקה לקריטריונים ולקטגוריות. וארגון הקטגוריות לרעיון שלם - כתאוריה מבוססת שדה.

מניתוח הנתונים ועל פי הממצאים עולה כי השונות היא יתרון. היא הייחודיות שלהן כמורות שנותנת משמעות לעבודתן בביה”ס ומשמשת כמנוף לגיבוש זהותן הדתית יחד עם זהותן המקצועית.

נוצר מעגל מקצועי ייחודי המבוסס על אפקט פיגמליון, אפקט ההילה: בעוד במסגרות הדתיות הטילו ספק בדתיותן. במסגרות הממלכתיות הן חופשיות לנהל את חייהן כרצונן, ואף זוכות להכרה כרבניות מסביבתן. הייחודיות(השונות) שלהן מעוררת עניין אצל התלמידים, בעיניהם הן מייצגות את הדת והחברה היהודית הדתית.

לצמוח מדילמות: פיתוח זהות מקצועית דרך רפלקציה קבוצתית על דילמות בין אישיות עם שותפי

תפקיד

ד"ר גלי בנימין, אוניברסיטת אריאל

פיתוח דור העתיד של אנשי מקצוע וסיוע לסטודנטים לנווט את דרכם מ"סטודנט" ל"איש מקצוע בתחומי מהווים אתגר של ממש לאנשי סגל באקדמיה ולמדריכים קליניים.

מחקר זה מתמקד בפיתוח זהות מקצועית, באמצעות שיטת לימוד של 'רפלקציה קבוצתית' (Collaborative Reflection) על דילמות בין-אישיות עם שותפי-תפקיד. הרפלקציה הקבוצתית כוללת 3 שלבים: כתיבה רפלקטיבית, שיתוף עמיתים ודיון קבוצתי.

המחקר מתאר את יישום השיטה בקורס "הדרכה בהתפתחות מקצועית" לתואר ראשון בריפוי בעיסוק. קורס זה נבנה במתכונת של ספרוויז'ן קבוצתי ולמידת-עמיתים, ומבוסס על התפיסה שהתמודדות עם קונפליקטים ודילמות היא הזדמנות להתפתחות ולצמיחה.

המחקר מבוסס על ניתוח של 392 אירועים (Case Studies) של דילמות בין-אישיות שחווי הסטודנטיות בהכשרה המעשית ו-196 טקסטים של רפלקציה אישית על העבודה הקבוצתית בקורס. ניתוח תימטי של אירועי הדילמות העלה שש דילמות טיפוסיות שעמן מתמודדות מרפאות בעיסוק עם שותפי התפקיד (מטופלים, בני משפחותיהם, ועמיתים מתחומי ריפוי אחרים). ניתוח הטקסטים של הרפלקציה האישית חשף את האופן שבו הסטודנטיות פיתחו זהות מקצועית באמצעות הרפלקציה הקבוצתית על דילמות שחווי במהלך ההכשרה המעשית שלהם.

מניתוח הרפלקציות האישיות עולים גם היתרונות של 'הרפלקציה הקבוצתית' כשיטת לימוד והקניית כלים רפלקטיביים לאנשי מקצוע בתהליך ההתפתחות המקצועית שלהם (The Reflective Practitioner).

יישום השיטה המוצעת במחקר הנוכחי מתאים גם לתכניות לימודים אקדמיות ולתכניות הדרכה קבוצתיות (ספרוויז'ן) המיועדות הן לסטודנטים והן לאנשי מקצוע גם בתחומים פרופסיונאליים אחרים, כגון: מקצועות בתחומי הבריאות, ההוראה והניהול.

מושב 215

לא על החוקר לבדו- שיתופי פעולה במחקר

יו"ר: פרופ' לאה קסן

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

יום ד'

7.2.2018

14:30-16:00

בניין 72

כיתה 212

אוטואתנוגרפיה שיתופית- סיפור על קהילות

ד"ר סמדר תובל, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי באר שבע

ד"ר בתיה רייכמן, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי באר שבע

ד"ר אמנון גלסנר, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי באר שבע

ד"ר מירב אסף, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי באר שבע

בכנס נתאר מחקר אוטואתנוגרפי-שיתופי, בו מתודולוגיית המחקר משקפת הלימה בין נושא המחקר- מקום קהילות העמיתים בחייהם של מכשירי מורים, לאופן ביצוע המחקר - נעשה במסגרת קהילת עמיתים של מכשירי מורים.

אוטואתנוגרפיה הינה שיטת מחקר המגשרת בין אוטוביוגרפיה אישית לבין תרבות, חברה ופוליטיקה (Ellis, Adams & Bochner, 2010), ומאפשרת לחוקרים להשמיע את קולם, ולחלץ תובנות מהניסיון האישי (Wall, 2006). הכתיבה האוטואתנוגרפית אמורה להציג ניסיון אישי ותרבותי משמעותי ולדבר לקהל רחב יותר מאשר קהל הקוראים של המחקר המסורתי (O'Riordan, 2014). המחקר האוטואתנוגרפי מתבסס על פי רב על סיפורים אישיים אך ישנם מחקרים המתארים אוטואתנוגרפיה של מספר כותבים סביב עניין משותף (Acosta, Goltz & Goodson, 2015).

במכללות להכשרת מורים רווחת תופעה בה מרצים לומדים וחוקרים במסגרות קהילתיות. במחקר זה ביקשנו לזהות את מקומן של קהילות עמיתים בחייהם של מכשירי מורים באמצעות אוטואתנוגרפיה-שיתופית של ארבעה מרצים במכללה להכשרת מורים. במחקר נעשה ניסיון לחשוף את הסיפור האישי של כל כותב ולחפש את המשותף ביניהם.

בשלב ראשון כתב כל חוקר יומן אישי שנושאו היה סיפורי השתתפותו בקהילות עמיתים. היומנים נותחו באופן הוליסטי בכדי לזהות את מקום הקהילות ומשמעותן. בשלב השני נותחו היומנים לאיתור המשותף והמבדיל בין הסיפורים.

מצאנו במחקר שהמניעים להשתתפות בקהילות שזורים בסיפור האישי מכיוון שענו על צרכים שונים שהתעצבו במהלך החיים האישיים והמקצועיים. המשותף לכולם היה בעצם ההעדפה לעבוד בקהילה, כדי להגביר את תחושת השייכות, לקדם מחקר ועשייה, להוביל שינויים ולהתקדם בהיררכיה הארגונית. דרך ההשתתפות בקהילות המספרים גיבשו את הזהות המקצועית שלהם כ"מכשירי מורים אקדמיים" - תפקיד שאין לקראתו הכשרה פורמלית, המכיל בתוכו זהויות מנוגדות השואבות הן מעולם בית הספר והן מהעולם האקדמי.

של מי הסיפור הזה? אוטואתנוגרפיה וכוחה של הקהילה

ד"ר עינת ליבל הס, המכללה האקדמית אשקלון

חוקרים רבים עסקו בסוגיה של בחינת "האחר" באמצעות כתיבה על חוויות העצמי בעת המפגש עימו (Hastrup 1992: 117). עיסוק זה הוביל לכתיבת אתנוגרפיות רפלקסיביות המשלבות היבטים אוטוביוגרפיים (Clifford and Marcus 1986: 14). בהרצאה זו אתבסס על חוויותיי מביצוע עבודות שדה בקהילות רפורמיות וקונסרבטיביות בישראל. אתמקד באופן בו למדתי על טיבן של קהילות אלו, והקהילתיות הנוצרת בהן, באמצעות מודעות למגדרי, להיבטים נוספים בזהותי, לשינויים שחלו בחיי האישיים והמשפחתיים והשפעתם על קשריי עם חברי הקהילות. מודעותי זו סייעה לי לפענח את החיבורים הנוצרים בין האישי, המשפחתי והקהילתי בקרב כלל המשתתפים בשדה.

אתחיל מעיון בסיטואציה בה כאישה, צעירה ורווקה ביקשתי להיכנס לקהילה קונסרבטיבית שהורכבה ממשפחות, והתחושות שנלוו לכך. לאחר מכן, אתבונן בהשפעה של הגעתי כאישה צעירה, המלווה הפעם בן זוג, על התקבלותי ב"בית דניאלי", קהילה רפורמית תל אביבית, שעמדה במוקד הדוקטורט שלי. בהמשך, אראה כיצד דמיון בגיל, בהשכלה, ובמעמד האישי סייעו בהכרת משתתפים בקהילות בשנות ה-20 וה-30 לחייהם, ובבחינת הדרך שבה הקהילה פונה לקהל זה.

אתמקד באופן בו הפיכתי לאם השפיעה על ביצוע עבודת השדה שלי, קרי: היוותה עבורי, כמו עבור חוקרות אחרות (Nichter and Nichter, 1987), מקור לגיטימציה כבעלת תפקיד חברתי מקובל, וסייעה לי להשתתף במגוון פעילויות: כתפילות למשפחות צעירות. בנוסף אתייחס לנוכחות בתי בשדה כמסייעת ביצירת קשר עם קבוצות חברתיות שונות: מתגירות וקשירות, וכמסייעת בגישור על פני הבדלים תרבותיים.

אקדיש תשומת לב להבנתי את כוחה של הקהילה גם לאור תהפוכות החיים: האבל על מות אבי. לסיום אשאל כיצד משלבים היבטים אוטוביוגרפיים בכתיבה תוך שמירת פרטיותם של בני המשפחה, ובמטרה שהקורא ילמד באמצעותם על הקהילה.

עוטף עזה מנקודת מבטם של תושבי ארבע מועצות אזוריות החיים בצל איום ביטחוני מתמשך- מיפוי של צרכים עכשוויים, נכסים קהילתיים ותקווה לעתיד

ד"ר מירב משה גרודופסקי, המכללה האקדמית ספיר

ד"ר מני מלכה, המכללה האקדמית ספיר

בהרצאה נבקש להציג מחקר משתף מבוסס קהילה (CBPR). במסגרת מחקר זה כ-80 סטודנטים בקורס עבודה קהילתית, ערכו מיפוי קהילתי המבוסס על ראיונות עומק חצי-מובנים בקרב קבוצה הטרוגנית של 153 תושבי המועצות השונות. מטרת המחקר הייתה לבחון את תפיסת ההווה של התושבים (מיפוי קהילתי) ואת האופן בו הם מדמיינים וחולמים את עתיד האזור, כחלק מתהליך של בניית חזון קהילתי-אזורי (community-visioning).

ניתוח הממצאים העלה מספר נרטיבים קהילתיים-אזוריים, שלושה מהם עסקו בתמונת המצב העכשווית כפי שהיא מתוארת על ידי התושבים וארבעת האחרים עסקו בתמונת המצב העתידית, כפי שהיא מדומינת על ידי תושבי האזור.

ממצאי המחקר עולה כי: 1. תהליך המיפוי יצר בסיס ידע משותף להמשך פעולה ובניית תכנית אסטרטגית; 2. בעוד ששאלות המכוונות להווה תרמו להדגשת נרטיב של חוסן קהילתי ובו הקהילה המקומית משמשת כמשאב התמודדות עיקרית, הרי ששאלות ביחס לעתיד האזור, היוו בסיס לנרטיבים אופייניו בתביעה פוליטית להכרה, שינוי והקצאת משאבים: 3. מתודולוגיית המחקר אפשרה יצירת "שדה ממשי" להוראה והתנסות של הסטודנטים בעבודה קהילתית.

במסגרת ההרצאה נבקש לדון במשמעויות שונות הנגזרות מיישום מחקר מסוג זה. נדון בתרומת מחקר משתף מבוסס קהילה, לתהליך בניית תפיסה קהילתית-אזורית ותרומה לתהליכי תכנון ופיתוח חזון אזורי. כמו-כן, נדון בפוטנציאל שיש למחקר מסוג זה למחקרים עם ולמען קהילות, לדואליות שבין ידע קהילתי (חוכמת הקהילה) וידע מדעי-מחקרי, והמעבר מגישה של איסוף נתונים המתבססת על קשר חלקי עם קהילות נחקרות, לגישה משתפת. לבסוף נדון בתרומת הגישה לתהליכי למידה והוראה של מאקרו פרקטיקה ועבודה קהילתית.

מושב 216

**בין מעורבות להתערבות : מחקר אקטיביסטי בזירת הזנות
הישראלית**

יו"ר : ד"ר יעלה להב- רז

אוניברסיטת בן גוריון בנגב

מכללת תל אביב יפו

יום ד'

7.2.2018

14:30-16:00

בניין 72

כיתה 213

בין מעורבות להתערבות: מחקר אקטיביסטי בזירת הזנות בישראלית

יו"ר המושב: ד"ר יעלה להב-רז, המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בן גוריון בנגב; ביה"ס לממשל וחברה, המכללה האקדמית ת"א יפו.

מציגות:

ענבל פרן-פרח, תלמידת מחקר לתואר שני במחלקה למגדר, אוניברסיטת בר-אילן.
אודליה דיין-גבאי, דוקטורנטית בחוג לתקשורת ועיתונאות באוניברסיטה העברית בירושלים.
נעמה גולדברג, דוקטורנטית בחוג למגדר, אוניברסיטת בר אילן.

במשך מאות שנים נתפסה הזנות כפועל יוצא של מקריות אינדיבידואלית ולא כמוסד חברתי של שליטה ודיכוי פטריארכלי. התבוננות ביקורתית במרחב הזנות, מחייבת אותנו להתבונן בהקשר החברתי של יחסי אי שוויון בין המינים. במושג זה נבקש לבחון את הקשרים המורכבים שבין האישי, החברתי והפוליטי וביטויים של אלו בחקר זירת הזנות הישראלית. מתוך עמדה אפיסטמולוגית לפיה הבנת המציאות דרך עיני הסובייקטים הפועלים בתוכה היא תנאי הכרחי להבנת מבני הכוח ומתוכה, להיחלצות מכבליהם-במושג זה נבקש להעלות שאלות כגון: כיצד ניתן להשתמש במחקר כדרך לייצר פעולה פוליטית המפעילה כוח, מעצבת ומשפיעה על המציאות?. כיצד ניגשות חוקרות פמיניסטיות אקטיביסטיות לחקר זירה המנוגדת לתפיסת עולמן ועמדתן הפוליטית?. כיצד ניתן לנוע בין עמדה מיטיבה עבור מי שפועלות איתן ועבורן ובין עמדה המתנגדת לקיומה של הזירה בתוכה הן פועלות ומעורבות? מהן הדילמות, המורכבויות והפרקטיקות בהן נוקטות אלו החוקרות את שדה הזנות על אתריו המרובים-חקר נשים בזנות; חקר צרכני זנות; וחקר נרטיבים תקשורתיים.

באמצעות שלוש ההרצאות, נבקש לייצר דיון באופן בו האישי והפוליטי שלובים זה בזה ונפגשים בזירה המחקרית: הרצאתה של ענבל פרן פרח על אודות צריכת זנות תעסוק באמפתיה ורגש ככלים באיסוף החומר כמו גם בניתוח שלו והשפעתם של אלו בעיצוב הקשרים בן החוקרת לנחקרים; אודליה דיין גבאי תדון באופן בו בוחרת העיתונות הישראלית לספר את סיפור הזנות, תוך הדגשת היסוד המניפולטיבי הטמון ביצירת הנרטיב, המשפיע ומחלחל הן לבחירת הנושא, ההקשר הן ליחסי הכוחות בין החוקרת לזירת המחקר עצמה; ואילו נעמה גולדברג תציג כיצד פעילות אקטיביסטית שזורה בפעילות מחקרית, זאת באמצעות הטלת אור הזרקורים על מוטיב הכמיהה לאם הנעדרת בקרב נשים המצויות במעגל הזנות.

"חווית המשתמש": גבריות ופגיעות - מבט מעמיק אל תוך עולמם הפנימי של גברים צרכני זנות

ענבל פרן-פרח, תלמידת מחקר לתואר שני באוניברסיטת בר-אילן המחלקה למגדר

היכרותי עם עולם הזנות משלבת את עולמי המקצועי והמחקרי-הן כאחות במרפאה הניידת בחיפה ששייכת למשרד הבריאות ונותנת שירות רפואי וסוציאלי לנשים בזנות, והן כחוקרת צרכני זנות במסגרת לימודי תואר שני בחוג למגדר באוניבר אילן.

כחוקרת גברים הצורכים נשים אחרות תמורת כסף, האופן בו הם תופסים אותי כאישה וכמראינת הם חלק מהותי בהבנת הנרטיב של גברים כצרכני זנות. עמדתי כלפי צרכני הזנות אינן ניטרליות. בשטח אינני יוצרת קשר עם צרכנים – לא קשר עין ולא שיחה. המפגש לראיון דורש ממני להסיר הגנות ולבוא בכוונה ליצירת קשר עין והקשבה. לתת מקום לרגשות של חמלה ואמפתיה לצד הכעס והדחייה. העמדה של אישה פמיניסטית המראינת גברים המתנגדים לפמיניזם או פועלים נגדו היא עמדה מורכבת. סיפוריהם של המרואיינים מהווים אמצעי לבניית זהותם אל מול החוקרת ובתוך פער שכזה, מרואיין גבר הפועל באופן אנטי-פמיניסטי אל מול מראינת אישה פמיניסטית עם זהות ברורה, עלול להוביל לתפיסת המראינת כמי שמצויה בעמדת כוח וליצור התנגדות כמו גם מוביל לצורך "להעמיד אותה במקום" (ברוכוביץ', 2011). כחוקרת אישה, החוקרת גברים שצורכים נשים אחרות תמורת כסף, אופן ההתייבבות שלי אל מולם, האופן בו הם תופסים אותי כאישה ואת תפקידי כמראינת- הם חלק מהותי בהבנת העולם הפנימי והנרטיב שלהם. עמדה כזו יש בה סיכון מכיוון שעלולה להוביל לחוויה של "לראיין את האויב". אינני רוצה לראות בגברים אלו אויבים. להפך, כשותפים מלאים לשוק הזנות יש בהם הפוטנציאל להיות שותפים גם בשינוי שלו למקומות חיוביים.

במוקד הרצאה אבקש להתמודד עם השאלה איך אנחנו כחוקרות, כנשות טיפול וכאקטיביסטיות, יכולות וצריכות להפוך את מושאי המחקר שלנו-הפוגעים והמקרבנים- לשותפים ביצירת השינוי החברתי הנדרש.

ביבליוגרפיה:

יסעור-ברוכוביץ', ד' (2011). "רק אם יש לה ציצים גדולים". המשפט, ט"ז (0-), 1-19, 0

"כל הנשים זונות" - נרטיב הזנות בתקשורת הישראלית בשנים 2007-2017.

אודליה דיין-גבאי, דוקטורנטית בחוג לתקשורת ועיתונאות באוניברסיטה העברית בירושלים

תקציר

התקשורת הינה כוח תרבותי רב עוצמה המהווה את אחד ממחוללי הסוציאליזציה המרכזיים בחברה. מתוך הבנה זו, מחקרי בוחן כיצד התקשורת הישראלית מספרת את סיפור הזנות, זאת תוך ניתוח מנעד רחב ומקיף של כתבות בנושא במהלך עשור, שנדלו מהתקשורת המקוונת והמשודרת. בהרצאה זו אבקש להתבונן בעין ביקורתית במספר כתבות תוך התייחסותי הן לכוח שלי כחוקרת בבואי לנתח את הטקסטים העיתונאיים, והן לכוח הטמון ביצירת נרטיב בטקסט תקשורתי.

במוקד ההרצאה אתמקד באחת משיטות המחקר שבחרתי, חקר נרטיב, תוך שאדגים את היסוד המניפולטיבי הטמון ביצירת הנרטיב כפי שעולה מכתבות המבקשות לספר את סיפור הזנות. את הכוח הזה ניתן לראות בא לידי ביטוי בדרכים שונות אם בדבר הטון, המבנה התחבירי של המשפט, אילו פרטים מתוארים ואילו מושמטים, מה יודגש ומה יודחק, למי ניתנת הבמה ואיזו שאלות מופנות, למי מהדמויות בסיפור הזנות ניתנת בולטות וכן הלאה. כל אלו ועוד, הינן פעולות פוליטיות שמפעילות כוח, מעצבות מציאות, משפיעות ומשכנעות ובעצם יוצרות סיפור אודות הזנות שמציע לנו מסר בעל משמעות ערכית או מוסרית, באופן גלוי או סמוי, מודע או שלא.

במקביל לכך, אתייחס בהרצאה גם לרפלקסיביות שלי כחוקרת תקשורת בעלת אג'נדה פמיניסטית שתופסת את הזנות כביטוי לאלים ולשימור נחיתותן של נשים באשר הן, ולכן אבקש להציף את הדילמות ומאבקי הכוח הפנימיים שלי תוך כדי התקדמות המחקר. רפלקסיביות שמצריכה התבוננות פנימית מתמדת הן על מיקומי בהקשר חברתי, והן על משתנים הסוציו-דמוגרפיים שלי אל מול המשתנים הסוציו-דמוגרפיים של הנשים בזנות. הצגת המציאות היא תהליך של בחירה, הן של נושא והן של הקשר, הן של החוקרת והן של איש התקשורת.

"בואי אימא" – על היחס בין נשים במעגל הזנות לאימהות שלהן

נעמה גולדברג, דוקטורנטית, החוג למגדר, אוניברסיטת בר אילן

תקציר

הרצאה זו תעסוק בטשטוש הגבולות שבין האישי והפוליטי, המחקרי והאקטיביסטי. כאקטיביסטית שהקימה את ארגון "לא עומדות מנגד-מסייעות לנשים במעגל הזנות" התוודעתי לנרטיב המארגן את חייהן של נשים בזנות, הכולל כמיהה לאם נעדרת. בין אם בשתיקה, הזנחה או התעללות אקטיבית, מהווה האם יסוד חזק בהגדרת הבת את עצמה: דימויה העצמי, שאיפותיה, מיניותה ועוד. פעילותי בשטח העלתה כי נשים בזנות צמאות למגע נפשי חם ומחבק אולי יותר מכל דבר אחר. הקשר עם אישה בוגרת שתמלא אחר החסך בהבנה והכלה, היא אחת הבקשות החוזרות ונשנות בפניות לארגון "לא עומדות מנגד". הרצון לשקם ולמלא את "הבור" הרגשי הראשוני בקשר הקמאי בין האם לבתה שזור כחוט השני בקרב הנשים הפונות לסיוע בארגון, עד כדי כך שחלקן מכנות את המתנדבות "אימא". במהלך ההתנדבות שלי יכולתי לראות כיצד רמת התפקוד הנמוכה של רוב הנשים במעגל הזנות בכל הנוגע להתארגנות, קבלת החלטות והתנהגות, מצביעים על נזקקות וצורך בדאגה ואכפתיות המאפיינים ילדה ולא אישה.

כתוצאה מקשר הממושך עם נשים בזנות והכמיהה התמידיה שלהן בדמות אם, החלטתי להקדיש את עבודת הדוקטורט שלי לבחינת הקשר אם-ילדה בקרב נשים המצויות במעגל הזנות. מחקרים כיום (Snabb, 2013) מכירים בקיומה של טראומות ילדות עוד טרם העיסוק בזנות. סביבה משפחתית שאיננה מטיבה עם הילדה, במיוחד יחסים רעועים עם דמויות ראשוניות, מהווה קרקע פורה לצמיחתה והשתרשותה של טראומה בילדות. לנשים בזנות ניסיון עשיר בחוויות טראומטיות המתחילות בילדות וממשיכות דרך התנסותן בזנות. בעוד מרבית המחקרים העוסקים בטרומות ילדות (כגון גילוי עריות) מתמקדים ביחסי הכוחות בין האב לבתו, נדמה כי תפקידה של האם במשולש המשפחתי והשפעותיה על מעורבות הבת בזנות-נפקדות מהשיח. אמנם, מחקרים היוצאים מנקודת מבט פמיניסטית (McIntire, 2017) מזהירים אותנו מפני האשמת האם בתהליכי הפגיעה המינית של הבת ומבקשים מאתנו להתמקד דווקא באמפטיה כלפי מערך האילוצים הרחב בו נתונה האם עצמה אך על מנת להבין היטב מעורבותן של נשים בזנות, יש לטעמי להתמקד בבחינת מערכת היחסים הרגשית בין האם לביתה. לאור זאת, אני מנסה במחקרי להצביע על מערך היחסים בין השתיים, באופן תיאורי שאיננו שופט את האם, אלא מצביע על מגוון ההתרחסות המוביל את הבת לעיסוק בזנות.

מושב 217

**”אני לא חושב שאפשר להתעלם מפוליטיקה, אנחנו כל החיים שלנו
פוליטיקה פה” - בין האישי והפוליטי בארגונים רפואיים**

יו”ר : פרופ' יעל קשת

המכללה האקדמית גליל מערבי

יום ד'

7.2.2018

14:30-16:00

בניין 72

כיתה 214

תיאור המושב

המושב יוקדש לאישי ולפוליטי בתחום הרפואה והטיפול בבריאות. במושב נדון בהיבטים שונים של פוליטיקה בתחום הבריאות, תוך שימת דגש על יחסי יהודים-ערבים ועל חלחול הקונפליקט האתנו-לאומי למערכת הבריאות. במושב זה ארבע הרצאות. שתיים מהחוקרות תצגנה ממצאי מחקרים שנערכו בישראל, האחת בקרב מטופלים והשנייה בקרב מטפלים. חנין שיבלי תציג מחקר שנערך בקרב אוכלוסיית הבדואים בנגב הבוחר את הגורמים המאפשרים ומעכבים שימוש בשירותי הבריאות באוכלוסייה זו. אריאלה פופר-גבעון תציג מחקר בארגוני בריאות, הבוחן את המדיניות להתמודדות עם המתחים סביב השתייכות אתנית וגילויי גזענות כלפי אנשי צוות רפואי ערבים. שתי החוקרות האחרות תצגנה אופני התמודדות עם גורמים אתנו-לאומיים בטיפול בבריאות. דניאלה אריאלי תציג את השימוש במושגים 'סיעוד בין תרבותי' ו'טיפול כשיר תרבותי' הרווחים כיום, לעומת גישת cultural safety המתמקדת בבחינת האופנים בהם יחסי כוח והקשרים פוליטיים (כגון קולוניאליזם) משפיעים על בריאות ועל הקשר מטפל-מטופל. הרצאה זו תעמוד על האופנים שבהם גישת המחקר האיכותנית מהווה תשתית לפיתוח שתי הגישות, וכן באופנים שבהם הפוליטי והמחקרי נפגשים בכל אחת מהן. שלומית אבני תציג ניתוח של השיח המאפיין מספר תכניות מרכזיות אותן מקדם משרד הבריאות בשנים האחרונות ותשאל האם מדובר בשיחים קליניים-רפואיים או שמא בשיחים חברתיים-פוליטיים.

קולם של בדואים בצפון הנגב בדבר (אי) - שימוש בשירותי הבריאות

חנין שיבלי, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

השימוש בשירותי הבריאות בקרב אוכלוסיית הבדואים בנגב מושפע מגורמים רבים, בין היתר בגלל מאפייניה המיוחדים של האוכלוסייה ומכך שהחברה הבדואית בישראל נמצאת בתקופת מעבר מבחינה חברתית, כלכלית ותרבותית כתוצאה מהמעבר להתיישבות קבע, העיור ופיתוח התשתיות בכפרים הבדואים המוכרים.

מטרות המחקר היו א. לאתר גורמים המשפיעים (מאפשרים ומעכבים) על השימוש של אוכלוסיית הבדואים, בצפון הנגב, בשירותי בריאות. ב. לזהות פערים וחסמים ו-ג. להמליץ על שינויים באספקת שירותי הבריאות לאוכלוסייה הבדואית בצפון הנגב.

באמצעות ראיונות עומק חצי מובנים (בשפה הערבית ובלהג בדואי) רואיינו 21 משתתפות ומשתתפים מהמגזר הבדואי, אשר מתגוררים/ות בצפון הנגב ובעלי מאפיינים דמוגרפיים שונים.

הראיונות נותחו בניחוח תמטי אשר הוביל לגיבוש שלוש תמות מרכזיות- הראשונה, זמינות שירותי הבריאות בישובים הבדואים המוכרים והלא מוכרים בנגב. השנייה, נגישות שירותי הבריאות. והשלישית, ההצטלבויות (Intersectionalities) בין כל הרבדים המוזכרים.

ממצאי המחקר מלמדים בין היתר על חווית האוכלוסייה הבדואית, במהלך הפנייה וקבלת שירותי הבריאות, אשר מצטלבת עם רבדים שונים כגון רבדים תרבותיים, מגדריים, כלכליים, גיאוגרפיים ועוד.

בסיפורי המשתתפים/ות עלו גם כן, נושאים מרכזיים הרלוונטיים לכלל האוכלוסייה הבדואית, הקשורים להעדר הזמינות והנגישות של מתקני שירותי הבריאות בחלק מן ישובים הבדואים.

ההצגה תתמקד בתרומה של המחקר האיכותני בהבנת החוויה הנחקרת מנקודת מבטם של המשתתפים הבדואים בדבר (אי)-השימוש בשירותי הבריאות ובכוחה של המתודולוגיה האיכותנית להשמיע את קולם של המשתתפים הבדואים בכלל ואת קולן של האוכלוסיות המוחלשות ביניהם (נשים/ מבוגרים) בפרט.

התרומה הייחודית של מחקר זה נעוצה בהשמעת קולם של בדואים בנגב ובהעמקת הידע וההבנה של החוויה הנחקרת דרך סיפוריהם האישיים של הנחקרים.

לשאלת המדיניות המתמודדת עם מתחים סביב השתייכות אתנית וגילויי גזענות כלפי אנשי צוות רפואי ערבים בארגוני בריאות בישראל

ד"ר אריאלה פופר גבעון, המכללה האקדמית דוד ילין

פרופ' יעל קשת, המכללה האקדמית גליל מערבי

בישראל, מערכת הבריאות הציבורית נתפסת כמערכת שוויונית וא-פוליטית, בה עובדים שכס אל שכס אנשי צוותים רפואיים יהודים וערבים, הנותנים מענה הן לפונים יהודים והן לפונים ערבים. ואף על פי כן, ישנן עדויות לביטויי גזענות, כמו גם מקרי קיפוח ואפליה, בעיקר כאלו המופנים כלפי אנשי צוותים רפואיים מהמיעוט הערבי.

בהרצאה זו נביא ממצאים ממחקר מקיף שמטרתו הייתה לבחון התנסויות עבר, תפיסות ועמדות של מנהלים, מטפלים ומטופלים – יהודים וערבים – באשר למדיניות המתאימה להתמודדות עם מתחים סביב השתייכות אתנית וגילויי גזענות בארגוני בריאות. המחקר נעשה במתודולוגיה מעורבת. נערכו 50 ראיונות עומק עם אחים, רופאים ומנהלים – יהודים וערבים, המועסקים ב 11 בתי חולים ציבוריים. במקביל, נערך סקר בקרב מדגם מייצג של מטופלים מקרב האוכלוסייה הישראלית (N=760).

מהראיונות עולה שמתחים אתניים בין יהודים לערבים בארגוני הבריאות באים לידי ביטוי בארבע רמות של יחסים: בין המטופלים לבין עצמם (למשל, בקשה להפרדת חדרים); בין המטופלים לצוות המטפל (למשל, סירוב למטפל בגלל זהותו האתנית והתייחסות חשדנית או מעליבה); בקרב הצוותים המעורבים (למשל, סביב סוגיית שפת הדיבור, בשיח הפוליטי בין אנשי הצוות ובנושא גבולות הביטוי בפייסבוק) ובין חברי הצוות להנהלת הארגון (למשל, בסוגיות של גיוס כוח אדם וקידום).

היעדר מדיניות ברורה בסוגיות אלו מטעמם של משרד הבריאות והנהלות בתי החולים מותיר הרבה השפעה ואוטונומיה למנהלי המחלקות ולעומדים בראש הצוות הסיעודי. הללו פועלים במקרים רבים מתוך תפיסת עולמם האישית ושיקול דעתם ברגע נתון, נוקטים פתרונות אד-הוק ומוצאים עצמם מגיבים יותר מאשר יוזמים.

* המחקר בוצע במימון מועצת הבריאות והמכון הלאומי לחקר שירותי הבריאות ומדיניות הבריאות

הפוליטי, הטיפולי והמחקרי ביחסי מטפל – מטופל: שתי גישות מתחם הסיעוד

דניאלה אריאלי, מכללת עמק יזרעאל

ההכרה ההולכת וגוברת בכך שיחסי מטפל- מטופל הם יחסים אשר ממוקמים בהקשרים חברתיים ותרבותיים, ושהצלחת הטיפול תלויה במידה רבה בהתייחסות למיקומים החברתיים- תרבותיים של המטפלים והמטופלים, הביאה לצמיחתן של שתי גישות מרכזיות בתוך הספרות של הסיעוד. הגישה הראשונה, שמקורה בארצות הבריות מכונה סיעוד בין תרבותי / transcultural / טיפול כשיר תרבותית cultural competence. גישה זו מבוססת על הדיסציפלינה האנתרופולוגית, ועוסקת בעיקר בקריאה להתאמת הטיפול לתרבות של המטופלים/ות, ובפיתוח מודלים שיסייעו לכך. הגישה השנייה, שמקורה באחיות מהמיעוט המאורי בניו זילנד היא גישת ה- cultural safety. גישה זו מתמקדת בבחינת האופנים בהם יחסי כוח והקשרים פוליטיים (כגון קולוניאליזם) משפיעים על בריאות ועל הקשר מטפל- מטופל. גישה זו שואבת מושגים מהסוציולוגיה הביקורתית ובבסיסה עומדת הקריאה למטפלים לפתח רפלקטיביות ביחס למיקומם במארג יחסי הכוח הטיפולי. הרצאה זו תציג את שתי הגישות והמתח ביניהן ותעמוד על האופנים שבהם גישת המחקר האיכותנית מהווה תשתית לפיתוח שתי הגישות, וכן באופנים שבהם הפוליטי והמחקרי נפגשים בכל אחת מהן.

שיח פרופסיונאלי או שיח חיים? בין הקליני לפוליטי בסוגיות אסטרטגיות אשר נמצאות בפוקוס משרד הבריאות

ד"ר שלומית אבני, מינהל תכנון אסטרטגי וכלכלי, משרד הבריאות והמכללה האקדמית ספיר

ההרצאה תנתח את השיח המאפיין מספר תוכניות מרכזיות אותם מקדם משרד הבריאות בשנים האחרונות ותשאל האם מדובר בשיחים קליניים-רפואיים או שמא בשיחים חברתיים-פוליטיים. זאת על בסיס ניתוח של שלושה תהליכים מרכזיים שקידם משרד הבריאות בשנים האחרונות העוסקים במטופל והאינטראקציה שלו עם מערכת הבריאות: תוכניות לקידום הטמעת התפיסה של "המטופל במרכז" במערכת, סקרי "חויית המטופל" והליכי היועצות ציבוריים. ניתוח שיח ביקורתי ישמש ככלי לתיאור, הבנה וניתוח של הטקסטים תוך התייחסות למאפיינים, להקשר ולכוונת הטקסט. אדגים כיצד במרבית המקרים נעשה שימוש בשיח טכניקלי-מקצועי המתמקד בהיבטים קליניים-רפואיים וכיצד התמקדות בהיבטים חברתיים מאופיינת בעיקר, בהתייחס לממדים חברתיים-ליברליים דוגמת ערכים, רצונות וחופש הבחירה של המטופל. כן אדגים כיצד בשוליים ניתן לזהות שיח חברתי-פוליטי המסיט את המיקוד מההיבטים הרפואיים פרטניים לדיון בסוגיות חברתיות רחבות יותר.

מושב 218

מחקרים על אובדן ושכול

יו"ר : פרופ' הדס גולדבלט

אוניברסיטת חיפה

יום ד'

7.2.2018

14:30-16:00

בניין 72

כיתה 215

חקר חוויות האובדן בקרב בנות משפחתם של מטופלים במצב וגטטיבי מתמשך: מבט מבפנים ומבחוץ

נטלי גלבמן גרשון, אוניברסיטת חיפה

התמורות שחלו בתחומי הרפואה המודרנית לאורך השנים העלו באופן ניכר את תוחלת החיים, והביאו לעליה במספרם של מטופלים הסובלים מהפרעות הכרה. 'מצב וגטטיבי מתמשך' הוא מצב בו למטופל חסרה מודעות לגופו או לסביבתו, אך במקביל מתקיימים אצלו מחזורי ערות ושינה. עבור בני המשפחה, ייחודיותו של מצב זה טמונה בהיותו מצב עמום, לפיו המטופל נוכח מבחינה פיזית, אך נעדר מבחינה פסיכולוגית ואינו מתקשר עם סביבתו. למרות חסרונו בפועל, הוא נחשב לחי וקיים, ולכן קרוביו אינם יכולים להיפרד ממנו, להתאבל ולקבל הכרה חברתית באובדנם. לאחר פטירת המטופל, קרוביו מוכרים כשכולים ואובדנם הופך למוחלט, אך עדיין חסרה התייחסות סביבתית, המותאמת לתהליך האובדן שחו לפני המוות ולאחריו וכן מועט המחקר בתחום. שאלת המחקר המרכזית היתה: מהי חוויית בני משפחתו של מטופל שהיה מצוי במצב וגטטיבי מתמשך לפני מותו? המחקר נערך בשיטה האיכותנית, ובמסגרתו התקיימו ראיונות עומק חצי-מובנים עם 12 בנות משפחה מקירבה ראשונה של מטופלים ששהו במצב וגטטיבי למעלה משלושה חודשים ונפטרו למעלה משנה מיום הראיון. הראיונות הוקלטו, תומללו ונותחו באמצעות ניתוח תוכן תמטי. ניתוח הנתונים העלה ארבע תמות מרכזיות ביחס לחוויית בני המשפחה: (1) משמעות קבלת האבחנה של בן המשפחה כמטופל במצב וגטטיבי; (2) חוויית האובדן בתקופת המצב הווגטטיבי; (3) חוויית האובדן לאחר מות בן המשפחה, ו- (4) ההסתגלות לשכול. ממצאי המחקר מאירים היבטים בנוגע לחווייתם של בני משפחה שחו תהליך אובדן מורכב - הן בשל הפיצול בין אובדן האדם לאובדן המאוחר של הגוף, והן עקב הפער בין תהליך האובדן האישי לחברתי. הדיון יתמקד בתהליכי אובדן עמום לעומת אובדן מוכר ובהסתגלות בני המשפחה לשכול תוך תהליך אינטגרציה של חווית האובדן המפוצלת.

אינטרטקסטואליות בין בני זוג שחוו המתת עובר בשלבים מאוחרים של ההיריון

ד"ר גליה וינברג קורניק, אוניברסיטת חיפה

פרופ' רונית ליכטנטריט, אוניברסיטת תל אביב

מדוע בחרו בני זוג שחוו המתת עובר בשלבים מאוחרים של ההיריון (feticide) להתראיין ביחידות ולא אפשרו קיומו של ראיון זוגי? שאלה זו עומדת בבסיס המחקר שעשה שימוש בתפיסתו של רולאן בארת, ואפשרה לנו לאמץ נקודת מבט של "בדיעבד". נקודת מבט זאת מניחה כי הטקסט המדובר אינו "נעשה משורה של מילים המשחררות יחד משמעות בלעדית, אלא הוא חלל רב- ממדי שבו משולבות ומתנגשות כתיבות רבות ושונות שאף אחת מהן איננה בראשיתית" (בארת, 1968, 2005, עמ' 16). "רשות הדיבור" של המחבר הופכת להיות עמדה פעילה ואקטיבית של קורא הטקסט שכן "הקורא הוא אדם חסר היסטוריה, חסר ביוגרפיה, חסר פסיכולוגיה. הוא פשוט אותו מישהוא האוסף בתוך מרחב אחד את כל העקבות שהכתיבה מורכבת מהם" (מות המחבר, 1968, 2005 עמ' 16).

בהתאם, ניתוח ממצאי המחקר התנהל בשתי רמות: (א) המגדרית, התבצע ניתוח לאימהות/אבות בנפרד, על פי חמשת הקודים של בארת (1970). (ב) הזוגית, נערך ניתוח אינטרטקסטואלי של כלל הטקסטים. ניתוח זה נשען על "קריאה מתנגדת" שמציע בארת, קריאה המאפשרת לשחרר את הטקסטים מן ההבניות המגדריות של הסדר החברתי המאפיינות התנסות זאת.

נשים חוות המתת עובר כהתנסות מונדית, אינדיבידואלית. הן "מארחות" דמויות שונות המלוות ונפרדות מהן לאורך הנרטיב (בני זוגן, העובר העתיד למות), ולצד הבדידות שהן חוות הן מבקשות את הרשות הבלעדית לבחור בהמתה מבלי להרגיש אשמה ובושה. גברים לעומת זאת מתארים התנסות דיאדית אך לא סימטרית. הם מבקשים לתמוך בבנות זוגן, אך קריאה מתנגדת אליבא בארת, מספרת על רצונם במקום שיוויני בתהליך (קבלת החלטות, נוכחות בתהליך ההמתה), זאת מבלי להרגיש אשמים על רצונם זה- משום שאינם נושאים את ההריון בגופם.

ראיון זוגי מייצג מרחב סימבולי של משמעויות מנוגדות, בינאריות, המקשות על בני הזוג לקיימו.

חרדת המוות בקרב מטפלים העוסקים באובדן וסוף חיים והדרכים להתמודד איתה

דפנה פורמן, אוניברסיטת אריאל

החשיפה לתכנים מאיימים כמו הזדקנות וסוף חיים ולתודעת המוות היא בעלת משמעות רבה עבור בני האדם. התיאוריות בתחום ניהול האימה שקשורה לפחד מהמוות (TMT) מתמקדות בהשפעת תודעת המוות על החשיבה ועל ההתנהגות האנושית, ולקונפליקט הפסיכולוגי הבסיסי בין הרצון לחיות לבין המודעות למוות (Leary, 2004). כחלק מהמנגנוני התמודדות. ובמטרה להרגיע את חרדת המוות ולהכחיש את נוכחותו, אנשים מרחיקים את עצמם אחד מהשני ומתייחסים לקבוצתם שלהם כמיוחדת, מייחסים לה תחושת עליונות ושמשמלת את קבוצת ההשתייכות שלהם באל-מותיות (Vance, 2013). הצורך להימנע מהעיסוק במוות, מחדד עוד יותר את השאלה לגבי השפעת החשיפה לתכנים אלה במסגרת העיסוק המקצועי. הרצאה זו תעסוק במעורבות הרגשית הכרוכה בחשיפה האינטנסיבית לשכול ואובדן ובבחינת דרכי ההתמודדות עם החשיפה למוות.

סוגיה זו נבחנה באמצעות מחקר איכותני הבחן את התהליך החוויתי-רגשי שחווים אנשי טיפול במקצועות סיוע שונים, שעיסוקם כולל חשיפה אינטנסיבית למוות וסוף חיים. כפועל יוצא של המתודולוגיה הנרטיבית, בחינת סיפוריהם האישיים הוא הכלי המתבקש לביורר סוגיה זו.

מעבר לכך, הרלוונטיות של המתודולוגיה הנרטיבית לחקר תופעת החשיפה לתכנים של הזדקנות וסוף החיים מתבטאת במספר מאפיינים: ראשית: למתודולוגיה המתבססת על סיפורי חיים יש יתרון בולט בתחום חקר חרדת המוות. שכן חרדת מוות היא הדינאמיקה הבלתי מודעת החזקה ביותר בחייו הרגשיים של אדם (Langs, 2004). מתוקף היותה בלתי מודעת היא לא ניתנת לצפייה ישירה או להבנה מבחוץ, ולכן יש לבדוק את החוויה הסובייקטיבית של האדם. שנית המחקר הנרטיבי מאפשר לעקוב אחר תהליכים היסטוריים, ושלישית, סיפורי החיים. שיטה זו מאפשרת התבוננות באינטראקציה שבין היחיד לתרבות ולהקשרים החברתיים שבתוכו הוא פועל.

"שפת-אם" ו"לשון – הלאום" בכתיבת הורים שכולים בספרי זיכרון

ד"ר עפרה כהן- פריד, אוניברסיטת בר אילן, האיגוד הישראלי לפסיכולוגית העצמי וחקר סובייקטיביות

שכול-הורי הינו אובדן קשה וכאשר מדובר בשכול-במלחמה הוא מקבל ריבוי משמעויות בשל היבטיו האישיים כמו גם הציבוריים-לאומיים. אכן, השיח-הציוני מעניק לינפילה-בקרב איכויות של גבריות מיטבית-קנונית ומבססו כאתוס-גברי ראשון במעלה. על אובדן בן במלחמה כתבו הורים רבים בחוברות-הזיכרון לבניהם. סוגת-כתיבה זו, שהיא ייחודית לחברה-הישראלית, פורשת את הניסיון לתת מילים לשכול מורכב זה. עם זאת, קורפוס-המחקר הענף על שכול במלחמה אינו עוסק בה, כל שכן בהיבטיה המגדריים. כתיבה זו מציבה עצמה על קו-התפר שבין "האישי-פרטי" לבין "הציבורי-פוליטי". ככזו, היא מהווה 'עדות', ביטוי ל'רוח- התקופה' באשר למעמדו של שכול זה, לא רק עבור ההורה היחיד אלא גם עבור החברה הרחבה.

ניתוח איכותני של כתיבת-זיכרון בידי 278 אבות ו- 268 אימהות על 508 נופלים בארבע מלחמות⁴, נשען על אינטגרציה של מספר שדות-ידע: תיאוריות של אבל ושכול; תיאוריות מגדר וביקורת-התרבות הפמיניסטית; תהליכי "Top-down" ו- "Bottom-up" בכינון זיכרון-קולקטיבי וזיכרון-שכנגד; דמיון/נבדלות בין נשים לבין גברים באשר לכתיבה.

אחד ההיבטים, שהעלה ניתוח זה, עוסק באיתורן של שתי שפות-שכול שפורשות מתח בין 'הפרטי' לבין 'הלאומי', שאלת שייכותו של הבן ומעמד ההורות.

'לשון הלאום' - ממקמת את הבן כבנה של משפחת-הלאום ומבקשת לכתוב אותו לתוך הזיכרון-הקולקטיבי באמצעות התחביר של הזהות הלאומית. אוצר המילים שלה מורכב מדימויים מיתיים ורומנטיים, בהתאם למודל של גבריות מופתית.

'שפת-אם' - ממקמת את הבן מחוץ לזירה-הלאומית, מנכסו חזרה לזירה הפרטית-משפחתית. אוצר-מילים שלה מורכב ממה שמטפח ומזין, שוקד על שלומו ושמירת-חיו, ואינו בתפקיד של סוכן-הלאום.

הופעתן של שתי שפות אלו, **זו לצד זו ולאורך השנים, חוצה את ההבחנה המהותנית המקובלת שבין-המינים**. דרך דמותה של 'אשת-לוט', שהורים רבים מתכתבים עימה, נפרש מתח, שאינו בר-פיתרון, בין 'מלאכת-זיכרון' אותה מבקשת 'שפת-האם' לכונן אל מול 'עבודת-הזיכרון' של המדינה. המיתוס התנכי מעגן את עונשה של אשת-לוט, בהפרת הצו-האלוהי והפניית מבט אסור לאחור. קריאה מגדרית רואה במבט האסור ניסיון לכונן זיכרון-אלטרנטיבי, שמתנגד להכתבותיו של הצו-הפטריאכלי בדבר מה יש לזכור, להדיר, ובמה להתבונן. כך נפרשת תמונה בדבר תרומתו של ניתוח מגדרי-איכותני לאיתורם של אספקטים ממוגדרים כגון שכול-הגמוני וקאונטר-הגמוני, 'מרכזי' ו'שוליים', הכלה והדרה, בשיח השכול-במלחמה הישראלי לדורותיו.

מושב 219

מחקר במעבר: על הגירה ומהגרים

יו"ר: פרופ' חנוך פלום

אוניברסיטת בן גוריון בנגב

יום ד'

7.2.2018

14:30-16:00

בניין 72

כיתה 216

שימוש בכלים נרטיביים- השלכתיים ותרומתם לניתוח סיפורי החיים בהקשר של מעבר בין תרבותי

ד"ר תמרה בוזוקאשוילי, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

פרופ' חנוך פלום, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

הגישה הנרטיבית לחקר הזהות רואה את סיפור החיים כיחידה נרטיבית ייחודית המשקפת את הזהות של הפרט ובו זמנית גם מכוננת ומבנה אותה (Pasupathi & McLean, 2010). סיפור החיים מעוגן בהקשר תרבותי מסוים (Bruner, 2004) דרכו מבנה הפרט את המשמעות לאירועים שונים בחייו. במצבים של הגירה ומעבר בין תרבותי הבניית סיפור החיים נעשית משימה מורכבת במיוחד שכן הפרט נדרש להבנות את סיפור חייו בהקשר תרבותי רחב ולעיתים קונפליקטואלי - הן של תרבות המוצא והן של התרבות החדשה. בהרצאה נציג ונדון באופן בו שימוש בכלים נרטיביים-השלכתיים פותח צוהר משמעותי לתהליכי הבניית הזהות של צעירים מהגרים ומאפשר גישה לרבדים שונים בסיפור החיים שלהם (Flum, 1998) לשם כך, נציג כיצד במהלך ראיון עומק נרטיבי בו התבקשו 30 צעירים מהגרים לספר את סיפור חייהם וחוויות הקשר הבין אישי שולבו גם שני כלים השלכתיים: זיכרונות מוקדמים ותמונות דמויות TAT אשר פותחו במיוחד לצורך הריאיון. זיכרונות מוקדמים משקפים את החוויה של הפרט מנקודת המבט של מה שמעסיק אותו בהווה (Adler, 1937), השקפת עולמו, והמשימות הבינאישיות עמן הוא מתמודד כיום) של Josselson (2000, 2009) בדומה לכך, הסיפורים המופקים דרך השימוש בתמונות ה-TAT-מהווים ביטויים של סיפורי חיים (Cramer, 2004). העמימות הגבוהה המשתקפת בגירוים המוצגים בתמונות ה-TAT- מאפשרת לדפוסים תרבותיים ובינאישיים עמוקים להעלות לרובד גלוי (Suárez-Orozco & Todorova, 2006) יותר השימוש בכלים אלה יודגם על בסיס יישומם המחקרי תוך הבהרת חשיבותם בתהליך הפרשני, העמקת התנועה בין ההרמנויטיקה של אמון להרמנויטיקה של חשד (Josselson, 2004) (וחידוד הבנת סיפור החיים השלם על כל רבדיו).

מה שרואים מכאן לא רואים משם? ניתוח התפיסות של בני נוער עולים והוריהם על המעורבות

בעבריינות

ד"ר ליאת יכניץ, מכללת בית ברל

אינה פונקו, אוניברסיטת בר אילן

פרופ' סופי וולש, אוניברסיטת בר אילן

המחקר הנוכחי מביא את החשיבות המתודולוגית של חיבור בין שתי נקודות הסתכלות על תופעה משותפת. עבור ילדים ובני נוער, הגירה עשויה להוות חוויה מורכבת החושפת אותם לאובדן, בדידות, אפליה ובלבול. נערים מהגרים שלא מצליחים להשתלב בחברה החדשה עלולים לחבור לקבוצות שוליים, שישללו את דרכם להתנהגויות סיכון ולעיסוק עברייני. המחקר הנוכחי בוחן את תפיסותיהם של נערים עולים ושל הוריהם בדבר תהליך הכניסה לעולם העברייני. במסגרת המחקר נערכו ראיונות עומק חצי מובנים עם 10 זוגות של נערים יוצאי חבר העמים והוריהם. כל בני הנוער הם בנים, בעלי רקע פלילי, שעלו ממדינות חבר העמים בילדות המוקדמת.

ממצאי המחקר מתייחסים לסיבות להתדרדרות של בני הנוער לעבריינות והקשר בינה לבין חוויות העליה שלהם. מניתוח הראיונות עולה כי ישנה חפיפה חלקית בלבד בין תפיסות בני הנוער ותפיסות ההורים. כך, קיימת הסכמה בין בני הנוער לבין ההורים בדבר סיבות כגון השפעה חברתית ומצוקה כלכלית. עם זאת, בני הנוער מציינים סיבות נוספות של כניסה לעבריינות, כגון חיפוש ריגושים ותחושת שיעמום. במקביל, ההורים רואים את קשיי ההורות שלהם כגורם משמעותי שתורם לתהליך ההידרדרות של ילדיהם. גם ההורים וגם בני הנוער לא התייחסו אל העלייה כגורם ישיר לכניסה לעבריינות. עם זאת, ניתוח הנתונים העלה שחלק מהגורמים שצוינו, הם תוצר, לפחות חלקי, של המעבר לישראל.

הייחוד של מחקר זה הוא בנייתו התפיסה של הנערים והוריהם, וההתבוננות בסוגיית הכניסה לעולם העברייני תוך נסיון להצליב בין תפיסות אלה. עד כה, למיטב ידיעתנו, לא נערך מחקר דומה. המחקר מאפשר בחינה רחבה וכוללת יותר המתייחסת לנקודת מבטם האישית הן של בני הנוער והן של ההורים בניסיון להבין את תופעת הפניה לעבריינות של נערים עולים.

תפיסת הזהות והתפקיד של מורי מהגרים שהינם מהגרים בעצמם

עדי בינס, המכללה האקדמית בית ברל

ההרצאה תעסוק בהשפעת זהותם הכפולה (ההיברידית) של מורי מהגרים ובהשפעתה על תפישותיהם ופעולותיהם עם תלמידיהם המהגרים בבית הספר. **הספרות התיאורטית** עליה מתבסס המאמר היא זהות היברידית בעידן של טראנס לאומיות, גלובליזציה ורב-תרבותיות. **שאלות המחקר** שהוצגו במאמר היו - מהו הקשר בין סיפור המורה המהגר לסיפור התלמיד המהגר ומהו היחס של מורים אלו לתלמידיהם המהגרים? האם ישנם דפוסים דומים המאפיינים מורים אלו? הנחת המחקר היא כי מתוך כך ניתן יהיה ללמוד ברמה היישומית, מהו תפקידם וכיצד ניתן לעשות שימוש בניסיונם האישי בתהליך קליטת מהגרים במערכת החינוך? **המתודולוגיה** בה נעשה שימוש שאובה מהמחקר האיכותני, ובמסגרתה נעשה שימוש בשיטה הנרטיבית. בניתוח סיפורי המורים מתוך עבודתם עם מהגרים נותחה הרפלקציה וההשלכה שלהם מחוויית ההגירה שלהם לעבודה עם תלמידים עולים. ממצאי המחקר היו כי מבחינת התפישות ישנם דפוסים של תיקון ודפוסים של שחזור מתוך חוויותיהם ובהתבסס על הספרות הם נותחו כאינטגרציה (היברידיות) ושל פיצול (חוסר היברידיות). אלו באו לידי ביטוי בזהויות המורים הן בתפישותיהם והן בפעולותיהם. מבחינת התפקיד ישנה השפעה משמעותית לנוכחות מורים עולים על בית הספר, המורים האחרים ועל התלמידים. **מסקנות המחקר** הן שמורי מהגרים שהם מהגרים הינם אוכלוסיית מורים ייחודית שיכולה לסייע בתהליכי קליטת מהגרים בבתי ספר ועל המערכת הציבורית וקובעי המדיניות לעשות שימוש במשאב זה וללוות אותם בהכשרה מתאימה בכדי לנצל את תרומתם הייחודית. הדבר יוכל לתרום לתלמידיהם, לבית הספר וגם למורים ברמה האישית.

תפקידם של מנהלי בתי הספר כמטמיעים מדיניות קליטת הגירה בבית ספרם

ד"ר שוש רייטר, האוניברסיטה הפתוחה

פרופ' מרים בן פרץ, אוניברסיטת חיפה

המדיניות הלאומית בישראל מעודדת קליטה מיטבית וטיפוח ישראליות יחד עם מתן ביטוי לרב תרבותיות (משרד החינוך 2016). כל מנהל בבית ספר נדרש לגבש תהליכים חינוכיים ונהלים כדי לקדם תלמידים מרקע של הגירה ולפעול למען תפיסה שוויונית (Ben-Peretz, & Motola, 2013; Theoharis, 2008). מטרת המחקר הינה לבחון כיצד מנהלים תופסים את תפקידם ומקיימים פרקטיקות חינוכיות, לקידום תלמידים מרקע של הגירה. המחקר התמקד ב-9 בתי ספר יסודיים עירוניים במחוז מרכז וצפון, בהם תלמידים מרקע אתיופי. טריאנגולציה התאפשרה הודות לאיסוף נתונים בתצפיות בכיתות, ראיונות עומק עם המנהלים, מורים ותלמידים, השלמת היגדים (לדוגמא, "תלמיד מרקע אתיופי הוא...") ע"י מנהלים ומורים. נערכו דיונים משותפים לכלל המנהלים.

מניתוח הנתונים (Merriam, 2009), עלו ממצאים המצביעים על דואליות בין עקרון השוויון –דהיינו, לא להפלות אף תלמיד על רקע מוצאו (לעיתים עד ל"עיוורון צבעים"), ובין עקרון השונות – דהיינו, לספק מענים הולמים לפערי ידע. בהרצאה נציג את התפיסה השוויונית הבאה לידי ביטוי בהצהרת צפייה להצלחת כלל התלמידים, בהווה ובעתיד, הימנעות מהדגשת השוני התרבותי (לדוגמא, בחגים), וחתירה ליצירת תרבות ישראלית משותפת (עם פרשנויות שונות למושג ישראליות). השונות באה לידי ביטוי במענים לצרכים של ילדי מהגרים ובהעלאת ההישגים ללא יצירת סטיגמות.

תרומת המחקר הינה בידע שהוא חושף לגבי מדיניות קליטת עולים שמפעילים מנהלים בשטח, במסגרת בתי הספר שלהם וביטויה של מדיניות זו בחיי היומיום. קליטת עליה הינה אחת מהמשימות הלאומיות של מדינת ישראל כחלק מהאתוס הלאומי. קליטה מיטבית, מחייבת שיתוף פעולה בין צוותים המתמודדים עם סוגיית קליטתם של תלמידים מהגרים (Nusche, 2009). יש חשיבות בהמשך המחקר בנושא שילובם של ילדי מהגרים בחברה הישראלית, תוך הרחבת האוכלוסייה הנחקרת בחינוך היסודי ובחטיבה העליונה.

מילות מפתח: הגירה, רב-תרבותיות, שוויוניות, ייחודיות תרבותית, מדיניות קליטה.

מקורות

משרד החינוך, המנהל הפדגוגי, האגף לקליטת תלמידים עולים (2016). נדלה ב 15.09.2017 מאתר משרד החינוך

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Olim/MeidaVehanhayot/HaklitaBeBeitHasefer/ThalichyKlita.htm>

Ben-Peretz, M. & Motola, M. (2013). *The Conditions and Circumstances of the Success of Excellent Immigrants*. Research Summary Report. Tel-Aviv: MOFET Institute.

מושב 220

דילמות במחקר פמיניסטי

יו"ר: ד"ר סראב אבו רביעה-קוויזר

אוניברסיטת בן גוריון בנגב

יום ד'

7.2.2018

14:30-16:00

בניין 72

כיתה 217

ביוגרפיה נשית, פמיניסטית או מגדרית: כיצד כותבים סיפור חיים של פעילה פמיניסטית?

מוריה רן בן-חי, אוניברסיטת בר אילן

לאחרונה הגשתי דוקטורט המגולל את סיפור חייה של פרופ' אליס שלוי, כלת פרס ישראל, מחלוצות הפמיניזם הדתי והכללי במדינת ישראל, בהנחיית פרופ' לילך רוזנברג פרידמן. כותרת המחקר, "האישי הנשי והציבורי: דיוקנה של פרופ' אליס שלוי ומפעליה כבבואה לתמורות במעמד האישה בישראל" מלמדת על מורכבות סיפור חייה ומשמעויותיו הנוגעות לרבדים שונים בחברה הישראלית- כסיפור חיים אישי, כניסיון חיים נשי, וכסיפורה של חברה, של ציבור בישראל.

במהלך הכתיבה עסקתי בשאלה מהי מטרתי במחקר- האם לשרטט סיפור נשי כפי שהייתי מגוללת סיפור גברי, או כל סיפור חיים אנושי? האם המטרה הייתה לחשוף מקרה בוחן של פעילה פמיניסטית ולעודד אקטיביזם פמיניסטי בקרב הקוראות. ים? או שמא לעמוד על תמורות מגדריות שהתרחשו בעשורים הרלוונטיים למחקר?

המנחה ואנוכי הגדרנו כי זהו מחקר היסטורי המשתמש בדמות בכדי לספר על חברה, ביוגרפיה פמיניסטית שמבקשת לא רק לספר את הסיפור של הדמות הנחקרת אלא להשתמש בה בכדי להבין את התמורות שהתרחשו בחברה בישראל. עידוד אקטיביזם לא הוגדר כמטרה אך בהחלט יכול לעלות מתוך הקריאה במחקר עבור קוראות. ים המבקשים זאת, והעובדה כי מדובר בסיפור נשי הודגשה כיוון שנעשה שימוש בגישות מחקר מגדריות המבקשות לבחון את תפקוד המגדר המסוים בחברה, השפעתו עליו והיותו מושפע ממנה.

בכדי לעשות זאת עשיתי שימוש במתודות איכותניות, היסטוריות ומגדריות מגוונות באופן משולב. ראיונות אישיים רבים (כ-40 ראיונות, ביניהם ראיונות עם אליס שלוי עצמה) עומתו עם מסמכים ארכיוניים ועיתונות התקופה. מחקרים היסטוריים, מגדריים וסוציולוגיים סייעו לי לתת משמעות לממצאי איסוף החומר, לעמוד על מקומה של אליס כמנהיגה נשית, דתית, חינוכית ופמיניסטית ועל תפקידה בהתרחשותם של תמורות במעמד האישה בישראל.

בהרצאתי אני מעוניינת לשתף ולהדגים את שילוב מתודות המחקר בהן השתמשתי ולעמוד על דיוק מטרת המחקר וכיצד היא באה לידי ביטוי בפועל בהצגת הממצאים.

טשטוש הקו הירוק בחקר נשים פלסטיניות בישראל: ייצור ידע מוסריים וצדק מחקרי

ד"ר סראב אבו רביעה – קוידר, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

בעשור האחרון חל שינוי בתהליך ייצור הידע המחקרי אודות נשים פלסטיניות בישראל, בעיקר מפרספקטיבה ביקורתית המאתגרת את מבני הידע שנוצרו עד כה. זאת כתוצר של גידול במספר החוקרות הפלסטיניות מתוך הקו הירוק ומחוצה לו, המציעות זווית התבוננות חדשה שאינה מנותקת מההקשר הפלסטיני הרחב יותר המצוי בכיבוש מתמשך המכונה בספרות כדגם הקולוניאליזם ההתיישבותי (settler colonialism).

טענתי בהרצאה זו היא כי המחקר המגדרי המתבצע בתוך האקדמיה הישראלית על ידי חוקרות ישראליות עדיין לא פרץ את מחסום ה"ישראליות". חוקרות רבות עדיין תוחמות את חקר הנשים הפלסטיניות בפרדיגמת ה"ישראליות" כחלק משיח המסווג אותן באופן נפרד מהעם הפלסטיני שפוצל בעקבות הנכבה (النكبة) של 1948 ושוב בנכסה (النكسة) של 1967 וממשיך להיות מפוצל גם בשיח הפמיניסטי ה"ישראלי".

פיצול זה מייצר 'אי צדק מחקרי' מונח אותו אני מציעה לפתח במאמר זה, ולהציע יצירת "ידע מוסרי" שבא לבצע צדק מחקרי עבור אותן נשים שנחקרו מזווית ה"ישראליות" עד כה. על מנת להמחיש את טיעוני אפנה לשדה הפמיניסטי אותו אני חוקרת כלמעלה מעשור- החברה הפלסטינית בנגב, אתייחס למיקום החוקרת הפלסטינית ואחריותה לייצור "ידע מוסרי" לחברה אותה היא חוקרת וממנה היא מגיעה, ולבסוף אציע חיבור בין שתי מסגרות תיאורטיות – תיאוריית ההצטלבות הרב צירית (intersectionality) ופרדיגמת הקולוניאליזם ההתיישבותי (settler colonialism) כחיבור בלתי נמנע לעשיית צדק מחקרי וייצור "ידע מוסרי" במחקר המגדרי הפלסטיני.

החוקרת האיכותנית: מסנגרת קולן החבוי של הפמיניסטיות- אסלאמיות

נאהד אשקר שרארי, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

מחקר עם קלינאי תקשורת, עמיתים בעלי רקע מקצועי משותף והיכרות מוקדמת הווה אתגר מתמשך עבור קלינאית תקשורת בכירה העוסקת מזה שלושה עשורים בתחום שיקום השמיעה בקרב מבוגרים בעזרת מכשירי שמיעה, פעילה באגודה המקצועית וחוקרת איכותנית בתחילת דרכה, במסגרת מחקר מקדים לעבודת הדוקטוראט.

גיבוש רעיון המחקר ועיצובו נעשו תוך הבלטת השותפות עם משתתפי המחקר. הדבר בא לידי ביטוי בהיענות מיידית וגורפת של קלינאי התקשורת לפנייה להתראיין, בהתעמקות מוקדמת בשאלות המחקר ומחשבה על הנושא לפני הראיון, בשיתוף פעולה מוחלט בעת הראיון ומתן תשובות עשירות ומפורטות שכללו דוגמאות רבות, ובהבנה של חשיבות המחקר ורצון לתרום מהידע והניסיון שלהם להצלחתו. לעומת זאת, שלב איסוף הנתונים וניתוחם דרש התרחקות או פירוק של השותפות עם המשתתפים: החוקרת בקשה לתת מרחב לפרשנות המשתתפים לפני מתן פרשנותה האישית לדברים. על מנת לשמור על אמינות המחקר ועל האיזון בין ניסיונה המקצועי של החוקרת וניסיונם של המרואיינים ננקטו מגוון של פעולות רפלקסיביות ובהן כתיבת יומן חוקרת, קידוד וקידוד מחדש של הממצאים בשלבים שונים של המחקר, בחינה חוזרת של הניתוח והמסקנות וביצוע תחקיר בין עמיתים.

נראה כי בניה ופירוק השותפות של החוקרת עם המרואיינים בשלבים השונים של המחקר חידדו את תפקידיה המרובים כחוקרת-מטפלת-עמיתה וסייעו בהרחבת היריעה של נושא המחקר והדיון בממצאים. כך, הראיונות הניבו מידע רב שפתח צוהר להסתכלות הוליסטית יותר על המקצוע עצמו, על המקצועיות של קלינאי התקשורת העוסקים בשיקום שמיעה, על ההתמודדות עם שאלות אתיות מסוגים שונים, על היחסים הנרקמים עם המטופלים ועל הדרך בה רואים הקלינאים שרואינו את תרומתם לשיפור איכות חייהם של המטופלים.

פיתוח מתודולוגית מחקר איכותנית פמיניסטית: חקר היסטורית עבודה של נשים בהקשרה של אלימות

בני זוג

קרני קריגל, אוניברסיטת בר אילן

פרופ' אורלי בנימין, אוניברסיטת בר אילן

המושג הסוציולוגי 'היסטורית עבודה' (work history) התפתח ביחס לתעסוקת נשים, הכוללת שילוב של חיי משפחה ועבודת טיפול לא משולמת לצד העבודה בשכר בשוק העבודה. התמקדותו בבחינת הגורמים לכניסות וליציאות מעבודה, רלוונטיות היום נוכח הירידה באיכות המשרות, במיוחד בעיסוקי השירות והטיפול. מרבית המחקר בתחום ביקש לשרטט, באמצעות כלים כמותניים, דפוס תעסוקה נשי אחיד בהשוואה לדפוס הגברי, והדגיש קיטועים מגדריים נורמטיביים בלבד, כגון לידה או מחוייבויות אמהיות. ההתייחסות לקיטועים מגדריים לא נורמטיביים, כגון אלימות בני זוג, לא נדונה למרות חשיבותה להבנת החסמים לתעסוקה יציבה. פיתוח הליך מתודולוגי שיטתי לשילוב ההשלכות של אלימות בן זוג בהיסטורית העבודה מהווה תרומה משמעותית למתודולוגיה של היסטורית עבודה. בהרצאה נדגים פיתוח שיטה, המתבססת על גישה איכותנית פמיניסטית, המכירה במכלול מעגלי חייה של האישה בספירה הביתית והתעסוקתית, המאירה מגוון התנסויות בבית ובעבודה וממקמת את ההיסטוריה של האישה במרכז, תוך התייחסות להקשר בו נערך המחקר. בהתאם לכך נבנה הליך מחקרי שכלל: ראיונות עומק עם אופי רטרוספקטיבי, אשר מחד ביקשו להתמקד בהיסטורית העבודה ובהיסטורית החיים בזוגיות אלימה, ומאידך כללו גמישות והליכה אחר הנתיב שמובילה המרואיינת; יצירת מרחב אינטימי בטוח לשיתוף ולחשיפת אירועי אלימות בספירה הביתית; שיתוף באג'נדה המחקרית הפמיניסטית של החוקרת וגיוס הנחקרות להיות שותפות לדרך. ניתוח היסטורית העבודה באמצעות כלי מתודולוגי זה כלל מיפוי הגורמים שהמרואיינות ייחסו לכניסות וליציאות שלהן משוק העבודה ביחס לשלושה מימדים טמפורליים של החשיפה לאלימות: אירועי העבר, אירועי הווה, ושרידים נוכחים של האלימות. התמקדות בהתנסויותיהן של הנשים הן בשוק העבודה והן בזוגיות האלימה אפשרה לעמוד על הדרכים המגוונות שבהן מתבטאות בחיי היום יום הזיקות העמוקות בין האישי לפוליטי, ולנתח את האופנים בהם משוקעים סיכוייהן בשוק העבודה בהתמודדות עם האלימות.

מושב 221

מקומה של פדגוגיה בין האישי לפוליטי

יו"ר: פרופ' רבקה תובל משיח

אוניברסיטת בר אילן

יום ד'

7.2.2018

14:30-16:00

בניין 72

כיתה 218

לקראת מודל חדש של "לחץ מיעוטים" – כיצד שינויים באקלים החברתי משפיעים על חוויות? החיים של להט"בים בישראל

ד"ר אלונה פלג, אוניברסיטת בר אילן

דעות קדומות וסטיגמה מהווים גורם מרכזי בהבנה שלנו את הרווחה ואת התפקוד של הומואים ולסביות. הפסיכולוג החברתי מייר (Meyer, 1995,2003) השתמש במושג "לחץ מיעוטים" (Minority Stress) כדי לתאר את חווית הלחץ המוגבר אשר חווים אנשים בעלי נטייה מינית שונה, מעצם השתייכותם לקבוצה חברתית אשר נושאת עמה סטיגמה חברתית.

האקלים החברתי-פוליטי בישראל כיום סובלני ומכיל יותר כלפי הקהילה הלהט"בית מאשר בעבר: זוגות חד מיניים יכולים לנהל משק בית משותף ולחיות כ"ידועים בציבור", לגדל ילדים ביחד, וכדומה. נשאלת השאלה האם חווית הלחץ המוגבר של להט"בים נעלמת? ואם לא, באילו אופנים וצורות חדשות היא באה לידי ביטוי?

המחקר שלי הוא מחקר איכותני נרטיבי אשר שם לו למטרה ללמוד על חוויותיהם של נשים במשפחות חד מיניות (לסביות) מתוכננות בישראל (ללא אב). הוא התבסס על ראיונות עם 40 נשים. במובן זה, ממצאי המחקר שלי תורמים להבנה של מודל "לחץ מיעוטים" חדש בקרב אנשים להט"בים באקלים חברתי משופר, בשני היבטים מרכזיים:

1. חווית "לחץ המיעוטים" של אנשים להט"בים בהקשר חברתי משופר אינה נעלמת אלא עוברת טרנספורמציה: ההומופוביה (ממש כמו סקסיזם וגזענות) משנה את צורתה ומקבלת צורות סמויות ומתוחכמות יותר, כמו אלימות סימבולית, ואלימות חברתית-רגשית.

2. עם המעבר של זוגות חד מיניים להורות ומשפחתיות מתוכננת, נוספים לה היבטים נוספים, כמו "נטל ההוכחה" – הלחץ להוכיח לעצמם ולחברה שהם ראויים לגדל ילדים. כחוקרת איכותנית פמיניסטית, שהיא גם חלק מהאוכלוסייה הנחקרת, אני רואה חשיבות רבה להשמיע את קולם של אנשי הקהילה הלהט"בית ולהדגים כיצד חוויות חייהם ממשיכות להיות מעוצבות על ידי צורות מגוונות וביטויים מתוחכמים של סטיגמה ודעות קדומות, גם באקלים חברתי-פוליטי משופר.

קידום של מורים למשרות ניהול ביניים – פוליטיקה היא שם המשחק

פרופ' נירית רייכל, מכללת גורדון, חיפה ומכללת כנרת, עמק הירדן

המחקר המוצע בוחן כיצד תופסים מנהלים ומורים את מאפייני תהליך הקידום למשרות ניהול בדרג ביניים, קרי, את הגורמים לקידום המורים וביניהם גם את הפוליטיקה הארגונית. קידום משמעותו שינוי בדירוג או הגדרת מעמד מחודשת של עובד, באופן כזה שיעלה את רמת האחריות המוטלת עליו ויקנה לו יתרונות מוראליים וגשמיים. במחקר השתתפו 6 מנהלי בתי-ספר על-יסודיים (חט"ב ותיכונים) ו-18 מורים המלמדים בהם. המחקר משלב בין גישת התיאוריה מעוגנת בשדה לבין הגישה הנרטיבית - סיפורי ביוגרפיה מקצועית של המנהלים והמורים המשתתפים. השילוב הוא תוצר של התפתחות המחקר. בשלב הראשון התנהל המחקר על-פי כללי תאוריה מעוגנת בשדה: ראיונות פתוחים למחצה, ניתוח דדוקטיבי ואינדוקטיבי של הראיונות, ארגון ההיגדים שקודדו לקטגוריות-משנה ולקטגוריות-על, בחינה השנייה ושלישית של הקטגוריות וקביעת התמות המרכזיות. אולם, עם סיום התהליך, לאור תחושה שהתיאוריה שעלתה מהשדה אינה שלמה, בין היתר מפאת התפיסה השלילית להתייחסות לפוליטיקה, הוחלט לשלב היבט נרטיבי – להיפגש שוב עם המשתתפים ולבקש את סיפור הביוגרפיה המקצועית שלהם. סיפורי הביוגרפיה פתחו חלון נוסף מבעדו ניתן היה להשקיף על נושא המחקר ולהרחיב את בסיס התשובה לשאלה שבמרכזו. התובנה המרכזית העולה מן המחקר היא כי היכרות עם המיקרו-פוליטיקה המתקיימת בארגון והבנתה מעלה את סיכויי המועמד לקבלת תפקיד. כמו כן, ניתן לראות כי כשניתנת למנהלים ויותר מהם למורים הזדמנות לשוחח על הפוליטיקה הבית ספרית באופן מוגן (אנונימיות) הם מנצלים אותה להרהורים וערעורים על מהות בית הספר כארגון, על תפקידי המנהל ומגבלות כוחו, על מיקומה של המיקרו-פוליטיקה בתהליכים נוספים הקשורים לחדר המורים ועל הדרכים לשפר את איכות בית-הספר.

“אני לא מאמינה שהביאו שמאלני ללמד אותנו”

ד"ר אורנה שץ אופנהיימר, האוניברסיטה העברית ומכללה אקדמית לחינוך דוד ילין

בשנים האחרונות נערכים מחקרים נרטיביים אודות עולמם המקצועי של מורים. בישראל, במהלך השנים האחרונות, נאספו מאות סיפורי מורים מתחילים, שזו להם שנת עבודתם הראשונה. אלה מאפשרים לנו ללמוד על המתרחש בעולמם האישי והמקצועי. הנרטיבים הכתובים שנאספו, באמצעות תחרות סיפורים, משמשים למחקר אודות היחיד וחוויותיו הסובייקטיביות ובה בעת מהווים צוהר אודות מגוון נושאים, שמערכת החינוך מתמודדת עמם.

מורים מתחילים הנמצאים בשלב הראשוני של גיבושם המקצועי מהווים מקור מחקרי לבחינת הבניית תהליכים רגשיים (Zembylas, 2005); פדגוגיים-דידקטיים וארגוניים (Moate & Ruohotie-Lyhty, 2014) ולבחינה תהליך הבניית הזהות המקצועית (Ingersoll & Strong, 2011).

בהרצאה אבחן, באמצעות חקר סיפורי מורים מתחילים, סוגיה מרכזית אודות המפגש הפוליטי – הקונפליקטואלי, המתרחש בין המורה המתחיל לבין התלמידים. המפגש הפוליטי יידון בשני מרחבים: בהוראת תכנים קונטרוברסליים ובשיח מקרי או מכוון עם תלמידים. המחקר מתבסס על ניתוח הוליסטי של חמישה נארטיבים של מורים מתחילים ויתמקד בתימות העולות מתוכם:

1. דרכי ההתמודדות של המורה המתחיל במרחבים של קונפליקטים פוליטיים.
2. התנהלות השיח הפנימי שהמורה המתחיל מנהל בינו לבין עצמו כתהליך המשקף תודעה פוליטית
3. גבולות ההתערבות של המורה בהבניית התודעה הפוליטית אצל ה"אחר" (תלמידים; מורים)
4. כיצד מורים מתחילים טוענים במשמעות פוליטית את התכנים הנלמדים כולל הבניית דרכים דידיקטיות
5. כיצד המורים מעצבים אירועים פוליטיים אקטואליים המתרחשים במרחב החיים הציבוריים

ההקשר המחקרי של בחינת סוגיות אלה, יאפשרו לבחון את המתרחש מאחורי דלת הכיתה בתחומים שמתקיים בהם מתח אידיאלי הסמוי מן העין – חינוך פוליטי. כמו כן ניתן יהיה להבין את עולמו של היחיד – המורה המתחיל - כמשקף תהליך של הבניית זהות בדגש על תודעה פוליטית חינוכית.

מקורות

Ingersoll, R. M., & Strong, M. (2011). The impact of induction and mentoring programs for beginning teachers: A critical review of the research, *Review of Educational Research*, 81 (2), 201-233

לראיין מראיינים: איסוף, ניתוח והכללה מסיפורי חיים תעסוקתיים של עיתונאים ישראלים

ד"ר אורן מאירס, אוניברסיטת חיפה

ד"ר רועי דודזון, אוניברסיטת חיפה

המאמר נסמך על ממצאי מחקר בתמיכת הקרן הלאומית למדע, שבחן את סיפורי החיים התעסוקתיים של 77 עיתונאים ועיתונאים-לשעבר ישראלים. בעוד שהמאמרים הקודמים שעלו מן המחקר דנו בממצאים אמפיריים ובתובנות תיאורטיות הנוגעות לעיסוק העיתונאי בעידן הנוכחי, הרי שמאמר זה בוחן תובנות מתודולוגיות שעלו מיישום גישת סיפורי החיים בהקשר של מחקר מקצועני תקשורת. המאמר בוחן תחילה את היתרונות והחסרונות של בחירת המתודולוגיה של סיפורי חיים במחקר עבודה עיתונאית. החלק השני של המאמר מתמקד בדינמיקה של ביצוע הראיונות: הפערים שנתגלו בין התשובות שנתקבלו בשאלונים הסגורים לבין התשובות שנתקבלו בחלקים הפתוחים של הראיונות ומשמעותם של פערים אלו; היחסים שבין מרואיינים ומראיינים, בהתייחס להקשר הרחב יותר של יחסי עיתונאים וחוקרי עיתונות, ולתובנות הרפלקסיביות שעלו מהשילוב שלנו (מתוקף היותנו עיתונאים-לשעבר) כמרואיינים במחקר; ובתפקיד המזכר שכתבנו בסיום כל ראיון. החלק השלישי של המאמר מתייחס לשלוש רמות מוצעות לניתוח ראיונות סיפורי חיים תעסוקתיים: מנקודת המבט המכלילה ביותר ניתן לקרוא את סיפורי החיים כייצוגים של מסלולי קריירה. ברמת הניתוח הבאה, בחנו את סיפורי החיים כנרטיבים. וכך למשל בחיתוך רחבי הצענו ניתוח של מאפייני הבניית הסיפורים של המרואיינים ביחס לשלוש נקודות מרכזיות בנרטיב: כניסה לעיתונות, נקודות שיא ושפל, ומניעים לעזיבת העיתונות. ברמת הניתוח האחרונה, המציעה את מבט "הזום אין", בחנו את הטקסטים של הנרטיבים כתוצרי שיח. כלומר, בחנו את השפה שבה השתמשו המרואיינים, ובמיוחד את האופנים בהם הם התדיינו אודות המשמעות של מושגי מפתח מרכזיים דוגמת "טאלנט" ו"אקזיט". בסיום, דנו בהכללה האפשרית מפרויקט המחקר: תחילה, בהתייחס לשאלת העקרונית של הכללה במחקר האיכותני, ובהמשך, בהתייחס לניסיון שלנו להציע ל"מרכז" האקדמי תובנות מושגיות הנסמכות על ממצאים אמפיריים שנאספו בפריפריה של העולם האקדמי.

מושב 222

**Dedoose: Research and Evaluation Data App for
Qualitative and Mixed Method Research**

Presented by:

Dr. Eli Lieber

יום ד'

7.2.2018

14:30-16:00

בניין 72

כיתה 110

Dedoose is an intuitive, low-cost web-app for the management, integration, and analysis of text, video, audio, survey, and other data. Equally useful for those working from traditional qualitative or more comprehensive mixed methods perspectives. Perfect for individuals or teams, students or experienced academic researchers in any discipline. Dedoose analytic features and interactive data visualizations support efficient and methodologically rigorous work. As a web-app users simply log into their account and will always have the most up-to-date version of Dedoose at their hands without ever having to download, install, maintain, or upgrade as with traditional software.

In this introductory session, Eli will provide a brief overview on the history and driving factors behind the development of Dedoose, take a tour of typical tasks and the key Dedoose Workspaces, and respond to participant inquiry with regard to specific features and functionality..

Eli Lieber, Ph.D. is the president and co-founder of SocioCultural Research Consultants, LLC (Dedoose.com), an Associate Research Psychologist in the UCLA Center for Culture and Health, and vice president of the Institute for Mixed Methods Research. Initially trained as a quantitative psychologist specializing in social-cognitive development and measurement, Eli's post-doctoral training and subsequent work have included teaming with colleagues from a wide variety of social science disciplines on a range of research topics. The result of this experience—expertise in both quantitative and qualitative methods and exposure to a variety of substantive areas—proved perfect for his present focus on mixed method research design, team building, and data management, analysis, and presentation. At UCLA he has spent the last 19 years at UCLA primarily focused on providing methodological support to a range of projects being carried out at UCLA and other institutions. His reputation for developing creative strategies to maximize the use of project resources and technology in social science research, particularly in mixed methods studies, is the basis for many collaborations and lead to his efforts in the development of Dedoose. Eli publishes broadly in both the general area of mixed method research as well as a range of substantive areas where qualitative and mixed method approaches are being applied. He also works with the William T. Grant Foundation and other groups in promoting the use of mixed method approaches and regularly lectures, trains, and conducts workshops on these topics.

מושב 223

האם הזהות שלי היא "פוליטקלי קורקט"?

יו"ר: ד"ר אביב קדרון

מכללת עמק יזרעאל

יום ד'

7.2.2018

16:30-18:00

בניין 72

כיתה 209

תיאור המושב

"זהות" היא מונח המתאר את תפיסת האדם את עצמו בשילוב עם הסביבה וההקשרים החברתיים בהם הוא חי. לאורך שנים שאלת הזהות נחקרה מהיבטים שונים על מנת להבין מי הוא האדם בקונטקסט החברתי ו/או המקצועי שלו. הזהות האישית מורכבת ממרכיבים שונים, והיא משפיעה בו זמנית על תפיסת העצמי וההשתלבות בסביבה התרבותית, החברתית והמקצועית. השימוש בגישת המחקר האיכותנית מאפשרת חקירת המורכבות המאפיינת את נושא הזהות מזוויותיה השונות – פנימיות(emic) והחיצונית(etic) ברמת המיקרו. המושב המוצע יציג מחקרים על השפעת תפיסת הזהות האישית במרחב התרבותי-חברתי-פוליטי בחברה הישראלית בכלל, ובמרחב הציבורי-פוליטי-ארגוני בפרט. מגוון הזהויות המאפיין את החברה הישראלית מעלה, בו זמנית, קונפליקטים פנימיים וחיצוניים, כמו גם שאלות הנוגעות בהיבטים שונים של המרחב הפוליטי. שאלות אלו ואחרות יידונו מנקודת המבט של המחקר האיכותי במושב זה.

קליידסקופ של זהויות: קולות שונים של סגל אקדמי

פרופ' דלית יסעור- בורוכוביץ, מכללת עמק יזרעאל

פרופ' הלנה סינה דה סביליה, מכללת עמק יזרעאל

המחקר שיוצג בחן את תפיסות העולם של חברי וחברות הסגל האקדמי במכללת עמק יזרעאל ביחס למגוון הזהויות שלהם/ן עצמם/ן ושל הסטודנטים והסטודנטיות אותם הם מלמדים. כמו כן בחן המחקר כיצד הן/הם מתייחסות/ים לסוגיות ולפרקטיקות החינוכיות של עצמן/ם לאור תפיסת עולמם בנוגע למגוון חברתי ואנושי.

המחקר התבסס על הגישה האיכותנית של "תיאוריה מעוגנת בשדה". נערכו ראיונות עומק חצי מובנים עם עשרים חברי וחברות סגל מהחוגים השונים. ניתוח הראיונות חשף שתי תמות מרכזיות:

1. " מודעות למגוון חברתי" (awareness diversity) שבאה לביטוי ברמות שונות של רגישות למורכבות החברתית והתרבותית הקיימות במכללה ולאסטרטגיות להתמודדות או התעלמות ממורכבות זו בכיתה.

2. "פרקטיקות הוראה" המתרגמות את המודעות למגוון החברתי לאסטרטגיות הוראה והתייחסות לסטודנטים. המחקר מאיר את האתגרים של הוראה בסביבה ובהקשר מגוון מבחינה חברתית, כלכלית ופוליטית, שבה הן סגל ההוראה והן הסטודנטים מגיעים משכבות אוכלוסייה רבות ושונות המשפיעות על ריבוי הזהויות שלהם.

Framing "Rationality" in Israeli Elections: The Attempt to Frame Young Mizrahi Voters for Shas as "Irrational" by Israeli Ashkenazi Intellectuals and Media

Dr Hani Zubida, The Max Stern Vally College

Many issues featured in the public discourse during the Israeli 2015 election campaign. In this paper, I examine one of these debates – the attempt to brand Young-Mizrahi Educated and Secular voters (YMES) who decided to vote for Shas as irrational. While various media and intellectuals portrayed this group as irrational and emotional, arguing that by voting for Shas or the Israeli Right they were voting against their own and their family/class interests, I sought an alternative explanation. I conducted four in-depth interviews with members of this group looking for an explanation. A very clear voice and pattern was apparent throughout the interviews, which led to the conclusion that the rationality framing became a significant part of the decision made by the interviewees. Moreover, the findings suggest that ethnic identity also played a significant role in the electoral decision. Finally, members of this group explicitly rejected the attempt to frame them as irrational and emotional. They revealed the ability to grasp the Israeli political and social system in a very complex way and to analyze it on more than one dimension, a perspective that may have caused this misunderstanding of the group's political action in the first place .

“אני לא צריכה את החותמת שאני יהודייה כדי להרגיש שייכת”: הגדרת הזהות של בני דור וחצי ליוצאי

ברית המועצות שאינם יהודים

יוליה זמלמן, המכללה האקדמית עמק יזרעאל

ד"ר אביב קדרון המכללה האקדמית עמק יזרעאל

בגל העלייה של שנות ה-90 עלו ארצה כמיליון עולים ממדינות חבר העמים מכוח חוק השבות. עד כה, מחקרים רבים ביקשו לבחון את אופן השתלבותם של העולים, השפעתם על החברה ואופן תפיסתם בעיני החברה הקולטת. יחד עם זאת, במרביתם המכריע של המחקרים לא ניתן ביטוי להטרונגניות של קבוצת עולים זו, תוך התעלמות עקבית מהעובדה ששליש מתוכם אינם יהודים (על פי ההלכה) מרביתם חסרי דת ומקצתם נוצרים ובני דתות אחרות. מספר זה צפוי להאמיר עד חצי מיליון בני אדם במהלך שני העשורים הקרובים. לתחזית זו צפויות להיות השלכות רבות על פניה של החברה הישראלית בכללותה והן על צביונה של מדינת ישראל כביתו הלאומי של העם היהודי. לפיכך, מטרת המחקר היא לגשר על פערי הידע הנוצר אודות קבוצת עולים ייחודית זו, ולנסות לספק מענה לתפיסת הזהות שלהם, כפי שהיא משתקפת בהווייתם העצמית בישראל. שאלת המחקר המרכזית היא: כיצד בני דור וחצי ליוצאי ברית המועצות שאינם יהודים מגדירים את זהותם?

במסגרת המחקר נערכו ראיונות עומק חצי מובנים עם 23 נציגי 'דור וחצי' לעולים אלה, כלומר כאלה שנולדו במדינות ברה"מ לשעבר, ועלו ארצה בעשור האחרון של המאה ה-20, כילדים או כבני נוער (עד גיל 18). לצורך ניתוח הממצאים נעשה שימוש במתודולוגיה "תיאוריה מעוגנת בשדה". מניתוח ממצאי המחקר עולה כי ריבוי חוויות חיוביות בהיבטי חיים שונים מביא לכך שהמרוואיינים מגדירי עצמם קודם כל כישראלים, אילו ריבוי חוויות שליליות מביא להגדרה בה ממד הישראליות הוא משני בחשיבותו. ממצאי המחקר עשויים לספק תשתית תיאורטית להבנת אופן תפיסת זהותן של קבוצות עולים אחרות בעולם, אשר דתן שונה מדתה של החברה הקולטת, דוגמת קבוצות הפליטים המוסלמיות המגיעות למדינות אירופה הנוצרית.

השפעת הזהות המגדרית על התנהגות פוליטית במגזר הציבורי

ד"ר חדווה וינרסקי פרץ, המכללה האקדמית עמק יזרעאל

ד"ר אביב קדרון, המכללה האקדמית עמק יזרעאל

המחקר מתמקד בהבדלים בתפיסת אקלים ארגוני פוליטי ומעורבות בהתנהגות פוליטית בקרב עובדות ועובדים ברשויות המקומיות בישראל. פוליטיקה הארגונית מהווה יסוד בלתי נפרד מהתשתית החברתית-פסיכולוגית והמקצועית של סביבת העבודה במגזר הציבורי. בחינת רמת המיקרו ובעיקר החוויה הסובייקטיבית של הפרט והשלכותיה על מעורבותו הפעילה בהתנהגות פוליטית לא נחקרה דיה ועל כן, ביקשנו לשפוך אור על הנושא. באופן ספציפי, ביקשנו לבחון הבדלים בין נשים לגברים בתפיסת גורמים המקדמים מעורבות בהתנהגות הפוליטית של הפרט בסביבת העבודה ברשויות המקומיות בישראל. שאלת המחקר המרכזית היא - איך נשים וגברים במגזר הציבורי תופסים התנהגות פוליטית והמניעים להתנהגות זו? שאלה מחקר זו עלתה בעקבות מחקר כמותי שערכנו ובו נמצא הבדל מובהק בין נשים לגברים בתפיסת האקלים וההתנהגות הפוליטית. על פי מתודולוגית המחקר האיכותני, תיאוריה מעוגנת בשדה, נערכו ראיונות חצי מובנים עם 10 נשים ו-6 גברים בתפקידי ניהול ומשרות שונות ברשויות המקומיות בישראל. כל הראיונות תומללו ונותחו במטרה לזהות בהם תמות מרכזיות.

מניתוח הראיונות עולים הבדלים בין נשים וגברים במספר תמות מרכזיות: ראשית, נשים וגברים הסכימו שקיים אקלים פוליטי בארגוני השלטון המקומי. אך, בעוד גברים תפסו את הפוליטיקה כעורה השני של הארגון, נשים, לעומתם, ראו בפוליטיקה מחסום שעליהן להתגבר עליו. שנית, תחת המעטה הפוליטי נשים וגברים נטו למידה שונה של אמון. מחד, גברים נוטים לתת אמון ומניחים שכולם עובדים למען מטרה זהה. מאידך, נשים תופסות את האקלים הפוליטי כסותר את הנחות היסוד של אמון: דאגה, מהימנות והרמוניה. לבסוף, אין זה מפתיע כי נשים נטו פחות מגברים למעורבות בהתנהגות פוליטית. לסיכום, קיים תהליך של הפריה הדדית בין תפיסת האקלים כפוליטי ומעורבות בהתנהגות הפוליטית המאפיין יותר גברים מנשים בשלטון המקומי.

מושב 224

גישות חדשניות לחקר אוטיזם באמצעות המחקר האיכותני חזותי

יו"ר: ד"ר רבקה הלל לביאן

מכללת לוינסקי

מכון מופ"ת

יום ד'

7.2.2018

16:30-18:00

בניין 72

כיתה 210

תיאור המושב

מחקר איכותני המשלב אלמנטים חזותיים כרוך בהתייחסות הן להיבטים מורכבים, מילוליים ולא מילוליים של המוצג החזותי או/גם של תהליך יצירתו. באמצעות המחקר האיכותני חזותי ניתן ללמוד כיצד המשתתפים במחקר מפרשים את עולמם הפנימי והמקצועי. כל אחד מהמחקרים שיוצגו בו בודק את הסוגיה מנקודת מבט אחרת – מן המחקר האישי אל המבט החברתי-פוליטי ובשימוש שונה של אמצעים חזותיים: במחקר הראשון נקודת המבט של אם לבוגר עם אוטיזם, אשת מקצוע וחוקרת, תוך שימוש בצילומים ונתוני מדיה אחרים, המחקר השני מתייחס באמצעות מתודולוגית Photovoice לנקודת המבט של הורים לילדים עם אוטיזם המתמודדים עם דילמת השילוב, המחקר השלישי מציג חקר מקרה של ילד ונערה המאובחנים עם אוטיזם המתמודדים עם האתגר לתקשר ולהביע את עצמם, המחקר הרביעי בודק תפיסותיהם של אנשי מקצוע וחוקרים באמצעות קולאז' מטאפורי המבטא את משמעות המושג אוטיזם עבורם.

אני והאוטיזם- אימהות לאדם עם אוטיזם כתהליך שינוי אישי חווייתי ותפיסתי על רקע תהליך חברתי-פוליטי

ד"ר עדנה מישורי, מכללת לוינסקי לחינוך

כאם לאדם בוגר עם אוטיזם, אשת מקצוע וכחוקרת סוגיית האוטיזם מלווה אותי זה עשרות שנים. מפרספקטיבה מורכבת ומתמשכת זו ברצוני לבדוק את חוויית האימהות על רקע מערכת יחסי הגומלין בין עולמי האישי לבין השינויים ההיסטוריים-חברתיים והפוליטיים שחלו בהגדרות האוטיזם, באמצעות צילומים ונתוני מדיה אחרים.

המחקר מתבסס על שתי מתודולוגיות מחקריות: האחת - המחקר הממוקד ב"עצמי" המתייחס לשינויים הפנימיים הסובייקטיביים, כאשר מיצובי הוא כ"צופה משתתף", המתייחסת הן לשינוי בתפיסה ובפרקטיקת האימהות שלי והן לשינוי שיוני בתפיסת זהותי המקצועית. התייחסות לתהליך הפנימי של המעבר מעבודת שדה של ניהול בית ספר מיוחד, אל עבודתי כמרצה –מנחה במכללה בתחום החינוך המיוחד. המתודולוגיה השנייה היא המחקר הביקורתי באמצעותו בחנתי את מושג ה"אוטיזם" מתוך סקירה היסטורית- חברתית פוליטית של ה-DSM Developmental Statistical Manual. התבוננות זו משקפת עד כמה מקורות הכוח המוסדיים וההגמוניים השפיעו והושפעו ועדיין משפיעים על ההנחות החברתיות, לעיתים אף המנוגדות, בתפיסת האוטיזם ובכך הופכות לשינויים במציאות הקיימת. ההיסטוריה האישית שלי השזורה בפן החברתי-פוליטי בתפיסת האוטיזם מראה כיצד האישי והפוליטי נפגשים במחקר ונמצאים בתהליך מתמשך של השפעה הדדית. על פי גישת המחקר העצמי, הבנוי על תהליך רפלקסיבי של התבוננות ב"עצמי", השתמשתי צילומים, קטעי יומן אישי, מאמרים ונתוני מדיה. האתיקה הנוגעת בייצוג של העצמי עוסקת בשאלות שעל האדם לשאול את עצמו על מידת אחריותו האישית, הציבורית והמוסדית ועל צדק חברתי. האתיקה של הייצוג העצמי מבוססת על הנאמנות לעצמי, לערכי יחסי לזולת כחלק מחיי. וכדברי לוינס (2006) "היכולת שלי לשאול את עצמי שאלה, הדו-שיח המפורסם של הנפש עם עצמה, לא הייתה לעולם אפשרית אם לא היה נוצר היחס עם הזולת וסימן השאלה על פניו".

חוויות ותפיסות של הורים לילדים עם אוטיזם המשולבים במערכת החינוך הרגילה

קרן גולן, מכללת לוינסקי לחינוך

ד"ר רבקה הלל לביאן, מכללת לוינסקי לחינוך ומכון מופ"ת

מחקר זה הינו מחקר נרטיבי חזותי החוקר את הדרך בה חווה האדם את העולם ומתמקד בדרך בה, אנשים נותנים משמעות לחוויות שלהם על-ידי הסיפורים אותם הם מספרים. במחקר נעשה שימוש במתודולוגית Photovoice המבוססת על התפיסה כי האדם הוא המומחה לחייו ועל כן הוא מפרש את חייו כפי שהוא תופס אותם. שלוש מטרות עיקריות במחקר זה לשימוש ב Photovoice: הראשונה, מתן קול לקהילות או לאנשים שקולם אינו נשמע. המטרה השנייה, עידוד התבוננות פנימית ודיאלוג על נושאים אישיים וקהילתיים - ככוחות הכלכליים, חברתיים והפוליטיים המעצבים אותם. המטרה השלישית היא להביא לשינוי ושיפור תנאי החיים של המשתתפים על ידי כך שיגיעו אל מקבלי ההחלטות.

משתתפי המחקר הינם שבעה הורים, ארבע אמהות ושלושה אבות, לילדים עם אוטיזם אשר משולבים במערכת החינוך הרגילה. המשתתפים התבקשו לצלם תמונות הקשורות לחוויית השילוב במערכת החינוך הרגילה. נערכו ראיונות נרטיביים בהם התבקשו המרואיינים לספר על חווית השילוב של ילדיהם תוך כדי תהליך רפלקטיבי באמצעות התמונות. מטרת המחקר הייתה להשמיע את קולם של הורים לילדים עם אוטיזם המשולבים במערכת החינוך הרגילה וללמוד מכך על הקשיים, ההתלבטויות ועל הדרך בה ניתן לשלב בצורה מיטבית, תוך מתן מענה לצורכיהם המיוחדים של התלמידים על הרצף האוטיסטי. מתוך המחקר עולות ארבע תמות מרכזיות הקשורות הן בתהליכים המערכתיים והן האישיים: מערכת החינוך כ"דינוזאור גדול" בהיבטים בירוקרטיים והשלכותיהם על השילוב. התלבטויות- חינוך מיוחד או שילוב. "המחנכת כתמנון" -יתרונות וחסרונות השילוב לילדים עם אוטיזם. "נוסחת פלאים לשילוב מיטבי" האם קיימת?

אני קיים - "הנכחה רגשית" של ילדים ומתבגרים על הרצף האוטיסטי בדרך של שותפות אישית ביצירת

סרטונים בעזרת האייפד

ד"ר אורלי הבל, מכללת לוינסקי לחינוך

אורלי אלשך, אוניברסיטת בר אילן

היכולת החברתית - רגשית של ילדים מתפתחת בהלימה לחוויות משמעותיות של הילד בסביבתו הטבעית. ילדים ומתבגרים המאובחנים עם אוטיזם מתמודדים עם האתגר לתקשר ולהביע את עצמם גם בסביבתם הקרובה וכפועל יוצא מפתחים לאורך חייהם עמדה פסיבית ומתנתקת ומתקשים להיות "נוכחים" בהקשרים חברתיים. בשנים האחרונות כחלק מהמגמה ההולכת וגדלה של שילוב טכנולוגיה פותחו אפליקציות ייעודיות לבניית לוחות תקשורת חזותיים באייפד, על מנת לאפשר לילדים ומתבגרים עם אוטיזם להביע את עצמם ולפעול במעגלי חייהם עם שותפי תקשורת משמעותיים כמו הורים, מורים או קבוצת השווים.

מטרתן של אפליקציות אלה המבוססות על סמלים חזותיים, תמונות וסרטונים לקדם את השפה והתקשורת של מתקשרים עם צרכים מורכבים. יחד עם זאת, הטמעת הטכנולוגיה הניידת כדוגמת האייפד מעוררת מחלוקת בין אלה הטוענים כי שימוש בו עשוי לחסום עוד יותר את התקשורת הבינאישית מאחר והוא מחזק התנהגות סטריאוטיפית אצל אוטיסטים ואלה הטוענים מנגד שהשימוש באייפד מסייע להם לתקשר טוב יותר בבית ובהקשרים חינוכיים. למרות השימוש הגובר באפליקציות לתקשורת ההתמקדות של מורים, הורים ומטפלים היא בהבעת צרכים בסיסיים כמו מזון או חפץ אהוב או בפעילויות הקשורות ללוח הזמנים היומי של המשתמש ולא בכוונות תקשורתיות המבטאות חוויות רגשיות-חברתיות.

המעורבות ביצירת סרטונים על ידי ילד צעיר ומתבגרת על הרצף האוטיסטי באמצעות השימוש באייפד ובאפליקציות פופולריות המערבות מדיה דיגיטלית סייע להם לפתח "הנכחה רגשית" ובעקבות זאת גם "הנכחה חברתית". הצרכים התקשורתיים המורכבים של שניהם קבלו מענה בהקשרים חברתיים על ידי "שיקוף" חוויותיהם. משני תיאורי המקרה עולה כי שימוש בסרטונים המאפשרים פרסונליזציה של החוויה ושילוב ערוץ מדיה ככלי להבעה רגשית עשוי לאפשר לילדים ומתבגרים עם אוטיזם להיפתח אל שותף התקשורת ובה בעת להנכיח את עצמם באינטראקציה החברתית.

”עולם עלום” תפיסות של אנשי חינוך וטיפול את המושג אוטיזם ומקומו בחינוך

ד”ר גילה רוסו- ציימט, מכללת לוינסקי לחינוך

ד”ר רבקה הלל לביאן, מכללת לוינסקי לחינוך ומכון מופ”ת

אחד הנושאים הנחקרים ביותר כיום בחינוך המיוחד הוא נושא האוטיזם על היבטיו השונים. מטרת המחקר הייתה לבחון מהם תפיסותיהם של אנשי חינוך וטיפול מתחומים שונים (גננת, מטפלת באמנות, קלינאית תקשורת, עובדת סוציאלית) לגבי אוטיזם, תוך דגש על מקום הסביבה בשילובו בחברה. המחקר הוא מחקר איכותני חזותי, המשתמש בקולאז' מטאפורי (Russo-Zimet, 2017), הכולל דימויים חזותיים המודבקים על דף והסבר מילולי על הדימויים. ניתוח הנתונים פרשני, ועוסק בהבניה של משמעויות העולות מפרשנות ההסברים המילוליים והדימויים החזותיים לייצוג התפיסות. ממצאים ראשוניים מעידים על שתי תמות מרכזיות: תמה ראשונה מתייחסת למאפייני האוטיזם, כפי שנתפסו על ידי משתתפות המחקר, שבטאו את תפיסותיהן האישיות לגבי מאפייני האוטיזם במונחים כמו שקט, מוזרות, התבוננות בסביבה, חזותיות, חשיבה שונה. במחקר זה ייחסו המשתתפים לילד מאפיינים מעולמות אחרים כמו: ”ילד בחלל”, ”עולם עלום ולא מוכר”, ”עולם פנטזיה”, ”מעל כדור הארץ”. מאפיינים המוציאים את הילד מהמציאות הקיימת אל החלל החיצון. תמה נוספת מתייחסת למתח שבין הגורל הנכפה על הילד, משפחתו ורצון המשפחה, החברה והסביבה להתאימו לחיים במציאות. מציאות המחייבת התמודדות אחרת. התפיסה משקפת דרך חד כיוונית בה החברה רוצה להתאים את חיו של הילד עם האוטיזם אליה ולסגלו לחייה. לאור ממצאים אלה עולה השאלה האם החינוך של ילד עם אוטיזם צריך להיות מופקד רק בידי אנשי חינוך או אולי יש לשלב אנשים עם אוטיזם בתפקוד גבוה כמורים ומתווכים בין הילד לסביבה. ואולי יש מקום ביצירת סביבות אחרות מתאימות יותר.

מושב 225

הנחיית מחקר איכותני

יו"ר : פרופ' עמיה ליבליך

האוניברסיטה העברית

המכללה האקדמית לחברה ואמנויות בנתניה

יום ד'

7.2.2018

16:30-18:00

בניין 72

כיתה 211

"מסע מלמד, מכאיב, מגדל, מבגר, מעצים ובעיקר מרתק": המחקר האיכותני כמסע אישי של

סטודנטים וסטודנטיות כותבי תזות

ד"ר דפנה טנר, האוניברסיטה העברית

ד"ר יעל דיין, האוניברסיטה העברית

קווייל (Kvale, 1996) משתמש בשתי מטאפורות שונות כדי לתאר חוקרים מראיינים: "כורה" (miner) ו"נוסע" (traveler). החוקר הכורה תר אחר ידע בעל ערך שחבו בשדה המחקר שלו וכורה אותו בזהירות, מבלי לזהם אותו. החוקר הנוסע, לעומת זאת, יוצא למסע שסופו וגבולותיו לא ידועים. המסע לא רק מוביל לידע חדש. הוא גם משנה את החוקר עצמו. המסע מהווה תהליך רפלקטיבי שבו מגלה החוקר דרכים חדשות להבין את עצמו. השפעת המסע על החוקר מומשגת במילה הגרמנית "Bildungsreis" שפירושה "מסע מלמד ומעצב".

המחקר הנוכחי עוקב אחר המסע האישי שחוו סטודנטיות וסטודנטים בבית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית באוניברסיטה העברית, במהלך ביצוע עבודת תזה איכותנית. מטרת המחקר הייתה לבחון את מרכיבי המסע שחוו הסטודנטים במהלך עבודת המחקר ואת האופן שבו השפיע על עולם החיים שלהם ועל יחסיהם עם עצמם ועם אחרים. חומר הנתונים כלל 23 נרטיבים אישיים של 21 סטודנטיות ושני סטודנטים, והתבסס על תרגיל שניתן במסגרת קורס לניתוח נתונים איכותניים לכותבי תזה, בו התבקשו משתתפי ומשתתפות הקורס לתאר בכתב את המסע/התהליך האישי שעברו במהלך עריכת המחקר שלהם, ולספר כיצד המחקר הקרין על חייהם.

ממצאי ניתוח הנרטיבים שהתבסס על ניתוח קטגוריאלי של תוכן וצורה (ליבליך, תובל-משיח וזילבר, 2010) הצביעו על המחקר האיכותני כמסע שחוצה את חייהם המקצועיים והאישיים של החוקרים והחוקרות הצעירים, שמשפיע על רגשותיהם ומאפשר התבוננות רפלקטיבית על סיפור חייהם. סיפורי המסע המחקרי נעו על רצף של עוצמת ההשפעה: מהתבוננות מחקרית "מלמעלה" הכוללת סקירה כרונולוגית של ביצוע המחקר עם תיאור האתגרים בביצוע כל שלב במחקר, ועד מעורבות רגשית במחקר, הצפה רגשית והיזכרות כואבת בחוויות ילדות.

אחריות והכלה של מרצות המלוות סטודנטיות היוצאות למחקר שדה: גיצד ניתן להתמודד עם מפגשים טעונים של הסטודנטיות עם "החומרים האפלים" בארגונים?

ד"ר שני קונה, המכללה האקדמית ספיר

ד"ר רונית נדיב, המכללה האקדמית ספיר

כמרצות במחלקה לניהול המשאב האנושי במכללה האקדמית ספיר, התחלנו לפני כשלוש שנים להנחות סמינרי מחקר שבהם משתמשות הסטודנטיות בכלים איכותניים כדי לחקור סוגיות לבחירתן. הסטודנטיות לומדות לראיין ובאמצעות ריאיון עומק מובנה-למחצה הן אוספות נתונים מבעלי תפקידים בארגונים. הצעה זו עוסקת באופן שבו מחקר איכותני – בהיותו כלי גמיש, בין-אישי ופתוח – מפגיש את הסטודנטיות בתפקידן כמראיינות-חוקרות עם תכנים מורכבים, מתוחים וטעונים מבחינות אישיות וחברתיות, ובאחריות שלנו להכלת מפגש זה.

הראיונות שעורכות הסטודנטיות מתקיימים עם תום שנת הלימודים האחרונה בתואר. למעשה, את רוב המראיינים הן פוגשות בחופשת הקיץ, תקופה שהן מקדישות למחקר. באופן טיפוסי, ברובד העיקרי מתייחסים תכני הריאיון לשאלת המחקר. למשל, מראיינים מספרים למראיינות על תהליכי קבלת החלטות בתחומים כגון גיוס עובדים, מיון מועמדים, פיתוח סקר צרכי הדרכה ועוד. במקביל, מסתמן רובד נוסף: המראיינים משתפים את הסטודנטיות בתופעות ארגוניות שכיחות כגון עוולות מצד ממונים, עמיתים ולקוחות, הטרדה מינית, אפליה וניצול עובדים ועוד. לעתים תופעות אלה מתוארות כחלק ממושא המחקר, ולעתים מדובר ברקע, שמוסיפים המראיינים כחלק מסיטואציית המחקר הבין-אישית שמתהווה בריאיון.

היות ששנת הלימודים הסתיימה, נוטות הסטודנטיות לתפוס את איסוף הנתונים כשלב עצמאי שבו אין פונים למרצות הסמינר. בעבר גילינו את המפגש עם התכנים הטעונים רק בעת קריאת הסמינר, לאחר שהסטודנטיות התמודדו עמם לבדן. גילויים אלה עוררו בנו עיסוק באחריות שלנו כמרצות כלפי הסטודנטיות שלנו: כיצד עלינו להגיב למפגשים שלהן עם "הצדדים האפלים" בארגונים? כיצד נוכל להוות עבורן מיכל לתכנים אלה? כיצד ניתן לקדם עיבוד משותף עם הסטודנטיות של חומרים אלה, שלא פעם נוטים "ליפול אל רצפת העריכה" בהעדר הבנה ומיומנויות להתמודד עמם? נשמח לדון בכך עם עמיתנו בכנס.

**מבוכה כפולה: ההתמודדות עם מבוכה ואי נוחות סביב מיניות של מרואיינים בשיח בין מנחות ומנחות,
ובין מונחות ומרואיינים במחקר בסמינריון איכותנו**

ד"ר שני קונה, המכללה האקדמית ספיר

ד"ר רונית נדיב, המכללה האקדמית ספיר

המחקר אודות מיניות בכלל ומיניות להט"ב בפרט נטוע עמוק במסורת של מחקר איכותני ופרקטיקות שלו כגון אתנוגרפיה, תצפית משתתפת וראיונות עומק (Gamson, 2000). עם זאת, ההליך המחקרי לרוב אינו עוסק במיניות כפי שהיא מתבטאת בתהליכי ההנחיה של מחקרים העוסקות במיניות ונטייה מינית. עיקר המחקר עסק במתודולוגיה של חקר מיניות, בעוד שאנו שואפות לעסוק בסוגיה מטא-מתודולוגית: איך אנו מנחות סטודנטים בעבודות מחקר איכותניות העוסקות במיניות. בהצעה הנוכחית, אנו מבקשות לשתף בתהליך שעברנו בשנת הלימודים החולפת עם מספר סטודנטיות מונחות אשר בחרו לעסוק בגיוון תעסוקתי בתהליכי קבלה לעבודה של עובדים מקהילת הלהט"ב - מושא מחקר שטרם היה בסמינר בשנים האחרונות.

המורכבות של הנחיית מחקר איכותני העוסק במיניות ובנטייה מינית התבטאה בשלושת מישורים הבאים: ראשית, מישור העבודה המשותפת של המונחות בסמינר: חרף הרצון של הסטודנטיות לעבוד יחד על נושא המחקר שבחרו, הסתמנו הבדלים עקרוניים בעמדותיהן כלפי קהילת הלהט"ב. הבדלים אלו עוררו מחלוקות ביניהן, שהובאו לפתחנו כדי שנסיע להכריע בהן, לכאורה מזווית מחקרית בלבד; שנית, מישור השימוש של הסטודנטיות בכלי המחקר עצמו: ראיונות העומק המובנים למחצה שערכו הסטודנטיות עם מרואיינים מקהילת הלהט"ב ביחס לתהליכי קבלה לעבודה עוררה בהן אי נוחות ומבוכה. למשל, התלמידות לעיתים נתקלו בשפה שלא בהכרח הייתה שגורה בפיהן או שעוררה בהן אי-נוחות. שלישית, מישור ההנחיה: בשיח בינינו לבין המונחות על מסגרת המחקר, ובשיח המשותף של מתן פרשנות לממצאים העולים מהראיונות העומק שהן ערכו התבטא שוב, בתהליך מקביל, חוסר הנוחות שהן חשו במישורים שתוארו. לדוגמה, התלמידות חשו לא בנוח להציג בפנינו תמלילי ראיונות שבהם הופיעו מילים טעונות מינית. בהצגה בכנס נדון הן בשלושת מישורי המורכבות בהנחיית מחקר איכותני העוסק במיניות ונטייה מינית והן דילמות שחוינו כמנחות ביחס להתמודדות עם מורכבות זו.

תהליכים נפשיים מקבילים בהנחיית מחקר רפלקסיבי על ילדים שאינם מדברים

ד"ר כוכבית אלפנט, אוניברסיטת חיפה

ד"ר אפרת רוגינסקי, אוניברסיטת חיפה

בהרצאה זו ניגע בחווית התכנון והכתיבה של מחקר רפלקסיבי כמנחה ומונחית.

במחקר דוקטוראט במסגרת המחלקה לטיפול במוסיקה באוני' חיפה נבדקו חוויות התקשורת והמיוזיקינג של ילדים עם שיתוק מוחין תמור והוריהם (Roginsky, 2016). מדובר במחקר פנומנולוגי-פרשני (IPA) (Smith, Flower & Larkin, 2009) בו נותחה סדרת 3 ראיונות עם הורי 5 משפחות, שלוו בסרטי וידיאו ביתיים. המחקר תוכנן כבעל רמה גבוהה של רפלקסיביות ונועד להנכיח את קולות ההורים כמייצגי ילדיהם שאינם מדברים. לאורך תקופת המחקר ליוותה מנחת המחקר את תהליכי המעבר של המונחית לכתיבה בשפה זרה במקום עברית, ולפיתוח עמדת חוקרת במקום זו של מטפלת במוסיקה. המחקר בדק אם כן, קשיים חריפים, מולדים בתקשורת בין הורים לילדיהם, והפרוצדורה המחקרית אף היא ליוותה מעבר משמעותי של החוקרת בין שפות שונות של חשיבה ופעולה.

ככל שהעמקנו אל תוך תהליך המחקר פגשנו ברגעים רבים של ניתוק, קשיים בהתמקדות, בארגון הכתיבה, בהמללת תוצאות המחקר והשלכותיהן. האם מדובר בחוויות שגרתיות המתרחשות במהלך ליווי מחקר וכתיבתו? האם החריפו חוויות אלה כתוצאה מתהליך נפשי מקביל הנוגע בנושא המחקר - קשיים חמורים בתקשורת? האם עצם הבחירה בנושא ובשיטת המחקר נבעה מצורך התפתחותי של החוקרת המונחית? עד כמה לגיטימי להעניק לצרכים מעין זה מקום במהלך הנחיית מחקר וכתיבתו?

בהרצאה יוצגו חוויותינו ומחשבותינו בנושאים הנ"ל. תידון האפשרות של חלחול תהליכים נפשיים מקבילים בין עולמו של החוקר לעולמו של מושא המחקר, ממושא המחקר בחזרה לחוקר - והלאה אל הדינאמיקה והתוכן בדיאדה מנחה-מונחה. ניגע בשאלת מקומם של תהליכים מסוג זה במחקר בעל רמה גבוהה של רפלקסיביות, נעסוק באפשרות להנכיח תהליכים אלה אף בכתיבת המחקר ותוצאותיו.

מקורות:

Jervis, S. (2012). Parallel process in research supervision: Turning the psycho-social focus towards supervisory relationships. *Psychoanalysis, Culture & Society*, 17(3), 296-313. Doi: 10.1057/pcs.2010.36

Roginsky, E. (2016). *Silent soundings: Communication and musicality in Young adults with profound CP and their parents*. Unpublished PhD thesis, Haifa University, Israel.

מושב 226

מחקרים איכותניים בזירה הדיגיטלית 2

יו"ר: דפנה עינת ליבר

המכללה האקדמית לחברה ואמנויות בנתניה

יום ד'

7.2.2018

16:30-18:00

בניין 72

כיתה 212

בחדרי חרדים: תובנות ממחקר נטנוגרפי

שרית אוקון, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

המתודולוגיה שתעמוד במרכז ההרצאה הנוכחית היא **נטנוגרפיה** (Netnography) - שיטה איכותנית ופרשנית, המאפשרת להתחקות אחר קהלים ותרבויות מקוונות (cybercultures). מטרת המחקרים הנטנוגרפיים היא לייצר מסמך אתנוגרפי מפורט, המתאר, ולרוב גם מפרש, היבטים מקוונים ולא-מקוונים של התרבות הנחקרת: התנהגות, ערכים, משמעויות, שפה, ריטואלים, זהויות וסמלים.

הרצאה זו תתבסס על מחקר נטנוגרפי, בו בחנתי את המתרחש בפורום "בחדרי חרדים" כקהילת דת מקוונת (Online Religious Community). הנטנוגרפיה כללה חצי שנה של תצפיות, התבוננות מעמיקה ב-3000 דיונים, קיטלוג של אלפי פוסטים וכרטיסי פרופיל אישיים, כתיבת יומן שדה מפורט, וניתוח תמטי של מכלול הנתונים. במהלך ההרצאה אבקש להציג 3 דילמות מתודולוגיות הנוגעות לביצוע נטנוגרפיות בכלל, ולמחקר על קהילות דת מקוונות בפרט:

השאלה הראשונה היא **האם חוקר נטנוגרפי יכול "לחיות" בתרבות הנחקרת מבלי להשתתף בה?** להבדיל משיטות שמנכחות את החוקר (כמו ראיונות, קבוצות מיקוד או אתנוגרפיה מסורתית), במחקר הנ"ל צפיתי במתרחש בפורום החרדי מבלי להיות שותפה פעילה. בהקשר זה אבקש להציג את היתרונות והחסרונות של החוקר הנטנוגרפי כ"משתתף סמוי" (Lurker).

השאלה השנייה היא **כיצד משפיעה ההכרות המוקדמת של החוקר עם התרבות הנחקרת?** בהקשר זה ארצה לספר כיצד התמודדתי עם שלב ניתוח המבעים הטקסטואליים והחזותיים שנדלו מהפורום החרדי, ובמה תרם הרקע האישי שלי להפקת המשמעויות.

השאלה השלישית היא **כיצד נשמרת האתיקה במחקר נטנוגרפי?** בהקשר זה ארצה להציג את הזירה הדיגיטלית כמרחב המאפשר ומאשר לחוקרים לתעד אינטראקציות ציבוריות שהגישה אליהן לא הוגבלה. יחד עם זאת, אדגים כיצד בוצעו במחקר הנ"ל פעולות אתיות שנועדו לשמור על כבודם ופרטיותם של חברי הקהילה ומושאי כתיבתם.

איך (לא) לצלם מעמד? תצוגת העצמי ברשת האינסטגרם

ענבר מיכלזון דרורי, אוניברסיטת בר אילן

שינויים טכנולוגיים כמו הפיכתה של המצלמה לזמינה במכשיר הטלפון, והמצאתן של הרשתות החברתיות הדיגיטליות, הביאו לצילום עצמי של רגעים שקודם לכן צולמו לעתים רחוקות, אם בכלל (Schwarz 2010). בתוך כך, תרבות הבילוי והפנאי היומיומית של צעירים (המהווים את קבוצת המשתמשים העיקרית ברשתות חברתיות) מצולמת לראשונה ובאופן אינטנסיבי על ידי הצעירים עצמם. מחקר זה בוחן באופן השוואתי כיצד צעירים ממעמד נמוך לעומת צעירים ממעמד בינוני גבוה, משתמשים ברשת האינסטגרם כדי להציג את תרבות הבילוי והפנאי שלהם? ביצוע המחקר נעשה באמצעות אתנוגרפית רשת מקיפה שכללה הן תצפיות דיגיטליות (נפרדות לכל מעמד) והן קיום ראיונות עם 60 צעירים מהערים לוד, מודיעין וצפון תל אביב. מהמחקר עולה שהרשת גדושה בפרקטיקות דיגיטליות שדרכן העצמי עובר "מעמוד", אך בכל קבוצה הדבר מתקיים בהתאם לקודים תרבותיים מקומיים.

המחקר הנוכחי מתמקד באינסטגרם כשדה מחקר של תרבות מתהווה, כפי שהיא נחוות בחיי היומיום של צעירים ממעמד נמוך ובינוני-גבוה בישראל. על פי דניאל מילר, אתנוגרפיה היא התחייבות למבט הוליסטי על חיי אנשים במקום ובזמן ספציפיים (Miller 2017). במקרה של צעירים בישראל, מחקר שכזה יהיה חסר בצורה משמעותית אם לא יכלול את הרשתות החברתיות עצמן. זו הסיבה שמערך מחקר זה אינו רק שואל צעירים על הפעילות שלהם ברשת מחד גיסא ואיננו רק חוצב מידע שקיים ברשת מבלי לדעת מי הצעירים הללו מאחורי המסך מאידך גיסא. אתנוגרפיית הרשת שאני מציעה היא להתייחס למשתמשים לא כמשתמשים אוניברסליים אלא לחבר בין הקשר החיים החברתי, הכלכלי והפיזי שלהם לבין הפעילות שלהם ברשתות.

האינטרנט כפלטפורמה מחקרית פלואידית וכמושא מחקר מורכב

ד"ר שרון חלבה-עמיר, אוניברסיטת בר אילן

כחוקרת פוליטיקה מקוונת, האינטרנט הוא גם הפלטפורמה באמצעותה אני עורכת את המחקר וגם מושא המחקר; השילוב יוצר קשיים והזדמנויות גם יחד ואפרט:

ראשית, מושא המחקר שלי הוא השימוש של פוליטיקאים ביישומי אינטרנט; מושא מחקר זה הינו נזיל ומשתנה מרגע לרגע בכמה רבדים. במציאות הפוליטית הנוכחית ח"כים מתחלפים או משנים תפקיד חדשות לבקרים; פלטפורמות מסוימות הופכות טרנדיות בקרב האוכלוסייה הכללית ועקב כך גם בקרב הפוליטיקאים (אינסטגרם, סנאפצ'אט וטוויטר שהייתה מאד לא אהודה על ידי הפוליטיקאים בישראל ולפתע תוך חודשים ספורים לפני הבחירות ב 2015 המגמה השתנתה) ואחרות נעלמות בקול דממה דקה (פליקר וגוגל פלוס); גם פלטפורמות יציבות כדוגמת פייסבוק משנות את עיצוב הפלטפורמה; פיצ'רים חדשים מתווספים (פייסבוק לייב) ואחרים מבוטלים ללא הודעה מוקדמת (רשימות העניין) והדבר משפיע על אופי השימוש הפוליטי כמו גם על אופי השימוש של כלל המשתמשים. בנוסף, תרבות האינטרנט משתנה חדשות לבקרים – פעם ביקורת פוליטית של גולשים מתוחכמים נעשית באמצעות ממים ודקה אחר כך גיפים מונפשים הם שולטים בשיח. מצב דברים זה מקשה על בחירת נושא מחקר יציב משום שנושא מחקר שהיה עד לפני חודשיים משמעותי הופך בין רגע זניח ולחילופין נושא מחקר שולי יכול להפוך בין רגע לשיחת היום

שנית, מחקריי נערכים ומתבצעים בזירה הדיגיטלית. כאמור, מדובר במרחב מאד פלואידי. גם אם נניח שמצאנו נושא מצוין למחקר שלנו, מתעוררים קשיים מתודולוגיים בתכנון מערך המחקר ומאותן סיבות – פלטפורמה משתנה, מחקר בזמן אמת, הסרת תכנים; היעדר נגישות לתכנים הינן רק חלק מהבעיות המתעוררות והדורשות מענה מחקרי מיידי וכל זה עוד לפני שהתייחסנו לנושא נתוני העתק (ביג דאטה)

בהרצאה ברצוני לדון בהליך המחקרי במרחב המקוון, בבעיות העלולות להתעורר ובפתרונות אפשריים, בהכרח להתמודד עם אילוצי המציאות וביתרונות הנובעים משילוב של מספר שיטות מחקר.

חווית ההיעזרות של צעירים הפונים לקבלת תמיכה נפשית באינטרנט

ד"ר ניר ויטנברג, אוניברסיטת אריאל ואוניברסיטת תל אביב

ב-20 השנים האחרונות חדר האינטרנט לחיינו באופן עמוק והשפעתו ניכרת במיוחד בקרב בני נוער וצעירים. ניתוח טקסטואלי של מרחבי האינטרנט מגלה פעילות ענפה של מתבגרים רבים החושפים מצוקות, דאגות, סיפורים אישיים של התמודדות ממושכת עם קשיים במערכות הסובבות אותם, ורצון בקבלת עזרה מקבוצת העמיתים ומגורמים מקצועיים בקהילה. לתכנים הללו משמעות רבה לאור העובדה שמתבגרים רבים מסתייגים לקבל עזרה ממקורות מקצועיים ושואפים לפתור את קשייהם בכוחות עצמם.

עיון בספרות המחקרית מעלה כי על אף התרחבותו של חקר ההתערבויות הייעוציות ברשת וחרף ההכרה הגוברת במועילותן, ישנה התייחסות מועטה למבע הסובייקטיבי של מקבל העזרה ברשת. ליבת המחקר נשענת על מערכי ניסוי, מחקרי עמדות כלפי פנייה לעזרה, שאלונים שבחנו היבטים ממוקדים או לחלופין התייחסות לגורמי הסיוע בלבד. יתרה מזאת, מרבית המחקרים בתחום נערכו בקרב אוכלוסיות כלליות ולא בקרב מתבגרים במצוקה שפונים בפועל לעזרה.

בהרצאה זו אתייחס להתנסויותיהם של צעירים (12-25) הפונים לאינטרנט לקבלת עזרה נפשית באמצעות קבוצות תמיכה וציט אישי אנונימיים, בהתבסס על ממצאים מעבודת הדוקטורט שלי שבוצעה בשיטות משולבות (mixed methods). המחקר מושתת על גישת ה'תאוריה המעוגנת בשדה' (Strauss, 1990, 1998, & Corbin), וחיידושו הוא בהצגת זווית התבוננות רחבה על צרכיהם של מתבגרים, מאפייני הבעיה וחומרתה, אופני השימוש ברשת ומידת שביעות הרצון מהסיוע שהתקבל. במסגרת ההרצאה יופנה זרקור לחמש תמות מרכזיות המאירות את תהליך הפנייה לעזרה באינטרנט.

התמה הראשונה מפנה זרקור על חוויית הבדידות של מתבגרים רבים, ועל מצוקה נפשית חריפה וממושכת. התמה השנייה מתמקדת בהיבטים הפסיכולוגיים של התקשורת המקוונת, ומצביעה על התרומה של הכתיבה ברשת בהפגת הכאב הנפשי. בנוסף, המרחב האנונימי מסייע בהפחתת הסטיגמה משום שבאתרי הסיוע הנועץ אינו מאובחן, עברו הקליני אינו ידוע, והתוכן שהוא בוחר להעלות באינטראקציה הייעוצית הוא שעומד במוקד השיח. לפיכך, בנושאים המצריכים חובת דיווח להורים, העדיף המתבגר לקבל עזרה ברשת וכך לעתים הרשת 'שותפה' לסוד ולהסתרה. ממצאים אלו מסמנים את אתרי הסיוע כשומרי סף.

התמה השלישית מלמדת על החסמים של הרשת כאמצעי לקבלת עזרה, ובהם מובלט הקושי להביע רגשות בכתיבה בלבד, הטלת ספק באמינות התכנים וחשש מפגיעה בחיסיון האישי. התמה הרביעית מאירה את הפעולות והאינטראקציות השונות בהן נוקטים המשתתפים במענה לצרכיהם. התמה החמישית כוללת את המשמעות המיוחסת לקבלת העזרה. ההיבטים החיוביים כוללים בין היתר מציאת מסגרת השתייכות, הבנה עצמית וחיזוק העמדות כלפי פנייה לעזרה. ההשלכות השליליות מתמקדות בעובדה שהתמיכה מלווה בחשיפה לתכנים קשים של נועצים אחרים, ואינה מותאמת לצרכיו האינדיבידואליים של הנועץ.

עיון איכותני נוסף בתהליכי ההיעזרות של משתתפי המחקר מגלה חמישה דפוסים בולטים של פנייה לעזרה באינטרנט: הסתמכות עצמית; פתרון בעיות; חקירת זהות עצמית; השתתפות והשתייכות חברתית; רצון לקשר טיפולי.

מחקר זה מרחיב את ההבנה אודות תחום התמיכה החברתית והסיוע הנפשי באינטרנט עבור צעירים ובכך תורם לתיאוריה ולמתודולוגיה. יתרה מזאת, למחקר השלכות יישומיות, המאירות כיצד פעולות יישוג (outreach), ייעוץ, וחיזוק הקשר הטיפולי, עשויות להתבצע בשילוב הרשת.

מושב 227

מחקר איכותני על מין ומיניות

יו"ר: ד"ר מיה לביא אג'אי

אוניברסיטת בן גוריון בנגב

יום ד'

7.2.2018

16:30-18:00

בניין 72

כיתה 213

תיאור המושב

מחקרים אשר עוסקים במין ומיניות שמים את הזרקור על מרחב חברתי שמחבר בין האישי לפוליטי, בין הנאה לכאב ופגיעה, בין זהות, גוף, שיח ותרבות. מפגשים אלו קיימים בכל מרחב חברתי אך טבעו של מרחב זה הוא להעצים אותם.

כך גם ביחס לסוגיות מתודולוגיות. מרחב מחקרי זה לאו דווקא מעלה סוגיות ייחודיות אך נוטה להעצים סוגיות קיימות בגלל השתיקה, ההשתקה, המבוכה והשיחים דומיננטיים. כך שאלות על זהות החוקרת, על יחסים בתוך תהליך הריאיון, על גיוס מרואיינות, על רפלקציה ועוד מתעצמות בהקשר זה. בנוסף לכך, שאלות על המפגש בין גוף לשיח, בין כאב להנאה, בין אישי לפוליטי, בין אוניברסאלי לפרטיקולרי גם הן מתעצמות עד כי לעיתים קשה לדון בהם.

חוקרת מבפנים וחוקרת מבחוץ - מחקר על זהויות מיניות שאינן נורמטיביות כפוליאמורית בישראל

שי לעדן, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

הקרבה בין החוקרות והחוקרים למשתתפות ולמשתתפים במחקר איכותני מחייבת שקיפות ורפלקציה ומעלה שאלות אתיות ייחודיות בתכנון המחקר, מהלכו ובסיומו. הדבר נכון שבעתיים כאשר מדובר על מחקרים המערבים מיניות שנחשבת "חריגה" חברתית וכחוקרת המשתייכת לקהילות אותן היא חוקרת, אם כבעלת ברית ואם בשל הזהויות בהן היא מחזיקה.

בהרצאה זו אציג את הדילמות המתודולוגיות והאתיות שעלו במהלך מחקר איכותני פנומנולוגי פרשני-הבנייתי שערכתי במהלך השנים האחרונות ונושאו "חוויות הטיפול של אנשים בעלי זהויות מיניות שאינן נורמטיביות". המחקר מבוסס ראיונות עומק חצי מובנים עם עשרים אנשים המזדהים כביסקסואלים/ות, א-מיניים/ות, פוליאמורים/ות, בדס"מים/ות וכו', כאשר המשותף בין המרואיינים היה זהותם הלא מונוגמית. נושא המחקר, מטרתו, הדגשים בו, גיוס המרואיינים והניתוח הושפעו מהשתייכותי הקהילתית עוד משלב התכנון. כך לדוגמה גיוס המרואיינים נעשה באמצעות קשרים אישיים, דרך פורומים וקבוצות אינטרנט שונות בהן אני חברה ובשיטת כדור השלג בה מרואיינים ואנשים נוספים מפנים את מכריהם להשתתף. דרך גיוס זו הוסיפה מורכבות גם בדיעבד כאשר הציעו לי להפוך למנהלת באחת הקבוצות הלא מונוגמיות בעברית בפייסבוק, קבוצה ממנה הגיעו חלק מהמשתתפים במחקר וכיום מהווה את הקבוצה הגדולה ביותר בעברית העוסקת במערכות יחסים ובזהויות לא מונוגמיות.

ההחלטות שנגעו לדילמות האתיות והמתודולוגיות שאבו לא רק ממסורת המחקר האיכותנית אלא גם מגישות פמיניסטיות וקוויריות ביקורתיות, אך במקביל נעשתה הבחירה להתמקד בפרדיגמה הפרשנית הבנייתית ולהציג ניתוח פנומנולוגי פרשני (IPA). שיטה אשר מדגישה את תפקיד החוקר כפרשן ובדומה לשיטות פנומנולוגיות אחרות מעוניינת בחוויה הסובייקטיבית ובאופן בו אנשים תופסים את הסיטואציה, ככזו סייעה גם לתת מקום וקול למשתתפים במחקר וגם עם הרפלקציה האישית שנערכתי.

השימוש בריאיון זוגי במחקר איכותני

סיוון לוטן, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

נושא המחקר- משמעות של צפייה משותפת בתכנים פורנוגרפיים עבור בני זוג הטרוסקסואליים.

הקשר המחקרי של הסוגיה- המחקר מתחקה אחרי החוויה של צפייה משותפת בפורנוגרפיה, המשא ומתן שהוביל אליה, וההשפעה של פורנוגרפיה על שני בני הזוג.

הסוגיה המרכזית בה תעסוק ההרצאה- האם לראיין בזוג או בנפרד?

בתחילה, בחרתי לאסוף את הנתונים במחקרי על ידי שימוש בריאיון עומק חצי מובנה, עבור בני הזוג יחדיו. הבחירה בריאיון זוגי נבעה מכמה סיבות- האינטראקציה בין בני הזוג מביאה עמה טיעונים שאולי לא היו עולים אם כל אחד מבני הזוג היה מתראיין באופן אישי. כמו כן, ריאיון זוגי יכול לחשוף את הדינמיקה בין בני הזוג ולשמש כתצפית על האינטראקציה בניהם. ולבסוף, הריאיון יאפשר לקבל תמונה מקיפה ומלאה יותר (Bjornholt & Farstad, 2012).

כיצד טופלה סוגיה זו?

בפועל, הבחירה בריאיון זוגי הביאה עמה קשיים שלבסוף הביאו להחלטה לשנות את שיטת המחקר ולראיין את כל אחד מבני הזוג בנפרד.

הקשיים שעלו מתוך הריאיון הזוגי-

- קושי לייצר מונולוגים וטקסטים מלאים.
- שיח על מיניות מביא עמו לעיתים קרובות מבוכה ולכן השיחה המשולשת לא אפשרה יצירת אינטימיות הדרושה לשיח זה.
- קושי לייצר סיפור אחיד בין בני הזוג או מנגד, סטייה לפרטים שוליים בסיפור.

דילמה שעלתה מתוך ריאיון לכל אחד בנפרד-

בעקבות האווירה אשר נוצרה היו מקרים בהם אחד מבני הזוג העלה תכנים שבן הזוג השני לא מודע אליהם. כך שבמקרה בו בני הזוג יבחרו לקרוא את הממצאים הם עשויים להיחשף לאינפורמציה חדשה ואולי רגישה בנוגע לזוגיות שלהם.

כמו כן, בתחילה התמקדתי בדינמיקה בין בני הזוג תוך ניסיון לנתח אותה מתוך צילום וידאו של הריאיון. בהמשך, החלטתי כי תחום זה פחות רלוונטי לשאלת המחקר שלי והחלטתי להתייחס לתוכן העולה מן הריאיון ולאופן הצפייה המשותפת והחוויה שהזוג מספר עליו.

”הֲלוֹא אִם תִּיטֵיב שְׂאת וְאִם לֹא תִיטֵיב לְפֶתַח חֲטָאת רִבְץ וְאֵלֶיךָ תִּשׁוּקְתוּ וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ” -
כניסה לקשר מחקרי: אתיקה ופרקטיקה בגיוס משתתפים למחקר בתחום של טראומה מינית
כנרת טל, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

ההרצאה תעסוק במתח המתקיים בין הרצון והקשיים של החוקרת לגייס משתתפות למחקר, לבין הקשיים, הקונפליקטים, המורכבות, הצרכים המנוגדים והמשמעויות השונות שיש להשתתפות במחקר עבור משתתפים במחקרים איכותניים. קל וחומר כשהמחקר מתמקד בתחומים שחשיפה אישית בנוגע אליהם מלווה בבושה, תיוג חברתי ואף כאב נפשי, כפי שהדבר בתחום של פגיעה מינית.

ההבטחה שמשותפת המחקר יהיו מוגנים מפני פגיעה אפשרית בשל נכונותם להשתתף במחקר מהווה עיקרון בסיסי במחקר האיכותני, במיוחד במחקרים בהם המשתתפים פגיעים ביותר, ונוהרים מחשיפה אישית. במחקרים אלה עולות בחריפות שאלות הנקשרות מחד לפרקטיקה – איך להגיע למשתתפים ולהזמין להשתתף למחקר. זאת לצד שאלות הנקשרות לסוגיות אתיות בנוגע לניצול שמובנה לתוך יחסים מחקרניים, גם כאשר אין כוונת החוקרת לנצל.

על מנת לדון בסוגיות אלו יוצג תהליך יצירת הקשר עם משתתפות במחקר העוסק בהתמודדות של נשים עם חשד שהן עצמן נפגעו מינית במהלך הילדות והנערות, כמקרה בוחן שמאפשר לדון בקשיים ובהתמודדות עם סוגיות פרקטיות ואתיות אלה. ההרצאה תעסוק אפוא בהיבטים מתודולוגיים ואתיים של הכניסה לקשר המחקרי. בהרצאה אציג את הקשיים והלהיטות לעודד משתתפות פוטנציאליות להשתתף במחקר שחוויתי, יחד עם ההתחבטות והמורכבות האתית שהתעוררו בי. וכן גם את התשובות והדרכים שמצאתי להתמודד עם מורכבות זו. לבסוף אציע לראות בהתמודדות עם מה שנהווה כקשיים (הקושי לגייס משתתפים, הקשיים האתיים בנוגע להשתתפות במחקר), כחלק משמעותי, חשוב ופורה בתהליך המחקר. תהליך זה העשיר את השותפות העמוקה שנוצרה עם המשתתפות במחקר, וגם עם אלה שבחרו שלא להשתתף בו אך היו חלק משיח שתרם ותורם עדיין לעיצובו.

"לפתע ומסיבות שאינן מודעות, הנושא החל לעלות בשיחות של גם עם הפונים": מחקר פעולה משתף מתמשך עם סטודנטיות על מין ומיניות

ד"ר מיה לביא-אג'אי, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

הסוגיה המרכזית: בהרצאה זאת אציג מחקר שערכתי לאורך שלוש שנים עם קבוצות שונות של סטודנטים/ות במחלקה לעבודה סוציאלית על שיח מקצועי בנושאים הקשורים למין ומיניות. אני קוראת לזה מחקר פעולה משתף מתמשך. בהרצאה אדבר על היתרונות של מחקר כזה בשבילי כחוקרת, בשביל הסטודנטים/ות השותפים ובשביל הקהילה שלנו- כלל הסטודנטים/ות במחלקה. אני אדון גם בחסרונות ובמה נדרש על מנת לייצר מחקר פעולה משתף מתמשך.

כיצד טופלה סוגיה זאת? במהלך שלושת השנים לכל קבוצת סטודנטים היה תפקיד ייחודי. הקבוצה הראשונה בחרה לחקור את מה שיש במקום את מה שאין. הקבוצה השנייה החליטה לשנות את מסלול המחקר ואת שאלת המחקר והקבוצה השלישית בנתה יום עיון לכל המחלקה לעבודה סוציאלית באוניברסיטת בן גוריון בנגב לאור הצרכים שעלו מהמחקר ועל בסיס ממצאי המחקר. על פי הרון מחקר פעולה משתף חייב להתחיל משאלה אשר מטרידה את משתתפי המחקר (Heron, 1996). היבט זה היווה הדבק של המחקר. זה היה היתרון הגדול של המחקר וגם חסרונו כיוון שהמחקר איפשר תשובה מאד חלקית לשאלות הסטודנטיות/ים. בהרצאה אדון בהקשר הארגוני (לדוגמא ועדת אתיקה, יחסי כוחות וכו) אשר עיצב גם הוא את המחקר.

ההקשר המחקרי של הסוגיה: בשנים האחרונות יש עלייה בהכרה של חשיבות השיח על מין ומיניות בעבודה סוציאלית. יחד עם זאת רוב הספרות המחקרית מתמקדת במה חסר ולא קיים בעבודה סוציאלית. במחקר זה הסטודנטיות/ים בחרו לחקור את מה שקיים, ראשית ללמוד מאלו שעושים וצברו ידע מעשי ולאחר מכן ללמוד על התהליך שהם עצמם עוברים ביחס לסוגיה זאת.

מחקר זה התקיים כחלק מסמינר שנה ג' במחלקה לעבודה סוציאלית לאורך השנים תשע"ה- תשע"ז.

מושב 228

זהות והבניית זהות במחקר

יו"ר: ד"ר ניסים אבישר

מכללת סמינר הקיבוצים

יום ד'

7.2.2018

16:30-18:00

בניין 72

כיתה 214

Intensified Mothering as a Mean of Identity Reconstruction in Trailing Spouses

Dr Ortal Slobodin, Ben Gurion University of the Negev

Although job-related relocation has a pervasive effect on every family member, it is the trailing spouse, usually a woman, who often experiences the transfer most distressful. Previous studies suggested that professional women who had to leave their job to support a husband-centered relocation, suffered greatly from identity disruption. However, it remains less clear how women reestablish a sense of identity and agency in their new home.

This study examined how trailing mothers reconstruct identities in face of the failure to continue their career venue and what sense making they apply to justify their decision to relocate. The study included depth interviews with 12 expatriate mothers (ages 27-42 years), who relocated to the Netherlands or the United States to support their husband's career. Interviews were performed face-to-face or by video-chat. The study used an interpretative phenomenological analysis (IPA).

Narratives analyses indicated that the decision to relocate and its consequences were channeled through gendered societal expectations, which prioritize men's careers in family migration decisions. After leaving the workforce, trailing mothers' sense of identity was often re-established through the intensification of traditional gender roles such as childcare and household responsibilities. While finding value in experiences not linked with paid employment may be a vital step to positive adjustment, it may also harden the line between men's and women's identities and tighten the ties that bind women to the domestic sphere.

בין החינוכי והעדתי: חוויות של פרחי הוראה ומורים מזרחים

ד"ר ניסים אבישר, מכללת סמינר הקיבוצים

ישראל היא מדינה מגוונת מבחינה עדתית-אתנית. גיוון זה בא לידי ביטוי גם בקרב מורים ותלמידים ומשפיע על תהליכי למידה, חברות וחינוך. השונות העדתית מתרגמת פעמים רבות להיררכיה, שבמסגרתה רקע תרבותי מסוים מועדף על פני אחר. מי שמצויים בתחתית המדרג עשויים לחוות השתקה ומחיקה של חלקי זהות. למצב זה השלכות שליליות על הערך העצמי, על איכות היחסים החברתיים ועל המוביליות החברתית. למרות שקיימת כתיבה ענפה יחסית אודות עדתיות ומזרחיות, כתיבה חינוכית-מחקרית על נושאים אלה עודנה דלה. כמו כן, רוב הכתיבה הרלבנטית עוסקת בחוויית התלמידים ואילו חוויית המחנכים כמעט ואינה נבחנת.

בהרצאתי אתאר ממצאים ממחקר איכותני שבחן חוויות של סטודנטים להוראה ושל מורים, בכל הנוגע להיבט העדתי בזהותם. במסגרת המחקר נערכו 23 ראיונות עומק חצי מובנים. לצורך כך נוסחו 12 שאלות כלליות ונבנה שאלון דמוגרפי רחב. ניתוח הנתונים שילב בין שתי גישות: האחת כללה ניתוח תוכן מובנה ולצדה ניתוח פתוח יותר, המתכתב עם המחקר והספרות הרלבנטיים, מתחומי החינוך והפסיכולוגיה. במסגרת ניתוח התוכן, מתוך חומר הראיונות חולצו תחילה קטגוריות תוכן מגוונות (קידוד פתוח). אלה אורגנו בהמשך על שני צירים, אופקי ואנכי (קידוד משני). התמונה שהתקבלה כללה חלוקה של התכנים לתת-קטגוריות שונות המסמנות הבחנות משמעותיות בחוויית, בעמדות ובגישות החינוכיות. בסופו של דבר התמקד הניתוח בשש קטגוריות מרכזיות, שמהן תוצג בהרצאה זו הראשונה, העוסקת בסוגיות של זהות⁵.

בהרצאה אבחין בין ארבעה דפוסים של זהות מזרחית, שעלו מחומר הראיונות. מתוך כך אנסח שלוש תובנות מרכזיות שבכוון לקדם עשייה חינוכית רגישה תרבותית ואחראית חברתית.

¹ לצד קטגוריה זו נבחנו גם הקטגוריות הבאות: ישראליות; סטריאוטיפים; חברה ופוליטיקה; גאווה וריבוי; ותפקידי החינוך.

מי אני ומה שמי? משמעות בחירת שמות בדויים במחקר איכותני

פרופ' סופי וולש, אוניברסיטת בר אילן

לאה איציק, אוניברסיטת בר אילן

כחוקרים אנו נדרשים לשמור באופן קפדני על האנונימיות של משתתפי המחקר שלנו ועל סודיות הדברים אשר נאמרים על ידם במהלכו. אחת הדרכים הרווחות ביותר לעשות זאת היא שימוש בשמות בדויים כאשר מביאים ציטוטים מפי המשתתפים. לרוב יתקיים מתח בין הרצון לשמור על אנונימיות ובמקביל לייצר ניתוח מספק של התופעה הנחקרת, בעיקר כאשר מדובר במדגם קטן מאוכלוסייה ייחודית. במחקרים רבים מוסברת דרך בחירת השמות הבדויים על ידי החוקרים ככזאת שמטרתה לשקף את הרקע התרבותי והאתני של המשתתפים. בדרך זו, ובניגוד לבחירת שמות בדויים באופן אקראי, ניתן ביטוי לייחודיותו של המשתתף מבלי להסגיר מי הוא ותוך מתן כבוד לרקע ממנו הוא מגיע.

ייחודיותו של מחקר איכותני זו, אשר בוחן את תפיסת השרות הצבאי בקרב צעירים בני העדה האתיופית בפרספקטיבה של זמן מיום השחרור מצה"ל, הנו בבחירת החוקרת להעביר את מטלת בחירת השם הבדוי אל משתתפי המחקר. השאלה האחרונה המוצגת במדריך הריאיון הנה פנייה למרואיין לבחור לעצמו שם בדוי אשר ילווה את דבריו במחקר. שאלה אשר מתן התשובה אליה לא היה פשוט כלל וכלל.

מניתוח הראיונות עולה כי מדובר בשאלה בעלת מורכבות ומשמעות רבה בהבנת אופיים ואישיותם של המרואיינים מחד, והמסר אותו הם העבירו במהלך הראיונות מאידך. בחירת שם בדוי על ידי המשתתפים עצמם הצליחה להאיר שאלות מהותיות כדוגמת שאלת הזהות (ישראלית/אתיופית), שאלת האחריות על ההצלחה או הכישלון באשר לאופן סיום השרות הצבאי (בכבוד/בהתנהגות רעה וחמורה) וכן, הציגה את האופן בו המרואיין תופס את עצמו ואת מהלך חייו. בהרצאה זו אבקש להציג דרך שונה לבחירת השם הבדוי במחקר האיכותני וכיצד הדבר יכול לתרום לפרשנות וניתוח הנתונים. ובכך, להבנת התופעה הנחקרת.

תרמילאות ישראלית- מסע קבוצתי לגיבוש זהות אישית

נועם בן אשר, אוניברסיטת סקרמנטו, קליפורניה, ארה"ב

התרמילאות הישראלית מהווה כיום תופעה חברתית, מעין טקס חניכה ומעבר מנעורים לבגרות (נוי, 2003; מעוז, 2006; אלמוג 2016). המחקר בוחן את תופעת המטיילים התרמילאים הישראלים מנקודת המבט של החוויה האישית בהקשר לתפקידה של הקבוצה במהלך המסעות. זהו מחקר איכותני קונסטרוקטיביסטי.

330 נבדקים מלאו שאלון שכלל חלק פתוח ובו דיווח עצמי על החוויה של הנבדקים בקבוצות שאיתן טיילו. בנוסף התקיימות כ- 30 ראיונות עומק עם המטיילים בריכוז מטיילים גדול (קוסקו-פרו). שאלות המחקר עסקו בחוויית הפרט כחלק מקבוצת מטיילים והתפקיד שקבוצות אלו מלאו עבורו. כל הפרוטוקולים נותחו בעזרת ניתוח קטיגוריות ובניית תת קטיגוריות המסתעפות מתוך הקטגוריה המרכזית (שקדי, 2003). כדי לטפל בחומר נרחב ומגוון נדרשה שיטה מובנית ומסודרת ולכן נותחו הפרוטוקולים של הראיונות והחלק הפתוח השאלונים בתוכנת "אטלס" הממפה ומארגנת את הקטיגוריות השונות ומאפשרת ליצור רשתות סמנטיות של קשרים בין רכיבי הטקסט.

הממצאים הראו נטייה בולטת של המטיילים הישראלים לנוע בקבוצות בשל הצורך בביטחון ושייכות. האפשרות לחלוק באופן מידי את החוויות עם שותפים דוברי עברית היוותה מרכיב משמעותי עבורם. נמצא כי הדינמיקה בקבוצה אפשרה למטיילים הישראלים הצעירים התבוננות וגיבוש העצמי דרך "פרספקטיבת המראה" שאותה סיפקו להם השותפים בקבוצת המטיילים. כמו כן נמצא כי הצורך באוטונומיה ובהיבדלות שהן חלק ממטרות ה"טיול הגדול" מושגות רק באופן חלקי. אחת המסקנות העולות מן המחקר כי למרות ההתנתקות הפיזית, התרמילאים אינם מתנתקים ממעגלי המשפחה, הבית והחברים ורואים בטיול הגדול חלק מחוויית ההתבגרות המהווה בסיס נורמטיבי חברתי לפיתוח הזהות האישית הבוגרת שלהם.

מושב 229

הכל מילים: סוגיות בניתוח שיח

יו"ר: פרופ' חיים נוי

מכללת אשקלון

יום ד'

7.2.2018

16:30-18:00

בניין 72

כיתה 215

אפיסטמולוגיה בפעולה: פרקטיקות אפיסטמיות בשיח כיתה

ד"ר איתי פולק, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

הרצאה זו תעסוק במודל לניתוח 'אפיסטמולוגיה בפעולה' (enacted epistemology) בבית הספר היסודי. ייכוח ציבורי ומחקרי ער מתנהל על הידע שצריך להילמד בבתי הספר ועל האופן שבו יש ללמד אותו: בין תוכן למיומנויות, בין ידע פורמלי-קנוני לרלוונטי, בין העברה ללמידה פעילה, בין הבנייה למסירה. אף שהוויכוח קשור באופן שבו תופסים את המושגים ידע וידיעה, נעדרת ממנו ההתייחסות למשמעות האפיסטמית של העמדות השונות המוצגות בו (Young, 2008). זאת על אף שההשתתפות בשיעור היא חלק מתהליך ההתמחות האפיסטמית של התלמידים (Claxton, 2013), שמעצב את החשיבה וההבנה שלהם על ידע ועל הפרקטיקות שמשמשות לבנייתו (Kelly, 2011; Chinn, Buckland, & Samarapungavan, 2001). החשיבה וההבנה האפיסטמית של תלמידים ושל מורים נמצאו כקשורים לתהליכי ההוראה והלמידה בכיתה ולהישגי התלמידים (Bratten, et al., 2011). אולם, המחקר על המשמעויות האפיסטמיות של אופני העיסוק בידע במסגרת החברתית של הכיתה הוא מצומצם (Feucht, 2010).

בהרצאה זו אציג מודל לניתוח האקלים האפיסטמי שנבנה בכיתות בית הספר היסודי. במוקד ההרצאה יעמוד מודל ששימש במחקר אתנוגרפי-בלשני (Rampton, Maybin & Roberts, 2015) על המשמעות של ידע וידיעה בשיח הכיתה באמצעות ניתוח של פרקטיקות אפיסטמיות (Kelly, 2004). המודל מבוסס על בחינת התהליכים הדיסקורסיביים שמעצבים את המשמעות האפיסטמית של פרקטיקות רווחות לעיסוק בידע ובהבנייתו. בין היתר אדון בהגדרות המעשיות למושג ידע בכיתה, למבנה הידע הכיתתי, למעמד של המשתתפים בתהליך הבניית הידע ולתהליכים שהופכים האמנות לידע. אדגים זאת באמצעות ניתוח של השיח המתקיים בשיעורים ($n=41$) שתועדו במסגרת תצפית משתתפת ואציג את המתחים שמתפתחים בין תפיסת הידע כתוצר של הבנייה למעמד הוודאי של הידע האישי והמשותף; ואת המתח שנוצר בין השאיפה לקדם למידה פעילה לסמכות האפיסטמית של המורות.

מקורות

- Braten, I., Britt, M. A., Strømsø, H. I., & Rouet, J.-F. (2011). The role of epistemic beliefs in the comprehension of multiple expository texts: Toward an integrated model. *Educational Psychologist, 46*, 48–70.
- Chinn, C. A., Buckland, L. A., & Samarapungavan, A. L. A. (2011). Expanding the dimensions of epistemic cognition: Arguments from philosophy and psychology. *Educational Psychologist, 46*(3), 141-167.
- Claxton, G. (2002). Education for the learning age: A sociocultural approach to learning to learn. *Learning for Life in the 21st Century*, 21-33.
- Feucht, F. (2010). Epistemic climate in elementary classrooms. In L. Bendixen & F. Feucht (Eds.). *Personal epistemology in the classroom: Theory, research, and implications for practice* (55-93). Cambridge: Cambridge University press.

”ספיר זה הבית”- רדיו חינוכי במצבי חירום

ד”ר אלה בן עטר, המכללה האקדמית ספיר

המחקר בוחן את תפקידו של הרדיו החינוכי ”קול הנגב” במכללה האקדמית ספיר במהלך מבצע ”עמוד ענן” (2012). הבסיס התאורטי נשען על המודל הסולוטוגני (Antonovsky, 1987, Mittelmark et. al., 2017) המדגיש את חשיבות תחושת הקוהרנטיות בבניית החוסן האישי והקהילתי ועל עקרונות ההתערבות בחירום של הובפול ועמיתיו (Hobfoll et al., 2007).

המחקר מתבסס על ניתוח שיח אותנטי של שיחות עם מאזינים ברדיו. במחקר נערך ניתוח שיח של 24 שיחות עם מאזינים בזמן שידורי החירום. ניתוח שיח בוחן הבנייה חברתית המתקשרת לפעולות פרקטיות. המתודולוגיה מדגישה את האוריינטציה התפקודית של השיח כפעולה ומעוניינת במשמעות קשרי הגומלין החברתיים המתרחשים כתוצאה משיח זה (Gill, 2000). הטקסטים המנותחים מהווים אמצעי כדי להגיע לבחינת מציאות חברתית פסיכולוגית המסתתרת מאחורי השיח. המחקר מתעניין בתוכן ובארגון הטקסטים כמשאב לשוני היכול להאיר על התופעה הנחקרת.

שאלת המחקר בחנה כיצד שיח השדרנים עם המאזינים בזמן חירום מביא לידי ביטוי פרקטיקות דיאלוגיות התומכות או פוגעות בחוסן האישי והקהילתי. תמלילי השידורים נותחו באמצעות תוכנת אטלס. השיח שעלה בשיחות בין השדרנים למאזינים סווג לחמש תמות מרכזיות. שבהן נבחנה מערכת היחסים בין השדרנים והמאזינים מנקודת המבט של הגישות הפסיכו סוציאליות.

ממצאי המחקר מעידים כי בשיחות עם המאזינים התקיים מצב ייחודי ללא ההיררכיה המאפיינת את פורמט תכניות הייעוץ הרגילות ברדיו. אחד הממצאים המרכזיים היה העדות הישירה והעקיפה של השפעת המציאות הטראומטית על השדרנים. מציאות זו חדרה לשיחות והמאזינים היו אלו שתמכו בשדרנים להמשיך את פעילותם.

החידוש במחקר זה הוא בבחינת השיח המשודר ברדיו בפרספקטיבה משולבת של תאוריות מתחום ניתוח השיח, התקשורת ותאוריות מתחום החוסן האישי והקהילתי. ממצאי המחקר מדגישים את הפונקציה הדינמית האינטראקטיבית של תחנת הרדיו החינוכי שבאה לידי ביטוי במערכת היחסים בין השדרנים לקהל המאזינים.

מילות מפתח: רדיו חינוכי, חוסן קהילתי, שיחות עם מאזינים, מצב חירום, מודל סולוטוגני.

מקורות

- Antonovsky, A. (1987). *Unraveling the mystery of health: How people manage stress and stay well*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Mittelmark, M. B., Sagy, S., Eriksson, M., Bauer, G. F., Pelikan, J. M., Lindström, B., & Espnes, G. A. (2017). *The handbook of salutogenesis*. Springer

שיח של למידה מקצועית: החינוך הערבי בישראל

איסלאם אבו אסעד, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

שיח פדגוגי שיתופי של מורים בישיבות צוות בבתי הספר מאפשר התפתחות מקצועית, ומייצר הזדמנויות למידה (Horn & Kane, 2015). קהילת למידה זו פועלת באופן משותף, מובנה וקבוע, דנים בה במשמעויות של פרקטיקות הוראה, משנים ומעצבים אותם יחד, במטרה לפעול באופן טוב יותר בעתיד (Wegner, 1998; Achinstein, 2002; Grossman, Wineburg & Woolworth, 2001; Levine & Marcus, 2010; Horn, 2007; 2012). שיח זה מבוסס על עקרונות שיח אשר משקפות הנחות מערביות, המציגות אידיאל של מערכת יחסים שוויונית והדדית, המאופיינת בשיתוף פעולה, מעורבות ושקיפות בשיח. מה קורה במפגש בין נורמות שיח אלה לבין מורים מהתרבות הערבית?

המחקר הינו מחקר אתנוגרפי בלשני, המתמקד בחקר מקרה של בתי ספר יסודיים מהחינוך הממלכתי-ערבי, סה"כ 21 צוותים. הנתונים נאספו מישיבות צוות שבועיות של מורים, על-ידי תצפיות משתתפות בהן הוקלטו הישיבות, תומללו ונותחו ניתוח שיח מיקרו-אנליטי. המחקר הינו חלק ממחקר רחב מבוסס-עיצוב. הנתונים מהחינוך העברי אשר נאספו במסגרת המחקר הרחב שומשו לשם השוואה בין המגזרים.

נמצאו הבדלים ביישום תכנית ההתערבות בקרב מורים בישיבות צוות בחינוך הערבי לבין הישיבות בחינוך העברי. השיח בבתי-ספר ערבים משתקף בין היתר במבעים קצרים; תורות דיבור מסודרים; דיבור מנומס ומאופק; יישום יחסית טכני לכלים/פרוטוקולים של השיח המקצועי מבלי להתייחס כמעט לבסיס הרעיוני שלהם; שיח דידקטי המזכיר שיח של כיתה; נטייה להסכמה מצד המורות לתכנים, לרעיונות ולהוראות העולים בישיבה מצד הרכזת; מרחב מצומצם המאפשר למורים להביע עמדות ביקורתיות והשקפות עולם שונות ומנוגדות לזרם המרכזי, או תגובות רב-גוניות לנושא השיחה.

תודעה יהודית ב"דפי קרב" בצבא ההגנה לישראל 1948-1973

נטע גל נור, האוניברסיטה העברית ירושלים ואוניברסיטת בן-גוריון בנגב

"דפי קרב" הינם טקסטים קצרים הנכתבים על ידי מפקדים בכירים ובהם דברי עידוד לחיילים, חיזוק לקראת קרב, ומסרים ערכיים. מחקר זה מתמקד במאגר של כ-250 דפי קרב שנכתבו בצה"ל בשנים 1948-1973 ומבקש לבחון – בשם מה ולשם מה גויסו אזרחי ישראל לקרב? מהם הנרטיבים המצויים בדפים ומהן נקודות הדמיון או השוני ביניהם לאורך השנים?

הנחת היסוד של המחקר היא כי נרטיבים מתעצבים על ידי חוויות תרבותיות וחברתיות "חיזוניות", ובו בזמן מעצבים את האופן בו בני אדם חושבים, מבינים ופועלים בעולם. דפי קרב הינם טקסטים המבנים את נרטיב המלחמה אך גם מושפעים אפריורית מנרטיבים שהוטמעו בדפוסי החשיבה של המפקדים, בהתאם לתפיסות המעוגנות בערכי החברה ובאמות המוסר הנוהגות בסביבתם החברתית, הצבאית והפוליטית.

הדפים נותחו ניתוח נרטיבי הוליסטי והטענה המרכזית היא כי בדפי הקרב בישראל קיים מטא-נרטיב פוליטי המספר את "עלילות הקרב של העם היהודי". נרטיב זה מסופר באמצעות פנייה ללשון המקרא; לסיפורי מורשת העם היהודי; ולמושגים טעונים מן ההיסטוריה היהודית. באמצעות נרטיב זה יוצרים המפקדים תחושת לכידות ויעוד משותף, יוצרים סדר במציאות כאוטית ומעניקים משמעות למתרחש.

דפי הקרב אשר נכתבו במשך 25 שנותיה הראשונות של מדינת ישראל חושפים הבנייה של נרטיב לאומי אשר ביסודו תודעה יהודית. מפקדים בכירים בחרו (במודע או שלא) בכינון תודעה זו על מנת לדרבן את החיילים לקרב, בחירה אשר מבליטה את היעדרם של ערכים דמוקרטיים וליברליים כתשתית ערכית מהותית בקרב אזרחי מדינות לאום דמוקרטיים.

מחקר זה מבקש להעלות סוגיות חברתיות ופוליטיות מרכזיות כגון תפיסת האויב וההצדקות הערכיות והמטרות עבורן נלחמים החיילים, הלא הם אזרחים מגויסים במדינת ישראל. מבעד לעיניהם של כותבי הדפים, מתאפשרת הצצה נדירה אל התמריצים המוסריים והפוליטיים למימוש החובה העילאית של אזרח למדינה.

מושב 230

מחקר בארגונים: מבט מבפנים

יו"ר: ד"ר נורית זיידמן

אוניברסיטת בן גוריון בנגב

יום ד'

7.2.2018

16:30-18:00

בניין 72

כיתה 216

פרספקטיבות מצטלבות במרחב של החוקר הפנימי

נועה כפיר לוי, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

התופעה של חוקר פנימי, החוקר את השדה בתוכו הוא פועל, מקובלת במחקר איכותני, אך עשויה ליצור מורכבות בשלבים שונים של המחקר. בהרצאה אבקש להציג מורכבות זו, כפי שהיא נחשפת במחקר איכותני-פנומנולוגי שאני עורכת כחוקרת פנימית בקהילה השיקומית "חירם".

מחקר זה, הבוחן את חווית השיקום בקהילה השיקומית מנקודת מבטם של משתקמים ובוגרים של הקהילה, מזמן מפגש בין שלושה תפקידים שונים שאני ממלאת: מנהלת בקהילה השיקומית "חירם", אשת טיפול המלווה את המשתקמים וחוקרת. מפגש זה יוצר מרחב ייחודי לבחינת חווית השיקום בקהילה ובתוך כך מעורר אתגרים בשלבים שונים של המחקר.

שלב ניתוח הראיונות, שנעשו עם משתקמים ובוגרי הקהילה, נתגלה כרגיש במיוחד להטיה הנובעת מהפרספקטיבות השונות אשר נקשרות לכל אחד משלושת התפקידים. בתפקידי כמנהלת, חיפוש - גם אם לא באופן מודע - אחר מרכיבים המסייעים או מעכבים שיקום, מהווה את תחום העניין המרכזי שלי; בתפקידי כאשת טיפול, ניתוח החלקים השונים של התהליך הטיפולי מהווה את תחום העניין העיקרי שלי; בעוד שבתפקידי כחוקרת, אני מבקשת לנתח את הראיונות ללא כוונות או מוקד עניין מוגדרים מראש, במטרה לערוך ניתוח הממוקד בחוויות המתוארות על ידי חברי הקהילה בלבד.

בהרצאה אדגים כיצד כל אחת משלוש הפרספקטיבות מניבה ניתוח שונה, על ידי התבוננות באחת התמות המרכזיות העולות מהראיונות- סוגיית הגבולות במסגרת הקהילה השיקומית "חירם". בהתבסס על דוגמא זו, אבקש להצביע על המודעות הגבוהה הנדרשת מחוקרים למורכבות הנובעת מעריכת מחקר בתוך שדה הפעולה שלהם. מודעות זו תאפשר לזהות בכל שלב במחקר איזה מבין תפקידיהם מנתב את תהליך הניתוח, ובתוך כך לשמור על נאמנות לתפקיד החוקר, המבקש לתאר את החוויה של משתתפי המחקר, מבלי שהתיאור "יתלכלך" בפרשנות שמקורה בתפקיד נוסף.

”אז מה זה שווה”- ניהול מרחוק באמצעות הבנייה חברתית של ערך ושווי

רחל ואן קאפמן, האוניברסיטה העברית

על רקע התפתחות החברה העולמית בכלל והסחר הבין-לאומי בפרט, ארגונים רב-לאומיים נדרשים לפתח כלי ניהול ושליטה גלובאליים גמישים, השואפים להתמודד עם אתגרי הסביבה המורכבת בה הם פועלים, להכיל את הדרישות והצרכים של הגלובאלי והלוקאלי בו-זמנית, ולהבטיח שליטה ניהולית על אזורים מרוחקים במובני זמן, מרחב ותרבות. עבודה מעוגנת בשדה זו, בוחנת כיצד מנהלים מדרג ביניים בארגוני הייטק רב-לאומיים, מתמודדים עם אתגר הניהול מרחוק, תוך התמקדות באסטרטגיות והפרקטיקות הננקטות על ידם. מנהלים אלו ממוצבים בליבת נקודת התיווך וההצטלבות שבין הניהולי לתפעולי ובין הגלובאלי ללוקאלי בשדה החברתי בו הם פועלים. באופן זה, מנהלים מדרג ביניים מהווים סוכנים חברתיים בעלי תפקיד משמעותי בתהליך ההבניה החברתית וגיבוש מדדי ערך ושווי בארגון בו הם פועלים. עבודה זו מציעה מודל תאורטי המבוסס על בדיקה אמפירית של ארבעים ראיונות עומק עם מנהלים ישראלים מדרג ביניים מעשרה ארגוני הייטק רב-לאומיים. ניתוח הממצאים נגזר מהפרדיגמה הקונסטרוקטיביסטית ותיאוריית הסטרוקטורציה של אנתוני גידנס (Giddens 1984), ומצביע על מהלך דיאלקטי במסגרתו הפרקטיקות הננקטות על ידי המנהלים בה בעת מעוצבות על ידי השדה החברתי בו הם פועלים (הארגון) ומעצבות אותו. מהלך זה בא לידי ביטוי בתהליך הערכת העובדים, אשר מיישם במשולב שני מנגנונים מרכזיים לניהול מרחוק: מנגנון השליטה הנורמטיבית שזוהה על ידי גדעון קונדה (קונדה, 2000), המסייע בניהול היבטים תרבותיים והתנהגותיים. המנגנון השני הינו שליטה חשבונאית המייצרת האחדה מקצועית ותפעולית בממדי הזמן והמרחב בעזרת הייצוג המספרי (Robson, 1992) כך, במסגרת תהליך הערכת העובדים, המנהלים לא רק מתמודדים עם אתגר הניהול מרחוק, אלא הם גם בו-זמנית מעוצבים על ידי המבנה החברתי ומעצבים את השדה החברתי בו הם פועלים, תוך הגדרת מדדים ארגוניים לערך ושווי.

**ידע(איכותני) זה כוח (לשנות) : השימוש במחקר איכותני של "מלאכת השיטור" לקידום פרקטיקה
מבוססת ראיות**

ד"ר יעל ליטמונוביץ, האוניברסיטה העברית

פרופ' באדי חסייסי, האוניברסיטה העברית

בהרצאה זו נציג מחקר איכותני שבחן את עמדותיהם של מפקדי תחנות משטרה המשרתות את החברה הערבית בישראל. חברות שסועות באופן עמוק, כמו החברה הישראלית, מזמנות מתחים גדולים למפגש בין המיעוטים לבין המשטרה. מאז ועדת אור (שהוקמה בעקבות מאורעות אוקטובר 2000 והרג המפגינים הערבים) משטרת ישראל מנסה באמצעים שונים לקדם שיטור שיוויני ויעיל של החברה הערבית, לפחות 'על הנייר'. המחקר ביקש לבחון כיצד מתמודדים מפקדי תחנות עם אתגר זה ואת תפיסת עולמם המקצועית.

שיטור יעיל מתקשר בספרות האקדמית לשיטור מבוסס ראיות, וככזה למחקרים כמותניים. אלו מחקרים המודדים את היעילות של גישות או התערבויות שונות להשגת יעדים קונקרטיים. המחקר שנציג מנסה להתוות דרך מחקרית חדשה. מחקר איכותני מאפשר הבנה והמשגה של הידע של בעלי מקצוע לגבי מלאכתם-אומנותם שיכול לתרום לפיתוח של התערבויות יעילות, מבוססת-ראיות.

המחקר שלנו מדגים גישה זו בתחום השיטור. עד כה לא נעשה די על מנת להבין כיצד מפקדי משטרה בשטח מגשרים בין גישה של רפורמה (במיוחד לגבי שיפור יחסי משטרה-מיעוטים) לבין שיטות רווחות שונות של שיטור יעיל (פתרון בעיות, מניעה מצבית וכו'). ניתוח תימטי של הראיונות העיליים עם מפקדי התחנות חשף ארבעה צירים: העדר משילות, יעילות, משילות אלטרנטיבית, וכוח אדם. התמות אפשרו לארגן ולבאר את הידע הרב הקיים בארגון, ולהנכיח בעיות עומק ואסטרטגיות חדשניות. המחקר האיכותני פותח צוהר לימלאכת השיטור ויכול כך להאיר פרקטיקות שנותנות מענה הוגן והולם לאתגרים בשטח. ממצאי המחקר מקדמים את הידע הסוציולוגי לגבי שיטור מיעוטים בחברות שסועות מנקודת מבט חדשה. במקביל הם גם מקדמים שיטור מבוסס ראיות בהקשר סבוך ורווי-אלימות ובכך מקדמים את רווחת האזרחים והקהילות: זוהי אחת ממטרות הליבה של המחקר האיכותני הביקורתי.

מה זה שיתוף הציבור

אראלה המילטון, הקריה האקדמאית אונו

שיתוף אזרחים בתהליכי תכנון עירוני, מהווה נקודה בה יכול הפרט להשפיע על המרחב הציבורי. אם זאת, נראה, כי תהליך זה, מתבצע רק לעיתים רחוקות. המחקר הנוכחי בחן את יריעת הרקע, שעל גביה מתקיים או לא מתקיים תהליך שיתוף הציבור. במחקר נבדקו עמדות שחקנים ברשת התיכנון העירוני, בהתייחס לשיתוף אזרחים בתהליך זה. ההנחה האפיסטמולוגית של המחקר היא, כי עמדותיו של אדם, משפיעות על דרך התייחסותו לאחרים בחברה ולתפקידם. עמדות אילו ישפיעו גם על נכונותו לאפשר שיתוף אזרחים, בתהליכי קבלת החלטות ותפיסתו את התהליך. כלומר: כדי שיתקיים תהליך שיתוף ציבור, יש צורך שהפרטים הלוקחים חלק בתהליך יראו בשיתוף נושא חשוב. במחקר נעשה מאמץ לראות את הנושא דרך עיני הלוקחים בו חלק. כיצד הם, תופסים את התיכנון העירוני, את מקומן של קבוצות שונות בו ומקומו של הציבור בתהליך המחקר הנוכחי נערך בשלוש רשויות מקומיות בישראל. בכל אחת, רואינו נציגים משלוש קבוצות הלוקחות חלק בתהליך התיכנון העירוני: מתכננים – אנשי מהנדס העיר, פוליטיקאים – חברי מועצת העיר ותושבים פעילים בתחום התיכנון באמצעות בראיונות חצי מובנים, בהם ניתנה למרואיינים אפשרות להציג את תפיסתם לגבי מהות הרשת והשחקנים הפעילים בה. לאחר מכן נשאלו שאלות הבהרה פתוחות, בנוגע לנושאים אליהם נראה שיש צורך בהתייחסות נוספת תוצאות המחקר מראות כי קיימת שונות בין השחקנים. שונות הן מבחינת תפיסת מהות המושג שיתוף הציבור בתהליך והן מבחינת מיקום התושבים בו. הבדלים אלו משפיעים על דרך התנהגותם בפועל לעיתים גם על ידי יצירת שיתוף בלא שהתכוונו לכך. הצגת התוצאות על פני מודל שנבנה על בסיס תרשים הגיינוגרם, מאפשרת הבנה של אופן התנהלות הרשת, מקומן של קבוצות על פניה והשוואה בין רשתות שונות.

מושב 231

שימוש בתוכנות

יו"ר : ד"ר חיותה ינון

מכללת אורנים

יום ד'

7.2.2018

16:30-18:00

בניין 72

כיתה 217

פדגוגיה של הוראת מחקר איכותני – שימוש בתכנת עזר לניתוח נתונים איכותניים

ד"ר אורי קציר, מכללת ירושלים

ניתוח נתונים הוא אחד הנושאים המאתגרים את המורים בקורסי מחקר איכותני. הנושא מזמן חזרה והעמקה של הוראת ההשקפה האונטולוגית והאפיסטמולוגית של הפרדיגמה. הוא מחייב ללמד חשיבה פרקטית המשלבת עשייה עם חשיבה, ללמד מיומנויות של קריאה, התבוננות והאזנה לנתונים מתוך אמפטיה ומעורבות וללמד נקיטת תהליכי בקרה מעמדה של ריחוק. בנוסף, ניתוח תמתי (thematic analysis) מחייב הוראת כישורי מיון ושייך אנליטיים תוך זיהוי יחסים שונים בין קטגוריות ובהקשרים אחדים.

בהרצאה יוצגו תובנות מהוראת קורס מחקר איכותני, בו התנסו סטודנטיות בביצוע תרגיל מחקרי שכלל איסוף נתונים על ידי ראיון עומק אחד ונתנה להן האפשרות לבחור בין ניתוח בעזרת תכנה לבין ניתוח בעזרת מעבד התמלילים.. בקורס הוצגה תכנת נרלייזר והודגם השימוש בה לשם בניית מערך קטגוריות וניתוח ממפה

יתרונותיו של ניתוח באמצעות תכנה במסגרת הקורס כללו:

- א. שקיפות וחשיפה של שיקולי הדעת וההתלבטויות הכרוכות בניתוח.
- ב. הדגמת תהליכי בקרה ושיתוף שמסייעים להוראת נושא איכות המחקר.
- ג. יצירת מעורבות בלמידה והנעה של הסטודנטיות ללימוד וביצוע חקר מקרים מרובים.

הקשיים שהתעוררו כללו:

- א. צורך מוגבל בתכנה לניתוח נתוני ראיון אחד בלבד.
- ב. מחסור בזמן הוראה התנסות מודרכת במהלך הקורס;
- ג. התנגדות של סטודנטיות שהעדיפו לוותר על ניתוח באמצעות התכנה שנתפסה בעיניהן כמאיימת ומחייבת למידה של מיומנות נוספת.

במסגרת ההרצאה תועלה לדיון שאלת תרומתה של תכנת עזר לניתוח נתונים להוראת נושאים שונים בקורס מחקר איכותני.

לפעמים אפשר וגם רצוי בלי תוכנה

צבי הדר, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

נושא הדוקטורט שלי הוא המערכת הפוליטית ברמה המוניציפאלית בישראל. החלק האיכותני במחקר מבוסס על 35 ראיונות עומק חצי מובנים בני שעה בממוצע, אשר הניבו כ-700 עמודי תמלול עמוסי אינפורמציה.

הספרות המתודולוגית מציעה שתי שיטות ניתוח הרלבנטיות לשאלות המחקר שלי: שיטת הניתוח הקטגוריאלי, ושיטה המכונה QCA- QUALITATIVE COMPARATIVE ANALYSIS, ולצורך הקלת ההתמודדות עם שתייהן פותחו תוכנות. עד כה התמודדתי עם הניתוח הקטגוריאלי, ולו אייחד את מרבית דברי. התוכנה בה התנסיתי (וזנחתי) היא תוכנת NARRALIZER.

הנושאים המרכזיים אליהם אתייחס ואדגים הם:

- הימנעות מיישום דווקני של התיאוריה המחייבת ניתוח קטגוריאלי בשיטת ה- BOTTOM-UP, כלומר מיחידות משמעות קטנות לרעיונות מופשטים, ויישומה של שיטת ניתוח TOP- DOWN, המסתמכת על התמקדות בתמות המרכזיות הרלבנטיות לשאלות המחקר, יוצרת חיסכון עצום בזמן ומשאבים, תוך סיכון קטן יחסית של אובדן תובנות משמעותיות. The Enemy of the Good is the Best
- ל-NARRALIZER אמנם מספר תכונות הנותנות לו עדיפות על WORD או EXCELL, אך מבנה התוכנה מגדיל את הסיכון שנתמקד כל כך בעצים, עד שהיער יעלם מעינינו. בכל מקרה, אין התוכנה מתיימרת לעשות עיבודים או ניתוח אוטומטיים במובן המוכר למשתמשי SPSS.
- התשובה שלי לאתגר עיכול כמויות גדולות של אינפורמציה, ללא סיוע תוכנה, מבוססת על מיקוד הניתוח בכל פעם לסיגמנט אחד בלבד של שאלת המחקר אחת. האסטרטגיה מחייבת קריאה חוזרת ונשנית של הראיונות, שלכאורה יש בזבוז זמן לצידה, אך אסטרטגיה זו מקדמת היכרות אינטימית של החוקר עם מה שנאמר ומה שלא נאמר על ידי המרואייין.
- כנראה מחייב שאין מנוס אלא להשתמש בתוכנת QCA, אך גם כאן רבות הסכנות שפלטי התוכנה יפנו את החוקר למבוי סתום.

שימוש בתוכנות לניתוח נתונים איכותניים

ד"ר חיותה ינון, מכללת אורנים

לאורך השנים, אני מתלבטת בשאלה האם כדאי להשתמש בתוכנה לניתוח נתונים איכותניים. בעבודת התזה אותה כתבתי במסגרת התואר השני, שעסקה בדפוסי אינטראקציה בשיעורי שפה בכיתה ז' ובזיקה ביניהם לבין אופני הדיבור, ניתחתי את הנתונים ללא שימוש בתוכנה, למרות שכבר הכרתי את תוכנת Atlas.ti. מלאכת הניתוח נחקקה בזיכרוני כמפרכת, מייאשת ובעיקר, לא יעילה. לכן, כבר בראשית הדוקטורט, שעסק בתהליכי קבלת החלטות תעסוקתיות של עובדי הוראה לאורך עשר שנות קריירה, לאחר ניסיון מתסכל לנתח נתונים ללא תוכנה, היה לי ברור שהפעם איעזר בתוכנה. לאחר בדיקת היצע התוכנות התומכות בעברית, החלטתי לעבוד עם תוכנת Narralyzer. ניתחתי בעזרת התוכנה שניים מסיפורי הקריירה של עובדי ההוראה ובסיום הניתוח הבנתי שהתוכנה אינה מתאימה לצרכיי. הייתי זקוקה לתוכנה שמסוגלת להתמודד עם כמות מאוד גדולה של קטגוריות, מחד גיסא, ועם קבצים מסוגים שונים (שמע, תמונה וכד'), מאידך גיסא. בשלב זה, התחלתי להתיידד עם תוכנת Atlas.ti, למרות הרתיעה הראשונית שהיא עוררה בי בשל ההיגיון הכמותי עליו היא מבוססת. לאחר שחקרתי את התוכנה לעומק, התחלתי לנתח את הנתונים בעזרתה. שביעות הרצון הייתה גדולה יותר, אך, גם הפעם, הרגשתי שאני לא ממצה את היכולות של התוכנה ולהיפך - שהתוכנה לא תפורה למידותיי עד הסוף. כמה שנים עברו מאז. לא פתחתי את התוכנה בשלוש שנים שחלפו מאז שסיימתי את הדוקטורט, למרות שחזרתי אל הנתונים כמה וכמה פעמים ולמרות שתהליך ניתוח הנתונים המשיך במהלך כתיבת המאמרים הנובעים מהדוקטורט. התהליך שעברתי עורר אצלי את השאלה האם שימוש בתוכנות לניתוח נתונים מקל על מלאכת הניתוח. הגעתי למספר תובנות בעניין, אותן ארצה לשתף עם הקהל במסגרת ההרצאה, לאחר שאתאר בפניו את האופנים בהם השתמשתי בתוכנות.

טכנולוגיה כמאפשרת ומגבילה יעילות אקדמית במחקר איכותני: בחינה בעזרת מקרה המבחן של עבודה ארכיונית

ד"ר שאול דוק

יעילות מחקרית היא מצרך נדרש מאוד בניהול קריירות אקדמיות. על חוקרים חדשים וותיקים מופעל לחץ משמעותי לייצר מחקר אקדמי מקורי "בקצב הולם", תוך כדי עשייה של שאר החובות הקשורות ללימוד ואדמיניסטרציה, חובות הקידום העצמי, וכמובן התפקוד ב"ספרה הפרטית". במצב זה, טכנולוגיות אקדמיות, הטומנות בחיקן את ההבטחה לשיפור היעילות האקדמית, עשויות להיות קריטיות בקיצור זמן המחקר, בכיסוי של חומר רב יותר, בפינוי זמנוה של החוקרת למשימות אחרות, וביצירת מאזן טוב יותר של עבודה-משפחה. למרות החשיבות הרבה, טכנולוגיות אקדמיות המצויות בתווך בין הציבורי למסחרי, נתונות לכשליהם של שני תחומי הפעולה הללו יחדיו, דבר המקשה על הסיכוי למימוש הפוטנציאל הרב הטמון בהן. ההרצאה תדון במתרחש מאחורי הקלעים של פיתוח כלים אקדמיים ובהשפעה של משתנים מתערבים על הכלים שעומדים לרשותנו החוקרים. דגש מיוחד יינתן לפוליטיקה של שיתוף משאבי ידע, ולפוליטיקה של פיתוח טכנולוגי-מסחרי. בהרצאה יובאו דוגמאות מכמה תחומים של מחקר איכותני, אך הדגש יינתן לטכנולוגיות הקשורות למחקר ארכיוני.

מושב 232

בין אומנות לביטוי עצמי

יו"ר: ד"ר שלומית קיציס

אוניברסיטת בר אילן

יום ד'

7.2.2018

16:30-18:00

בניין 72

כיתה 218

"חיבור של מעלה ומטה": אמנות המחול בחמ"ד-ביטוי לתהליך של שינוי והתחדשות

ד"ר טליה פרלשטיין, מכללת אורות ישראל

המחקר הנוכחי מהווה חלק מהמגמה בעולם האקדמי בישראל, להכיר לעומק את המגזר הדתי-לאומי ומהווה מחקר חלוץ הבוחן לראשונה את המורות למחול שומרות מצוות, הסוללות נתיב חדש במגזר למימוש עצמי, מקצועי ואישי והשותפות בעיצוב דרך חדשה להוראת המחול ברוח תורנית בחינוך הממלכתי דתי בישראל (חמ"ד). זאת היות ושילוב המחול בחמ"ד יוצר מתח בין החינוך לצניעות כערך מוסרי ביהדות ובין המחול – שבו הגוף הוא הכלי המרכזי לביטוי זהות אישית ומאוויים רוחניים.

המחקר בוחן את הקשרים בין התפיסות והעמדות של מורות למחול שומרות מצוות בהיבטים הקשורים לעולמן המקצועי לבין המחויבות ושביעות הרצון שלהן מההוראה בחמ"ד. המחקר נערך במתודולוגיה של שילוב שיטות. בחלק הכמותי השתתפו 119 מורות למחול, בוגרות המסלול למחול במכללה אקדמית דתית לחינוך, שהשתלבו בהוראה בבתי ספר בחמ"ד. הנתונים נאספו באמצעות שאלון מובנה, שפותח במיוחד לצורך המחקר. בחלק האיכותני רואיינו 11 מורות בראיונות עומק חצי-מובנים. מטרת החלק האיכותני להעמיק ולהרחיב את ההבנה של הממצאים הכמותיים.

אחד הממצאים הבולטים במחקר הוא כי ההיבטים הקשורים במקצוע ההוראה הם המנבאים את המחויבות ושביעות הרצון של מורות אלה, וכי ישנה הלימה בין מטרות החינוך של חמ"ד להוראת האמנויות לבין התפיסות של המורות למחול. הממצאים האיכותניים העולים מניתוח הראיונות מחזקים ומעמיקים את הממצאים לדברי נ', "במחול יש מקום של יצירתיות [...] זה משהו שנוגע גם במעבר וגם כאן, זה חיבור של מעלה ומטה...".

בחינת הקשרים בין התפיסות והעמדות של המורות בהיבטים הקשורים להוראה לבין המחויבות ושביעות הרצון שלהן מההוראה נועדה להאיר את המימדים המחזקים את השתלבותן בחמ"ד ועשויה לתרום לקברניטי המערכת בהעשרת שיקולי הדעת בבחינת הדרכים לטיפוח המורות ולפיתוח השתלבות מקצוע המחול במערכת התורמת לעיצוב חיי תרבות ורוח בחברה.

ביטוי לתהליך של שינוי והתחדשות המתרחשים בחברה הדתית, אשר חלק בלתי נפרד ממנו מתבטא בגילוי ובגיבוש של זהות נשית יהודית עכשווית"

הרואות במחול דרך חיים וערוץ להגשמה אישית מקצועית ברוח ההלכה.

מדובר בלהקה יוצאת דופן ופורצת דרך הנותנת לבנות מכל המגזרים את ההבנה שהמחול יכול להיות רלוונטי לכל שלב בחיים ולכל תפיסת עולם

שימוש בציורים כמתודולוגיה לאיסוף נתונים במחקר איכותני: סקירה על מגוון אסטרטגיות לחשיפת עמדות תפיסות ורגשות בהקשרי מחקר מגוונים

ד"ר חוה גרינספלד, מכללת ירושלים ומכון מופ"ת

המחקר האיכותני עושה שימוש, בדרך כלל, באיסוף נתונים באמצעות השפה, דבורה וכתובה, באמצעות תצפיות ראיונות ועוד. מאז שנות ה-90 של המאה ה-20 חלה עלייה בשימוש בציורים ככלי לאיסוף נתונים בתחומי דעת שונים. אך עדיין הפעלת כלי מחקר אלה מתבצעת בדרך כלל באופן המקובל בתחום הדעת ואין בנמצא נורמות אחידות לשימוש בציורים ככלי לאיסוף נתונים.

בהיצג זה נציע סקירה רב-תחומית של מחקרים בהם עשו שימוש בציורים ככלי לאיסוף נתונים. השאלות שעמדו בפנינו היו: 1. מה מניע חוקרים לבחור בציורים ככלי לאיסוף נתונים? 2. מהן האסטרטגיות השונות לאיסוף נתונים באמצעות ציורים? 3. כיצד מבוצעים תהליכי עיבוד הנתונים? 4. מהם היתרונות המדווחים בספרות ומהם האתגרים העומדים בפני חוקרים המעוניינים לעשות שימוש בציורים ככלי לאיסוף נתונים?

לצורך איתור המחקרים, בוצע חיפוש באמצעות שילוב מילים כמו: *drawings/s, picturing, draw and tell, visual method, qualitative research, data collectio* משהתקבלו המאמרים נבדקו התקציר, שיטת המחקר ומילות המפתח של המאמר שהיוו בסיס לחיפושים נוספים. כמו כן בוצע חיפוש לפי שמות חוקרים שנמצא כי עשו שימוש בציורים לאיסוף נתונים, ובדיקה של מאמרים שציטטו חוקרים אלה.

מניתוח של כ-100 מאמרים, מרביתם מהעשור האחרון, עלה כי השימוש בציורים ככלי לאיסוף נתונים רווח בתחומי דעת מגוונים כמו, פסיכולוגיה, סוציולוגיה, אנתרופולוגיה, סיעוד וטיפול, עבודה סוציאלית, התפתחות הילד, חינוך, ניהול וארגון, עיצוב והנדסה ועוד. המטרות המוצהרות לשימוש בציורים מגוונות, כאשר רוב המחקרים עוסקים באפיון תפיסות ועמדות, לעתים תוך חשיפת סטריאוטיפים והשוואה בין תרבויות. הציורים משמשים כלי יחסית פשוט להפעלה, המאפשר ביטוי רגשות של ילדים ושל מבוגרים. מהסקירה עלה כי קיימת שונות במינוחים ובאסטרטגיות להפעלת ציורים ככלי מחקר. למחקרנו השלכות יישומיות על עיצוב כלי מחקר לאיסוף נתונים בתחומי דעת רבים, בפרט למחקרים הבודקים עמדות המשקפות גישות, עמדות פוליטיות ועמדות בהקשרים תרבותיים שונים. התובנות שיוצגו עשויות לסייע לחוקרים ממגוון תחומי הדעת למקסם את חוזקות השיטה ולמזער את החולשות האפשריות.

מצלמה בידיהם של תלמידי בית ספר – אמצעי להבעה אישית או כלי לשינוי חברתי

מסקנות ממחקר מבוסס PhotoVoice שנערך בקרב תלמידים מוחלשים בבית ספר במרכז הארץ

אבי המי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

מה קורה כשבית ספר המשרת תלמידים שמרביתם מגיעים מאוכלוסיות מחולשות מחליט לאפשר להם להתנסות במחקר פעולה משתף מבוסס PhotoVoice? איזה תהליך עוברים אותם תלמידים כשהם מבינים שהמצלמה הסלולארית שלהם, ששמשה עד כה בעיקר ככלי ביטוי באמצעותו שיקפו לעצמם ולאחרים את עולמם, הופכת פתאום לכלי פוליטי המעניק להם 'קול' וכוח לשנות את המרחב בו הם לומדים? מה חווים מנהלי בית הספר ומוריו?

PhotoVoice הינו סוג של מחקר פעולה משתף (P.A.R) המניח כי נתינת מצלמה בידיהם של חברי קהילות מוחלשות כדי שיתעדו וייצגו את כוחן ובעיותיהן של קהילותיהם מאפשרת להם להבין את המבנה הפוליטי והחברתי בו הם נתונים ובכך מעניקה להם 'קול' בתהליכים של קבלת החלטות (Meyer & Kroeger, 2005).

המתודולוגיה נוסתה בהצלחה בעבודה עם קהילות מדוכאות/מוחלשות, אולם השימוש בה בתוך בתי-ספר אינו נפוץ. לאור זאת, פיתחנו תכנית התערבות המיועדת לבתי ספר ומבוססת על מתודולוגיית ה-PhotoVoice ובחנו כיצד משפיע השימוש במתודולוגיה על תפיסת תלמידים משכבות אוכלוסייה מוחלשות את מקומם בתוך המבנים המעמדיים בבית הספר ואיזו השפעה יש לה על תחושת היכולת והרצון שלהם לשנות את מצבם החברתי.

בהרצאה אציג ממצאים טקסטואליים ודימויים מצולמים מתוך המחקר ואבחן באמצעותם את התהליך שעברו המשתתפים וצוות בית הספר בהתייחסות שלהם למצלמה – כיצד היא הפכה עבורם מכלי ביטוי אישי לאמצעי שמאפשר להם להבנות לעצמם תודעה חברתית חדשה ולהשפיע ישירות על חייהם.

מיני מליאות

כוח ופניו השונים במחקר איכותני

משתתפות:

פרופ' תמר זילבר, האוניברסיטה העברית

פרופ' עמיה ליבליך, האוניברסיטה העברית והמכללה האקדמית לחברה
ואמנויות בנתניה

פרופ' מיכל קרומר-נבו, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

פרופ' רבקה תובל-משיח, אוניברסיטת בר אילן

במיני המליאה המוצעת, נעורר דיון במימדים השונים של כוח המעורבים בעשייה
המחקרית האיכותנית.

פרופ' עמיה ליבליך תדבר על המחקר החדש שלה על עוני חדש בישראל, כדוגמא למחקר
על קבוצות אוכלוסייה מוחלשות. היא תיגע בשאלות כגון מהי החשיבות של חקר
קבוצות מוחלשות, ומהן הרגישויות המיוחדות לסוג כזה של מחקר.

פרופ' תמר זילבר תדבר על מימדים סמויים של כוח במחקר על תופעות ניטראליות
לכאורה, מחקר שעל פניו לא נראה ביקורתי במיוחד. על סמך מחקרה בארגונים ועל
מערכות המשמעות התרבותיות שנותנות לגיטימציה לארגונים ולעשייה שלהם, היא
תעמוד על הפעולה הסמויה של כוח בכל תהליך של הבנייה, שכן כל הבנייה נעשית בתוך
מערכת של יחסי כוח ומתאפשרת למי שיש לו כוח.

פרופ' רבקה תובל-משיח תדבר על מימדים של כוח בהתנהלות שלנו כחוקרים
איכותניים במסדרונות האקדמיה. היא תאיר את הכוח הגלוי והסמוי שפועל במערכת
האקדמית עצמה ואשר משפיע על מה שמרצים ומרצות צעירות יכולות להרשות לעצמן
לעשות מבחינת בחירת שיטת המחקר ונושאי המחקר.

פרופ' מיכל קרומר-נבו תדבר על האחריות שבאה (או ראוי שתבוא --) עם הכוח
האקדמי, על איך מתנהלים כבעלי כוח, מתי ואיך משתמשים בו. זאת בהתבסס על
עיסוקה בשנים האחרונות בתרגום המומחיות המחקרית שלה לעשייה בשטח, היא
תיגע בשאלות כגון איפה מימדים של כוח פועלים ביחסי הכוח בין האקדמיה לשטח? מה
הכוח (אם בכלל) שיש לממצאי המחקרים שלנו, ואיך רותמים אותם כדי לתרום בחזרה
לנושאי המחקר?

מטרתנו היא לעורר עוד מודעות למימדים של כוח בעשייה שלנו -- גם אלו הברורים
לכולם וגלויים לעין, וגם מימדים סמויים יותר של כוח יומיומי שרובנו כבר לא רואים.
לפיכך נקדיש די זמן לדיון פתוח עם המשתתפים.

יום ג'

6.2.2018

18:30-19:30

אולם הסנאט

מיני מליאות

על רצף המחקר המשתף : מחקר משתף עם אוכלוסיית אנשים על הרצף האוטיסטי

יו"ר : פרופ' אביעד רז , אוניברסיטת בן גוריון בנגב

תיאור המליאה

העיקרון המרכזי של אמנת האו"ם בדבר זכויות אנשים עם מוגבלויות הוא "שום דבר עלינו בלעדיו". בכל מקום בו דנים בענייניהם של אנשים עם מוגבלות, יש לשתף את האנשים עצמם בשיח. האקדמיה היא זירה חשובה בה נצבר ומופץ ידע אודות אנשים עם מוגבלויות, ולכן על פי האמנה יש לשתף אותם גם בשיח אקדמי- מחקרי.

מחקר משתף נועד לאפשר לאנשים שבעבר נתפסו כ"אובייקטים של המחקר" להשתתף בתהליכי יצירת הידע, תוך שהוא מניח שחלק משמעותי מהידע נמצא בידי האנשים עצמם. הגישה הביקורתית למוגבלות שואפת למחקר משחרר, שבו אנשים עם מוגבלויות לוקחים חלק בכל שלבי המחקר: עיצוב שאלת המחקר, קביעת המתודולוגיה, איסוף הנתונים, פרשנות והסקת מסקנות, הפצת תוצרי המחקר ויישומם.

נציג כמה מחקרים ששואפים לשתף אנשים במגוון האוטיסטי. נתאר את המניעים לשיתוף, את האתגרים בביצועו ואת הדרכים בהן ניסינו להתמודד עם אתגרים אלה.

יום ג'

6.2.2018

18:30-19:30

בנין 72, כיתה 209

חשיבותה של הקהילה האוטיסטית בשיח על אוטיזם - מבט היסטורי.

ד"ר סולה שלי, אס"י - פעילי הקהילה האוטיסטית בישראל

ב-25 השנים האחרונות מתפתחת בעולם קהילה של אנשים על המגוון האוטיסטי. אנשי הקהילה תופסים אוטיזם כשונות לגיטימית ורואים בתרבות האוטיסטית, אשר התפתחה בקהילה זו, חלק משמעותי בזהותם. התפתחות הקהילה אפשרה יצירת גוף-ידע קיבוצי אשר חרג מגבולות האישי וביקש לעבד את המידע שנאסף ממגוון גדול של משתתפים (ולא רק הדובר עצמו) לכדי מושגים, תיאוריות ומסקנות מעשיות.

כבר מראשיתה של הקהילה האוטיסטית, הביעו פעיליה ביקורת על גישתם של אנשי המקצוע, הן בהיבטים אתיים והן בהיבטים תוכניים של המדע. בתחום האתי, נשאל אילו מחקרים ראוי לערוך ובמה ראוי להשקיע תקציבים? באילו תופעות ראוי לטפל ומה נחשב לשונות לגיטימית? בתחום המדעי נמתחה ביקורת לגבי עצם תקפותם של מחקרים שנתפשים באקדמיה כמקובלים, במיוחד בשל הנחות בלתי מפורשות והיסקים לוגיים בעייתיים.

בהרצאה תתואר בקצרה התרבות האוטיסטית ויובאו דוגמאות לפערים בין תפיסותיה לאלו של הספרות המחקרית. יצוינו דרכי-פעולה שנקטו פעילים אוטיסטים בתגובה לפערים אלה, החל בתקופה בה לא הייתה כלל הכרה בצורך לשתף אוטיסטים במחקר, ועד לתקופתנו בה נעשים ניסיונות שיתוף ברמות שונות. תובא עמדת אס"י – פעילי הקהילה האוטיסטית בישראל כלפי פניות מחוקרים מהאקדמיה. לסיכום תתואר התועלת משיתוף פעולה של הקהילה המחקרית והקהילה האוטיסטית בכל שלבי המחקר: החל מעיצוב שאלת המחקר, דרך קביעת המתודולוגיה, איסוף נתונים, פרשנות והסקת מסקנות וכלה בהפצת תוצרי המחקר ויישומם. לבסוף יפורטו התנאים הדרושים לקיומו של מחקר כזה.

**התשמע קולי- תהליך התאמה של ראיון על מנת לאפשר לצעירים במגוון האוטיסטי להשמיע את קולם
אודות התאמת שירותים המיועדים לאוטיסטים אל צרכיהם ורצונותיהם.**

בשמת בר-נדב, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

אלה ויינטרופוב, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

בעשורים האחרונים קמו ארגונים, עמותות והתארגנויות וולונטריות, של ועבור אנשים עם צרכים מיוחדים ובני-משפחותיהם. ארגונים אלה משתמשים ב"מומחיות מהשדה" שלהם, לצורך מעורבות בתמיכה הדדית, שיפור בשירותים ובנגישות, סינוור ומחקר משתף.

ארגוני סנוור מהווים כר פורה למחקר בדיסציפלינות מגוונות אודות סוגיות כגון אקטיביזם בתחומי בריאות, מחקר משתף, וההיווצרות של זהויות 'ביו-חברתיות' חדשות.

המחקר הנוכחי מבקש לאתגר את ההנחה המקובלת, שארגונים חברתיים "מייצגים" את "הציבור" "שלהם". בדיקה אמפירית תבחן מיהם הציבורים הרלבנטיים, וכיצד הארגון מייצג אותם?

המחקר הנוכחי מבקש לבחון את ארגוני הסנוור כקבוצות (לעיתים בעימות) של מטפלים/אנשים עם מוגבלות וכיצד ההשתתפות בארגוני הסנוור מאורגנת ומעוצבת לכדי דפוסים של ייצוג קולקטיבי ושל סנוור באמצעות בני-משפחה מטפלים וסנוור-עצמי של האנשים עם המוגבלות.

המחקר נערך כחקר-מקרה בעמותה המתמחה בהפעלת שירותים עבור אנשים במגוון האוטיסטי ובני משפחותיהם. המחקר ביקש להכיר את מערכת היחסים בין הארגון לבין לקוחותיו, ובמיוחד- כיצד אנשי הארגון (בעלי תפקידים רשמיים בעמותה, אוטיסטים ובני המשפחה המטפלים בהם) תופשים את האידאולוגיה של הארגון ואת הפרקטיקות שלו בהקשר של סנוור קולקטיבי, ייצוג ואוטונומיה.

לצורך המחקר רואיינו בעלי תפקידים בעמותה וכן הורים לאוטיסטים. אך שאפנו לתת קול גם לאוטיסטים עצמם.

נראה שאנשי המקצוע ממשיגים את האוטיסטים כמתקשים לסנוור על עצמם ולבטא את רצונותיהם. מדברי המרואיינים עולה שהעמותה המפעילה את השירותים מתקשה אף היא לברר עימם את רצונותיהם. הוריהם מאששים את הטענה שהעמותה לא ביצעה עד היום סקר צרכים בקרב מקבלי השירות.

האתגר המחקרי לאפשר לאנשים שמתקשים לסנוור על עצמם, להשמיע את קולם, הביא אותנו לשתף אוטיסטים והורים לאוטיסטים בתכנון הריאיון, כיצד להנגיש את סיטואציית הריאיון ואת שלד הריאיון למאפיינים ולצרכים התקשורתיים הייחודיים של המרואיינים.

מדיניות בריאות בנוגע למבוגרים במגוון האוטיסטי ויתרונות המחקר המשתף

דן וקסלר דרעי, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

בעקבות עליה חדה באבחון בשני העשורים האחרונים, האבחנה של תסמונת הקשת האוטיסטית הינה אחת מאבחנות ההתפתחות השכיחות ביותר בישראל ובעולם. בשל עלייה זו בעשור הקרוב צפויה עליה משמעותית במספר המבוגרים המאובחנים במגוון האוטיסטי. למרות זאת, המחקר על מבוגרים במגוון האוטיסטי מצומצם ביותר, ובישראל צרכי הבריאות שלהם, אופן השימוש, והחסמים לשירותי בריאות כמעט ולא נחקרו. חסמים לשירותים אלה גורמים לירידה באיכות החיים, לעלייה בהוצאות, ולעתים אף לאי-קבלת טיפול. זאת ועוד, כפי שהראו חוקרים שונים, קהילת האוטיזם המורכבת ממבוגרים על הספקטרום, מהורים של ילדים המאובחנים עם אוטיזם ומחוקרים ואנשי טיפול, הייתה ועודה פעילה בייצור הידע הנוגע לאוטיזם ובעיצוב המדיניות שנוגעת לאוכלוסיה זו. לאור המגוון הקיים בקהילת האוטיזם וייצוגם של מבוגרים בקהילה זו שהינם בעלי יכולות שונות ורקע חברתי-כלכלי-פוליטי שונה, יש צורך בבחינה מעמיקה של אופני המעורבות בקביעת המדיניות הנוגעת למבוגרים והשלכותיהם על המדיניות בפועל.

בהרצאה זו אציג ממצאים ממחקר בהתהוות כחלק מעבודת דוקטורט העוסקת במדיניות בריאות הקשורה למבוגרים במגוון האוטיסטי. מטרת המחקר היא אפיון הצרכים של מבוגרים במגוון האוטיסטי בישראל וחסמיהם לשירותי בריאות, כמו גם בחינת תהליך עיצוב המדיניות הנוכחית הנוגעת למבוגרים במגוון האוטיסטי, בכדי להבין איך תהליכי עיצוב המדיניות השפיעו על טיב השירותים ועל פערים בין מבוגרים בתוך המגוון האוטיסטי. המחקר כולל שני שלבים: השלב הראשון כולל ראיונות עומק עם מבוגרים במגוון האוטיסטי, בני משפחותיהם, ואנשי מקצוע, והשלב השני כולל סקר משלים בנושא צרכים.

כחלק מתהליך העבודה, בשל ההבנה כי שיתוף במחקר איננו דרוש רק ברמה האתית, אלא גם מוסיפה לתקפותו של המחקר, הוחלט בשיתוף עם נציגים מאסיי על ייעוץ וליווי בשלבים השונים של המחקר. תהליך זה ייסקר גם הוא בהרצאה.

מחקר משתף כפי שבא לידי ביטוי במרכז הכוונה וייעוץ לזוגיות, עמותת אפי – אספרגר ישראל

יונתן דרורי, עמותת אפי - אספרגר ישראל

תסמונת אספרגר הינה לקות התפתחותית נרחבת, המאופיינת בליקוי משמעותי באינטראקציה חברתית ובהתנהגות סטריאוטיפית וחזרתית. מחקרי שכיחות מציגים עליה חדה בעשורים האחרונים. אנשים עם תסמונת אספרגר מסוגלים לתאר בצורה טובה כיצד הם תופסים את העולם, להסביר את צורכיהם ולחוות את דעתם על שירותים קיימים. אף על פי כן, עד היום נערכו רק מחקרים איכותניים ספורים המתמקדים בשאלות האלה.

בשנים 2012-2015 במסגרת פיתוח שירותי דיור בקהילה לאנשים עם תסמונת אספרגר, נערך פרויקט ראשוני לאיתור ומיפוי הצרכים, היכולות והשאיפות של אנשים עם התסמונת (פרויקט משותף לעמותת אפי - אספרגר ישראל ומסד נכויות - שותפות של גיוינט ישראל, ממשלת ישראל וקרן משפחת רודרמן). נערכו כ-80 ראיונות עומק. ייחודו של המחקר הנו מדגם מרואיינים גדול יחסית, וכן מגוון רחב של תחומים. כך מתאפשר מבט סטטיסטי הנותן תמונת מצב כללית, ובצדו התעמקות במשמעות הנתונים מתוך הקשבה לתיאוריהם של המרואיינים. קרוב ל-50% מהמרואיינים ציינו כי התחום שבו הם חשים את החסר המשמעותי ביותר בחייהם הוא תחום הזוגיות. ממצא זה הוביל את עמותת אפי - אספרגר ישראל, להקמת **מרכז הכוונה, תיווך, וייעוץ לזוגיות** בשנת 2015. במסגרת זו ניתנים כיום שירותי ייעוץ פרטניים וקבוצתיים לאנשים עם אספרגר. פעילות זו הובילה בין השאר לפיתוח **התערבות קצרת מועד בתחום הזוגיות לאנשים עם תסמונת אספרגר**.

תהליך פיתוח השירותים מבוסס על צרכי המרואיינים, ומנסה להיענות לבקשותיהם. תהליך הכתיבה כולל משוב מהמרואיינים וניסיון לדיאלוג בטרם הצגת תוצרים. בצעדים אלו אנו מנסים להיעתר, לפחות בצורה חלקית, לבקשה "שום דבר עלינו בלעדינו".

חקר אמנציפטורי בקהילה האוטוסיסטית ושאלת מיקומו של החוקר

איריס שנייד, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

חוקרים המעוניינים להכיר את תחום המוגבלות, לסייע ולהביא לקדמת הבמה את קולם של אוטיסטים, מזהים קושי ספציפי ומעוניינים לחקור אותו, מתוך ראייה ותפיסה אישית. לעיתים קרובות, חוקרים אלה מסתייעים בעמותות **למען** אוטיסטים (לעומת עמותות של אוטיסטים) ובגופים הנתפסים כמסנגרים על האוטיסטים. אולם בכך הם נשענים גם על הגדרות מצומצמות וסטיגמה, המגדירות את המחקר וכולאות אותו בתוך התפיסה הא-פריורית הנורמטיבית של אוטיזם. כמו בכל מחקר איכותני עולה השאלה, עד כמה אנחנו כחוקרים יכולים להיות אובייקטיבים, לפרק את עצמנו מהתפיסות שגדלנו עליהם והאג'נדות שבאנו איתם? האם זה אפשרי או שזה קיים רק באידיאל?

סוגיות אלה ייבחנו באופן קונקרטי דרך דוגמא למחקר אמנציפטורי⁶ בו אני מעורבת כחוקרת. מחקר זה עוסק בקונפליקט הקיים במערכת היחסים של אוטיסטים עם החברה והממסד. ההרצאה מבקשת לבחון את הקשיים והיתרונות שעולים ממחקר כזה, המתבצע תוך שיתוף פעילים אוטיסטים מאסיי – פעילי הקהילה האוטוסיסטית בישראל, ותכלול תאור של דרכי העבודה שלנו; משלב ניסוח השאלון, דרך איתור מרואיינים, קיום הראיונות ובהמשך ניתוח הממצאים ומתן משוב לקהילה על ממצאי המחקר.

מיני מליאות

דמות דיוקנו - תרגום מחקר לפרפורמנס

הצגה בהשתתפות:

ד"ר שולמית קיציס, אוניברסיטת בר אילן

שחקנים: עמי צביאלי ומעין יובל שהם

מוזיקאי: מרט מיירוביץ

לאחר צאת המחקר שלי (שולמית קיציס, דמות דיוקנו: מערכת היחסים בין אב רב איש ציבור בציונות הדתית לבניו ולבנותיו ותהליכי המשכה והנחלה) כעבודת דוקטורט ולאחר מכן כספר (דמות דיוקנו, 2017, הוצאת רסלינג), החלטתי להמיר את ממצאי המחקר מטקסט כתוב לפרפורמנס תיאטרלי-פיזי. הפרפורמנס נבנה כשילוב בין תיאטרון, גוף, שמיעת סיפורים מהקהל והמשגה מילולית, ונעשה בשיתוף שני שחקנים מקצועיים ומוזיקאי. החל מיולי 2017 הוצג המופע ברחבי הארץ ארבע פעמים, והוא עתיד להיות מוצג פעמים נוספות.

בהרצאה המוצעת נציג את המניעים להציג מחקר אקדמי טקסטואלי דרך שפת הגוף. בין היתר נתייחס ל"העלמת" הגוף מהמחקר, הייצור האקדמי של טקסט נטול גוף, בעוד הגוף נוכח תמיד, אבל מוסתר. נתאר כיצד בשימוש במדיום של פרפורמנס וגוף עבר הגוף החיאה, והייתה לנו ההזדמנות לייצג בנאמנות מחוות וממדים ויזואליים, ששיקפו את סיטואציית המחקר המקורית. נטען כי גם מבחינת הייצוג וההנכחה של הנחקרים - במקום הרדוקציה לפרוטוטיפים ולקטגוריות, השימוש בגוף איפשר להביא את המרואיינים כדמויות עגולות.

הגוף גם שימש אותנו ככלי מתודולוגי וכמקור של ידע. כשחקנים - ניסינו מגוון פעולות לפני שבחרנו בפעולה המדויקת. ואז, לפרק זמן אימצנו את הגוף של המרואיין, כאילו הפך להיות שלנו - המחוות, התנועות, הצלילים, השפה והכאבים. ההתנסות בגוף האחר העמיקה את הבנתנו, ולתחושתנו אף תרמה להצגה אמינה יותר של הממצאים.

כמו כן, ההתרחשות הקונקרטית, הגופנית, אפשרה לנו ולצופים לחוש מה הרגשתנו כלפי הפרשנות. כאשר בפרפורמנס פרשנות מסוימת הייתה מובנת, משכנעת ומשפיעה – הדבר חיזק את התוקף שלה.

בהרצאה נתאר את תהליך העבודה, נדגים אותו באמצעות קטעים מצולמים מהמופע ונרחיב כיצד אנחנו רואות את השימוש בגוף במחקר האיכותני כפרויקט בעל ערך אסתטי-אומנותי וחברתי.

יום ג'

6.2.2018

18:30-19:30

בנין 72, כיתה 210

מיני מליאות

חקר פעולות שיח אינטראקטיבית בקבוצות ווטסאפ ישראליות

יו"ר : ד"ר אולז'ין גולדשטיין, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי

מתדיינת : פרופ' עירית קופפרברג, מכללת לוינסקי לחינוך

מבוא

מטרת המושב היא לבחון את פעולות השיח המתבצעות בקבוצות ישראליות הפועלות באמצעות אפליקצית ווטסאפ (WhatsApp). אפליקציה זאת מאפשרת העברת מסרים מיידים באמצעות שילוב טקסט, תמונות, סרטוני וידאו, צלמיות, והפניות למקורות (Sánchez-Moya & Cruz-Moya, 2015). מחקרים מעידים שאנשים מרבים להשתמש באפליקציה זו משום שהיא מאפשרת חשיפה עצמית, אינטראקציה חברתית והיא יוצרת תחושת הנאה ושייכות (Park, Cho, & Lee, 2014). נוסף לכך, לאפליקציה זאת יש תרומה בתחום התקשורת בחינוך ביצירת אקלים חברתי חיובי, ביצירת נגישות לחומרי למידה ולמורים מעבר לשעות הלימודים (Bouhnik, Dshen, & Gan, 2014). חמשת המחקרים המוצגים במושב נשענים על מסגרת תאורטית המגדירה שיח כביצוע פעולה תקשורתית באמצעות שפה (Johnstone, 2008). מסגרת זאת גם מדגישה שחקר השיח המקוון האינטראקטיבי מזמן מחקר מאתגר שמאפשר זיהוי, תיאור ופירוש פעולות שיח המתבצעות בו (Herring, 2015). מבחינה מתודולוגית, כל המחקרים המוצגים במושב כוללים קורפוסים של נתונים טבעיים (Speer, 2007). ארבעת הראשונים מנתחים תקשורת ווטסאפ ואילו החמישי בוחן תקשורת זאת באמצעות תגוביות לכתבה שעוסקת בווטסאפ. ניתוח הנתונים המקוונים נערך באמצעות ניתוח תוכן (Herring, 2004) שבדק את התכנים בטקסטים המילוליים באמצעות תכנות אטלס ואקסל לניתוח איכותני ולזיהוי מאפיינים כמותיים בתקופת שונות. ממצאי המחקרים חושפים מגוון פעולות שיח בקבוצות הוטסאפ הישראליות שנחקרו: (1) יצירת תמיכה ואמפתיה בזמן משבר של מלחמה בקבוצה רב-תרבותית; (2) בנייה משותפת של ידע מקצועי של מומחים; (3) התארגנות חברתית לצורך השגת מטרה משותפת; (4) חיזוק תחושת ההשתייכות לקהילה בקבוצות מן המושב; (5) בניית במה לביקורת על פעולת החרם בקבוצת הוטסאפ. המתדיינת תתייחס לקובץ המחקרים מנקודת מבט תאורטית ומתודולוגית ביקורתית (Denzin, 2017).

יום ג'

6.2.2018

18:30-19:30

בניין 72 כיתה 221

שיח מקוון של קבוצת סטודנטים רב-תרבותית בעת מלחמת "צוק איתן"

ד"ר אולזין גולדשטיין, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי

המחקר חקר את השיח המקוון בקבוצה רב-תרבותית שמנתה 23 סטודנטים לתואר שני (11 סטודנטים יהודים ו-12 סטודנטים ערבים - בדויים מישוברים בדרום וערבים מצפון הארץ) במכללה להכשרת מורים בדרום הארץ. עם תחילת מערכה "צוק איתן" הלימודים הועברו ללמידה מקוונת. הסטודנטים למדו מביתם תוך ישיבה מול מחשב. רבים מהם גרו בדרום וחוויות הלמידה שלהם היו משולבות עם חוויות רגשיות בעקבות נפילת הרקטות והיציאה למקלטים. מטרת המחקר היתה לזהות תוכני ההתייחסות של הסטודנטים להקשר המורכב בעת מלחמה. לצורך הניתוח נבחרו הודעות מהחודשים יולי ואוגוסט של שנת 2014 (סה"כ 3,278 הודעות). ממצאי ניתוח התוכן מראים כי הסטודנטים בצעו מספר פעולות שיח: (1) גינוי אלימות (למשל, סטודנטים ערבים גינו את רצח הנערים היהודים וסטודנטים יהודים גינו את הרצח של הנער הערבי); (2) הבעת רגשות בעקבות המתרחש בסביבה; (3) הבעת דאגה לחברי הכיתה האחרים; (4) הצעת עזרה לזולת; (5) הבעת משאלה להשגת שלום שחזרה על עצמה שוב ושוב. ניתן לפרש את ממצאי המחקר בכך שמכלול פעולות השיח תרם לפיתוח תקשורת בין-אישית בקבוצה רב-תרבותית בזמן משבר.

קבוצת מומחים לחינוך מיוחד בונה ידע מקצועי משותף בתחום טכנולוגיות סיוע לילדים בעלי לקויות ראייה ועיוורון

ענת חבושה, מרכז טיפולי שמע- לקויות חושים

מחקר זה בוחן את התקשורת האינטראקטיבית, שהתנהלה בקבוצת ווטסאפ של 18 מורים מנוסים מהחינוך המיוחד העובדים במחוזות השונים של משרד החינוך, ואת תפקידם בהנחית מורים בחינוך המיוחד בדרכים לשילוב טכנולוגית הסיוע בעבודה עם ילדים בעלי לקויות ראייה ועיוורון. מטרת המחקר הייתה לזהות את אופי ההתייחסות של משתתפי הקבוצה למסרים ולדינאמיקה קבוצתית בהיבטים מקצועיים, חברתיים ורגשיים. לצורך הניתוח נבחרו 141 הודעות שהועברו בין חברי הקבוצה בתקופה של ארבעה חודשים בין סוף נובמבר 2016 ועד לתחילת מרץ 2017. ניתוח תוכן מראה שפעולות התקשורת שהתקיימו בקבוצה עסקו בעיקר בנושאים מקצועיים והם: (1) בקשת מידע בעניין טכנולוגיות חדשות, הזמנת ציוד, דרכי שילוב הטכנולוגיות בעבודה עם ילדים ומתן מענה לבקשות על ידי חברי הקבוצה תוך שיתוף בניסיון אישי והכוונה למקורות רלוונטיים; (2) פתרון בעיות והפקת מסקנות משותפות בעניינים מקצועיים; (3) הכנת המלצות למשרד החינוך; (4) פיתוח אמצעי טכנולוגי חדש שנועד לילדים בעלי לקויות ראייה. מחקר זה מדגים את התרומה של פעולה מקוונת של קבוצת מומחים בבניית ידע מקצועי ושימוש בעבודה עם ילדים בעלי לקויות אלה.

תרומתה של קבוצת ווטסאפ לקידום פעילות חברתית של נשות "חיפה כימיקלים"

חנית כהן נגב, ביה"ס יצחק שדה, דימונה

"חיפה כימיקלים" היא תאגיד בין-לאומי העוסק בעיקר בייצור דשנים לחקלאות וכימיקלים לתעשייה. בפברואר 2017 הוציא בית המשפט לעניינים מקומיים בחיפה צו סגירה למיכל האמוניה לבקשת עיריית חיפה עקב סיכון סביבתי חמור. פעולה זו עלולה להביא לפיטורין של עובדי המפעל אשר רבים מהם מעל גיל 50 ולכן הסיכוי שלהם למצוא עבודה חדשה נמוך מאוד. בנות הזוג של עובדי המפעל התארגנו בקבוצת ווטסאפ, כדי לבנות מערך הגנה על זכויות עובדי המפעל תוך הפעלת לחץ חברתי על מקבלי ההחלטות. הקבוצה הוקמה בחודש מרץ 2017 על ידי אחת הנשים שכונתה בהמשך כ"לביאת הקבוצה". לקבוצה הצטרפו 57 נשים של עובדי המפעל אשר לא הכירו זו את זו לפני כן.

מטרת המחקר הייתה לחקור את פעולות השיח המקוון האינטראקטיבי שהתקיים ביניהן. מאגר הנתונים כלל 1766 מסרים והניתוח נערך באמצעות תכנת אטלס. ממצאי המחקר מראים שהפעולות הבולטות שהתבצעו היו קריאה להתארגנות לקראת פעולות קבוצתיות (מחאות, שביתות, הפגנות, קמפיינים הגעה לכנסת, חסימת כבישים, הגעה למשכן ראש הממשלה ועוד), עדכונים על אירועים ודיווחים על הנעשה (פניות לעיתונות, שיחות עם בעלי תפקידים ועוד). חשוב לציין, שלמרות העובדה שמנהלת הקבוצה הציבה נורמות בשיח אשר הדגישו את מיקוד השיח במטרות הקבוצה, עם הזמן התפתחה בקבוצה תקשורת חברתית שבאה לידי ביטוי בדברי ברכה, בדברי הערכה ותודות. יחד עם זאת נמצאו גם סימני מתח הקשורים בעיקר לאי-שביעות רצון ואף לכעס כלפי היעדר השתתפותן של חלק מהנשים בפעילויות מחאה שאורגנו בקבוצה.

פעולות שיח מקוון אינטראקטיבי בקבוצת ווטסאפ של בנות קהילה המתגוררות במושב

לילך שמר, מרכז טיפולי שמע- לקויות חושים

המחקר התמקד בשלוש קבוצות ווטסאפ שבהן משתתפות נשים המתגוררות במושב בדרום הארץ (127 נשים). הקבוצות הוקמו בשנת 2013 על ידי החוקרת (אחת התושבות במושב) והן ממשיכות להתנהל בהנחייתה. פתיחת הקבוצות נבעה מהצורך להעברת מידע לקידום הקהילה החיה במושב, הרמת מיזמים פנימיים, ושיתוף במידע מעשי של חיי היום-יום. המחקר בחן את פעולות השיח שהתבצעו בתקופה של 13 חודשים ממאי 2016 עד יולי 2017 (סה"כ 12,596 הודעות). הממצאים מראים, כי התקשורת בקבוצות הוטסאפ שימשה להתארגנות הקהילה (למשל ארגון אירועים וחגים במושב), ליצירת קשרים חדשים בין המשתתפות, לקידום יוזמות אישיות וקהילתיות, לקיום דיונים בנושאים רלוונטיים לקהילה הפנימית, לדיון בנושאים כללים כמו חינוך ודת ולהחלפת מידע בענייני היום-יום (המלצות על רופאים ומומחים, חיפוש שמרטפים או חוגים לילדים, שעות פעילות במוסדות או בחנויות, מתכונים ועוד). הממצאים מראים שבשלושת הקבוצות התנהל שיח תוך שמירה על כבוד הדדי. נוסף לזאת, המחקר מראה שלמנהלת הקבוצות תפקיד משמעותי בניהול ובעיצוב הנורמות בקבוצות (הגדרת כללי התקשורת - השתתפות נשות המושב בלבד, התייחסות מכובדת ואיסור העיסוק ברכילות) ובהתייחסות מיידית לתגובות בלתי הולמות. יש לציין שבעקבות הקמת קבוצות הנשים במושב גם הגברים פתחו קבוצת ווטסאפ משלהם.

חרם תלמידים בקבוצות ווטסאפ

איילת פרידמן, ביה"ס נאות לון, באר-שבע

המחקר בחן את תוכני התגובות (talkbacks) של בוגרים (מורים, הורים ואחרים) לכתבה: "הילד שלי מוחרם בווטסאפ, מה עושים?" שפורסמה באתר האינטרנט של Ynet בתאריך 2.14.26. לכתבה זו הועלו 111 תגובות שהתייחסו לנושא של חרם תלמידי בית ספר בקבוצות ווטסאפ מקוונות. מניתוח תוכן התגובות עולה כי פעולות השיח העיקריות שביצעו המשתתפים היו ביקורת על אוזלת היד של מערכת החינוך בכלל ושל המורים בפרט והצעות לפתרון על ידי שילוב של הצוות החינוכי, הגשת תביעה משפטית כנגד הורי הצד הפוגע ואף העברת הצד הנפגע לבית ספר אחר והאשמה של החברה הישראלית למצב האלימות המקוונת ההולך וגואה.

מקורות

- Bouhnik, D., Dshen, M., & Gan, R. (2014). WhatsApp goes to school : Mobile instant messaging between teachers and students. *Journal of Information Technology Education: Research, 13*, 217–231. Retrieved from <http://www.jite.org/documents/Vol13/JITEv13ResearchP217-231Bouhnik0601.pdf>
- Denzin, N. K. (2017). Critical qualitative inquiry. *Qualitative Inquiry, 23*(1), 8-16.
- Herring, S. C. (2004). Content analysis for new media: Rethinking the paradigm. In *New Research for New Media: Innovative Research Methodologies Symposium Working Papers and Readings* (pp. 47-66). Minneapolis, MN: University of Minnesota School of Journalism and Mass Communication.
- Herring, S. C. (2015). New frontiers in interactive multimodal communication. In A. Georgapoulou & T. Spilloti (Eds.), *The Routledge handbook of language and digital communication* (pp. 398-402). London: Routledge. <http://info.ils.indiana.edu/~herring/hldc.pdf>
- Johnstone, B. (2008). *Discourse analysis*. U.S.A, Malden, MA: Blackwell.
- Park, S., Cho, K., & Lee, B. G. (2014). What makes smartphone users satisfied with the mobile instant messenger? Social presence, flow, and self-disclosure. *International Journal of Multimedia and Ubiquitous Engineering, 9*(11), 315–324.
- Sánchez-Moya, A., & Cruz-Moya, O. (2015). "Hey there! I am using WhatsApp": A preliminary study of recurrent discursive realisations in a corpus of WhatsApp statuses. *Procedia - Social and Behavioral Sciences, 212*, 52–60. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.11.298>
- Speer, S. (2007). Natural and contrived data. In P. Alasuutari, J. Brannen, & L. Bickman (Eds.), *The handbook of social research* (pp. 290-312). London, UK: Sage.

מיני מליאות

ראיונות קבוצתיים ממבט פמיניסטי

יו"ר : ד"ר פרופ' חנה הרצוג , אוניברסיטת תל אביב

מבוא

בין קבוצות מיקוד לראיונות קבוצתיים - מרחבי שיח מתודולוגיים ותיאורטיים

פרופ' חנה הרצוג , אוניברסיטת תל אביב

הרצאת פתיחה קצרה על גלגולי המושגים, השינויים והשימושים השונים בהם בין ובתוך דיסציפלינות, כמו גם בין עמדות תיאורטיות בשדה המחקר תוך הדגשת התפיסה הפמיניסטית.

יום ג'

6.2.2018

18:30-19:30

בית הסטודנט, אולם
כנסים ב'

השימוש בראיונות קבוצתיים בקרב נשים מקבוצות מיעוט

ד"ר איילת הראל-שלו, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

ד"ר בקי קוק, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

ד"ר פני יובל, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

The use of group-interviews with minority women

The purpose of this presentation is to discuss the group interview methodology through an analysis of our research which focuses on minority women and local government. In this discussion we focus on two group interviews we conducted with ultra-orthodox women. We demonstrate that the group interview format brings to the surface two conflicting tendencies: on the one hand it enables the expression of conflicting positions amongst the different participants and hence adds significant depth and complexity to the views expressed, while at the same time it can allow for the domination of one participant over others, and hence to the silencing of less aggressive participants. In this presentation we elaborate on two specific topics: the importance of belonging to a community and the question of whether women pay a price in this process. We argue that the two conflicting processes of both enabling discussion and silencing are acutely present particularly amongst closed and traditional minority groups who are often limited in their ability to express opposition to accepted norms and who are therefore fearful that the discussion will be leaked to the outside world. In our presentation we discuss both the challenges and the advantages in conducting group interviews amongst minority groups.

עבודות שקופות בראי ראיונות קבוצתיים - דילמות וסוגיות מתודולוגיות

ד"ר מהא סבאח-כרכבי, אוניברסיטת בר-אילן ומכון ון ליר ירושלים

ד"ר טליה פפרמן, מרכז שוות מכון ון ליר

ד"ר עמית קפלן, המכללה האקדמית תל אביב יפו

ההרצאה תתמקד במתודולוגיה המחקרית – ראיונות קבוצתיים ככלי מחקרי אשר מאפשר להתחקות אחר המשמעויות שנשים מעניקות לעבודה שקופה כחלק מניסיון כולל לפענח את המנגנונים החברתיים-תרבותיים המשמרים את העבודות השקופות ככאלו. השימוש במתודולוגיה זו התבסס על ההנחה כי הקטגוריות המגדריות אינן אחידות; לכן, לעבודות שקופות עשויות להיות משמעויות שונות בקרב נשים בהתאם להבניית נוף שייכותן המעמדית, אתנית, לאומית, גילאית, ועוד. ראיונות קבוצתיים הם מתודה בה משתמשות על מנת לתאר דיון מאורגן עם קבוצה של נשים/אנשים במטרה לאסוף נקודות מבט שונות לגבי הנושא הנחקר. השימוש בהם מתאים במיוחד כאשר המטרה היא לייצר ידע חדש, הנובע מחיי יומיום, מהאופן בו א/נשים מבינים/ות את עולמם/ן, מפרשים/ות את ניסיון חייהן/ם, מתרגמים/ות מושגים קיימים וכן המשא ומתן שהם/ן מקיימים/ות עם תפיסות קיימות. העושר של הידע הנאסף בראיונות הקבוצתיים נובע מהדינמיקה הקבוצתית ומהמגוון שיש בכל קבוצה. בהתאם לכך, במהלך המחקר ביצענו תשעה ראיונות קבוצתיים עם נשים ממוקומים חברתיים שונים, וכן שני ראיונות קבוצתיים עם גברים.

בהרצאה נדון ביכולתה של מתודולוגיה זו להרחיב את המשמעות המחקרית של עבודה שקופה, כפי שהתגלמה באמצעות הדינמיקות בתוך הקבוצות עצמן ובין משתתפיות/ות הקבוצות לבין החוקרות. בתוך הראיונות הקבוצתיים, מאפיינים דמוגרפים וסוציו אקונומיים של המשתתפים/ות כמו גם סדר הדיבור והדומיננטיות של משתתפים/ות שונים חשפו משמעויות עומק של עבודה שקופה ואת המתח המתמיד שהתקיים בראיונות סביב שאלת מסגור נושא המחקר; נוסף על כך, ההליך המחקרי אפשר לחשוף הבדלים מגדריים בהיענות להשתתף במחקר, מה שהוסיף להבנתנו את השוני המגדרי בחשיבות הנושא בחייהם של גברים ונשים. המתודולוגיה של ראיונות קבוצתיים אפשרה לחשוף את המגבלות של השימוש במושג של עבודה שקופה בראיונות, אך גם לגלות את התרומה של מפגשי נשים למשתתפות עצמן, בתמיכה, בשיתוף, בקבלה ובמודעות לנושא.

תרומתו של מחקר איכותני למחקר כמותני

ד"ר עמית קפלן, המכללה האקדמית תל אביב יפו

מטרת הרצאה זו היא לתאר את הדילמות המתודולוגיות, הקשיים והיתרונות, שעלו במעבר ממחקר איכותני למחקר כמותני, בניסיון לתרגם עולם ומלואו של פרשנויות שעולה ממחקר איכותני. מקרה החקר עליו מתבסס הניתוח הוא מחקר עבודות שקופות. עבודה שקופה היא עבודה בספירה הביתית והציבורית כאחד, ובכלל זה עבודה רגשית, שאינה מוגדרת או זוכה להכרה כעבודה ואינה מקנה תגמול. בעשורים האחרונים הוקדש בעולם מחקר ענף לעבודה שקופה, והיא נחקרה תוך שימוש בהמשגות, בתיאוריות ובמתודולוגיות מגוונות. המחקר בישראל חסר הן את נקודות המבט המגוונות של נשים וגברים בחקר עבודה שקופה, והן את ההתבססות על הניסיון, הידע והפרשנות של נשים וגברים בבניית מדדים לבחינת אי השוויון מגדרי בחברה. בכדי למלא חוסר זה, במחקר הנוכחי עשינו שימוש במחקר איכותני-פרשני באמצעות ראיונות קבוצתיים, במטרה לחשוף ולהבין מה נשים חושבות ואת המשמעות שהן מעניקות לעבודה שקופה על ריבוי ממדיה, רבדיה ומורכבותה והשפעותיה על מישורי חיים שונים. מהלך המאפשר לתרגם מנעד רחב זה, לשפה כמותנית השוואתית וכן להוביל להכרה חברתית בערכן הרב של עבודות שקופות על ידי המנגנונים השונים של מדינת הרווחה.

מושבים דיאלוגים

איכותני בין כמותיים

מנחים :

ד"ר יעקב שטיין וד"ר רבקה תובל משיח

חוקרים וחוקרות איכותניים, על פי רוב, הינם בעלי "אני מאמין" מוצק באשר לשיטת המחקר והפרדיגמה המחקרית האיכותנית, ולהם תחושת שותפות עם חוקרות וחוקרים איכותניים החולקים עימם תפישות עולם אלו. ברם, לא פעם, חוקרים איכותניים מצויים בסביבה פוזיטיביסטית המבכרת מחקר מונחה ראיות, ואשר אינה סובלנית לתפישת העולם האיכותנית. במצב זה מוצאים הם את עצמם מוקפים בעמיתות ועמיתים אשר לא מבינים את הערך שבעבודתם, ולעיתים אף מזלזלים במאמץ המחקרי האיכותני. לכן, להיות איכותני בין כמותיים עשויה להיות מציאות אשר חוקרים איכותניים רבים יכולים להזדהות עמה. מציאות זאת מזמנת חוויות ותחושות מגוונות, הן כחוקרת או חוקר והן כאנשי אקדמיה הנתונים לתכתיבים של הממסד הכמותי. תחושות אלו עשויות לכלול בדידות וחוסר שייכות לצד פקפוק עצמי ותסכול מחד, ותחושות של מיוחדות וחדשנות לצד בטחון עצמי ואמונה בצדקת הדרך מאידך. במסגרת המושב נרצה להציג מציאות זאת מנקודת מבטנו אנו, ומתוך כך לחלוק מחוויותינו כחוקרת איכותנית ותיקה ומבוססת וחוקר איכותני צעיר בצעדיו האקדמיים הראשונים בתחום הפסיכולוגיה. מנקודות מבט אלו, אנו מבקשים להציף את מכלול האתגרים הרגשיים, הפוליטיים, והמחקריים אשר מציאות זאת כוללת לצד ההזדמנויות והריגושים שהיא עשויה לטמון בחובה. אנו מעוניינים לשמוע קולות אחרים, מזדהים ושאינם מזדהים, ולנסות יחד להבין את מרכיבי החוויה. בנקודות בהן נוכח האתגר, נבקש לחשוב יחד על דרכי התמודדות, ובמקומות בהם נוכחת ההזדמנות נבקש להתעכב על הדרכים למנפה. אחת התופעות בהן נרצה לגעת הינה "הבדידות האינטלקטואלית" של חוקרת/ת איכותנית/ת במרחב הכמותי, וכיצד קהילה איכותנית יכולה לסייע בהתמודדות איתה. כמו כן, אנו מקווים כי עצם השיתוף במרחב דיאלוגי הנוגע בסוגיה זו יוכל במשהו להפיג בדידות אינטלקטואלית זאת.

יום ג'

6.2.2018

18:30-19:30

מושבים דיאלוגים

סוגיות מתודולוגיות במחקרים בתחום נערות

מנחות:

אורנית רמתי-דביר ד"ר סיגל אופנהיים שחר וד"ר מיכל קומס

בעשורים האחרונים הולך ומתפתח במחקר הפמיניסטי תחום נפרד לחקר נערות (Girlhood Studies). זהו תחום אינטר-דיסציפלינרי המאגד בתוכו מחקרים מתחומי ידע מגוונים כמו סוציולוגיה, פסיכולוגיה, חינוך, קרימינולוגיה, תרבות, היסטוריה, בריאות ואף ספרות. גוף ידע זה שואף לחקור ולהבין נערות כקבוצה ייחודית שאינה מונוליטית. כלומר התחום לא רק עוסק במובחנותן של נערות כקבוצה אלא גם מכיר בשונות ובמגוון בתוכה. הוא עוסק במיקומי זהות מגוונים, בחוויותיהן של נערות, בקשר שלהם עם הגוף, במיניותן, באופן שבו הן צורכות ומייצרות תרבות, בשאיפותיהן ביחס לעתידן המקצועי ובכלל.

לצד התפתחות הידע בתחום מובחן ומגוון זה, הניסיון מעבודת השדה מעלה שלא רק שמחקרים בתחום של לימודי נערות מובחנים מבחינת נושא המחקר אלא גם בתהליך המחקרי עצמו. חוקרות מהתחום מתמודדות עם סוגיות מתודולוגיות ואתיות ייחודיות ביניהן: א. מהם הכלים המתאימים לאיסוף נתונים במחקר עם נערות. ב. כיצד יש להתמודד עם יחסי הכוח במחקר. ג. מהם יחסי הגומלין בין החוקרת לאינפורמנטיות ובעיקר לאלו החיות במיקומים שוליים.

אנו מבקשות לנצל הזדמנות זו כדי לדון עם הקהל במושב בין 60 דקות בסוגיות אלה. הדיון ייעשה באמצעות הצגת שלושה סיפורי מקרה.

יום ג'

6.2.2018

18:30-19:30

מושבים דיאלוגים

מהפרט אל הכלל: בחינת תפקיד תיאורי מקרה במחקר הרפואי

מנחים:

ד"ר אורית קרניאלי ופרופ' יצהל ברנר

בעשרות השנים האחרונות מתמקד המחקר הרפואי במחקרים כמותיים, פרוספקטיביים שמשקלם רב ביותר ועיסוקם בעיקר בהתערבויות טיפוליות; כמו-גם במחקרים רטרוספקטיביים הבודקים קבוצות שונות בעברן ועיסוקם בגורמי תחלואה והשפעות טיפוליות שונות.

אך היומיום ברפואה כולל התמודדות עם פרטים, אנשים, להם תגובות שונות לטיפולים וצרכים ייחודיים. הלמידה מכל מקרה מחייבת התבוננות מעמיקה, שימת לב לפרשנות אישית ולתפיסה סובייקטיבית והקשבה משמעותית למטופל והעדפותיו. מיומנויות אלו קריטיות בעולם הרפואה לקידום טיפול ממוקד מטופל.

דיון זה יעסוק בחשיבות תיאורי מקרה חריגים כמקדמי למידה משמעותית ברפואה. יתוארו מספר מקרים שדרכם נלמד על השפעות ייחודיות של תהליך טיפולי (לדוגמא על תהליך הגדילה, פתולוגיה רב מערכתית הפוגעת במוח ואבחון נכון של תנועה שמחזיר את החולה לתפקוד קודם) כמו גם הבנה מעמיקה של מיומנויות תקשורת נדרשות ברפואה ממוקדת מטופל.

נבחן בדיון כיצד ניתן לקדם שימוש בתיאורי מקרה ככלי למידה ומחקר ברפואה וכיצד לקדם את מעמדו של המחקר איכותני בתחום כמותי זה.

יום ג'

6.2.2018

18:30-19:30

מושבים דיאלוגים

כיצד עונים על הצרכים של דוקטורנטים במחקר איכותני?

מנחים:

אוהד גילבר, ד"ר גבריאלה ספקטור-מרזל, יובל סער-הימן

המחקר האיכותני דורש מחוקרים איכותניים תהליך ומאמץ רגשי ואינטלקטואלי השונה מכל הליך מחקר אחר. כללי הכתיבה והניתוח של ממצאי המחקר האיכותני גמישים ופחות מובנים בהשוואה למחקר כמותי. החוקרים האיכותניים מתבקשים לגשת את המחקר ב"ראש פתוח", ולפיכך נדרשים לצאת להרפתקה ולהתמודד עם היבטים שאינם ידועים מראש. יתר על כן, פעמים רבות המפגש האינטימי עם אוכלוסיות מחקר "קשות" נושא איתו תכנים טעונים והתמודדות עם לחץ רגשי. בשל כך, המסע המחקרי האיכותני הנו תובעני ויוצר רצף של דרישות לא פשוטות מתלמידי המחקר.

מושב דיאלוגי זה יציע מפגש של דוקטורנטים, חוקרים ואנשי סגל המעוניינים לפתח דיון וחשיבה בנוגע לאופן בו ניתן לספק מענה לצרכים המורכבים של חוקרים איכותניים בשלבי התפתחותם השונים. הדיון יתקיים על בסיס הניסיון המצטבר במסגרת שלושת המרכזים למחקר איכותני בישראל – פל"א באוניברסיטת בר אילן, קבוצת העניין במחקר איכותני במכון מופ"ת, והמרכז הישראלי למחקר איכותני של האדם והחברה, באוניברסיטת בן גוריון בנגב, אשר פועלים למתן תמיכה לסטודנטים בתארים מתקדמים.

בחלק הראשון של המפגש תיסקר פעילות המרכזים ובחלק המרכזי של המפגש יתקיים דיון בקבוצות קטנות לגבי הצרכים של תלמידי דוקטורט העורכים מחקר איכותני. לאחר קיום המושב תועלה האפשרות לכתיבת דו"ח מסכם של הדיון בצירוף המלצות למחלקות במדעי החברה באשר לאופן שבו ניתן לשפר את התמיכה בתלמידי דוקטורט. תוכן המפגש יוקלט..

יום ג'

6.2.2018

18:30-19:30

מושבים דיאלוגים

ללכת על חבל דק: אתגרי החוקרים במחקר איכותני בנושאים רגישים

מנחות:

פרופ' הדס גולדבלט, ד"ר טובה בנד-וינטרשטיין, ד"ר שגית לב

מחקר בנושא רגיש מתייחס למצבים בהם נושא המחקר הוא בעל השלכות פוטנציאליות, נפשיות וחברתיות, על המשתתפים או על קבוצת אנשים, המיוצגת על-ידי המחקר. הגדרת נושא כרגיש עשויה להשתנות בהתאם לחברה ולתרבות, מאחר שעיצוב החוויה מושפע ממערכת ערכים, נורמות ואיסורים, הנובעים מההקשר הסביבתי של חיי הפרט. המחקר האיכותני מאפשר לחוקר קשר בלתי אמצעי עם המשתתפים, כמו-גם העמקה בתכני המחקר. כך קורה, שהחוקר נחשף באופן ישיר ואינטנסיבי לנושא המחקר ויכולות להיות לכך השלכות על עולמו האישי והמקצועי. הספרות העוסקת במחקר בנושאים רגישים מתמקדת בעיקר בקשייו של המשתתף ומתייחסת פחות לקשיים ולאתגרים בפניהם עומד החוקר.

לאחר הצגת הסוגיה המרכזית, נקיים שיח מונחה על מפגש החוקר האיכותני עם נושא רגיש והשלכות מפגש זה עליו לאורך המחקר. במהלך השיח נתייחס להיבטים הבאים: התכונות רפלקסיביות של החוקר לנושא הרגיש (עמדות, דעות, רגשות); היבטים רגשיים (הקהיית רגשות, תשישות נפשית, אשמה), והיבטים אתיים (יחסי כוח, חשיפת סוד, ניצול). לסיכום השיח המונחה, יידונו כיווני חשיבה להתמודדות עם הסוגיות שיעלו.

יום ג'

6.2.2018

18:30-19:30

מושבים דיאלוגים

קהילה יוזמת מחקר

מנחים:

ד"ר מיה לביא-אג'אי, ד"ר ערן בוכלצב וסיון לוטן

בשנים האחרונות מתפתחת ביקורת על יחסי הכוח בתוך התהליך המחקרי. במחקר המסורתי לחוקר/ת יש כוח עדיף על אוכלוסיית המחקר החל מקביעת נושא המחקר, שאלת המחקר ועד שלב הפרשנות והכתיבה של המחקר. כל ההחלטות הללו מעצבות את השפעותיו העתידיות של המחקר על השיח הציבורי, על קביעת מדיניות ועל גוף הידע. החל מראשית שנות ה-2000, צברו תאוצה דרכים שונות להתמודד עם יחסי הכח ההיררכיים בתוך המחקר. המשותף לגישות אלו היא שאיפה לייצר תהליך הפקת ידע קולקטיבי, בשיתוף עם האנשים שיש להם ניסיון חיים (אישי או מקצועי) ישיר עם התופעה הנחקרת, שיחשוף מהלכים אידאולוגיים, פוליטיים וחברתיים המאפשרים ומבססים אי-שוויון. המטרה היא ליצור מחקר אשר משרת את הקהילה ונסמך על מגוון הידע והכלים שמביאים לתהליך השותפים השונים

במושב דיאלוגי זה נידון ברעיון של מחקר ביוזמת קהילה, כלומר מחקרים בהם הקהילה וארגוני חברה אזרחית מציעים את נושא ושאלת המחקר ולוקחים חלק בתהליך איסוף הנתונים, ניתוחם והפצת הממצאים. הדגש במחקרים אלו הוא על בעיות היומיום, הנובעות מאי-שוויון חברתי כפי שמוגדרות על ידי הקהילה וארגונים חברה אזרחית וכן קידום שינוי חברתי. המחקר הופך להיות זירה של דיאלוג וחילופי ידע בין האקדמיה לקהילה.

במושב נבחן את החשיבות של מחקרים ביוזמת קהילה, את האפשרויות ליצירת מחקרים כאלה נדון בחלוקת התפקידים בין החוקרים מהאקדמיה ויוזמי המחקר מהקהילה, ונבחן פתרונות אפשריים לאתגרים הייחודיים למחקרים אלו.

יום ג'

6.2.2018

18:30-19:30

מושבים דיאלוגיים

מי הזיז את המיקום שלי: דיאלוג בין תיזנטית למנחה - מיקומים שונים למול התופעה הנחקרת

מנחות:

ד"ר מיכל מחט-שמיר שני פיצ'ו-פרלורנזוס

יום ג'

6.2.2018

18:30-19:30

השאלה האפיסטמולוגית הבוחנת כיצד מובנה ידע, מטילה עלינו כחוקרות חובה לעסוק בסוגיית הרפלקסיביות, זאת מתוך ההנחה כי העצמי של החוקרת, במודע ושלא, הינו שותף פעיל מתחילת תהליך המחקר ועד סופו. כאשר מדובר בכתיבת עבודת תיזה, המפגש בין העצמי של המרואיינים לעצמי של החוקרת/התיזנטית, מקבל גוונים נוספים כאשר מצטרף לתהליך הבניית הידע של המרואיינים גם העצמי של מנחת המחקר. בתוך מפגש זה נוצר מרחב דיאלוגי נוסף - בין העצמי של החוקרת לעצמי של המנחה, אשר כל אחד מושפע מהכוחות השונים הפועלים עליו וממיקומה השונה של כל אחת ביחס לסוגייה הנחקרת.

המושב הדיאלוגי המוצע יציג תהליך מחקרי בו מיקום החוקרת בתוך התופעה הנחקרת, ואילו מיקום המנחה מחוץ לתופעה. במושב נדון בשאלות הנוגעות ליחסי הכוחות שבין המיקומים השונים, שאלות אשר לטעמנו יש לבחן לאורך התהליך כולו: האם ניתן לצמצם את המרחק שבין המיקומים השונים? האם יש לשאוף למיקום משותף? כיצד נזהה אם זזנו? ומהם היתרונות והחסרונות שטומן המרחב שבין שלושת המיקומים: מרואיינים-חוקרת-מנחה?

בניין 72, אולם זוננפלד

12:00-13:30

המליאה המרכזית

6 בפברואר 2018

Personal Documents and Public Events in the Study of the Holocaust: A Case Study of a Memoir Re-analysis to Illuminate Gender Issues

פרופ' שולמית ריינהרץ

Holocaust, survivors - both women and men - and from all over Europe - have written hundreds, if not thousands, of memoirs about their experiences. Each is memoir is both unique and representative. How can these materials be used to understand what happened in greater depth? Can these materials be used to develop larger generalizations? Or are they best understood as illustrations of ideas derived from other materials? In my research about these questions, I have used two methodological approaches: secondary analysis of existing data and reading for gender by reading against the grain .

Secondary analysis involved re-analyzing data collected by another researcher, typically in order to ask new questions and new audiences. For example, is our understanding of the Holocaust affected by the language in which the memoir was written? What new questions can be asked and how does one develop them? Secondary analysis also involves reading for what is not there. For example: why do people not report on the fate of particular family members and focus on others? How do we deal with the fact that few memoirs exist of religious Jews? Reading against the grain for gender enables us to build a grounded gender analysis, one that is not self-conscious or deliberate .

I will illustrate these points by sharing work from two projects: a re-analysis of a 261-page memoir that my German-Jewish father wrote in 1980 about his experiences in Germany (1921-1938) and Holland (1939-1945) when he was liberated at age 24. The second project is an experiment in reading against the grain of the memoir to uncover gender issues .

המליאה המרכזית

9 בפברואר 2016

אז למה לי פוליטיקה עכשיו?

מקומו של הפוליטי במחקר האיכותני

יו"ר: פרופ' מיכל קרומר-נבו, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

מהמקומו של הפוליטי במחקר איכותני? במליאה נדון בשאלות מהו מחקר פוליטי, האם אפשר לערוך מחקר לא פוליטי ומה ההשלכות המתודולוגיות של הפוליטי במחקר. לשאלת הפוליטיות במחקר יש תשובות שונות בהתאם לפרדיגמות המחקריות השונות. יש הטוענים שהדרישה לנתק את המחקר מהפוליטיקה היא הכרחית כדי לאפשר את קיומו של מחקר עצמאי. אלה טוענים כי המחקר מחויב לאמת, בשעה שהפוליטיקה מחויבת לקידום אינטרסים באמצעות קבוצות לחץ, וקואליציות, וכוח, הכל חוץ מאמת. אבל האם זה אפשרי? האם מחקר, כל מחקר, יכול להיות לא פוליטי? ומה זה אומר להיות פוליטי? בפאנל הזה לקחנו על עצמינו לבחון את הסוגיות השונות הכרוכות בקשר שבין מחקר ובין הפוליטי באמצעות התייחסות לשאלות:

מהו מחקר פוליטי?

האם אפשר לעשות מחקר לא פוליטי?

ואיך עושים מחקר פוליטי?

❖ מליאה זאת תוקדש לזכרה של ד"ר יעל לוי-חזן, חוקרת ואקטיביסטית בקהילה הגאה בבאר שבע שנהרגה באופן טראגי לפני כמה חודשים. יעל לקחה חלק בפעילויות רבות של המרכז האיכותני ובכנס האיכותני הקודם ובכל פועלה תמיד חיברה בין האישי החברתי והפוליטי.

משתתפות:

פרופ' נעמה צבר-בן
יהושוע
אוניברסיטת תל-אביב

פרופ' פנינה מוצפי הלר
אוניברסיטת בן-גוריון
בנגב

ד"ר תגריד יחיא-יונס
אוניברסיטת תל-אביב
ומו"פ המשולש

ד"ר גליה פוטקין עמרמי
אוניברסיטת בן-גוריון
בנגב

מליאה מסכמת

7 בפברואר 2018

מכאן לאן?

המושב המסכם של הכנס הישראלי הבינתחומי השמיני למחקר איכותני יציע מבט לעתיד. חוקרות וחוקרים בולטות/ים בשדה המחקר האיכותני בישראל ידונו במגמות הבולטות במחקר איכותני בישראל ובעולם כיום ויעריכו את מצב המחקר האיכותני בעתיד.

יו"ר המושב

ד"ר מאיה מאור, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב ואוניברסיטת חיפה

בהשתתפות

פרופ' עמיה ליבלך, נשיאת המכללה האקדמית לחברה ואומנויות בנתניה

ד"ר סראב אבו-רביעה, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

פרופ' חיים נוי, מכללת אשקלון

ד"ר פאולה פדר בוביס אוניברסיטת בן גוריון בנגב

יובל סער- הימן אוניברסיטת בן גוריון בנגב

תקצירי פוסטרים

פוסטרים יום
א'

זהות קולקטיבית של מתבגרות ערביות בישראל כפי שהיא מתבטאת בשיח על חדשות

מיכל אלון תירוש, המכללה האקדמית עמק יזרעאל,

דורית שובל, המכללה האקדמית עמק יזרעאל,

נרמין מרשי-סכראן, המכללה האקדמית עמק יזרעאל,

המחקר עוסק בקונפליקט סביב זהותן הקולקטיבית של מתבגרות ערביות המתגוררות בצפון ישראל באמצעות שיח על מקומן של החדשות בחייהן ותפיסותיהן בייחס לז'אנר. החדשות נוצרות בדרך כלל על ידי חברי קבוצת הרוב ומשקפות את הנרטיב המרכזי של קבוצה זו. קבוצות מיעוט לרוב מיוצגות באופן שלילי וסטריאוטיפי. מצב זה מעורר שאלות ביחס לדפוסי הצריכה של החדשות בקרב קבוצות מיעוט. במחקר נערכו ראיונות בשפה הערבית עם עשר מתבגרות. עיבוד הראיונות נעשה בהתאם ל"תיאוריה המעוגנת בשדה" (Grounded Theory). בניתוח הראיונות נמצאו שתי תמות מרכזיות:

1. תמה של שיכות: מתייחסת לעיסוק של המתבגרות בשאלות בייחס לקבוצות השייכות שלהן

וכוללת סוגיות של שיכות לאומית לעומת שייכות אזרחית. למשל, העיסוק בשיכות לאומית

פלשתינית לעומת הרצון לדעת מה קורה בישראל.

2. תמה של שיח מול האחר: מתייחסת לעיסוק בקבוצות אליהן הן לא משתייכות ועימן הן מנהלות

דיאלוג ממשי ומדומיין. למשל, תחושתן כי בחדשות קימת גזענות.

הניתוח התמתי חשף קונפליקט פנימי בין מרכיבים שונים של זהותן. דרך העיסוק בייצוגים של קבוצתן

בחדשות הישראליות, בתכנים המאפיינים את הז'אנר, בהשוואה בין חדשות ישראליות לבין חדשות של

גופי תקשורת ערביים, ובייחסייהן המורכבים עם השפה העברית, עולה המציאות המורכבת בה מתנהל שיח

הזהות הפנימי של המתבגרות. השיח הפנימי מלמד על המורכבות אותה חווים חברי קבוצת מיעוט ועל

מקומן של החדשות בהקשר זה. המחקר מדגים כיצד החדשות מייצגות את הקונפליקט הפנימי ומעוררות

עיסוק בו. הממצאים מרמזים שיצירת תכנים חדשתיים הכוללים ייצוגים מגוונים יותר של חברי קבוצות

המיעוט, במגוון הקשרים, חיוביים ושלייליים, ובהקשר לנושאים שונים, יכולה להוות מצע ליצירת תחושת

שייכות חזקה יותר של חברי קבוצות המיעוט הן ברמה הלאומית והן ברמה האזרחית.

הגישה לטיפול בחולה הכרוני: קווים מנחים מול הערכה כוללת

יצהל ברנר

מערך לרפואה גריאטרית, מרכז רפואי מאיר, כפר סבא

הפקולטה לרפואה ע"ש סאקלר, אוניברסיטת תל אביב.

לא מזמן מצאתי את עצמי, פעם נוספת, מול מטופל שהתוודה בפני שהוא לא פעל לפי ההוראות שנתתי לו. "השבוע האחרון היה עמוס", הוא אמר, "ביום ראשון לא הספקתי למדוד את כמות הסוכר, וברביעי שכחתי לגמרי מההזרקה השלישית." אני נאנח ומסביר לו שוב, כמה הבדיקות היומיות הללו קריטיות, וכמה חיוני מבחינתו להזריק שלוש פעמים ביום. זה הטיפול האפקטיבי ביותר נגד סוכרת, וזה בסוף יעלה לו בבריאות. הסברי מבוססים על הקווים המנחים המבוססים על מחקר כמותי, המקובלים היום לטיפול באינסולין בסוכרת.

המחקר הקליני הוא מחקר כמותי ביסודו המתרכז במחלה ומנסה לבדד בדרך כלל את המחלה הכרונית מיתר המרכיבים את מצב הבריאות של האדם. זאת על מנת להגיע למסקנות טיפוליות סגוליות למחלה הנחקרת בניחות כמותי. על סמך המחקרים הללו מוצעים הקווים המנחים לטיפול במחלות הכרוניות. רק כמחצית מהחולים במחלה כרונית עונים על אמות המידה שלפיהם הוצאו הקווים המנחים יתר החולים שייכים לקבוצה של ריבוי מחלות בה קשה להשתמש בקווים המנחים. התצפית העומדת ביסודו של כל מחקר במדעי הטבע, והיא הבסיס העיקרי לגישה קלינית באבחון ובנית מסגרת טיפול הולכת ומאבדת את ערכה מול ים הנתונים הכמותיים.

בשנים האחרונות מתפתחות גישות חדשות לטיפול בחולים הכרוניים מרובי המחלות. גישות אלו מבוססות על התייחסות פרטנית לחולה, מטרות הטיפול כפי שהוא רואה אותן והתשומות אותן עליו להשקיע על מנת להשיג את מטרותיו. וזאת מתוך התחשבות ביכולתו לשאת בנטל הטיפול על כל משמעויותיו. ה MDM- Minimal Disruptive Medicine מתמקדת בקבלת החלטות טיפוליות על בסיס המטרות הטיפוליות שמגדיר החולה תוך בחירת עומס הטיפול המזערי. על החולה.

קבלת החלטות לטיפול בחולה כרוני אינה יכולה להתבסס על מסקנות המבוססות על המחקר הקליני הכמותי בלבד ועליהן לשלב מדדים איכותניים בתהליך קבלת ההחלטות.

מורים מובילים במערכת החינוך - נקודת המבט של המורים המובילים ביחס לתפקידם כמובילי הפיתוח המקצועי

רוית קונקס בן ציון
המכללה האקדמית אחוה

פרופ' אורית אבידב אונגר
המכללה האקדמית אחוה

תקציר

בשנים האחרונות נעשים ניסיונות לקדם מנהיגות מורים המתבססת על מומחיות מתוך מעשה ההוראה. בישראל, הוקמה ועדת מומחים שמטרתה ליצור מרחבי התפתחות מקצועית פנים בית ספרים אשר יותאמו לדרישות של מערכת החינוך במאה ה-21. תהליכי פיתוח מקצועי אלו עוגנו בתכנית הנקראת "מורים מובילים" או "השקפה". משמעות התכנית היא שמורים אשר בכוחם להיות מנהיגים של מצוינות ולמידה בהוראה ישמשו כמורים המנחים תהליכי למידה של עמיתיהם.

מטרתו של המחקר לבחון את ייחודיות המסגרת לפיתוח מקצועי של "מורים מובילים", לבדוק את אופן יישומה בבתי הספר, לבחון את השינוי שחל בפרקטיקה של המשתתפים ושל בתי הספר וכן לבחון כיצד משפיעה התכנית על התפתחותם המקצועית של המורים המובילים.

המחקר התבצע במתודולוגיה האיכותנית. משתתפי המחקר היו מובילי התכנית ו-30 מורים מובילים מארבעה מחוזות שבהם פועלת התכנית. ממצאי המחקר התבססו על נתונים שנאספו באמצעות ראיונות מובנים למחצה, תיעוד ימי עיון וניתוח מסמכי מדיניות.

מהממצאים עולה כי המורים המובילים רואים בתכנית דרך משמעותית לקידום ההתפתחות מקצועית של מורים, דרך לקידום תהליכי ההוראה – למידה בבית הספר ולקידומה המקצועי של המערכת החינוכית כולה. כמו כן, הממצאים משקפים את הצרכים, הקשיים והאתגרים העומדים בפני המורים המובילים כחוד החנית בבית ספרם וכן בחלקו המשמעותי של מנהל בית הספר כמשפיע על התפתחותם המקצועית של מוריו.

המסקנות ממצאי המחקר הן שהמורים המובילים רואים בתפקידם אחריות רבה בהתפתחותם המקצועית של עמיתיהם, הם רואים בתכנית כלי יישומי להתפתחות מקצועית ומציינים את החשיבות העצומה ליצירת מרחבים של למידה מקצועית משמעותית לכלל המורים, הקמת מאגר ידע פדגוגי מערכתי המבוסס על התנסות המורים וכל זאת, במטרה להפוך את הידע הפרטי של המורים לידע בשימוש קהילת המורים ומערכת החינוך.

תפיסות של מנהלי בתי ספר ביחס לקהילה מקצועית לומדת בבית ספרם

אליאת עזרן
המכללה האקדמית אחוה

פרופ' אורית אבידב אונגר
המכללה האקדמית אחוה

תקציר

בשנים האחרונות חל שינוי במתווה של הפיתוח המקצועי של מורים בישראל, הן בשל קריאת תגר על מסגרות מסורתיות של פיתוח מקצועי והן בעקבות הערכה לידע העצום הנמצא בקרב המורים. השתתפות בקהילת למידה מקצועית הוכרה במחקרים כדרך ללמידה יעילה, ולבעלת השפעה על למידת המורים וכאמצעי לפיתוח מקצועי של מורים. למנהל בית הספר תפקיד מרכזי ביחס לקהילות מקצועיות בית ספריות. התוכנית "מורים מובילים" – "השקפה", המופעלת בשלוש השנים האחרונות בישראל, מקדמת קהילות מקצועיות של מורים בהובלה של מורה מוביל מבית הספר. מטרת המחקר הייתה לבחון את המסגרת לפיתוח מקצועי של מורים הנקראת "מורים מובילים" מנקודת מבטם של מנהלי בתי ספר שבהם מתקיימת התוכנית. המחקר נערך בגישה האיכותנית-נרטיבית. במחקר השתתפו 17 מנהלי בתי ספר שרואיינו בראיון עומק מובנה למחצה וכן מנהלים שהשתתפו בשלוש קבוצות מיקוד. הנתונים במחקר נותחו באמצעות ניתוח תוכן כמקובל במחקר איכותני.

מן הממצאים עולה כי לקהילה המקצועית הבית ספרית ישנם מאפיינים דומים בין בתי הספר. בכל הקהילות המקצועיות מובילים יוזמה חינוכית הבאה לשנות דפוסי הוראה-למידה-הערכה קיימים בבית הספר. אסטרטגיית הלמידה הבולטת בקהילה המקצועית היא למידת עמיתים. ישנם גורמים המעודדים וגורמים המעכבים את הובלת הקהילה המקצועית אבל, מנהל שותף ומעורב, קשרים חיוביים ומקצועיים בין המורים ומורה מוביל איכותי הם תנאי ליצירת קהילה מקצועית מחוללת שינויים.

המסקנה העיקרית העולה ממצאי המחקר היא כי קהילה מקצועית בית ספרית היא כלי ניהולי המאפשר את הפעולות הבאות: (א) ניהול הידע בבית הספר; (ב) פיתוח מקצועי ודיפרנציאלי של מורים; (ג) עיצוב התרבות הארגונית בית הספר; ו-(ד) קידום הפדגוגיה של בית הספר. בנוסף, מתוך הממצאים אופיינו המנהלים עפ"י דפוס מעורבותם בקהילה המקצועית הלומדת בבית ספרם.

תחושת ההעצמה בקרב מורים חונכים: מרכיבי התופעה ומאפייניה

תמר אינסלר
האוניברסיטה הפתוחה

פרופ' אורית אבידב אונגר
המכללה האקדמית אחוה
האוניברסיטה הפתוחה

תקציר

מטרת המחקר לבחון תחושות העצמה בקרב מורים חונכים. תפקידם של המורים החונכים נתפס כחוליה חשובה ביותר בתהליך ההכשרה להוראה של המורה בתחילת דרכו (משרד החינוך, 2014) עקב קשיים מקצועיים ואישיים של המורים המתמחים ובשל תופעת הנשירה של מורים בתחילת דרכם. שאלת המחקר המרכזית היא מה כוללת תחושת ההעצמה של מורים חונכים, מהם מרכיבי התופעה ומאפייניה בקרבם? ומכאן ששאלות המחקר הן: מהם המרכיבים המרכזיים של תחושת ההעצמה, ומה כוללת הגדרתם בקרב מורים חונכים? כיצד מפרשים המורים החונכים את התנסויותיהם ואת חוויותיהם בתפקיד, וכיצד פירוש זה מסייע בהגדרת תחושת ההעצמה בקרבם?

כלי האיסוף של הנתונים הוא ריאיון מובנה למחצה. במחקר רואיינו 30 מורים חונכים משישה מחוזות שונים של משרד החינוך. ניתוח הנתונים מבוסס על התיאוריה המעוגנת בשדה ומתבסס על איתור, שיום ואפיון של חזרות בחומר הגולמי של הממצאים.

מהנתונים בעניין תחושות העצמה של המורים החונכים התקבלו ארבע קטגוריות על המעודדות העצמה, וקטגוריית על נוספת מעכבת העצמה: (1) העצמה מקצועית: 30 מורים חונכים, 100% (2) העצמה אישית: 29 מורים חונכים, 97%, (3) העצמה בין דורית: 17 מורים חונכים, 57%, (4) העצמה תפקידית: שלושה מורים בלבד, 10%. קטגוריה אחת מרכזית עלתה של גורמים מעכבי העצמה בקרב 13 מורים חונכים, 43%, תיארו את חוויית החונכות כסוג של דרך שלעתים "אינה סוגה בשושנים".

עוד עולה מממצאי המחקר כי החונכות מניבה מרכיבי תחושות העצמה שונים, שחלקם מנוגדים זה לזה. כל מרכיבי תחושת ההעצמה יוצרים תופעה ייחודית המשקפת 'דגם' מורכב ולא דיכוטומי של תחושות העצמה בקרב מורים חונכים.

המחקר נותן תוקף לתפקידו החשוב של המורה החונך גם בעבור עצמו, להתפתחותו המקצועית ולהתפתחותו האישית ובכך שופך אור על תפקיד החונכות, תפקיד חשוב בעבור הפרט המבצע ולא רק תפקיד חשוב בעבור המתמחה הנחנך - המורה בתחילת דרכו.

העצמתן של נשים פלסטיניות-ישראליות באמצע חייהן, לאחר קבלת רישיון הנהיגה

מרים עבד אל רחים, דוקטורנטית בתכנית ללימודי מגדר, אוניברסיטת בר-אילן

בשנים האחרונות, ישנה עליה במספר נשים פלסטיניות-ישראליות הלומדות נהיגה באמצע חייהן. תקופה שמוצאות בה הנשים הזדמנות לחזק את האינדיבידואליות שלהן בצל השינויים התרבותיים המשמעותיים המתרחשים במעמד הנשים הפלסטיניות בישראל בכלל. עבורן, נהיגה מהווה זירה למאבקן לשנות ולעצב את מרחבן הפיזי במחאה על אמצעי הפיקוח וההגבלה עליהן. כך, במרכזה של ההרצאה עומדת השאלה: כיצד נשים פלסטיניות-ישראליות בגיל אמצע החיים מתעצמות הלכה למעשה דרך קבלת רישיון הנהיגה, כפי שבאה לידי ביטוי מנקודות מבטן? טענתי היא כי רישיון הנהיגה מהווה אמצעי שלתפיסתן של נשים פלסטיניות-ישראליות באמצע חייהן אמור להביא להעצמתן האישית והמגדרית. באמצעות ראיונות מובנים למחצה בקרב 16 נשים פלסטיניות-ישראליות בגילאים 41-61, תבחן ההרצאה טענה את ביחס להחלטה העומדת מאחורי לימוד הנהיגה.

ממצאי המחקר מצביעים על קיומן של מגמות של שינוי מול מגמות של שימור בהקשר לקבלת רישיון הנהיגה. מגמת השימור בולטת בעיקר בסדרי העדיפויות של הנשים, השמות את הבית והמשפחה בראש סדרי העדיפויות שלהן. עם זאת, ניכרים ביטויים של העצמת הנשים בכך שהן מצליחות לזהות את הכוח והדיכוי הפועלים בחייהן בהסדרה המגדרית בתפקידיהן המסורתיים. הן מצליחות להוביל את חייהן לרמה רצויה של מסוגלות ומימוש עצמי בזכות עצמן ולהיות ערניות לצרכיהן: חירות וחופשיות, בידור ופינוק, לימוד ועבודה.

התמודדות עם מלחמה דרך משקפיים של המודל הסלוטוגני : התמודדות הורים ובני זוג עם מצבי

לחץ ומשבר בזמן מבצע 'צוק איתן'

טל ליטבק הירש ושקד בן מאיר, התוכנית לניהול ויישוב סכסוכים, אוניברסיטת בן גוריון

הורים במשפחות המתגוררות במצב מתמיד של מלחמה וטרור חווים מתח רב ומורכבות בחייהם, כמו גם חשש מאי וודאות. המודל הסלוטוגני (אנטונובסקי, 1987) הוצע ככלי לבחינת האופן בו אנשים תופסים ומנהלים את המתח בחייהם, דרך המושג של תחושת קוהרנטיות (SOC). תחושת קוהרנטיות היא תפיסה אשר מושפעת מהקשר שבו האדם חי, כולל תרבותו, המבנה החברתי, השורשים ההיסטוריים והחוויות האישיות, המשפחתיות והקהילתיות. תחושת קוהרנטיות מורכבת משלושה מימדים הקשורים והשלובים זה בזה: מוגנות, שהיא היכולת לתפוס את העולם ואת אירועי החיים כמובנים, מסודרים ובמידה מסוימת, ניתנים לחיזוי; נהילות, הביטחון והידע שיש לאדם את הכלים והמשאבים הדרושים לו להתמודדות; ומשמעותיות, האמונה שהחיים משתלמים ושהאתגרים בחיים ראויים להשקעה של מאמץ ומשאבים. בעוד מחקרים רבים עסקו בתחושת קוהרנטיות בהקשר של הצורך של בני משפחה להתמודד עם אתגרים שונים כגון מחלה או שירות צבאי, מעט ידוע על האופן שבו תחושת קוהרנטיות נתפסת בתקופות של מלחמה.

המחקר הנוכחי התמקד ב-20 זוגות נשואים, בעלים ונשים, הורים לילדים צעירים, החיים עד 40 ק"מ מרצועת עזה, ובכך הם מהווים חלק מהאוכלוסייה החשופה ביותר להתקפות טילים, בתקופה של 'מבצע צוק איתן' בשנת 2014. ראיון חצי מובנה נבנה על מנת להקיש על הדרכים שבהן כל מרואיין משתף בחוויותיו, דרכי התמודדות שלו ותפיסותיו לגבי תרומתם של בן / בת הזוג להתמודדות עם הלחצים שנתקלו במהלך מבצע 'צוק איתן' (26.8.2014-8.7.2014). בהרצאה, תוצג התיאוריה לצד תוצאות המבוססות על הנושאים שזוהו במסגרת הראיונות, בהתייחסותם לדרכים שבהן תורמת תחושת הקוהרנטיות להתמודדות ההורים בזמן המלחמה. נדון בדרכים שבהן נרטיבים המוצגים באמצעות התיאוריה הסלוטוגנית ותחושת הקוהרנטיות משקפים את הדרך בה ההורים מתמודדים עם המורכבות של החיים תחת מלחמה וטרור במשך שנים רבות. כמו כן נציע כמה רעיונות מעשיים ביחס לעבודה עם ההורים בזמן המלחמה.

Global תיקון: תיירות התנדבותית כאתר לעבודת זהות גלוקלית

נטע כהנא, סטודנטית לתואר שלישי, המחלקה לסוציולוגיה ולאנתרופולוגיה, האוניברסיטה בעברית

מחקר זה בוחן זהויות ארגוניות של ארגוני תיירות התנדבותית ישראלים מפרספקטיבה גלוקלית. תיירות התנדבותית היא שילוב פעולות התנדבות שונות כגון סיוע לאוכלוסיות מוחלשות, צמצום אי-שוויון עולמי ושימור סביבתי במהלך חופשה. לרוב, הפעילות מתווכת בידי ארגוני חברה אזרחית. משנת 2007 נוסדו ארגונים שמציעים תכניות תיירות התנדבותית שמיועדות ליהודים מישראל ומרחבי העולם. תכניות אלה מתקיימות בעיקר מחוץ לגבולותיה של מדינת ישראל, ומושאי הסיוע המרכזיים שלהן אינם חלק מהקולקטיב הישראלי או היהודי. קיומם של ארגונים אלה בתוך הפרקטיקה הגלובלית של תיירות התנדבותית מעלה שאלות הנוגעות לזהויות ישראליות ויהודיות בעידן גלובלי.

אף שנכתבו מחקרים רבים על תיירות התנדבותית ועל תיירות של ישראלים, מחקר זה הוא הראשון שבוחן תיירות התנדבותית בהקשרה הישראלי. המחקר מבוסס על ניתוח תוכן של אתרי האינטרנט של חמשת הארגונים הפעילים בתחום. הניתוח מצא כי כל אחד מארגונים מציג זהות גלוקלית שמשלבת בין כמה סוגים של מאפייני זהות: גלובליים, יהודיים וישראליים. כל ארגון משלב באופן שונה בין מאפייני הזהות השונים לכדי יצירה של זהות גלוקלית ייחודית. אף על פי שהארגונים מציגים זהויות גלוקליות, עדיין ניכר כי כל ארגון מעניק משקל רב יותר לאחד ממאפייני הזהות. כמו כן, הזהות הישראלית והזהות היהודית מוצגות כקשורות זו לזו, ומדינת ישראל משמשת כמרחב התייחסות עבור שתי הזהויות, כאשר לקישור זה ישנן שתי השלכות מרכזיות. הראשונה היא שקישור זה מציג את הזהות היהודית כחלק אינטגרלי מהזהות הישראלית ובכך מדיר את אזרחי מדינת ישראל שאינם יהודים. השנייה היא שהקישור משרטט את הזיקה בין ישראל לבין התפוצות היהודיות בעולם; האחרונים אומנם אינם חיים בישראל, אבל הדגשת זיקתם אליה מציגה אותם כנוכחים, גם אם לא בגופם הפיזי, בקולקטיב הישראלי

Social support during adolescence and its role as a resilience factor against stressful

Events

כותבת: גיל אבא, המחלקה לפסיכולוגיה אוניברסיטת בן גוריון,

Purpose

Examine the mechanism behind the protective effect of social support on stress during adolescence.

Methods

An open-ended interview according to Giorgi's method. The questions concern stressful events in general, stressful events resulting from being exposed to the rocket fire from Gaza, and situations in which the adolescent had received social support.

Results

The preliminary results consist of interviews of eighteen high-school students from the south of Israel. It was found that parents are the most dominant source of provision of support.

Four dominant themes were identified:

1. Support is guidance which helps to deal with the confusion created by stress.
2. Support is when someone believes in me, so I start to believe in myself.
3. Support is when someone dedicates time and resources to me.
4. Support is when I am not left alone and provided with distraction.

Discussion

The first emphasizes that under stressful conditions, confusion is created which gives rise to decreased self-clarity. Guidance helps dealing with this decrease.

According to the other three themes, social support helps dealing with the increase in self-criticism created by stress. It changes the adolescent's self-representation. When others dedicate time to the adolescent, believe in him and enjoy his companionship, he starts to believe that he deserves their efforts, and that he is capable of achieving more than he thought.

The fourth theme also emphasizes that distraction provided by others reduce the pressure for corrective actions created by stressful events.

The dominance of family as source of support emphasizes the importance of family intervention programs.

"חינוך יהודי" במערכת חינוך ממלכתית – מושג "חמקמק":
"סכמה לניתוח" ככלי למחקר בנושא עמום ושנוי במחלוקת
אורית עובד, אוניברסיטת תל-אביב

בעבודת הדוקטורט עסקתי בתחום מדיניות החינוך ותכנון לימודים בנושא **שילובם של "תכנים יהודיים" במערכת החינוך הממלכתית-כללית ("חילונית")**, בחינוך היסודי והעל-יסודי – ניתוח מדיניותו, פעילויותיו ושיטותיו של משרד החינוך במדינת ישראל ל"העמקת החינוך היהודי" בשנים 1955-2005. מחקר חינוכי-היסטורי זה התבסס בעיקרו על "חקר מסמכים" (documentary research) - נתונים ממקורות ארכיוניים ששיקפו את מדיניות משרד החינוך בנושא "חינוך יהודי" בבתי הספר הממלכתיים. במדינת ישראל מקומה של הדת במערכת החינוך הינו נושא השנוי במחלוקת תמידית: חברתית, ציבורית, פוליטית ודתית; מפלגות מימין ומשמאל, דתיות ו"חילוניות" - אף אחת מהן אינה יכולה להציע פתרון מקובל ומוסכם על כל הצדדים, אלא למעשה כל צד מפרש את תחום "החינוך היהודי" לפי אמונותיו, דעותיו, ערכיו וצרכיו הפוליטיים. בנושא כה טעון, גם אני כחוקרת הגעתי עם השקפת עולם חברתית ופוליטית בתחום "החינוך היהודי" ומקומם בבתי ספר ממלכתיים-כלליים, ולאורך המחקר בחנתי לא פעם את מקומי בין האישי והפוליטי.

ההרצאה תתמקד בשיקולי הדעת שליוו אותי בבחירת כלי המחקר ודרכי ניתוח תוכן הנתונים על מנת שישקפו אמינות מחקרית ומפגש פתוח לקראת המלצות מחקר חינוכיות-יישומיות במערכת החינוכית בחברה רב-תרבותית כמדינת ישראל:

1. גיבוש **סכמה לניתוח** הכוללת ארבעה ממדים בארבעת ההקשרים המרכזיים במדיניות חינוך בנושא המחקר, בהתאם לקטגוריות-על וקטגוריות משנה שזוהו בשלב הסקירה הראשונית של הנתונים. באמצעות הסכמה ניתן היה להצביע על פעילויות של מדיניות חינוכית בתחום הנחקר ואפיון הפרקטיקות, כמייצגות מדיניות, דעות ותפיסות מסוימות (פוליטיות, אידיאולוגיות, חברתיות, ערכיות וכו') בעיניי מקבלי החלטות בתחום החינוך היהודי במשרד. יתרה מכך, ניתוח הנתונים בגישת "תיאוריה מעוגנת בשדה" וארגונם באמצעות הקטגוריות ותת-הקטגוריות בסכמה, תרם לניתוח יעיל, אמין ותקף של הנתונים.

2. **ראיונות חצי-מובנים** עם אנשי מפתח הקשורים למשרד החינוך, שהיו שותפים בתהליכי עיצוב המדיניות וקבלת ההחלטות בתחום הנחקר (כגון: שרי חינוך, מנכ"ל המשרד, יועצים ועוד).

“עדיף להיות בטוחים מאשר להצטער אחר כך”: מחקר הבוחן תפיסות ותגובות של אנשים לסוגיה של ‘בדיקות יתר’

שמות הכותבים: ד"ר אימי לב*, פרופ' נורית גוטמן*, ד"ר רוני ברקת**, ד"ר אמנון להד***

*החוג לתקשורת אוניברסיטת תל-אביב, **שירותי בריאות כללית, המחלקה לרפואת משפחה שירותי בריאות כללית, האוניברסיטה העברית בירושלים.

תקציר

המגמה ברפואה בעשורים האחרונים הייתה לעודד אנשים לבצע אבחון של מחלות הנחשבות לקשות (בכללן סרטן) עוד בשלב מוקדם שלהן באמצעות “בדיקות סקר” כדי לאפשר טיפול אפקטיבי ולהפחית שיעורי תמותה. כיוון שאנשים כיום חשופים למידע בנושאי בריאות במדיה, הביקוש לבדיקות עולה ונצפית עליה בכמות ‘הבריאים-הדואגים’ (Worried well). מסרי בריאות נטו עד כה להדגיש את יתרונות בדיקות הסקר ולהמעט בהדגשת נזקים פוטנציאליים, פיזיים או נפשיים. בשנים האחרונות הצטברו עדויות לנזקים אפשריים של בדיקות רפואיות ובעקבותיהן קריאה לשימוש מושכל יותר בהן. בדיקות סקר ובדיקות לאבחון במצבים מסוימים עשויות להביא ליותר נזק מתועלת. מכאן עולה השאלה כיצד אנשים, שלאורך שנים נחשפו למסרים המדגישים את הצד החיובי של בדיקות הסקר ואת העובדה שהן יכולות להציל את חייהם, יקבלו את ההסתייגות מ’בדיקות יתר’ ואת הגישה ש’גילוי מוקדם’ הוא לא תמיד הכרחי וחשוב; כאשר ההסתייגות, מנוגדת לאמונה הנפוצה ולכאורה הגיונית. לשם כך יועד המחקר להבין מה אנשים חושבים בהיבטים של תפיסות תועלת למול סיכון של בדיקות סקר, כשהסוגיה המורכבת של גילוי מוקדם מוצגת להם כדילמה, ובנוסף מוצגים שיקולים לגבי הימנעות מבדיקות סקר מסוימות. לשם כך נעשה שימוש בסרטון ווידאו שמסביר את הנושא ונערכו 50 ראיונות חצי-מובנים עם גברים ונשים בגילאי 30-55, ללא מחלות כרוניות קשות לאחר צפייתם בסרטון. ממצאי הראיונות העלו שתי השקפות מנוגדות: “פחות בדיקות זה עדיף”, הקשורה לתפיסות בנוגע לסיכונים אפשריים של ביצוע בדיקות ולהשפעותיהן הפסיכולוגיות, למול “עדיף להיבדק מאשר להצטער אחר כך”, הקשורה לסוגיית הפחד מהשלכות של אי גילוי של מחלת הסרטן “בזמן”. נמצא כי הפחד של אנשים מחוסר אבחון של סרטן בשלב מוקדם מודגש באמצעות סיפורים אישיים של בני משפחה ומכרים שסבלו מהשלכות שליליות בשל חוסר אבחון מוקדם. מהמחקר עולה כי תקשורת עם הציבור בנושא של בדיקות יתר מצריכה התמודדות עם אי וודאות ועם הפחד של אנשים מגילוי מאוחר של סרטן.

שהן חוות

ד"ר נחמה הכהן, המחלקה לפסיכולוגיה באוניברסיטת בר-אילן והמסלול הבינתחומי בפסיכואנליזה בחוג לייעוץ והתפתחות האדם באוניברסיטת חיפה, חברת דירקטוריון ב"קרן בריאה".

שרה טנקמן, מייסדת ומנהלת "קרן בריאה", לומדת לתואר שני בתוכנית למגדר באוניברסיטת תל-אביב.

בדיקה גניקולוגית מהווה עבור נשים רבות סיטואציה מורכבת, שכן הבדיקה מצריכה חשיפה גופנית אינטימית בפני אדם זר ובעלת סמכות רפואית. מחקרים רבים ברחבי העולם דיווחו על מתח גבוה וחרדה של נשים לקראת הבדיקה הגניקולוגית ובמהלכה (לדוגמא, Erbil et al., 2008; Bodden-Heidrich et al., 2000). מעבר לכך, נמצא כי נשים מדווחות על חוסר נוחות, כאב פיזי ותחושה של אובדן שליטה במהלך הבדיקה (Bates, Carroll & Potter, 2011 ; Grundström, Wallin & Berterö, 2011).

בהיעדר נתונים עדכניים בקרב נשים ישראליות, הפיצה קרן בריאה⁷ שאלון אינטרנטי בו השתתפו 6,508 נשים ממגוון גילאים ומגזרים. השאלון עסק בחוויה הסובייקטיבית של נשים במהלך הבדיקה (רמות כאב, מבוכה וטראומה), בצורת התנהלות הבדיקה כיום בפועל ובדרכים אפשריות לשפר את חווייתן. המשתתפות הוזמנו לשתף בחווייתיהן מבדיקות בעברן ובהצעותיהן לשיפור. ניתוח הנתונים שילב מתודות כמותניות ואיכותניות.

16% מהנשים העידו כי חוו לפחות פעם אחת הערה/שאלה שנתפסה בעיניהן כלא ראויה. בתוך זאת, כ- 600 נשים בחרו לתאר מילולית או לצטט את ההערה/שאלה שנתפסה בעיניהן כלא ראויה. ההתערבויות הלא ראויות התחלקו לסוגים הבאים: הערה על מראה האישה, הערות שנוגעות למיניות האישה וביקורת על בחירות האישה. בחלק מן המקרים ציינו משתתפות המחקר כי השאלה/הערה היתה יכולה להיחשב כמקצועית אילולא נאמרה במהלך הבדיקה, כאשר הן במצב חשוף ופגיע.

לסיכום, המחקר מציב זרקור על חשיבות הראייה של האישה כסובייקט על ידי הרופא/ה והתגלמות של ראייה זו ביחס כלפיה לפני, במהלך ולאחר הבדיקה הגניקולוגית במטרה לשפר את חווייתה הפיזית והנפשית ובכך גם למנוע הימנעות עתידית מבדיקות.

⁷ **קרן בריאה** (חלי"צ) היא ארגון ללא מטרת רווח הפועל לקידום בריאות נשים בישראל. מטרת הקרן הינה למפות צרכים של נשים בתחום הבריאות ולעבוד למול מערכת הבריאות בכדי לשפר את השירות, הנגישות והטיפול שנים מקבלות. להרחבה ניתן לבקר באתר www.briah.org וליצור קשר במייל info@briah.org

"כתב שלנו" ו"כתב שלהם": הכתב העברי הרהוט כזירה למאבקים פוליטיים ותרבותיים בין מזרחיים למערביים, בראי המפעל הציוני

יעל ברוך

דוקטורנטית במחלקה לתקשורת ועיתונאות, האוניברסיטה העברית, ירושלים

הכתב העברי נעדר ממחקרי ההיסטוריה והציונות, לשונות היהודים, החינוך והתרבות, ולמרות שקיפותו, הכתב היה רכיב משמעותי בזהותן של קהילות כותביו במרחבים התרבותיים בהם התגבש: ארצות האסלאם מכאן וארצות אשכנז מכאן. הכתב הרהוט - שלא כמו הכתב המרובע ששמר על צורתו האחידה בין קהילות ישראל - התפצל לשני סגנונות נבדלים: הכתב מהטיפוס הספרדי שהיה נפוץ בקהילות יהודי ארצות האסלאם, ומנגד הכתב האשכנזי. זה האחרון נבחר מבין השניים בשנת 1903 בדיוני אסיפת-המורים בגדרה ככתב הרהוט שיונהג בארץ-ישראל. החלטה הרת גורל שלמעשה ניתקה את המוני קהילות ספרד וצאצאיהם מהכתב שבו נכתבו ותועדו פאר יצירותיהם, מורשתם ותרבותם.

תופעת התפלגות הכתבים העבריים לספרדי ולאשכנזי על השלכותיה התרבותיות, על הקשיים שהערימה בתקשורת בין הקהילות וכן תיעוד נישול קהילות שלמות מהונם התרבותי ומזהותם שבאה לביטוי גם באמצעות כתבם מזה מאות שנים – הם במוקד המחקר. בהתכתבויות בין רבנים ופעילים ציוניים, בפנקסים אישיים ובתיעוד היסטורי עולים הדיה של ההתפלגות שמוצאת ביטוייה בכינויים כגון "כתב שלנו" ו"כתב שלהם", "משיטא שלנו", "משיטא שלהם" שדבקה בהם נימה המרמזת על "כתב של האחר", "הזר", וכן עולים הקשיים שהערים הכתב העברי שנתפצל על התנהלות המפעל-הציוני. ראיונות איכותניים שנערכו עם רבנים ובני-ישיבות שכותבים בכתב הספרדי גם כיום, מעידים על הכאב ותחושת הגזילה, חוסר האונים והאובדן, ועל המאמצים בקרבם להציל את הכתב מתהום הנשייה.

דרך סיפור הכתב עולות שאלות מהותיות על בניית זהות, הבניה חברתית, הקָלָה והדרה, השלכות ההכרעה של הכתב על שימור תרבות המזרח אל מול תרבות אשכנז, כחלק מנרטיב התגבשות התרבות הלאומית הישראלית ובזיקה ישירה לאידיאולוגיה הציונית. מחקר זה מבקש לתעד ולהחזיר את הכתב הספרדי, שנשכח ונשר מדפי-ההיסטוריה, למחוזות-הזיכרון הציבורי והדיון האקדמי.

יזמות חינוכית הצומחת מהשדה: האם פוטנציאל לקיימות?

מטרת המחקר היא להציע מודל תיאורטי ליזמות בת-קיימה הצומחת מהשדה החינוכי. המודל מוצע נוכח התפתחות התפיסה הרואה מורים הפועלים בשדה החינוך כיוזמים, מתכננים ומיישמים חידושים ולא כמיישמים בלבד של רפורמות "המונחתות" על המורים..

המחקר בוחן מיזם שהוקם בשנת 2005. במיזם מפותחות ומופעלות תוכניות ללמידה מרחוק בין מוסדות לחינוך מתרבויות שונות במטרה לעורר שיח והבנה בין המורים והלומדים הבאים מקבוצות הנמצאות בקונפליקט. שאלת המחקר המרכזית היא כיצד מיזם צומח מהשדה החינוכי מתפתח והופך לבר-קיימה? המחקר נערך בגישת התיאוריה המעוגנת בשדה כמתודה מרכזית לניתוח הנתונים ולהמשגת מודל תיאורטי של מורים המובילים שינויים. נעשה שימוש בכלי מחקר שונים, ראיונות, מסמכים ופרוטוקולים של ישיבות צוות וועדות היגוי.

האלמנט המרכזי שנמצא במקרה הנוכחי היה המעורבות המתמדת של היוזמים לאורך השנים ולרוחב היישומים החדשים שמעבר ליישום המקורי. כמו כן נמצאו גורמים מתווכים המאפשרים את המשכיות המעורבות, ביניהם, שיתופיות בין היוזמים והשותפים האחרים, הצהרה פומבית והמחויבות לקהל חיצוני. בין הפעילויות והמרכיבים החיוניים הנוספים שעלו מן הממצאים היו התמיכה המוסדית וההרחבה ההדרגתית והתחדשות מתמדת של הפעילות במיזם.

ההנחה העומדת בבסיס תיאוריות הפצת החדשנות היא, שכדי שמיזם יהפוך לבר-קיימה, עליו להתקיים לאורך זמן ולהתרחב מעבר ליישום המקורי וזאת בהובלתם של שחקנים חדשים (האמל וברין 2015; Wasserman, 2016). אולם מן הנתונים עולה כי במקרה הנבדק נראה שדווקא מעורבות של המייסדות לאורך כל שנות קיומו היא זו התורמת להישרדותו של המיזם, חדשנותו והפצת התוכניות המפותחות במסגרתו לשותפים נוספים. מעורבות זו מאתגרת תפיסות קודמות ונפוצות, ודורשת חשיבה מחודשת על משמעות המושג בת-קיימה בהקשרים חינוכיים. המחקר מציע המשגת "קיימות מוגבלת" (לעומת קיימות "אין סופית") כיעד נכון יותר וישים יותר להקשרים חינוכיים.

- הפוסטר מבוסס על ממצאי דוקטורט

photovoice ככלי דיווח במסגרת סמינר הכשרה לעבודה סוציאלית בין לאומית

ד"ר מני מלכה- המכללה האקדמית ספיר-

ד"ר נורה-קורין לנגר- אוניברסיטת תל-אביב

מטרות המחקר

המחקר בחן את תרומת ה- photovoice ככלי דיווח על אודות חוויית הלמידה של סטודנטים באשכול עבודה סוציאלית בין לאומית (הודו ואתיופיה), כחלק ממחקר רחב יותר שבחן את חוויית הלמידה של הסטודנטים באשכול הבין-לאומי.

שיטת המחקר

במחקר השתתפו 10 סטודנטים הלוקחים מאשכול סוציאלית בין-לאומית בבית הספר לעו"ס במכללה האקדמית ספיר. המחקר התבסס על גישה איכותנית-פנומנולוגית ובמסגרתו הסטודנטים הוכשרו בשיטות מחקר אתנוגראפיות לאיסוף נתונים: ניהול יומן שדה רפלקסיבי, תצפית משתתפת ותיעוד על פי גישת ה photovoice.

הסטודנטים הציגו את חוויית הלמידה היומית במהלך השהות בארץ היעד, במהלך 18 מפגשי סמינר, שנערכו על בסיס יומי, באמצעות תמונה, ודברי הסבר שנלוו אליה ובנוסף לכך הוצגו תמונות במסגרת סדנת הכנה שנערכה בארץ. כמו-כן, הסטודנטים כתבו סיכומי מסע על אודות חוויית הלמידה שלהם, תוך שילוב תמונות נבחרות.

החומרים נותחו על ידי צוות החוקרים, אשר ליווה כל אחד מהקבוצות בארצות היעד, והיה בעמדה של צופה משתתף מתוקף תפקידו כמנחה קבוצת הסמינר.

ממצאי המחקר

תרומת השימוש בגישת ה photovoice ככלי דיווח באה לידי ביטוי בשלושה ערוצים מרכזיים: (1) חקירה ובירור של יחסים: המפגש עם האחר כמראה (2) מעבר משיח אישי-פסיכולוגי לשיח מבוסס הקשר (מיקרו ומאקרו); (3) הצילום כפלטפורמה סימבולית לייצוגים שונים של העולם הגלובלי ותופעות גלובליות

מסקנות המחקר

השימוש ב photovoice תרם ליצירת מרחב קבוצתי של התבוננות ביקורתית, המשלב בתוכו קשר הדוק בין האישי והפסיכולוגי ובין החברתי והפוליטי. באופן ספציפי, השימוש בפוטו-ווייס תרם לתהליכי פיתוח מודעות ביקורתית ביחס לסוגיות הרלוונטיות לעבודה סוציאלית בין לאומית, כגון- יחסי כוח, יחסיות תרבותית, זרות ואחרות.

בחינה ראשונית של הרכבי ביצוע מוזיקליים מעורבים

יהודים-ערבים בישראל

מעייין אמיר, אוניברסיטת בר-אילן

הסכסוך היהודי-ערבי הנמשך ללא פתרון עד עצם היום הזה, הנו אחד הסכסוכים הבולטים בתקופתנו. מציאות סבוכה זו העלתה אצל רבים את השאלות האם קיים סיכוי להתמתנות ולרגיעה בסכסוך שרווי באלימות ובהשפעות חיצוניות וקיצוניות המוטמעות בנו? והאם יש מקום להידברות בין שני הצדדים בתקופה כל כך קשה?

מחקר זה מתחיל בבדיקת מקומם של הרכבי הביצוע המוזיקליים המעורבים יהודים-ערבים כחלק מהמאמצים להשגת פיוס וגישור בישראל. המחקר התבצע במתכונת של מחקר איכותני גישושי בשני שלבים: איסוף מידע ראשוני מרשת האינטרנט אודות ההרכבים המוזיקליים המעורבים הפעילים כיום בארץ ותיעודם, וראיונות עומק חצי מובנים עם חמישה נציגים של הרכבים מעורבים אשר נבחרו מתוך סך ההרכבים שתועדו (אנסמבל, מקהלה ושלוש תזמורות).

מטרות המחקר: לאתר, לתעד ולחקור את הפרויקטים המוזיקליים של יהודים וערבים, בדגש על הרכבי ביצוע, הקיימים בארץ; לבחון כיצד בנויות הקבוצות המעורבות הללו (הרכב הנגנים, רפרטואר מוזיקלי).

עיקרי הממצאים: מידת העירוב של נגנים ערבים ויהודים – מודל אחד הוא מעורב והשני – על טהרת היהודים; הרפרטואר המוזיקלי המבוצע בהרכב – מודל אחד הוא על טהרת המוזיקה הקלאסית-מערבית, או על טהרת פיוטים יהודיים מארצות המערב ואילו מודל אחר הוא של היתוך בין סגנונות מוזיקליים של מזרח ומערב; מרבית ההרכבים אינם זוכים בתקציבים ראויים, וחלקם אף אינו זוכה לתקציב כלל, מצב שעלול להוביל לסגירת ההרכב; רוב ההרכבים חוו בתוך מסגרת הפעילות המוזיקלית את הפוליטיקה שקיימת מחוץ: משברים בעתות לחימה, התמודדות משותפת בזמני צפירות הזיכרון.

לסיכום, הרכבי ביצוע מוזיקליים מעורבים יהודים-ערבים אלו הנם פן נוסף וחשוב בתרבות הישראלית אשר מעבר לעשייתם המוזיקלית, הנם מתמקדים בעשייה למען קידום חברתי ותרבותי בישראל, אשר תרומתם והשפעתם מהווים כלי לגישור ופיוס בין הצדדים המסוכסכים.

מחקר בו החוקרת היא חלק מאוכלוסיית המחקר

נופר סוויסה, סטודנטית לתואר שני בעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בן גוריון בנגב.

המחקר נעשה במסגרת עבודת התיזה בהנחיית ד"ר מיה לביא-אג'אי וד"ר מני מלכה

מבראשית, ידעתי שעבודת התזה תהיה לי כלי לעיבוד סוגיה שמעסיקה אותי- המוצא האתני (המעורב) שלי. מגיל צעיר חשתי כסוכנת סמויה, שמתנהלת במספר יקומים ומצופה להתאים עצמה אליהם. מידת דתיות, לבוש, ערכים, שאיפות ועוד, צופו להיות מותאמים לנוכחים, באופן שעודו משפיע עליי.

המחקר הפנומנולוגי הזה עוסק במשמעות שנותנים אנשי ה"ביניים" לחוויית ההמצאות בעולמות אתניים שונים. אוכלוסיית המחקר היא אנשים צעירים שחיים בעצמאות מהוריהם ולכן לראשונה מחליטים החלטות גורליות: בחירת זוגיות, סביבת מגורים, אורח חיים, מקצוע, ערכים לפיהם ירצו לחנך ילדיהם ועוד. ערכתי ראיונות חצי מובנים עם 11 אנשים שהזדהו בהגדרה "חצי מזרחים וחצי אשכנזים" בגילאי 26-35.

אציג תובנות שעלו באשר למחקר כזה:

חשיפה עצמית: מרבית המרואיינים שאלו מה המוצא שלי, והרגשתי שבחנו כמה אבין את חוויותיהם או כמה אזדעזע ממה שייאמר. התלבטתי עד כמה להיחשף, עד כמה זה "יפריע" למחקר? בהמשך הרגשתי שכחוקרת איכותנית שמצפה מהמרואיינים לפתיחות, חשוב שבעצמי אהיה גלויה והדדית ואציג תמונה מלאה במיקומי מולם.

חוויה משותפת: חשתי שחלקם מחפשים עומק, לומדים מהשיח על חוויותיהם ונתרמים מהעיבוד שנעשה בתוכם בראיון. שכמוני, חיפשו הרהור בקול שהרגישו שאין לו לגיטימציה או הבנה בסביבתם. היתרון הוא שנוצרה פתיחות לדבר על נושאים כאובים שעלו והרגשה שיש הבנה ועניין מצד המראיינת. החיסרון הוא שלא תמיד הבנתי את החוויה במלואה ובמקרים אלה אני מרגישה שיייתכן שהמרואיינים התאכזבו שלא הובנה חווייתם גם בהקשר הזה.

עיבוד: חוקרת שהיא חלק מאוכלוסיית המחקר נתרמת מכך בהבנה "מבפנים" של הסוגיה הנחקרת שמאפשרת ניתוח מעמיק. ה"הפסד" בכך הוא שאנשים שונים חיים בנסיבות חיים שונות ומפתחים חוויות שונות. לעיתים דווקא המבט הפנימי כביכול, מקשה על החוקרת לנתח את הנתונים נכוחה ולכן יש להפנות קשב מוגבר במצבים אלה.

פוסטרים יום ב'

יצירתיות וקוגניציה בלמידה מעוגנת גוף של מושגים בפיזיקה

¹זהר רוני, ¹בת שבע - אלון, ²דור אברהמסון

1. המחלקה להוראת המדעים, מכון ויצמן, רחובות, ישראל.

2. המחלקה לחינוך, אוניברסיטת ברקלי, קליפורניה.

כיצד ניתן לחזק את הזיקה בין מושגים מדעיים הנלמדים בבית הספר לבין מושגים ספונטניים המתפתחים באופן טבעי? כלומר מהו הקשר בין ידע נאיבי לבין ידע מובנה, כגון מושגים במכניקה הנלמדים במסגרת לימודי הפיזיקה? מחקרים אתנוגרפיים ומחקרים בנוירופיזיולוגיה מראים שפיזיקאים פותרים בעיות מורכבות באמצעות סימולציות סנסומוטוריות דמיוניות של התופעות הנדונות, אולם לא ידוע מהן ההשלכות על אופן ההוראה בבתי הספר התיכוניים. כחוקרי למידה וחינוך, המושפעים מתאוריית ה-Embodiment (מוח וגוף כיחידה אחת), חקרנו את הפוטנציאל של פדגוגיה מעוגנת גוף בלימוד מושגים פיזיקליים מורכבים.

נתאר שני חקרי מקרה של תלמידות תיכון, שלמדו מושגים מורכבים בפיזיקה, שיווי משקל ומהירות זוויתית, על ידי פתרון בעיות סנסומוטוריות כפרט וקבוצה. כחלק מתהליך הלמידה, התלמידות הציגו עבודות סיכום שכללו את המושגים בפיזיקה וביטאו יצירתיות ועומק מדעי, פילוסופי ורגשי. אנו ניסינו לאפיין את התהליכים שהובילו לתוצאות אלו, בעזרת ניתוח איכותני של האופנויות השונות (Multimodal analysis) בתהליך הלמידה ובעבודות הסיכום.

בשני חקרי המקרה התלמידות הפגינו יצירתיות והבנה עמוקה של המושגים המופשטים שנלמדו. מעבר לכך, התלמידות הצליחו לקשר את הרעיונות שנלמדו להצגה קונקרטית ולעולמן הפרטי ותחומי העניין שלהן וכן קישרו פילוסופיית חיים רגשית לחומר הנלמד. העומק והתובנות שהתלמידות הפגינו בהבנת הרעיונות הפיזיקליים שבאו ליד ביטוי לאורך השלבים השונים של הלמידה ובעבודות הסיכום, היו מעבר למה שניתן להשיג בהוראה בגישות מקובלות. חלק מהרעיונות שהועלו ע"י התלמידות הפתיעו אפילו את החוקרים.

מקומה של המוזיקה בקשר שבין ניצולי שואה וילדיהם, מנקודת מבטם של בני הדור השני.

ד"ר עטרה פִּיֶּשֶׁר, ההצעה היא מתוך עבודת הדוקטורט שכתבתי באוניברסיטת בר-אילן. (2015) במחלקה לתרפיה במוזיקה.

מטרת המחקר: לבדוק את משמעות העשייה המוזיקלית במשפחות של ניצולי שואה, מתוך הפרספקטיבה של בני הדור השני. המחקר בודק את תפקידה של המוזיקה בקשר שנוצר בין דור הניצולים לילדיהם, שבביתם המוזיקה הייתה דומיננטית.

שיטת המחקר: מחקר זה התבסס על שיטת הניתוח הפרשנית-פנומנולוגית של סמית ואוסבורן – (Interpretative Phenomenological Analysis). במחקר השתתפו אחד עשר בני דור שני לניצולי שואה העוסקים במוזיקה ואשר הוריהם עסקו (במהלך המלחמה או אחריה) במוזיקה באופן מקצועי או חובבני.

שאלות המחקר: השאלה המרכזית: מה תפקידה של המוזיקה בקשר בין ניצולי שואה ובין ילדיהם המוזיקאים?

משאלה זו נגזרות שלוש שאלות משניות:

- 1) מה תפקידה של המוזיקה בהקשר ל"קשר השתיקה"?
- 2) מה תפקידה של המוזיקה בהקשר לסוגיית הזהות של בני הדור השני?
- 3) מה תפקידה של המוזיקה בהקשר של העברה בין-דורית?

כלי המחקר: ראיון עומק חצי מובנה, בשילוב ייצוגים מוזיקליים: לקראת הראיון התבקש כל משתתף להכין שלושה קטעים מוזיקליים מוקלטים: קטע המייצג את אביו של המרואיין כפי שהוא רואה אותו, קטע המייצג את אמו של המרואיין כפי שהוא רואה אותה, וקטע נוסף שמשמעותי עבור המרואיין, ומייצג אותו עצמו. קטעי המוזיקה שהביא המרואיין שולבו בראיון במטרה להעמיק את ההבנה בנוגע לעולמו המוזיקלי של המשתתף ולקשר שלו עם הוריו.

ממצאי המחקר: במחקר נמצאו שני דפוסים עיקריים; האחד, אותו כיניתי בשם 'המנצח המנצח', מתייחס למרואיינים שסיפרו על בית פתוח ושמח בילדותם, ובבגרותם עשו שימוש במוזיקה להעברת מסורת וניגונים מבית. הדפוס השני אותו כיניתי 'המעבד' תיאר קבוצת מרואיינים שתיארו בית קשה בילדותם, ובבגרותם השתמשו במוזיקה ככלי אישי לעיבוד טראומה ולמימוש עצמי.

*הרצאה זו תלווה בקטעי שמע וקטעי וידאו. כל הקטעים נכתבו הולחנו על ידי המרואיינים.

סיפור הקמת מרכז מטו"ת במכללת ליפשיץ כמנוף להטמעת שינוי

בהתייחסות לתלמידים בעלי לקות למידה הלומדים במכללה

להכשרת מורים

וסרמן אגוזה, המכללה האקדמית הרצוג מיסודן של מכללות ליפשיץ והרצוג
גבעון שרה, המכללה האקדמית הרצוג מיסודן של מכללות ליפשיץ והרצוג, ומכללת חמדת
הדרום

מטרת המחקר היא להציג את המציאות האישית והבינאישית החברתית והתרבותית העוסקת בשילוב סטודנטים בעלי לקות למידה במכללות להכשרת מורים תוך כדי הצגת הקמתו של מרכז מטו"ת (מרכז טיפוח ותמיכה לסטודנטים עם לקויות למידה) והשפעתו על הסטודנט בפרט ועל המכללה ככלל. המחקר שיוצג הינו מחקר אורך שהתהווה במהלך ארבע שנים ומיזג בין שיטות וכלי מחקר איכותניים וכמותיים. במהלך המחקר נעשו פרסומי ביניים בכנסים ובמאמרים בארץ ובחו"ל (גבעון ווסרמן, 2013; 2015; Wasserman & Givon, 2010; גבעון, 2010; ווסרמן וגבעון, 2015). במטרה להרחיב ולעצב את המחקר בהתאם להדים מהשטח.

שאלות המחקר היו: כיצד הקמת מרכז תמיכה לסטודנטים בעלי לקות למידה משפיעה על האקלים המכללתי, על המרצים והסטודנטים במכללה; וכיצד מרכז התמיכה לסטודנטים בעלי לקות למידה משפיע על הסטודנטים המשתמשים במרכז במהלך לימודיהם, על לימודיהם ועל עבודתם בשטח כמורים עם כניסה להוראה

המסקנות העולות מרצף המחקרים שליוו את הקמת המרכז וחקרו את תהליך הקמתו ואת ההשפעה שהייתה לו על המוסד ועל הסטודנטים מיום קבלתם למכללה ועד כניסתם לעבודה הן:

1. בעקבות הטמעת פעילותו של מרכז מטו"ת חל שינוי במכללה להכשרת מורים, שינוי היוצר גלים ומשפיע על מערכות שונות ורמות שונות: שינויים מנהליים במכללה; שינויים אקדמיים במכללה; שינוי בעמדות המרצים לגבי מטרת מרכז מטו"ת; שינוי בנושא חונכות במכללה ובנושא חשיבות הליווי בהכשרה של סטודנטים עם ליקויי למידה.
2. כל הסטודנטים השייכים למרכז מטו"ת, השתתפו בקורס "כלים ללמידה אקדמית" שנתן כלים לשיפור למידה עצמית ולשיבוך דרכי ההוראה בעבודה מעשית.
3. לסטודנטים עם ליקויי למידה בעלי מודעות ורצון לקבל תמיכה, יש יתרון בעבודה עם תלמידים בכלל ועם מתקשים וליקויי למידה בפרט. הם יהיו הראשונים לאתר לזהות, לאפיין ולטפל בתלמידים מתקשים ו/או עם ליקויי למידה.

פרק המתאר תהליך הקמה פורסם במכון מופ"ת במסגרת למידה מהצלחות בספר "מה כבר עשינו? סיפורי הצלחה בתוך מרכזי תמיכה לסטודנטים עם ליקויי למידה" (גבעון, 2016).

"דימיון תרבותי" וסטריאוטיפים בין-תרבותיים – תפיסות של "יפניות" ו"ישראליות" בחממת

סטארט-אפ יפנית בתל אביב*

מאת: תמר שיין-פז | אוניברסיטת תל אביב |

במחקרי בחנתי באופן אתנוגרפי מפגש בין-תרבותי בין יפנים וישראלים ב"סמוראי האוס" - חממת סטארט-אפ יפנית בתל אביב - ואת האופנים שבהם מעצב מפגש זה עם "אחר" תרבותי את העצמי התרבותי היפני. עסקתי במפגש המתמשך של היפנים בחממה עם ישראלים, ומה שנתפס בעיניהם כ"ישראליות".

טענתי כי ה"דימיון התרבותי" הינו תמה מרכזית במפגש בין היפנים לישראלים ב"סמוראי האוס", ושבאינטרקציות אלה מתקיים דימיון תרבותי דו-מימדי; מחד, היפנים מבצעים דימיון תרבותי על עצמם, ומאידך, מפעילים אותו על הישראלים. הדימיון התרבותי משלב את רעיון הקהילות המדומיינות - כדרך להבניית זהות תרבותית סביב רעיון מדומיין - עם השאיפה להבנת והבניית ה"אחר", כתהליך שמתייחס ל"אחר" כנקודת השוואה להבניית העצמי. האופן שבו מבצעים היפנים בחממה דימיון תרבותי דו-מימדי, שופך אור על הדרכים בהן מתנהלות אינטרקציות חברתיות עם "אחר" תרבותי, וכן על האופנים בהם המפגש עם "אחר" תרבותי משפיע על הבנת העצמי התרבותי.

לשם ביסוס הטענה, הוקדש חלק נרחב מהעבודה לתיאור תפיסות היפנים את העצמי התרבותי שלהם – כאנשים מקובעים המשקיעים את מירב זמנם ומרצם בעבודה, ואת ה"אחר" הישראלי - כאנשי משפחה חמים ויזמים יצירתיים. שיח שכזה, הנובע לטענתי מהאופי הלעומתי של הדימיון התרבותי – הנשען על ההבנה כי תרבות נוצרת תמיד ביחס ל"אחר" - עלול להצטייר כשיח סטריאוטיפי. הלבטים אודות התייחסות לדבריהם, הציפו בי דילמות אודות התנגשות בין תפיסת עולמי כחוקרת לבין הממצאים בשדה, לצד השאיפה התמידית לשמירה על יושרה מקצועית אל מול בני השיח; מחד, מחוייבותי כחוקרת להעביר באופן ראוי את התכנים מהשדה, ומאידך שאיפתי להימנע מייצוג סטריאוטיפי שחוק של "יפניות" ושל "ישראליות", הסותר את השקפתי אודות תרבות כתהליך דינמי ומשתנה, ואודות בני התרבות כסוכנים בעלי שליטה על מציאותם.

*ההצעה מבוססת על עבודת תזה "את מה אני מדמיין כשאני מדמיין את יפן וישראל? דימיון תרבותי של "יפניות" ו"ישראליות" בחממת סטארט-אפ יפנית בתל אביב, "בהנחייתה של פרופ' עפרה גולדשטיין-גדעוני בחוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטת תל אביב.

הגברת במסגרת: ייצוג נשות ראשי הממשלה בתקשורת הישראלית

מר אורי מלכין, אוניברסיטת בר אילן

ד"ר תיקי בלס, אוניברסיטת בר אילן

ד"ר יריב בן אליעזר, המרכז הבינתחומי הרצליה

תקציר

המחקר המתמקד באופן ייצוגן של נשות ראשי הממשלה בישראל בתקשורת המודפסת, בוחן פרסומים המתייחסים ל-4 נשות ראשי ממשלה מתקופות זמן שונות: פולה בן גוריון, שולמית שמיר, לאה רבין ושרה נתניהו.

במחקר זה השתמשנו בתיאוריה המעוגנת שדה ובניתוח איכותני של ידיעות עיתונאיות.

מתוך ניתוח תוכני של קטעי העיתונות נבנה מודל הכולל ארבע מסגרות ניתוח של נשות ראשי הממשלה: המטפלת, המארחת/מתארחת, היועצת והדוברת. המסגרות מדגישות ארבע פונקציות מרכזיות בעבודת הנשים והן אותרו במחקר גישוש מקדים. בנוסף נבחנו במחקר שתי אפשרויות לצורת הצגתן של הנשים במסגור התקשורת: כדמויות עצמאיות או כדמויות משנה (המסתמכות והתלויות בתפקיד הרשמי של בעליהן).

נשות ראשי הממשלה מושכות עניין ציבורי עקב השתייכותן לאליטה החברתית. (Galtung and Ruge, 1965). סיקורן נועד, לא אחת, למלא צרכים של מציצנות וסקרנות אודות חייהם האישיים של מנהיגי המדינות (Katz, Blumler and Gurevitch, 1974), חיים אשר ללא ספק משפיעים גם על תפקודם המקצועי.

ממצאים:

ניתוח של למעלה מ-800 ידיעות בעיתון יומי משקף את השינויים בסיקור בין נשות המנהיגים. בעוד ששתי נשים נמצאו כבעלות מסגרת של דמות משנית (פולה בן גוריון ושרה נתניהו), האחרות (שולמית שמיר ולאה רבין) נמצאו כדמויות עצמאיות יותר שאינן משמשות רק בתפקיד של מטפלות או בנות לווייה.

פולה בן גוריון הוצגה בעיקר כמטפלת, בעוד האחרות הוצגו בעיקר כמארחות או מתארחות. למרות שזוהו ביקורות סביב מעורבות של שרה נתניהו 'מאחורי הקלעים' בתפקידים הקשורים לבעלה, היא מוצגת בעיקר כדמות משנית, וגם כמטפלת או יועצת. לאה רבין מוצגת בסיקור כדוברת או כדיפלומטית. ניתן להסביר זאת לאור העובדה שלקחה על עצמה תפקידי הסברה וייצוג המדינה בכנסים בינלאומיים בתקופת הסכמי אוסלו והסכמי השלום בין מדינת ישראל לירדן.

מאסר צאצא כמשבר משפחתי

גב' מורן בניסטי, המחלקה לקרימינולוגיה, אוניברסיטת בר-אילן

המשפחה כקבוצה מהווה גורם חשוב וחיוני בתהליכי התנהלות חיים, קבלת החלטות וביצוען בקרב חברה. כאשר מדובר בעשייה פלילית, המשפחה מתוארת בספרות המחקרית כמשמעותית בתהליכי השיקום וחזרתו מחדש של אסיר לחברה הכללית ונטען כי בכוחה של היחידה המשפחתית להשפיע על שעורי חזרה למאסר.

מטרת המחקר הינה לבחון את האופן שבו מאסרו של אחד מהצאצאים נתפס בעיני בני משפחתו, תוך עריכת הבחנה בין משפחות המתמודדות עם מאסר ראשון של הצאצא בן המשפחה, למול משפחות המתמודדות עם מאסר שני ומעלה של הצאצא בן המשפחה. לפיכך, שואף המחקר המוצע להבין את נקודות המבט השונות של בני המשפחה וההתמודדויות האינדיבידואליות והקבוצתיות ביחס למאסר ומשמעותו עבורם. כמו כן, שואף המחקר לנתח את תרומתם האפשרית של היבטים אלה לצמצום מועדות על ידי שילוב מאוזן של האסיר בחזרה למשפחתו ולקהילה, לחיזוק משאבים ודרכי התמודדות משפחתיות. בנוסף, יתייחס המחקר לדרכי סיוע אפשריות למשפחות אשר חוות מצבי משבר עקב מאסר של אחד מחבריהן.

במסגרת המחקר רואיינו נציגים מתוך 20 משפחות בחלוקה לשתי קבוצות בחלוקה לפי מאסר ראשון ומאסר שני ומעלה. מהממצאים עלו תמות משמעותיות לקידום המודעות לבני המשפחה והתמודדותם עם מצבי המשבר הקשורים בהליכים משפטיים על צורותיהם השונות, כגון חוויות דומות בשלבי הליכים שונים, שינויים תפיסתיים כלפי המוסדות השונים בעקבות יחס נציגי המערכות, הבושה והשלכות הנובעות ממנה, "דאגות כלא", מחירים שונים ועוד.

שיתוף ידע לימודי ברשתות חברתיות בקרב סטודנטים המתכשרים להוראה

דפוסי פעילות והמניעים לכך

סמדר בר-טל, מכללת לוינסקי לחינוך, מכון מופ"ת

קריסטה אסטרן, האוניברסיטה העברית בירושלים

בשנים האחרונות גובר השימוש בטכנולוגיה בכלל ובשימוש ברשתות חברתיות ווטאסאפ ופייסבוק בפרט. השימוש בהן מזמן אפשרויות שיתוף מידע רבות. בהמשך למחקרים קודמים שעסקו בשיתוף ידע בכלל ובמחקר ראשוני על תכנים סוגים ומניעים של שיתוף מידע בקרב תלמידי תיכון בישראל בפרט. אולם, טרם נעשה מחקר עומק על השיתופיות בחומרים ובתהליכי למידה דרך הרשתות החברתיות של הסטודנטים בוגרים הלומדים במכללות להוראה. סטודנטים אלו הם העתודה המקצועית של המורים והמתכנים בישראל בעשורים הקרובים. הבנת תופעת השיתוף, היקפה ומרכיבי השונים בקרב הסטודנטים בהכשרת מורים עשויה להשליך על שיטות ההוראה, סוגי ואופי המטלות הניתנים לסטודנטים.

מטרת המחקר הייתה לזהות מי משתף, את מה משתפים, מועדי השיתוף, ומהם המניעים לשיתוף חומרי הלמידה בקרב הסטודנטים.

במחקר היה חשוב לשמוע את קולם של הסטודנטים. לכן, נעשה שימוש בגישה האיכותנית, שאפשרה חשיפת משמעויות, אפיון תהליכים ומשתנים ומתן פרשנות למציאות, כפי שהיא נתפסת על ידי הסטודנטים וכן הצעות הסבר לתופעה הנחקרת. במחקר השתתפו שלוש קבוצות מיקוד (פנים אל פנים ומקוונת) עם 29 משתתפים ושמונה סטודנטים בראיונות עומק. כל אלה העצימו עושר הנתונים שנתן היה לאוסף בנושא.

ממצאי המחקר מצביעים על דפוסי שיתוף ותדירות משתנה למגוון צרכים ושימושים לימודיים. הם חושפים דפוסיים חדשים של שיתוף בחומרי למידה ובלמידה, הנעשים בקבוצות קטנות, גדולות, משתתפים פעילים יותר ופחות ביוזמתם ובתרומתם לשיתוף. כאשר סטודנטים בוחרים לשותף ממניעים אישיים, לימודיים וארגוניים. ממצאי המחקר עשויים להוביל לחשיבה חדשה על דפוס ההוראה והלמידה, סוגי המטלות האישיות והקבוצתיות במכללה להכשרת מורים.

חשיבות מחקר זה היא בהבאת המודעות לנושא בקרב הסגל האקדמי שייחשף לתופעה, עוצמתה והקיפה ויתכן וזה יהיה אירוע מכונן לערוך שינוי בדפוסי ההוראה והלמידה במוסדות להשכלה גבוהה.

הוראה טיעונית, דיאלקטיקה וגלובליזציה בתהליך ההכשרה

ד"ר ניצה שחר, מכללת "אחוזה"

הגישה הקונסטרוקטיביסטית להוראה מציעה מגוון דרכי הוראה המשלבות רעיונות מתיאוריות חינוכיות ופילוסופיות, מהן נגזרות אסטרטגיות הוראה. חסר מקומה של פדגוגיה טיעונית דיאלקטית, המתאפיינת כפעילות שכיחה המדגישה ממד ביקורתי באמצעות הצגת עמדות וטיעונים במצבים המערערים ידע קודם של הלומדים. מצבי קונפליקט אלה מחייבים ביסוס טיעונים לשם הצדקתם או הפרכתם ומובילים ללמידה חדשה. התחשבות בטיעון נגדי או מסתייג הינה גורם מרכזי בחשיבה הביקורתית הדיאלקטית. עקרונות נוספים הם ההיבט הדיאלוגי והשיתופיות.

מטרת המחקר המתאפיין **כחקר מקרה** (יוסיפון, 2001), היא להציג שיתוף פעולה בין סטודנטית לחינוך מיוחד, מדריכה פדגוגית ומורה מאמנת במסגרת ההתנסות. במסגרת לימודי ההכשרה להוראה למדה הסטודנטית עקרונות הגישה הטיעונית- דיאלקטית, בנוסף לגישה אינטרטקסטואלית (על פי באחסין וקריסטייבה) ועקרונות הגישה הסוציו- תרבותית על פי ויגוצקי. בעקבות התנסות זו, תכננה מערך לימודי בפרויקט גמר, בו לימדה בדרך טיעונית ואינטרטקסטואלית קבוצת נוער בעלי לקויות למידה בדרום הארץ את נושא הגלובליזציה. במחקר יוצג תהליך הוראה- למידה כפול, של הסטודנטית ושל תלמידיה, ונקודות המפנה שבהם.

שאלת המחקר הינה כיצד ניתן לחזק את יכולתה של מורה חדשה ללמד בשיטת הוראה טיעונית ודיאלקטית, ומהם ביטוייה בשטח?

איסוף וניתוח נתונים נעשו שימוש בעקרונות המחקר האיכותני משלושה מקורות מידע: יומן רפלקטיבי ועבודת פרויקט הגמר של הסטודנטית, מערך הוראה ויומן שדה של המדריכה בהם נרשמו פרוטוקולים לשיעורי צפייה, ותיעוד שיחות משוב.

ממצאי המחקר מראים מספר נקודות מפנה בתהליך ההוראה- למידה, בהן חל מהפך חשיבתי בקרב הלומדים במספר תחומים: בהקשר האוניברסלי, בהקשר החברתי ישראלי ובתפיסת הלומדים את עצמם. תוצאות אלה מראות את חשיבות חשיפת פרחי הוראה לפדגוגיה טיעונית דיאלקטית והליווי אותם בשלבים הראשונים בטרם ישתמשו בעקרונותיה בעצמם.

רוצים לעשן וגם להגן על הילדים מהסיגריות: פרקטיקות התנהגות, אתגרים וקונפליקטים של הורים

מעשנים

ויקי מאירס גמליאל, ד"ר אימי לב, פרופ' נורית גוטמן, אפרת טילינגר, ד"ר לאה רוזן

החוג לקידום בריאות, בית הספר לבריאות הציבור, פקולטה לרפואה, אוניברסיטת תל אביב

החוג לתקשורת, פקולטה למדעי החברה, אוניברסיטת תל אביב

תקציר

הורים רבים מעשנים בסביבת ילדיהם על אף הסיכונים של חשיפתם לעשן, לטווח הקצר והארוך, כאשר הם מאמינים שלמרות זאת ילדיהם מוגנים. מחקר זה יועד ללמוד על העישון בקרבת ילדים קטנים מנקודת הראות של הורים מעשנים. במסגרת המחקר נערכו 65 ראיונות חצי מובנים עם הורים מעשנים של תינוקות ופעוטות, או עם בני/בנות זוג. ההורים התבקשו לתאר את שגרת העישון בחיי היום יום שלהם, היכן הם מעשנים, כללי העישון בבית ובחוץ, הדברים שמפריעים להם לגבי העישון, פרקטיקות התנהגותיות בהן הם נוקטים על מנת להגן על ילדיהם מהעשן וקונפליקטים בסוגיית העישון בתוך המשפחה. גיוס המרואיינים למחקר היה מאתגר עקב אופיו הרגיש של נושא המחקר.

ממצאי המחקר העלו כי הורים מעידים על כך שהם מעשנים בקרבת ילדיהם באזורים מסוימים בתוך הבית, במקומות שהם מחשיבים לחללים פתוחים או מאווררים ומחוץ לבית. נמצא שלהורים תפיסות שונות לגבי אילו מקומות או מרחקים נחשבים כ"בטוחים" לעישון מבחינת חשיפת הילדים, ושהם גם נוקטים בפרקטיקות התנהגותיות בעת העישון או לאחריו, שנועדו למתן את חשיפת ילדיהם לעישון. ההורים הדגישו את המאמצים שלהם להגן על ילדיהם מהחשיפה לעשן הסיגריות, אולם במקביל חלקם ביטאו רגשות אשמה בנוגע לפרקטיקות העישון שלהם, או לא הביעו אמון רב ביעילות של הפעולות שהם נוקטים בהן להגן על ילדיהם. הורים תיארו קונפליקטים פנימיים ועם בני זוג/או בני משפחה בנוגע להגנת הילדים מהעשן. הממצאים גם מראים שבקרב הורים שנוהגים לעשן בקרבת ילדיהם, על אף שהם מודעים להשלכות הבריאותיות, יש תחושה של חוסר אונים לעשיית שינוי והם גם אינם בטוחים לגבי היעילות של הפרקטיקות ההתנהגותיות שנועדו להגן על הילדים מעישון פסיבי. כמו כן, ישנם הורים שאינם סבורים שיש צורך בשינוי התנהגותם וכאלו ללא כוונת לשנות את התנהגותם. הממצאים מצביעים על חסמים ואתגרים בשמירת סביבה נקייה מעשן עבור הילדים והצורך בפיתוח מערך תומך להורים להתמודד עמם.

להתקדם בחינוך ולקדם חינוך: סיפורן של נשים ערביות, שלומדות לתואר שני בייעוץ חינוכי

חלאבי רינת, ד"ר, מכללה אקדמית "תלפיות" ומכללה אקדמית לישראל,

נשים רבות במגזר הערבי פונות להוראה ולחינוך (אופלטקה ופרץ לזרוביץ, 2010). חלק מהן מתקשות למצוא עבודה במערכת החינוך בשל עודפי הכשרה (אבו ראס, 2010). יתר על כן, התפיסות התרבותיות אודות מקומן של נשים בציבור, כמו גם העובדה שהחברה הערבית ברובה כפרית ולא עירונית מקשים על תהליך השתלבותן של נשים במרחב החינוכי. כתוצאה מכך, חלק מהלומדות, שמתגוררות בצפון ובמרכז נאלצות "להגר" לדרום ולעבוד בפזורה הבדווית (שץ אופנהיימר, 2012). למרות הקשיים הצפויים בהשתלבות בעבודה, נשים ערביות ממשיכות לפנות ללימודי הוראה ויש מהן שאף לומדות לתואר שני בייעוץ חינוכי. בהרצאה זו ננסה לעמוד על מרכיבים בסיפור חייהן של נשים ערביות, שדחפו אותן לעסוק בחינוך בכלל ולבחור בלימודי ייעוץ חינוכי, בפרט.

סיפורי מורים, ובכלל זה סיפוריהם של יועצים חינוכיים, משמשים כלי למידה על עולמם בכל שלבי התפתחותם המקצועית (Huber & Orr' 2010). הסיפורים מאפשרים לנו להבין מה יודעים המורים, איך הם יודעים את מה שהם יודעים וכיצד מתפתחת ההכרה המקצועית שלהם. מסיבה זו, נבחרה האוטוביוגרפיה כשיטת המחקר הנוכחי.

בהרצאה יובאו קטעים מסיפורי החיים של שש סטודנטיות ערביות שלמדו ייעוץ חינוכי לתואר שני במכללה במרכז הארץ. שש הסטודנטיות כתבו את סיפור חייהן במסגרת תרגיל בקורס מחקר איכותני שלימדתי בשנת תשע"ו. הסיפורים נכתבו בסגנון חופשי, בשפה העברית, וכל אחד מהם מנה בין 1,000 ל-1,500 מילים. הסיפורים שנבחרו להצגה בהרצאה מייצגים את אוכלוסיית הסטודנטיות הערביות הלומדות במכללה, ועם זאת לכל אחד מהם מאפיינים ייחודיים משלו. בהרצאה נעמוד הן על המאפיינים המשותפים, והן על המאפיינים המיוחדים של סיפורי החיים, ונעמוד על הגורמים שתרמו להחלטתן של הסטודנטיות לעסוק בחינוך ולעשות תואר שני בייעוץ חינוכי.

תפיסות של סטודנטיות מתרבויות שונות את המושג "מערכות אקולוגיות-חברתיות" על רקע

הקונפליקט הערבי-יהודי

ד"ר אדיב גל - סמינר הקיבוצים,

ד"ר דפנה גן - סמינר הקיבוצים,

באזורנו הרב תרבותי, ישראל נחשבת כמדינה בה מגוון ביולוגי עשיר. בדומה לאזורים אחרים בעולם, מגוון ביולוגי זה נתון ללחצים אנתרופוגניים שונים. בשונה מאזורים אחרים בעולם, ללחצים האנתרופוגניים הללו מתווסף - לחץ רב-תרבותי הכולל בעיקר את הקונפליקט המתמשך בין יהודים למוסלמים. לחצים אנתרופוגניים על המערכת האקולוגית בשילוב קונפליקט רב-תרבותי מעצימים מצד אחד את הפגיעה במערכת האקולוגית וחוסנה, ומצד שני מעצימים את תופעת אי הצדק הסביבתי והחברתי. צמצום ההשפעה השלילית של האדם על המערכת האקולוגית תוך צמצום אי צדק סביבתי וחברתי הנובעים בין היתר מקונפליקטים רב-תרבותיים חייב להתבסס על דיאלוג אמיתי וכן מתוך הכרות והבנה הדדית. לא ניתן להפריד קונפליקטים חברתיים מהשלכות האדם על המערכת האקולוגית. לכן, בנינו קורס המבוסס על סיורים, העוסק במערכות אקולוגיות-חברתיות בו שזור הקונפליקט הרב-תרבותי. לאור העובדה שהקורס עוסק בקונפליקטים אקולוגיים-חברתיים, המבוססים על שוני אתני, יש חשיבות להכיר את הצדדים השונים ולהיחשף לצד השני בדרך משמעותית שתשפיע על תפיסות ורצון לפעול לשינוי המצב. אי לכך, מלבד הדגש על הבנת מערכת יחסי הגומלין בין מרכיבים חברתיים לאקולוגיים בקורס הסיורים המשותף ליהודים וערבים, נעשה שימוש בלמידה טרנספורמטיבית שנועדה ליצור הזדמנויות לעבודה קבוצתית משותפת ומעורבת של יהודים וערבים. באמצעות ראיונות עם הסטודנטיות, רפלקציות של הסטודנטיות ומתצפיות במהלך הקורס ניתן ללמוד כי קיימים שלושה מעגלי התייחסות: במעגל הראשון השימוש בלמידה טרנספורמטיבית סייע להבהיר את מורכבות המושג "מערכות אקולוגיות-חברתיות". במעגל השני הצליח הקורס לקרב בין חלק מהסטודנטיות היהודיות לחלק מהסטודנטיות הערביות ברמה האישית אבל לא ברמה הלאומית. במעגל השלישי הפער האידיאולוגי הקיים בין ערבים ליהודים לא הצטמצם בעקבות הקורס. הפערים, המבוססים על שוני תרבותי, מלמדים על הקושי בצמצום ההשלכות האנושיות על המערכות האקולוגיות.

אקטיביזם סביבתי – בין האישי לפוליטי
אילנה אבישר, טלי לאור, דפנה גן

סמינר הקיבוצים, המכללה לחינוך לטכנולוגיה ולאמנויות הפקולטה למדעים

מחקר זה עסק בסיפורי חיים של פעילים סביבתיים בישראל ומטרתו הייתה לבחון את הסדר החברתי-סביבתי בישראל לאור נרטיבים של חמישה-עשר אקטיביסטים סביבתיים ממגזרים שונים. אקטיביזם סביבתי במהותו מחבר בין האישי לפוליטי בשל רצון הפעילים לשנות את הסדר החברתי. החוקרות במחקר זה ביקשו להפיץ את סיפורם האישי של הפעילים הסביבתיים ובכך לחולל שינוי בסדר היום הסביבתי-חברתי בישראל. המתח שבין האישי לפוליטי בא לידי ביטוי הן ברמת משתתפי המחקר והן ברמת החוקרות. מן הממצאים עולה שלמרות ההבדלים בין המגזרים השונים של הפעילים הסביבתיים נמצאו מאפיינים משותפים הקשורים להיבטים חברתיים המעכבים ומניעים פעולה. המעכבים פעולה סביבתית היו בעיקרם קשורים לנורמות חברתיות שאינן מקנות חשיבות לסביבה, מעכבים כלכליים של העלות הכרוכה בהתנהלות סביבתית, התפיסה הרווחת שבטחון וכלכלה חשובים יותר מהיבטים סביבתיים, קשרי הון שלטון בהם בעלי ההון מתנגדים לפעילות סביבתית כדי לזכות ברווחים כלכליים ומשפיעים על הממשל, והיעדר חינוך סביבתי כחלק אינטגרלי במערכת החינוך. לצד המעכבים לפעולה סביבתית קיימים גם מניעים הקשורים בעיקר לארגונים סביבתיים התומכים בפעילות אשר באה לשנות את הסדר המדיני והפוליטי. עוד עולה מהממצאים שדרכי הפעולה הן מגוונות וכוללות מעורבות פוליטית והשפעה על מקבלי החלטות, דרכי פעולה כלכליות באמצעות שכנוע גופי תעשייה לצמצום פגיעה סביבתית כחלק מהתייעלות כלכלית, השפעה על הציבור באמצעים תקשורתיים מגוונים ודרכים חינוכיות כדוגמת מובילות מקומית והשפעה על בתי ספר. ניתן להסיק ממחקר זה שהאישי והפוליטי שלובים זה בזה כאשר מדובר באקטיביזם סביבתי-חברתי.

מילות מפתח: סיפורי חיים, אישי ופוליטי באקטיביזם-סביבתי, חסמים לפעולה סביבתית, דרכי פעולה סביבתית-חברתית

השפעת לימודים באקדמיה של אימהות חד הוריות החיות בעוני על המודלינג ההורי כפי שמתוארים על ידי ילדיהן וילדותיהן.

דר' זאביק גרינברג

המכללה האקדמית תל-חי

דר' ורד גולן-שנער

המכללה האקדמית תל-חי

ההרצאה בוחנת את מאפייני המודלינג ההורי של סטודנטיות באקדמיה שהן גם נשים חד הוריות המגדלות את ילדיהן בעצמן וחיות בעוני. ההרצאה מבוססת על מחקר איכותני שכלל עשרים ראיונות עומק עם ילדיהן של הסטודנטיות והוא מלמד על מאפייני המודלינג ההורי של אימהות חד הוריות החיות בעוני והיוצאות ללמוד לימודים גבוהים באקדמיה. עיצוב התנהגויות עתידיות במצבים של עוני מציב אתגרים הקשורים לאופי סביבת המגורים, האוכלוסייה הסובבת, ומתחים הקשורים לקיום ושרידות התא המשפחתי במציאות זו. אם חד הורית מתמודדת גם עם אתגרים של תעסוקה ופרנסה שמקורם במבנה חברתי המייצר מציאות של מיעוט אפשרויות פרנסה, שכר נמוך ותלות שמקורה במבנה החברתי והארגוני המאפיין את הפריפריה. ניתוח ראיונות העומק שנערכו עם ילדים וילדות לאמהות חד הוריות הלומדות באקדמיה מלמד שהגדרתן כסטודנטיות והשותפות החדשה המבוססת על משימות משותפות להן ולילדיהן תורמים להערכתה על ידי ילדיה ומעצימים את משמעות המודלינג ההורי של האם. הממצאים מלמדים על שינוי השיח המתנהל בין האם לבין ילדיה והחושף את הילדים, למציאות היום יום והבנת המשמעות של מבנים חברתיים המקדמים עוני. הילדים נחשפים לחשיבה ביקורתית של האם, וחלקם אף חווים מוטיבציה ואקטיביזם המבקשים להביא לשינוי המבנה החברתי ברמה האישית, המשפחתית והחברתית הכוללת. ההרצאה תציג את השינויים בשיח המשפחתי, ומשמעות ההערכה ההדדית על מאפייני המודלינג שבין האימהות לילדיהן.

הפוליטיקה של השכול כפי שמשקפת במחקר איכותני העוסק במשמעות האובדן של גברים

שאימותיהם התאבדו

אודי דוד, אוניברסיטת אריאל,

ד"ר מיכל מחט שמיר, אוניברסיטת אריאל,

תקציר

ההרצאה המוצעת מבוססת על עבודת תיזה אותה אני כותב בימים אלו במסגרת לימודי התואר השני בבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת אריאל, אשר עוסקת במשמעות האובדן בחוויתם של בנים שאימותיהם התאבדו. עבודת המחקר יוצאת מתוך התיאוריה ההבנייתית ומגישה אונטולוגית שאינה מכירה במציאות "אובייקטיבית", אלא ברשת משמעויות חברתית המקובלת על מספר רב של אנשים כעובדה נתונה. ההנחה האפיסטמולוגית המנחה את המחקר היא כי הבניית משמעות מתרחשת בתוך רשת בינאישית חברתית.

מתוך שהבניית משמעות מתרחשת בתוך רשת בינאישית חברתית, לחברה הישראלית, בתוכה מתקיימת חווית השכול של בנים שאימותיהם התאבדו, ישנה השפעה על המשמעות אותה מבנים גברים אלו לשכולם. החברה הישראלית ידועה ביחסה ההיררכי לשכול, כאשר מוות כתוצאה מהתאבדות נמצא נמוך במדרג השכול. דירוג נמוך זה מוביל למידורם של שורדים למתאבדים מהשיח החברתי. למידור זה נדבך נוסף משעסקינן בבנים שכולים כתוצאה מהתאבדות אם וזאת מתוך היותו של שכולם לא רק ממודר כי אם גם ממוגדר, באופן שגברים בחברה הישראלית מחוסרים את הלגיטימציה לביטוי רגשי פתוח של שכולם. כך, ובהשאלה מהתיאוריה הפמיניסטית אשר מדגישה את חשיבות הבחינה של הצטלבות מיקומי השוליים בקרב נשים, ניתן להתייחס למגדר הגברי ולמידור השכול כתוצאה מהתאבדות כמנגנוני דיכוי שאינם מקבילים, אלא מצטלבים זה בזה ויוצרים מצבי שוליות ייחודיים שהשפעתם גדולה על בנים אלו. בהרצאה המוצעת יוצג שכולם הממודר והממוגדר של בנים שאימותיהם התאבדו כפי שעלה מתוך ראיונות עומק שנערכו עם 12 גברים שאימותיהם התאבדו. כמו כן יוצגו יחסי הכוחות החברתיים הפועלים על גברים אלו והתורמים להבנייתם לאובדנם משמעות של אירוע הראוי להסתרה.

תפיסות המורים אל מול תפיסות התלמידים את התקבצות מקצועות הלימוד לכדי תחומי

דעת:

הלימה, יציבות ושימור יחסי כוח

ד"ר עדית ליבנה וד"ר ליאת ביברמן-שלו
המכללה האקדמית אחוה ומכללת לוינסקי לחינוך

בישראל, בדומה למדינות מערביות אחרות, מגוון מקצועות הלימוד במערכת החינוך מתקבצים לכדי כמה תחומי דעת המובחנים ביניהם. בחינת ההלימה בין תפיסות המורים לבין תפיסות התלמידים ביחס להבחנה זו עשויה להעיד על טיב היחסים ביניהם - כשחקנים המרכזיים בשדה החינוכי - והיא בעלת השלכות חשובות בכל הנוגע לשמירה על היציבות בבתי-הספר.

המחקר הנוכחי מבקש תחילה לזהות את האופן שבו מתקבצים מקצועות הלימוד לכדי תחומי דעת מובחנים ולעמוד על טיבה של ההבחנה בין תחומי הדעת, כפי שהיא ניכרת בחינוך התיכון במגזר הממלכתי-עברי בישראל. יתרה מכך, המחקר מבקש לבדוק, האם קיימת הלימה בתפיסת המורים והתלמידים ביחס להבחנה זו. המחקר הוא משולב, ומתבסס על ראיונות חצי-מובנים שנערכו עם 16 מורים ועל שאלון עליו ענו 376 תלמידים במרכז ובצפון הארץ.

ממצאי המחקר מלמדים כי קיימת הסכמה בין המורים לבין התלמידים באשר להתקבצות מקצועות הלימוד לשלושה תחומי דעת: התחום הראשון הוא "רד" וכולל את המקצועות: תנ"ך, אזרחות, ספרות, עברית והיסטוריה, המתאפיינים כבעלי מבנה פתוח ופרשני המאפשר גלישה ויצירת קשרים עם מקצועות לימוד אחרים. התחום השני הוא "קשה" וכולל את המקצועות: מתמטיקה, אנגלית ופיזיקה, הנתפסים כבעלי מבנה סגור, היררכי וליניארי. התחום השלישי הוא "דינמי" הכולל את מקצוע הביולוגיה המתואר כגמיש, כמרושת ובעיקר כרב-תחומי.

מחקר זה מלמד כי ההבחנה בין תחומי הדעת גלויה וברורה הן למורים והן לתלמידים וכי ההבנה המשותפת שלהם באשר להתקבצות מקצועות הלימוד מחזקת את היציבות במערכת החינוך בכלל ובבתי-הספר בפרט תוך שימור יחסי הכוח המאפיינים את השדה החינוכי.

